

17

எஸ்

พระสูตรตันตปิฎก

เล่ม ๕

สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. ขันธสังยุต

มูลปิณณาสก

นกุลปิตวารคที่ ๑

๑. นกุลปิตาสูต

ว่าด้วยกายเปรียบด้วยฟองไข่

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เกสกพาวัน (ป่าเป็นที่นางยักษ์ชื่อเกสกพาวอยู่อาศัย) อันเป็นสถานที่ให้อภัยแก่หมุมฤค ใกล้เมืองสูงสุมารคิระในภคคชนบท ฯลฯ ครั้งนั้นแล คฤหบดีชื่อนกุลบิดาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์เป็นผู้แก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยแล้วโดยลำดับ มีกายกระสับกระส่าย เจ็บป่วยเนืองๆ พระพุทธเจ้าข้า ก็ข้าพระองค์มิได้เห็นพระผู้มีพระภาคและภิกษุทั้งหลาย ผู้ให้เจริญใจอยู่เป็นนิตย์ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดสั่งสอนข้าพระองค์ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดพรา้สอนข้าพระองค์ ด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนานเถิด. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นั้น ถูกแล้วๆ คฤหบดี อันที่จริง กายนี้กระสับกระส่าย เป็นดังว่าฟองไข่ อันผิวหนังหุ้มไว้ ดูรคฤหบดี ก็บุคคลผู้บริหารกายนี้อยู่ พึงรับรองความเป็นผู้ไม่มีโรคได้แม้เพียงครู่เดียว จะมีอะไรเล่า นอกจากความเป็นคนเขลา ดูรคฤหบดี เพราะเหตุนี้แหละ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อเรามีกายกระสับกระส่ายอยู่ จิตของเราจักไม่กระสับกระส่าย ดูรคฤหบดี ท่านพึงศึกษาอย่างนี้แล.

[๒] ครั้งนั้นแล คฤหบดีชื่อนกุลบิดา ขึ้นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้ว เข้าไปหาท่านพระสารีบุตร อภิวาทแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ท่านพระสารีบุตร ได้กล่าวกะนกุลปิตคฤหบดีว่า คฤหบดี อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก สีหน้าของท่านบริสุทธฺิ เปล่งปลั่ง วันนี้ ท่านได้ฟังธรรมมิกถาในที่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคหรือ? นกุลปิตคฤหบดีตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ไฉนจะเป็นอย่างนี้เล่า พระผู้มีพระภาคทรงหลั่งอมฤตธรรมรดข้าพเจ้าด้วยธรรมมิกถา.

ส. ดูรคฤหบดี พระผู้มีพระภาคทรงหลั่งอมฤตธรรมรดท่านด้วยธรรมมิกถาอย่างไรเล่า?

น. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ข้าพเจ้าจะเล่าถวาย) ข้าพเจ้าเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวาทแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์เป็นผู้แก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยแล้วโดยลำดับ มีกายกระสับกระส่าย เจ็บป่วยเนืองๆ พระพุทธเจ้าข้า ก็ข้าพระองค์มิได้เห็นพระผู้มีพระภาคและภิกษุทั้งหลาย ผู้ให้

เจริญใจอยู่เป็นนิตย์ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดสั่งสอนข้าพระองค์ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดพร่ำสอนข้าพระองค์ด้วยธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนานเถิด. เมื่อข้าพเจ้ากราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า นั่น ถูกแล้วๆ คฤหบดี อันที่จริง กายนี้กระสับกระส่าย เป็นดั่งว่าฟองไข อันผิวหนังหุ้มไว้ ดูรคฤหบดี ก็บุคคลผู้บริหารกายนี้อยู่ พึงรับรองความเป็นผู้ไม่มีโรคได้แม้เพียงครู่เดียว จะมีอะไรเล่า นอกจากความเป็นคนเขลา ดูรคฤหบดี เพราะเหตุนี้แหละ ท่านพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อเรามีกายกระสับกระส่ายอยู่ จิตของเราจักไม่กระสับกระส่าย ดูรคฤหบดี ท่านพึงศึกษาอย่างนี้เถิด. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงหลั่งอมฤตธรรมรดข้าพเจ้าด้วยธรรมิกถาอย่างนี้แล้ว.

[๓] ศ. ดูรคฤหบดี ก็ท่านมิได้ทูลสอบถามพระผู้มีพระภาคต่อไปว่า พระพุทธเจ้าข้า ด้วยเหตุเท่าไรหนอ? บุคคลจึงชื่อว่าเป็นผู้มีกายกระสับกระส่ายและเป็นผู้มีจิตกระสับกระส่าย และด้วยเหตุเท่าไรหนอ? บุคคลแม้เป็นผู้มีกายกระสับกระส่าย แต่หาเป็นผู้มีจิตกระสับกระส่ายไม่.

น. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้ามาแม้แต่ที่ไกล เพื่อจะทราบเนื้อความแห่งภยิตันนั้นในสำนักท่านพระสารีบุตร ดิเลหนอ ขอเนื้อความแห่งภยิตันนั้นจงแจ่มแจ้งแก่ท่านพระสารีบุตรเถิด.

ศ. ดูรคฤหบดี ถ้าเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

นกุลปิตคฤหบดีรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว. ท่านพระสารีบุตรจึงได้กล่าวว่า

สังคายทิฎฐิ ๒๐

[๔] ดูรคฤหบดี ก็อย่างไรเล่า? บุคคลจึงชื่อว่าเป็นผู้มีกายกระสับกระส่ายด้วย จึงชื่อว่าเป็นผู้มีจิตกระสับกระส่ายด้วย. ดูรคฤหบดี คือ ปุณฺณผู้มีได้สดับแล้วในโลกนี้ มิได้เห็นพระอริยะทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ มิได้รับแนะนำในอริยธรรม มิได้เห็นสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ มิได้รับแนะนำในสัปปริสธรรม ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีรูป ๑ ย่อมเห็นรูปในตน ๑ ย่อมเห็นตนในรูป ๑ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นรูป รูปของเรา. เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นรูป รูปของเรา รูปนั้นย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป เพราะรูปแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงเกิดขึ้น. ย่อมเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีเวทนา ๑ ย่อมเห็นเวทนาในตน ๑ ย่อมเห็นตนในเวทนา ๑ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นเวทนา เวทนาของเรา. เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นเวทนา เวทนาของเรา เวทนานั้นย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป เพราะเวทนาแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงเกิดขึ้น. ย่อมเห็นสัญญา โดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีสัญญา ๑ ย่อมเห็นสัญญาในตน ๑ ย่อมเห็นตนในสัญญา ๑ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นสัญญา สัญญาของเรา. เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นสัญญา สัญญาของเรา สัญญานั้นย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป เพราะสัญญาแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงเกิดขึ้น. ย่อมเห็นสังขาร โดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีสังขาร ๑ ย่อมเห็นสังขารในตน ๑ ย่อมเห็นตนในสังขาร ๑ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า

เราเป็นสังขาร สังขารของเรา. เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นสังขาร สังขารของเรา
สังขารนั้นย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป เพราะสังขารแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีทเว
ทุกซ์ โทมนัสและอุปายาสจึงเกิดขึ้น. ย่อมเห็นวิญญูณ โดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมี
วิญญูณ ๑ ย่อมเห็นวิญญูณในตน ๑ ย่อมเห็นตนในวิญญูณ ๑ เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า
เราเป็นวิญญูณ วิญญูณของเรา. เมื่อเขาตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นวิญญูณ วิญญูณ
ของเรา วิญญูณนั้นย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป เพราะวิญญูณแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป
โสกะ ปรีทเว ทุกซ์ โทมนัสและอุปายาสจึงเกิดขึ้น. ดูกรคฤหบดี ด้วยเหตุอย่างนี้แล
บุคคลจึงชื่อว่าเป็นผู้มีกายกระสับกระส่าย และเป็นผู้มีจิตกระสับกระส่าย.

[๕] ดูกรคฤหบดี ก็อย่างไรเล่า? บุคคลแม้เป็นผู้มีกายกระสับกระส่าย แต่หาเป็นผู้มี
จิตกระสับกระส่ายไม่. ดูกรคฤหบดี คือ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ ผู้เห็นพระอริยะ
ทั้งหลาย ผู้ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ผู้ได้รับแนะนำดีแล้วในอริยธรรม ผู้เห็นสัตบุรุษ
ทั้งหลาย ผู้ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ผู้ได้รับแนะนำดีแล้วในสัปปริสธรรม ย่อมไม่เห็นรูปโดย
ความเป็นตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนมีรูป ๑ ย่อมไม่เห็นรูปในตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนในรูป ๑ ไม่เป็นผู้
ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นรูป รูปของเรา. เมื่ออริยสาวกนั้นไม่ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า
เราเป็นรูป รูปของเรา รูปนั้นย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป เพราะรูปแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป
โสกะ ปรีทเว ทุกซ์ โทมนัสและอุปายาสจึงไม่เกิดขึ้น. ย่อมไม่เห็นเวทนา โดยความเป็นตน ๑
ย่อมไม่เห็นตนมีเวทนา ๑ ย่อมไม่เห็นเวทนาในตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนในเวทนา ๑ ไม่เป็นผู้ตั้ง
อยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นเวทนา เวทนาของเรา. เมื่ออริยสาวกนั้นไม่ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่น
ว่า เราเป็นเวทนา เวทนาของเรา เวทนานั้นย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป เพราะเวทนาแปร
ปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีทเว ทุกซ์ โทมนัสและอุปายาสจึงไม่เกิดขึ้น. ย่อมไม่เห็น
สัญญา โดยความเป็นตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนมีสัญญา ๑ ย่อมไม่เห็นสัญญาในตน ๑ ย่อมไม่เห็น
ตนในสัญญา ๑ ไม่เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นสัญญา สัญญาของเรา. เมื่ออริยสาวก
นั้นไม่ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นสัญญา สัญญาของเรา. สัญญานั้นย่อมแปรปรวนเป็น
อย่างอื่นไป เพราะสัญญาแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีทเว ทุกซ์ โทมนัสและ
อุปายาสจึงไม่เกิดขึ้น. ย่อมไม่เห็นสังขาร โดยความเป็นตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนมีสังขาร ๑ ย่อมไม่
เห็นสังขารในตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนในสังขาร ๑ ไม่เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นสังขาร
สังขารของเรา. เมื่ออริยสาวกนั้นไม่ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า เราเป็นสังขาร สังขารของเรา
สังขารนั้นย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป เพราะสังขารแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีทเว
ทุกซ์ โทมนัสและอุปายาสจึงไม่เกิดขึ้น. ย่อมไม่เห็นวิญญูณ โดยความเป็นตน ๑ ย่อมไม่เห็น
ตนมีวิญญูณ ๑ ย่อมไม่เห็นวิญญูณในตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนในวิญญูณ ๑ ไม่เป็นผู้ตั้งอยู่ด้วย
ความยึดมั่นว่า เราเป็นวิญญูณ วิญญูณของเรา. เมื่ออริยสาวกนั้นไม่ตั้งอยู่ด้วยความยึดมั่นว่า
เราเป็นวิญญูณ วิญญูณของเรา วิญญูณนั้นย่อมแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป เพราะวิญญูณ
แปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีทเว ทุกซ์ โทมนัสและอุปายาสจึงไม่เกิดขึ้น. ดูกร
คฤหบดี อย่างนี้แล บุคคลแม้มีกายกระสับกระส่าย แต่หาเป็นผู้มีจิตกระสับกระส่ายไม่.

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำเช่นนี้แล้ว นกุลปิดคฤหบดี ชื่นชมยินดีภายิตของท่าน
พระสารีบุตร ฉะนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑

๒. เทวทหสูตร

ว่าด้วยการกำจัดฉันทราคะในชั้น ๕

[๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมเทวทหะของศากยะทั้งหลายในลัทธิกชนบท.
ครั้งนั้นแล ภิกษุมารูปด้วยกัน ประรณนาจะไปสู่ปัจฉาภุมชนบทเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวาย
อภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า
พระพุทธานุญาต พวกข้าพระองค์ประรณนาจะไปสู่ปัจฉาภุมชนบท เพื่อสำเร็จการอยู่อาศัยในปัจฉา
ภุมชนบท. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เธอทั้งหลายลาสารีบุตรแล้วหรือ?
ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า พระพุทธานุญาต พวกข้าพระองค์ยังมีได้ลาท่านพระสารีบุตร. พระผู้มี
พระภาคตรัสว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงไปลาสารีบุตรเถิด. สารีบุตรเป็นบัณฑิตอนุเคราะห์
เพื่อนพรหมจารี. ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่าอย่างนั้น พระพุทธานุญาต.

[๗] ก็สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรนั่งอยู่ในมณฑปเล็กๆ แห่งหนึ่งที่มุ่งด้วยตะไคร่น้ำ
ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค. ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชมยินดีพระภายิตของพระผู้มีพระภาค
ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาท ทำประทักษิณพระผู้มีพระภาคแล้ว พวกเขาก้าวเข้าไปหาท่านพระสารีบุตร
กล่าวคำปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่งอยู่
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ข้าพเจ้า
ทั้งหลายประรณนาจะไปสู่ปัจฉาภุมชนบท เพื่อสำเร็จการอยู่อาศัยในปัจฉาภุมชนบท. ท่านพระ-
*สารีบุตรกล่าวว่า ท่านทั้งหลาย กราบทูลลาพระศาสดาแล้วหรือ? ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ก็ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตบ้าง พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตบ้าง คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตบ้าง สมณะผู้เป็น
บัณฑิตบ้าง เป็นผู้ถามปัญหาแก่ภิกษุผู้ไปไพร่ชชประเทศต่างๆ มีอยู่ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ก็พวกมนุษย์ที่เป็นบัณฑิตทดลองถามว่า พระศาสดาของพวกท่านมีวาทะอย่างไร? ตรัสสอน
อย่างไร? ธรรมทั้งหลายพวกท่านฟังดีแล้ว เรียบร้อยดีแล้ว ใส่ใจดีแล้ว ทรงจำดีแล้ว แทะ
ตลอดดีแล้ว ด้วยปัญญาบ้างหรือ? ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อพยากรณ์อย่างไร? จึงจะชื่อว่า เป็นผู้
กล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว จะไม่กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค ด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์
ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะไม่ฟังถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้.

ภ. ข้าแต่ท่านผู้มีอายุ ข้าพเจ้าทั้งหลาย มาแม้แต่ที่ไกล เพื่อจะรู้เนื้อความแห่งภายิต
นั้นในสำนักท่านพระสารีบุตร ดิละหนอ ขอเนื้อความแห่งภายิตนั้น จงแจ่มแจ้งกะท่านพระ-
*สารีบุตรเถิด.

[๘] ส. ถ้าเช่นนั้น ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว. ภิกษุเหล่านั้น
รับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว. ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้เป็น
บัณฑิตบ้าง พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตบ้าง คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตบ้าง สมณะผู้เป็นบัณฑิตบ้าง เป็นผู้ถาม

ปัญหาจะกักขฬู่ไปโพรัชชประเทศต่างๆ มีอยู่ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็มนุษย์ทั้งหลายที่เป็นบัณฑิต จะทดลองถามว่า พระศาสดาของท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มีวาทะว่าอย่างไร ตรัสสอนอย่างไร? ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระศาสดาของเราทั้งหลายตรัสสอนให้กำจัดฉันทราคะ. เมื่อท่านทั้งหลายพยากรณ์อย่างนี้แล้ว กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตบ้าง พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตบ้าง คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตบ้าง สมณะผู้เป็นบัณฑิตบ้าง พึงถามปัญหายิ่งขึ้นไป ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็มนุษย์ทั้งหลายที่เป็นบัณฑิต จะทดลองถามว่า ก็พระศาสดาของท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ตรัสสอนให้กำจัดฉันทราคะในสิ่งอะไร. ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระศาสดาตรัสสอนให้กำจัดฉันทราคะในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายพยากรณ์อย่างนี้แล้ว กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตบ้าง พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตบ้าง คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตบ้าง สมณะผู้เป็นบัณฑิตบ้าง พึงถามปัญหายิ่งขึ้นไป ก็มนุษย์ทั้งหลายที่เป็นบัณฑิต จะทดลองถามว่า ก็พระศาสดาของท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ทรงเห็นโทษอะไร จึงตรัสสอนให้กำจัดฉันทราคะในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ? ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อบุคคลมีความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความกระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ยังไม่ปราศจากไปแล้ว โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสย่อมเกิดขึ้น เพราะรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ แปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระศาสดาของเราทั้งหลาย ทรงเห็นโทษนี้แล จึงตรัสสอนให้กำจัดฉันทราคะในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย แม้เมื่อท่านทั้งหลายพยากรณ์อย่างนี้แล กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตบ้าง พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตบ้าง คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตบ้าง สมณะผู้เป็นบัณฑิตบ้าง พึงถามปัญหายิ่งขึ้นไป ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็มนุษย์ทั้งหลายที่เป็นบัณฑิตจะทดลองถามว่า ก็พระศาสดาของท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ทรงเห็นอนิสงสอะไร? จึงตรัสสอนให้กำจัดให้ฉันทราคะในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. ท่านทั้งหลายถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อบุคคลมีความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความกระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณปราศจากไปแล้ว โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสย่อมไม่เกิดขึ้นเพราะรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ แปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระศาสดาของเราทั้งหลาย ทรงเห็นอนิสงสนี้แล จึงตรัสสอนให้กำจัดฉันทราคะในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ.

[๕] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ก็เมื่อบุคคลเข้าถึงอกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ จักได้มีการอยู่สบาย ไม่มีความลำบาก ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเดือดร้อน ในปัจจุบันนี้ และเมื่อตายไปแล้ว ก็พึงหวังสุคติไซ้ พระผู้มีพระภาคก็จะไม่พึงทรงสรรเสริญ การละอกุศลธรรมทั้งหลาย. ก็เพราะเมื่อบุคคลเข้าถึงอกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมมีการอยู่เป็นทุกข์ มีความลำบาก มีความ

คับแคบ มีความเดือดร้อน ในปัจจุบัน และเมื่อตายไปแล้ว ก็พึงหวังได้ทุกคติ ฉะนั้น
พระผู้มีพระภาค จึงทรงสรรเสริญ การละอกุศลธรรมทั้งหลาย.

[๑๐] ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย แต่เมื่อบุคคลเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ จักได้มีการ
อยู่เป็นทุกข์ มีความลำบาก มีความคับแคบ มีความเดือดร้อน ในปัจจุบันนี้ และเมื่อตายไป
แล้ว ก็พึงหวังได้ทุกคติไซ้ พระผู้มีพระภาค ก็จะไม่พึงทรงสรรเสริญ การเข้าถึงอกุศลธรรม
ทั้งหลาย. ก็เพราะเมื่อบุคคลเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ มีการอยู่สบาย ไม่มีความลำบาก
ไม่มีความคับแคบ ไม่มีความเดือดร้อน ในปัจจุบันนี้ และเมื่อตายไปแล้ว ก็พึงหวังได้ทุกคติ
ฉะนั้นพระผู้มีพระภาค จึงทรงสรรเสริญ การเข้าถึงกุศลธรรมทั้งหลาย. ท่านพระสารีบุตรได้
กล่าวคำนี้แล้ว. ภิกษุเหล่านั้น ชื่นชมยินดีภายิตของท่านพระสารีบุตร ฉะนั้นแล.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. หลิตทิกานิสสูตรที่ ๑

ว่าด้วยลักษณะมุณี

[๑๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัจจានะอยู่ ณ ภูเขาชันข้างหนึ่ง ใกล้กรุงพจนครแคว้นอวันตีรัฐ
ครั้งนั้นแล คฤหบดีชื่อว่าหลิตทิกานี เข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ อภิวัตแล้ว นั่งอยู่
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้กล่าวกะท่านมหากัจจานะว่า ข้าแต่ท่านพระผู้เจริญ พระผู้มีพระภาค
ตรัสพระภาษิตนี้ในมาคัณทยปัญหา อันมีในอัฐกวรรคว่า

มุณีละที่อยู่แล้ว ไม่มีที่พักเที่ยวไป ไม่ทำความสนทนสนมในบ้าน

เป็นผู้ว่างจากกามทั้งหลาย ไม่มุ่งถึงกาลข้างหน้า ไม่ทำถ้อยคำ

แก่งแย่งกับชนอื่น ดังนี้.

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เนื้อความแห่งพระพุทธวจนะที่พระผู้มีพระภาคตรัสโดยย่อนี้ จะพึง
เห็นได้โดยพิสดารอย่างไร?

[๑๒] พระมหากัจจานะได้กล่าวว่า ดูกรคฤหบดี รูปธาตุเป็นที่อยู่อาศัยของวิญญาณ
ก็แหละมุณีใด มีวิญญาณพัวพันด้วยราคะในรูปธาตุ มุณินั้น ท่านกล่าวว่า มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไป
ดูกรคฤหบดี เวทนา ... สัญญา ... สังขารธาตุเป็นที่อยู่อาศัยของวิญญาณ ก็แหละมุณีใด มีวิญญาณ
พัวพันด้วยราคะในสังขารธาตุ มุณินั้น ท่านกล่าวว่า มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไป. ดูกรคฤหบดี มุณี
ชื่อว่าเป็นผู้มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไป ด้วยประการฉะนี้แล.

[๑๓] ดูกรคฤหบดี ก็มุณีเป็นผู้ไม่มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไปอย่างไร? ดูกรคฤหบดี ความ
พอใจ ความกำหนด ความผลิตเพลิน ความทะยานอยาก ความเข้าถึง ความยึดมั่น อัน
เป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยแห่งจิตเหล่าใด ในรูปธาตุ ความพอใจเป็นต้นเหล่านั้น อันพระตถาคต
ทรงละเสียแล้ว ทรงตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ทรงกระทำให้มีมี อันไม่
เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น พระตถาคต บันญัติจึงกล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีที่อยู่อาศัย
เที่ยวไป. ดูกรคฤหบดี ความพอใจ ความกำหนด ความผลิตเพลิน ความทะยานอยาก
ความเข้าถึง ความยึดมั่น อันเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยแห่งจิตเหล่าใดในเวทนาธาตุ ... ในสัญญาธาตุ ...

ในสังขารธาตุ ... ในวิญญาณธาตุ ความพอใจเป็นต้นเหล่านั้น อันพระตถาคต ทรงละเสียแล้ว ทรงตัดรากขาดแล้ว ทรงทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ทรงกระทำให้ไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น พระตถาคต บัณฑิตจึงกล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไป. ดูกรคฤหบดี มุนิชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไปอย่างนี้แล.

[๑๔] ดูกรคฤหบดี ก็มุนิเป็นผู้ที่พักเที่ยวไปอย่างไร? ดูกรคฤหบดี มุนิท่านกล่าวว่า เป็นผู้พักที่พักเที่ยวไป เพราะชานไปและพัวพันในรูป อันเป็นนิमितและเป็นที่พัก. ดูกรคฤหบดี มุนิท่านกล่าวว่า เป็นผู้พักที่พักเที่ยวไป เพราะชานไปและพัวพันในเสียง ... ในกลิ่น ... ในรส ... ในโณภูมิจะ ... ในธรรมารมณ์อันเป็นนิमितและเป็นที่พัก. ดูกรคฤหบดี มุนิเป็นผู้พักที่พักเที่ยวไปอย่างนี้แล.

[๑๕] ดูกรคฤหบดี ก็มุนิเป็นผู้ไม่มีที่พักเที่ยวไปอย่างไร? ดูกรคฤหบดี กิเลสเป็นเหตุชานไปและพัวพันในรูปอันเป็นนิमितและที่พัก อันพระตถาคต ทรงละเสียแล้ว ทรงตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ทรงกระทำให้ไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น พระตถาคต บัณฑิตจึงกล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีที่พักเที่ยวไป. ดูกรคฤหบดี กิเลสเป็นเหตุชานไปและพัวพันในเสียง ... ในกลิ่น ... ในรส ... ในโณภูมิจะ ... ในธรรมารมณ์อันเป็นนิमितและเป็น

ที่พักอันพระตถาคต ทรงละเสียแล้ว ทรงตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ทรงกระทำให้ไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น พระตถาคต บัณฑิตจึงกล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีที่พักเที่ยวไป. ดูกรคฤหบดี มุนิชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่มีที่พักเที่ยวไปอย่างนี้แล.

[๑๖] ดูกรคฤหบดี ก็มุนิเป็นผู้สนทนสนมในบ้านอย่างไร? ดูกรคฤหบดี มุนิบางคนในโลกนี้ เป็นผู้คลุกคลีกับพวกคฤหัสถ์อยู่ คือเป็นผู้พลอยชื่นชมกับเขา พลอยโสกับเขา เมื่อพวกคฤหัสถ์มีสุขก็สุขด้วย มีทุกข์ ก็ทุกข์ด้วย เมื่อพวกคฤหัสถ์มีกรณียกิจที่ควรทำเกิดขึ้น ก็ชวนช่วยในกรณียกิจเหล่านั้นด้วยตนเอง. ดูกรคฤหบดี มุนิเป็นผู้สนทนสนมในบ้าน อย่างนี้แล.

[๑๗] ดูกรคฤหบดี ก็มุนิไม่เป็นผู้สนทนสนมในบ้านอย่างไร? ดูกรคฤหบดี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่เป็นผู้คลุกคลีกับพวกคฤหัสถ์ คือ ไม่พลอยชื่นชมกับเขา ไม่พลอยโสกับเขา เมื่อพวกคฤหัสถ์มีสุข ก็ไม่สุขด้วย มีทุกข์ ก็ไม่ทุกข์ด้วย เมื่อคฤหัสถ์มีกรณียกิจที่ควรทำเกิดขึ้นก็ไม่ชวนช่วยในกรณียกิจเหล่านั้นด้วยตนเอง. ดูกรคฤหบดี มุนิไม่เป็นผู้สนทนสนมในบ้าน อย่างนี้แล.

[๑๘] ดูกรคฤหบดี ก็มุนิเป็นผู้ไม่ห่างจากกามทั้งหลายอย่างไร? ดูกรคฤหบดี มุนิบางคนในโลกนี้ ยังเป็นผู้ไม่ปราศจากความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความกระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในกามทั้งหลาย. ดูกรคฤหบดี มุนิเป็นผู้ไม่ห่างจากกามทั้งหลาย อย่างนี้แล.

[๑๙] ดูกรคฤหบดี ก็มุนิเป็นผู้ห่างจากกามทั้งหลายอย่างไร? ดูกรคฤหบดี ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความกระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในกามทั้งหลาย. ดูกรคฤหบดี มุนิเป็นผู้ห่างจากกามทั้งหลาย อย่างนี้แล.

[๒๐] ดูกรคฤหบดี ก็มุนีเป็นผู้มุ่งถึงกาลข้างหน้าอย่างไร? ดูกรคฤหบดี มุนีบางคนในโลกนี้ มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ในกาลข้างหน้า ขอเราพึงเป็นผู้มีรูปร่างอย่างนี้ มีเวทนาอย่างนี้ มีสัญญาอย่างนี้ มีสังขารอย่างนี้ มีวิญญาณอย่างนี้. ดูกรคฤหบดี มุนีเป็นผู้มุ่งถึงกาลข้างหน้าอย่างนี้แล.

[๒๑] ดูกรคฤหบดี ก็มุนีเป็นผู้ไม่มุ่งถึงกาลข้างหน้าอย่างไร? ดูกรคฤหบดี ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ไม่มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ในกาลข้างหน้า ขอเราพึงเป็นผู้มีรูปร่างอย่างนี้ มีเวทนาอย่างนี้ มีสัญญาอย่างนี้ มีสังขารอย่างนี้ มีวิญญาณอย่างนี้. ดูกรคฤหบดี มุนีเป็นผู้ไม่มุ่งถึงกาลข้างหน้าอย่างนี้แล.

[๒๒] ดูกรคฤหบดี ก็มุนีเป็นผู้ทำถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่นอย่างไร? ดูกรคฤหบดี มุนีบางคนในโลกนี้ ย่อมเป็นผู้ทำถ้อยคำเห็นปานนี้ว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ไฉนท่านจักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้ ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด เราเป็นผู้ปฏิบัติชอบ คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกล่าวทีหลัง คำที่ควรกล่าวทีหลัง ท่านกล่าวก่อน คำของเรามีประโยชน์ คำของท่านไม่มีประโยชน์ ข้อที่ท่านเคยประพฤติดมาคิดเสียแล้ว เรายกวางทะเลแก่ท่านแล้ว ท่านจงประพฤดิเพื่อปลดเปลื้องวางทะเลเสีย ท่านเป็นผู้อันเราชมได้แล้ว หรือจงปลดเปลื้องเสียเองถ้าท่านสามารถ. ดูกรคฤหบดี มุนีเป็นผู้ทำถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่น อย่างนี้แล.

[๒๓] ดูกรคฤหบดี ก็มุนีไม่เป็นผู้ทำถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่นอย่างไร? ดูกรคฤหบดี ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่ทำถ้อยคำเห็นปานนี้ว่า ท่านย่อมไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ไฉนท่านจักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้ ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด เราเป็นผู้ปฏิบัติชอบ คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกล่าวทีหลัง คำที่ควรกล่าวทีหลัง ท่านกล่าวก่อน คำของเรามีประโยชน์ คำของท่านไม่มีประโยชน์ ข้อที่ท่านเคยปฏิบัติมาคิดเสียแล้ว เรายกวางทะเลแก่ท่านแล้ว ท่านจงประพฤดิเพื่อปลดเปลื้องวางทะเลเสีย ท่านเป็นผู้อันเราชมได้แล้ว หรือจงปลดเปลื้องเสียเองถ้าท่านสามารถ. ดูกรคฤหบดี มุนีไม่เป็นผู้ทำถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่น อย่างนี้แล.

[๒๔] ดูกรคฤหบดี พระพุทธทวณะ ที่พระผู้มีพระภาค ตรัสแล้วในมัลลิกขยปัญหา อันมีในอัฐกวรรคว่า

มุนีละที่อยู่แล้ว ไม่มีที่พักเที่ยวไป ไม่ทำความสนทนสนมใน
บ้าน เป็นผู้ว่างจากงานทั้งหลาย ไม่มุ่งถึงกาลข้างหน้า ไม่ทำ
ถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่น ดังนี้.

ดูกรคฤหบดี เนื้อความแห่งพระพุทธพจน์ ที่พระผู้มีพระภาคตรัส โดยย่อนี้แล พึง
เห็นโดยพิสดารอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้.

จบ สูตรที่ ๓

๔. หลัทธิกานิสสูตรที่ ๒

ว่าด้วยผู้สำเร็จล่วงส่วน

[๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัจจายนอยู่ ณ ภูเขาชันข้างหนึ่ง ใกล้เมืองกุรุมชนคร

แคว้นอวันติริฐ. ครั้งนั้นแล คฤหบดีชื่อว่าหลิหิกานิเข้าไปหาท่านพระมหากัจจានะถึงที่อยู่
อภิวาท

แล้ว นั่งอยู่ ที่ควรข้างหนึ่งแล้ว ได้ถามท่านพระมหากัจจานะว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระผู้มี
พระภาคตรัสพระภาษิตนี้ในสักกปัญหาว่า สมณพราหมณ์เหล่าใด หลุดพ้นแล้ว เพราะความสิ้นไป
แห่งคันหา สมณพราหมณ์เหล่านั้น เป็นผู้สำเร็จล่วงส่วน เป็นผู้มีความเกษมจากโยคธรรมล่วง
ส่วน เป็นพรหมจารีบุคคลล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้ง
หลายดังนี้. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เนื้อความแห่งพระพุทฺธพจน์ ที่พระผู้มีพระภาคตรัส โดยย่อนี้
จะพึงเห็นได้โดยพิสดารอย่างไร?

[๒๖] พระมหากัจจานะได้กล่าวว่า ดูกรคฤหบดี ความพอใจ ความกำหนด ความ
เพลิดเพลิน ความทะยานอยาก ความเข้าถึง ความยึดมั่น อันเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยแห่งจิตเหล่า
ใด ในรูปธาตุ จิต ท่านกล่าวว่าพ้นดีแล้ว เพราะความสิ้น เพราะความคลายกำหนด เพราะความ
ดับ เพราะความสละ เพราะความสละคืน ซึ่งความพอใจเป็นต้นเหล่านั้น, ดูกรคฤหบดี ความ
พอใจ ความกำหนด ความเพลิดเพลิน ความทะยานอยาก ความเข้าถึง ความยึดมั่น อันเป็น
ที่ตั้งที่อยู่อาศัยแห่งจิตเหล่าใด ในเวทนาธาตุ ... ในสัญญาธาตุ ... ในสังขารธาตุ ... ในวิญญาณ
ธาตุ จิต ท่านกล่าวว่าพ้นดีแล้ว เพราะความสิ้น เพราะความคลายกำหนด เพราะความดับ
เพราะความสละ เพราะความสละคืน ซึ่งความพอใจเป็นต้นเหล่านั้น, ดูกรคฤหบดี พระภาษิต
ที่พระผู้มีพระภาคตรัสในสักกปัญหาว่าสมณพราหมณ์เหล่าใดพ้นแล้ว เพราะความสิ้นไปแห่ง
คันหา

สมณพราหมณ์เหล่านั้น เป็นผู้สำเร็จล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคธรรมล่วงส่วน เป็นพรหมจารี
บุคคลล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เป็นผู้ประเสริฐสุดกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายดังนี้. ดูกร
คฤหบดี เนื้อความแห่งพระพุทฺธพจน์ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสโดยย่อนี้แล พึงเห็นได้โดยพิสดาร
อย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้แล.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. สมာธิสูตร

ว่าด้วยสมาธิเป็นเหตุเกิดปัญญา

[๒๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-
*เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย. ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระคำรัสแล้ว. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิ. ภิกษุผู้มีจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริง. ก็ภิกษุย่อมรู้ชัดตามเป็น
จริงอย่างไร. ย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิดและความดับแห่งรูป ความเกิดและความดับแห่งเวทนา ความ
เกิดและความดับแห่งสัญญา ความเกิดและความดับแห่งสังขาร ความเกิดและความดับแห่ง
วิญญาณ.

[๒๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิเลสใดเป็นความเกิดแห่งรูป อะไรเป็นความเกิดแห่ง

เวทนา อะไรเป็นความเกิดแห่งสัญญา อะไรเป็นความเกิดแห่งสังขาร อะไรเป็นความเกิดแห่งวิญญาน? คูกริกขุทั้งหลาย บุคคลในโลกนี้ ย่อมเพิลิเพลิน ย่อมพรำถึง ย่อมค้ำค้ำอยู่. ก็บุคคลย่อมเพิลิเพลิน ย่อมพรำถึง ย่อมค้ำค้ำอยู่ ซึ่งอะไร. ย่อมเพิลิเพลิน ย่อมพรำถึง ย่อมค้ำค้ำอยู่ซึ่งรูป เมื่อเพิลิเพลิน พรำถึง ค้ำค้ำอยู่ซึ่งรูป ความยินดีก็เกิดขึ้น ความยินดีในรูป นั้นเป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานของบุคคลนั้นเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์โทมนัสและอุปายาส. ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนั้น ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้. บุคคลย่อมเพิลิเพลินซึ่งเวทนา ฯลฯ ย่อมเพิลิเพลินซึ่งสัญญา ฯลฯ ย่อมเพิลิเพลินซึ่งสังขาร ฯลฯ ย่อมเพิลิเพลิน ย่อมพรำถึง ย่อมค้ำค้ำอยู่ซึ่งวิญญาน เมื่อเพิลิเพลิน พรำถึง ค้ำค้ำอยู่ซึ่งวิญญาน ความยินดีย่อมเกิดขึ้น ความยินดีในวิญญาน นั้นเป็นอุปาทาน เพราะอุปาทานของบุคคลนั้นเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์โทมนัสและอุปายาส. ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้. คูกริกขุทั้งหลาย นี่เป็นความเกิดแห่งรูป นี่เป็นความเกิดแห่งเวทนา นี่เป็นความเกิดแห่งสัญญา นี่เป็นความเกิดแห่งสังขาร นี่เป็นความเกิดแห่งวิญญาน.

[๒๕] คูกริกขุทั้งหลาย ก็อะไรเป็นความดับแห่งรูป อะไรเป็นความดับแห่งเวทนา อะไรเป็นความดับแห่งสัญญา อะไรเป็นความดับแห่งสังขาร อะไรเป็นความดับแห่งวิญญาน? คูกริกขุทั้งหลาย ภิกขุในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่เพิลิเพลิน ย่อมไม่พรำถึง ย่อมไม่ค้ำค้ำอยู่. ก็ภิกขุย่อมไม่เพิลิเพลิน ย่อมไม่พรำถึง ย่อมไม่ค้ำค้ำอยู่ซึ่งอะไร. ย่อมไม่เพิลิเพลิน ย่อมไม่พรำถึง ย่อมไม่ค้ำค้ำอยู่ซึ่งรูป เมื่อเธอไม่เพิลิเพลิน ไม่พรำถึง ไม่ค้ำค้ำอยู่ซึ่งรูป ความยินดีในรูปย่อมดับไป เพราะความยินดีของภิกขุนั้นดับไป อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้. ภิกขุย่อมไม่เพิลิเพลิน ย่อมไม่พรำถึง ย่อมไม่ค้ำค้ำ ซึ่งเวทนา ... ซึ่งสัญญา ... ซึ่งสังขาร ... ซึ่งวิญญาน เมื่อเธอไม่เพิลิเพลิน ไม่พรำถึง ไม่ค้ำค้ำอยู่ซึ่งเวทนา ... ซึ่งสัญญา ... ซึ่งสังขาร ... ซึ่งวิญญาน ความยินดีในเวทนา ... ในสัญญา ... ในสังขาร ... ในวิญญาน ย่อมดับไป เพราะความยินดีของภิกขุนั้นดับไป อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้. คูกริกขุทั้งหลาย นี่เป็นความดับแห่งรูป นี่เป็นความดับแห่งเวทนา นี่เป็นความดับแห่งสัญญา นี่เป็นความดับแห่งสังขาร นี่เป็นความดับแห่งวิญญาน.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. ปฏิสัถลันสูตร

ว่าด้วยการหลีกเร้นเป็นเหตุเกิดปัญญา

[๓๐] พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คูกริกขุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงประกอบความเพียรในการหลีกออกเร้น. คูกริกขุทั้งหลาย ภิกขุผู้หลีกออกเร้น ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริง ก็ภิกขุย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงอย่างไร ย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิดและความดับแห่งรูป ... แห่งเวทนา ... แห่งสัญญา ... แห่งสังขาร ... แห่งวิญญาน (ความต่อไปนี้เหมือน

ข้อ ๒๘-๒๙).

จบ สูตรที่ ๖.

๗. อุปาทานปริตัสสนาสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความสะดุ้งและไม่สะดุ้ง

[๓๑] พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงความสะดุ้งเพราะความถื้อมั่น และความไม่สะดุ้งเพราะความไม่ถื้อมั่น แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว. ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระดำรัส พระผู้มีพระภาคแล้ว. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังต่อไปนี้

[๓๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความสะดุ้งเพราะความถื้อมั่น ย่อมมีอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้มีได้สดับแล้วในโลกนี้ มิได้เห็นพระอริยะทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ มิได้รับแนะนำในอริยธรรม มิได้เห็นสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ มิได้รับแนะนำในสัปปริสธรรม ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีรูป ๑ ย่อมเห็นรูปในตน ๑ ย่อมเห็นตนในรูป ๑ รูปของเขานั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป เพราะรูปของเขาแปรปรวนและเป็นอย่างอื่นไป วิญญาณจึงมีความหมุนเวียนไปตามความแปรปรวนแห่งรูปความสะดุ้ง และความเกิดขึ้นแห่งธรรมที่เกิดแต่ความหมุนเวียนไปตามความแปรปรวนแห่งรูปย่อมครอบงำจิตของปุณฺณนั้นตั้งอยู่ เพราะจิตถูกครอบงำ ปุณฺณนั้นย่อมมีความหวาดเสียว มีความลำบากใจมีความห่วงใย และสะดุ้งอยู่ เพราะความถื้อมั่น. ย่อมเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีเวทนา ๑ ย่อมเห็นเวทนาในตน ๑ ย่อมเห็นตนในเวทนา ๑ เวทนาของเขานั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป ฯลฯ ย่อมเห็นสัญญาโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีสัญญา ๑ ย่อมเห็นสัญญาในตน ๑ ย่อมเห็นตนในสัญญา ๑ สัญญาของเขานั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป ฯลฯ ย่อมเห็นสังขารโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีสังขาร ๑ ย่อมเห็นสังขารในตน ๑ ย่อมเห็นตนในสังขาร ๑ สังขารของเขานั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ๑ ย่อมเห็นวิญญาณในตน ๑ ย่อมเห็นตนในวิญญาณ ๑ วิญญาณของเขานั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป เพราะวิญญาณแปรปรวนและเป็นอย่างอื่นไป วิญญาณจึงมีความหมุนเวียนไปตามความแปรปรวนแห่งวิญญาณ ความสะดุ้ง และความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมที่เกิดแต่ความหมุนเวียนไปตามความแปรปรวนแห่งวิญญาณ ย่อมครอบงำจิตของปุณฺณนั้นตั้งอยู่ เพราะจิตถูกครอบงำ ปุณฺณนั้นย่อมมีความหวาดเสียว มีความลำบากใจ มีความห่วงใยและสะดุ้งอยู่ เพราะความถื้อมั่น. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสะดุ้งเพราะความถื้อมั่นย่อมมีอย่างนี้แล.

[๓๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความไม่สะดุ้งเพราะความถื้อมั่น ย่อมมีอย่างไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ได้สดับแล้ว ได้เห็น พระอริยะทั้งหลาย ผู้ฉลาดในธรรมวินัยของพระอริยะ ผู้ได้รับแนะนำดีแล้วในอริยธรรม ผู้เห็นสัตบุรุษทั้งหลาย ผู้ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ ผู้ได้รับแนะนำดีแล้วในสัปปริสธรรม ย่อมไม่เห็นรูปโดยความเป็นตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนมีรูป ๑ ย่อมไม่เห็นรูปในตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนในรูป ๑ รูปของอริยสาวกนั้น

ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป เพราะรูปแปรปรวนและเป็นอย่างอื่นไป วิญญาณจึง
 ไม่มีความหมุนเวียนไปตามความแปรปรวนแห่งรูป ความสะดุ้ง และความบังเกิดขึ้นแห่งธรรม
 ที่เกิดแต่ความหมุนเวียนไปตามความแปรปรวนแห่งรูป ย่อมไม่ครอบงำจิตของอริยสาวกนั้นตั้ง
 อยู่ เพราะจิตไม่ถูกครอบงำ อริยสาวกนั้นย่อมไม่มีความหวาดเสียว ไม่มีความลำบากใจ ไม่มี
 ความห่วงใย และไม่สะดุ้ง เพราะไม่ถือมัน ย่อมไม่เห็นเวทนาโดยความเป็นตน ๑ ย่อมไม่
 เห็นตนมีเวทนา ๑ ย่อมไม่เห็นเวทนาในตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนในเวทนา ๑ เวทนาของอริย
 สาวกนั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป ... ย่อมไม่เห็นสัญญาโดยความเป็นตน ๑ ย่อมไม่
 เห็นตนมีสัญญา ๑ ย่อมไม่เห็นสัญญาในตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนในสัญญา ๑ สัญญาของอริยสาวก
 นั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป ... ย่อมไม่เห็นสังขารโดยความเป็นตน ๑ ย่อมไม่เห็นตน
 มีสังขาร ๑ ย่อมไม่เห็นตนในสังขาร ๑ ย่อมไม่เห็นสังขารในตน ๑ สังขารของอริยสาวกนั้น
 ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป ... ย่อมไม่เห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนมี
 วิญญาณ ๑ ย่อมไม่เห็นวิญญาณในตน ๑ ย่อมไม่เห็นตนในวิญญาณ ๑ วิญญาณของอริยสาวก
 นั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป เพราะวิญญาณแปรปรวนและเป็นอย่างอื่นไป วิญญาณ
 จึงไม่มีความหมุนเวียนไปตามความแปรปรวนแห่งวิญญาณ ความสะดุ้ง และความบังเกิดขึ้นแห่ง
 ธรรมที่เกิดแต่ความหมุนเวียนไปตามความแปรปรวนแห่งวิญญาณ ย่อมไม่ครอบงำจิตของอริย
 สาวกนั้นตั้งอยู่ เพราะจิตไม่ถูกครอบงำ อริยสาวกนั้นย่อมไม่มีความหวาดเสียว ไม่มีความลำบาก
 ใจ ไม่มีความห่วงใย และไม่สะดุ้ง เพราะไม่ถือมัน. คูกริกษุทั้งหลาย ความไม่สะดุ้งเพราะ
 ความไม่ถือมันย่อมมีอย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑๖.

๘. อุปาทานปริตติสสนาสสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความสะดุ้งและไม่สะดุ้ง

[๑๔] พระนครสวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ คูกริกษุทั้งหลาย เราจักแสดงความสะดุ้ง
 เพราะความถือมัน และความไม่สะดุ้งเพราะความไม่ถือมัน แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง
 จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ฯลฯ คูกริกษุทั้งหลาย ก็ความสะดุ้งเพราะความถือมัน ย่อมมีอย่างไร?
 คูกริกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ไม่สดับแล้วในโลกนี้ ย่อมตามเห็นรูปว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา
 นั่นเป็นตัวตนของเรา รูปของเขานั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป เพราะรูปแปรปรวน
 และเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงเกิดขึ้น. ย่อมเห็นเวทนาว่า
 นั่นของเรา ฯลฯ ย่อมเห็นสัญญาว่า นั่นของเรา ฯลฯ ย่อมเห็นสังขารทั้งหลายว่า นั่นของเรา
 ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญาณว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา วิญญาณของเขานั้น
 ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป เพราะวิญญาณแปรปรวนและเป็นอย่างอื่นไป โสกะ
 ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงเกิดขึ้น. คูกริกษุทั้งหลาย ความสะดุ้งเพราะถือมัน
 ย่อมมีอย่างนี้แล.

[๑๕] คูกริกษุทั้งหลาย ก็ความไม่สะดุ้งเพราะความไม่ถือมัน ย่อมมีอย่างไร? คูกร-
 *ิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ผู้ได้สดับแล้ว ย่อมพิจารณาเห็นรูปว่า นั่นไม่ใช่ของเรา

นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา รูปของอริยสาวกนั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป เพราะรูปแปรปรวนและเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงไม่เกิดขึ้น. ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ฯลฯ ย่อมพิจารณาเห็นสัญญาว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ฯลฯ ย่อมพิจารณาเห็นสังขารว่า นั่นไม่ใช่ของเรา ฯลฯ ย่อมพิจารณาเห็นวิญญาณว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา วิญญาณของอริยสาวกนั้น ย่อมแปรปรวน ย่อมเป็นอย่างอื่นไป เพราะวิญญาณแปรปรวนและเป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปรีเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาสจึงไม่เกิดขึ้น. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความไม่สะดุ้งเพราะความไม่ถื้อมั่น ย่อมมีอย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๘.

๕. อติตนาทปัจจุปันนสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความเป็นอนิจจังแห่งขันธ ๕ ในสามกาล

[๓๖] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปที่เป็นอดีต อนาคต ไม่เที่ยง จักกล่าวถึงรูปที่เป็นปัจจุบันไปไยเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีความอาลัยในรูปที่เป็นอดีต ไม่เพิลิดเพิลินรูปที่เป็นอนาคต ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับรูปที่เป็นปัจจุบัน. เวทนาที่เป็นอดีต เวทนาที่เป็นอนาคต ไม่เที่ยง ฯลฯ สัญญาที่เป็นอดีต สัญญาที่เป็นอนาคตไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารที่เป็นอดีต สังขารที่เป็นอนาคตไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณที่เป็นอดีต วิญญาณที่เป็นอนาคตไม่เที่ยง จักกล่าวถึงวิญญาณที่เป็นปัจจุบันไปไยเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีความอาลัยในวิญญาณที่เป็นอดีต ไม่เพิลิดเพิลินวิญญาณที่เป็นอนาคต ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับวิญญาณที่เป็นปัจจุบัน.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. อติตนาทปัจจุปันนสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความเป็นทุกข์แห่งขันธ ๕ ในสามกาล

[๓๗] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปที่เป็นอดีต รูปที่เป็นอนาคตเป็นทุกข์ จักกล่าวถึงรูปที่เป็นปัจจุบันไปไยเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีความอาลัยในรูปที่เป็นอดีต ไม่เพิลิดเพิลินรูปที่เป็นอนาคต ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับรูปที่เป็นปัจจุบัน. เวทนาที่เป็นอดีต เวทนาที่เป็นอนาคต เป็นทุกข์ ฯลฯ สัญญาที่เป็นอดีต สัญญาที่เป็นอนาคต เป็นทุกข์ ฯลฯ สังขารที่เป็นอดีต สังขารที่เป็นอนาคต เป็นทุกข์ ฯลฯ วิญญาณที่เป็นอดีต วิญญาณที่เป็นอนาคต เป็นทุกข์ จักกล่าวถึงวิญญาณที่เป็นปัจจุบันไปไยเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้-
*สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีความอาลัยในวิญญาณที่เป็นอดีต ไม่เพิลิดเพิลินวิญญาณที่เป็นอนาคต ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับวิญญาณที่เป็นปัจจุบัน.

จบ สูตรที่ ๑๐.

๑๑. อตีตนาถปัจจุปันนสูตรที่ ๓

ว่าด้วยความเป็นอนัตตาแห่งชั้น ๕ ในสามกาล

[๓๘] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปที่เป็นอดีต รูปที่เป็นอนาคต เป็นอนัตตา จักกล่าวถึงรูปที่เป็นปัจจุบันไปไยเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีความอาลัยในรูปที่เป็นอดีต ไม่เพิลิคนในรูปที่เป็นอนาคต ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับรูปที่เป็นปัจจุบัน. เวทนาที่เป็นอดีต เวทนาที่เป็นอนาคต เป็นอนัตตา ฯลฯ สัญญาที่เป็นอดีต สัญญาที่เป็นอนาคต เป็นอนัตตา ฯลฯ สังขารที่เป็นอดีต สังขารที่เป็นอนาคต เป็นอนัตตา ฯลฯ วิญญาณที่เป็นอดีต วิญญาณที่เป็นอนาคต เป็นอนัตตา จักกล่าวถึงวิญญาณที่เป็นปัจจุบันไปไยเล่า? ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่มีความอาลัยในวิญญาณที่เป็นอดีต ไม่เพิลิคนวิญญาณที่เป็นอนาคต ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับวิญญาณที่เป็นปัจจุบัน.

จบ สูตรที่ ๑๑.

จบ นกุลปิตรวรรคที่ ๑.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นกุลปิตาสูตร ๒. เทวทหสูตร ๓. หลิททิกานิสสูตรที่ ๑ ๔. หลิททิกานิสสูตรที่ ๒ ๕. สมมทิสสูตร ๖. ปฏิสถลลันสูตร ๗. อุปาทานปริตติสสนาสูตรที่ ๑ ๘. อุปาทานปริตติสสนาสูตรที่ ๒ ๙. อตีตนาถปัจจุปันนสูตรที่ ๑ ๑๐. อตีตนาถปัจจุปันนสูตรที่ ๒ ๑๑. อตีตนาถปัจจุปันนสูตรที่ ๓.

อนิจจวรรคที่ ๒

อนิจจสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความเป็นอนิจจังแห่งชั้น ๕

[๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-
*เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้วตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง.
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป แม้ในเวทนา
แม้ในสัญญา แม้ในสังขาร แม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด
จึงหลุดพ้น. เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว. อริยสาวกนั้น ย่อมรู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. ทุกขสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความเป็นทุกข์แห่งขั้น ๕

[๔๐] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นทุกข์ เวทนาเป็นทุกข์ สัญญาเป็นทุกข์ สังขารเป็นทุกข์ วิญญาณเป็นทุกข์. อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. อนัตตสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความเป็นอนัตตาแห่งขั้น ๕

[๔๑] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา สัญญาเป็นอนัตตา สังขารเป็นอนัตตา วิญญาณเป็นอนัตตา ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป แม้ในเวทนา แม้ในสัญญา แม้ในสังขาร แม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จึงหลุดพ้น. เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว. ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อนิจจสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความเป็นอนิจจังแห่งขั้น ๕

[๔๒] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา ข้อนี้ อริยสาวก พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ เวทนาไม่เที่ยง ฯลฯ สัญญาไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา ข้อนี้ อริยสาวก พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. ทุกขสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความเป็นทุกข์แห่งขั้น ๕

[๔๓] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา ข้อนี้ อริยสาวก พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ เวทนาเป็นทุกข์ ฯลฯ สัญญาเป็นทุกข์ ฯลฯ สังขารเป็นทุกข์ ฯลฯ วิญญาณเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา ข้อนี้ อริยสาวก พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้. อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้

ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. อนัตตสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความเป็นอนัตตาแห่งขันธ ๕

[๔๔] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา รูปนั้นไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา ข้อนี้ อริยสาวก พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ เวทนาเป็นอนัตตา ฯลฯ สัญญาเป็นอนัตตา ฯลฯ สังขารเป็นอนัตตา ฯลฯ วิญญาณเป็นอนัตตา ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. อนิจจเหตุสูตร

ว่าด้วยความเป็นอนิจจังแห่งเหตุปัจจัย

[๔๕] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง แม้เหตุปัจจัยที่ให้รูปเกิดขึ้น ก็ไม่เที่ยง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปที่เกิดจากสิ่งที่ไม่เที่ยง ที่ไหนจักเที่ยงเล่า? เวทนาไม่เที่ยง ฯลฯ สัญญาไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง แม้เหตุปัจจัยที่ให้วิญญาณเกิดขึ้น ก็ไม่เที่ยง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญาณที่เกิดจากสิ่งไม่เที่ยง ที่ไหนจะเที่ยงเล่า? อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. ทุกขเหตุสูตร

ว่าด้วยความเป็นทุกข์แห่งเหตุปัจจัย

[๔๖] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นทุกข์ แม้เหตุปัจจัยที่ให้รูปเกิดขึ้น ก็เป็นทุกข์. ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปที่เกิดจากสิ่งที่เป็นทุกข์ ที่ไหนจะเป็นสุขเล่า? เวทนาเป็นทุกข์ ฯลฯ สัญญาเป็นทุกข์ ฯลฯ สังขารเป็นทุกข์ ฯลฯ วิญญาณเป็นทุกข์ แม้เหตุปัจจัยที่ให้วิญญาณเกิดขึ้น ก็เป็นทุกข์. ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญาณที่เกิดจากสิ่งที่เป็นทุกข์ ที่ไหนจักเป็นสุขเล่า? อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. อนัตตเหตุสูตร

ว่าด้วยความเป็นอนัตตาแห่งเหตุปัจจัย

[๔๗] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นอนัตตา

แม้เหตุปัจจัยที่ทำให้รูปเกิดขึ้น ก็เป็นอนัตตา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเกิดจากสิ่งที่เป็นอนัตตา ที่ไหนจักเป็นอัตตาเล่า? เวทนาเป็นอนัตตา ฯลฯ สัญญาเป็นอนัตตา ฯลฯ สังขารเป็นอนัตตา ฯลฯ วิญญาณเป็นอนัตตา แม้เหตุปัจจัยที่ทำให้วิญญาณเกิดขึ้น ก็เป็นอนัตตา ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญาณที่เกิดจากสิ่งที่เป็นอนัตตา ที่ไหนจักเป็นอัตตาเล่า? อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. อนันตสูตร

ว่าด้วยความดับแห่งขันธ ๕

[๔๘] พระนครสาวัตถิ. ฯลฯ ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความดับเรียกว่านิโรธ ความดับแห่งธรรมเหล่าไหนแล เรียกว่านิโรธ. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ รูปแลเป็นของไม่เที่ยง อันปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยปัจจัยเกิดขึ้น มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา ความดับแห่งรูปนั้น เรียกว่านิโรธ. เวทนาไม่เที่ยง ฯลฯ สัญญาไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง อันปัจจัยปรุงแต่งอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมีความสิ้นไปเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา มีความคลายไปเป็นธรรมดา มีความดับไปเป็นธรรมดา ความดับแห่งวิญญาณนั้น เรียกว่านิโรธ. ดูกรอานนท์ ความดับแห่งธรรมเหล่านั้นแล เรียกว่านิโรธ.

จบ สูตรที่ ๑๐

จบ อนิจจวรรคที่ ๒.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อนิจจสูตรที่ ๑	๖. อนัตตสูตรที่ ๒
๒. ทุกขสูตรที่ ๑	๗. อนิจเหตุสูตร
๓. อนัตตสูตรที่ ๑	๘. ทุกขเหตุสูตร
๔. อนิจจสูตรที่ ๒	๙. อนัตตเหตุสูตร
๕. ทุกขสูตรที่ ๒	๑๐. อนันตสูตร.

การวรรคที่ ๓

๑. การสูตร

ว่าด้วยขันธ ๕ เป็นภาระ

[๔๙] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั้นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงภาระ ผู้แบกภาระ เครื่องถือม่นภาระ และเครื่องวางภาระ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงได้

ใจให้ตี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับสนองพระพุทธดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภะระเป็นไฉน? พึงกล่าวว่า ภะระ คืออุปาทานขันธ ๕ อุปาทานขันธ ๕
เป็นไฉน? คือ อุปาทานขันธ คือรูป อุปาทานขันธ คือเวทนา อุปาทานขันธ คือสัญญา อุปาทาน
ขันธ คือสังขาร และอุปาทานขันธ คือวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าภะระ.

[๕๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้แบกภะระเป็นไฉน? พึงกล่าวว่าบุคคล บุคคลนี้นั้น คือ
ท่านผู้มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าผู้แบกภะระ.

[๕๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เครื่องถ่วงภะระเป็นไฉน? ตัณหานี้ใด นำให้เกิดภพใหม่
ประกอบด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน มีปกติเพลิดเพลินยิ่งในภพหรืออภิมภพ
นั้นๆ ได้แก่กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าเครื่องถ่วงภะระ.

[๕๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็การวางภะระเป็นไฉน? ความที่ตัณหานั้นแลดับไปด้วย
สํารอกโดยไม่เหลือ ความสละ ความสละคืน ความพ้น ความไม่อาลัย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
นี้เรียกว่าการวางภะระ. พระผู้มีพระภาคผู้พระสุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยาภรณ์ภะระนี้จบลง
แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกในภายหลังว่า

[๕๓] ขันธ ๕ ชื่อว่าภะระแล และผู้แบกภะระคือบุคคล เครื่องถ่วง
ภะระเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ในโลก การวางภะระเสียได้เป็นสุข
บุคคลวางภะระหนักเสียได้แล้ว ไม่ถือภะระอื่น ถอนตัณหาพร้อม
ทั้งมูลรากแล้ว เป็นผู้หายหิว ดับรอบแล้วดังนี้.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. ปริญาสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรกำหนดรู้และความรอบรู้

[๕๔] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั้นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่
ควรกำหนดรู้และความรอบรู้ เธอทั้งหลายจงฟัง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรกำหนดรู้เป็น
ไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้ เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ เป็น
ธรรมที่ควรกำหนดรู้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่าธรรมที่ควรกำหนดรู้.

[๕๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความรอบรู้เป็นไฉน? คือความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้น
ไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าความรอบรู้.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. ปริชานสูตร

ว่าด้วยผู้ไม่ควรและผู้ควรสิ้นทุกข์

[๕๖] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั้นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ยังไม่
ไม่กำหนดรู้ ไม่หน่าย ไม่ละซึ่งรูป เป็นผู้ไม่ควรเพื่อสิ้นทุกข์ บุคคลเมื่อไม่รู้ยังไม่
ไม่หน่าย ไม่ละซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อสิ้นทุกข์.

[๕๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเมื่อรู้ยิ่ง เมื่อกำหนดรู้ เมื่อหน่าย เมื่อละได้ซึ่งรูป
จึงเป็นผู้ควรเพื่อสิ้นทุกข์ บุคคลเมื่อรู้ยิ่ง เมื่อกำหนดรู้ เมื่อหน่าย เมื่อละได้ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา

ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ จึงเป็นผู้ควรเพื่อสิ้นทุกข์.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. จฉนทราคะสูตร

ว่าด้วยการละฉนทราคะในขันธ ๕

[๕๘] พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงละฉนทราคะในรูปเสีย ด้วยการละอย่างนี้ รูปนั้นจักเป็นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ทำให้ถึงความไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา. เธอทั้งหลาย จงละฉนทราคะในเวทนาเสีย ฯลฯ เธอทั้งหลาย จงละฉนทราคะในสัญญาเสีย ฯลฯ เธอทั้งหลาย จงละฉนทราคะในสังขารเสีย ฯลฯ เธอทั้งหลาย จงละฉนทราคะในวิญญาณเสีย ด้วยการละอย่างนี้ วิญญาณนั้นจักเป็นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ทำให้ถึงความไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. อัสดาทสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความปริวิตกของพระโพธิสัตว์

เกี่ยวกับขันธ ๕

[๕๙] พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก่อนแต่ตรัสรู้ เมื่อเรายังเป็นโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า อะไรหนอเป็นคุณของรูป อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นเครื่องสลัดออก. อะไรเป็นคุณของเวทนา ... อะไรเป็นคุณของสัญญา ... อะไรเป็นคุณของสังขาร ... อะไรเป็นคุณของวิญญาณ อะไรเป็นโทษ อะไรเป็นเครื่องสลัดออก. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้ปริวิตกต่อไปว่า สุขโสมนัสอันใด อาศัยรูปเกิดขึ้น นี่เป็นคุณของรูป รูปใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษของรูป การกำจัดฉนทราคะ การละฉนทราคะในรูปเสียได้ นี่เป็นเครื่องสลัดออกแห่งรูป. สุขโสมนัสอันใด อาศัยเวทนาเกิดขึ้น ... สุขโสมนัสอันใด อาศัยสัญญาเกิดขึ้น ... สุขโสมนัสอันใด อาศัยสังขารเกิดขึ้น ... สุขโสมนัสอันใด อาศัยวิญญาณเกิดขึ้น นี่เป็นคุณแห่งวิญญาณ วิญญาณใด ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษแห่งวิญญาณ การกำจัดฉนทราคะ การละฉนทราคะในวิญญาณเสียได้ นี่เป็นเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาณ.

[๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้ยิ่งซึ่งคุณโดยความเป็นคุณ โทษโดยความเป็นโทษ และเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ เพียงใด เราก็ยังไม่ปฏิญาณว่า เป็นผู้ตรัสรู้ซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เพียงนั้น. เมื่อใด เรารู้ยิ่งซึ่งคุณโดยความเป็นคุณ ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณว่า เป็นผู้ตรัสรู้ซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์. ก็แลญาณทัตตสนะได้เกิดขึ้น

แล้วแก่เราว่า วิมุติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นที่สุด บัดนี้ภพใหม่ไม่มี.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. อัสสาทสูตรที่ ๒

ว่าด้วยสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ

[๖๑] พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เพื่อกันหาคุณแห่งรูป เราได้พบคุณแห่งรูปแล้ว เราได้เห็นคุณแห่งรูปเท่าที่มีอยู่ ด้วยปัญญาดีแล้ว. เราได้เพื่อกันหาโทษแห่งรูป เราได้พบโทษแห่งรูปแล้ว เราได้เห็นโทษแห่งรูปเท่าที่มีอยู่ ด้วยปัญญาดีแล้ว. เราได้เพื่อกันหา เครื่องสลัดออกแห่งรูป เราได้พบเครื่องสลัดออกแห่งรูปแล้ว เราได้เห็นเครื่องสลัดออกแห่งรูปเท่าที่มีอยู่ ด้วยปัญญาดีแล้ว. เราได้เพื่อกันหาคุณแห่งเวทนา ฯลฯ เราได้เพื่อกันหาคุณแห่งสัญญา ฯลฯ เราได้เพื่อกันหาคุณแห่งสังขาร ฯลฯ เราได้เพื่อกันหาคุณแห่งวิญญาณ เราได้พบคุณแห่งวิญญาณแล้ว เราได้เห็นคุณแห่งวิญญาณเท่าที่มีอยู่ ด้วยปัญญาดีแล้ว. เราได้เพื่อกันหาโทษแห่งวิญญาณ เราได้พบโทษแห่งวิญญาณแล้ว เราได้เห็นโทษแห่งวิญญาณเท่าที่มีอยู่ด้วยปัญญาดีแล้ว. เราได้เพื่อกันหาเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาณ เราได้พบเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาณแล้ว เราได้เห็นเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาณเท่าที่มีอยู่ ด้วยปัญญาดีแล้ว. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรายังไม่รู้ยั้งซึ่งคุณ โดยความเป็นคุณ โทษโดยความเป็นโทษ เครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง เพียงใด ๑- เราก็ยังไม่ปฎิญาณ ฯลฯ เพียงนั้น. ก็เลณฺหาทสฺสนะได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราว่า วิมุติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นที่สุด บัดนี้ภพใหม่ไม่มี.

จบ สูตรที่ ๖.

@๑. ตรงนี้ บาติไม่มีคำว่า "เอว" เหมือนข้อ ๖๐

๗. อัสสาทสูตรที่ ๓

ว่าด้วยคุณ โทษและเครื่องสลัดออกแห่งขันธ ๕

[๖๒] พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าคุณแห่งรูปจักไม่มี ไชริ์ สัตว์ทั้งหลายก็จะไม่พึงกำหนดในรูป. แต่เพราะคุณแห่งรูปมีอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงกำหนดในรูป. ถ้าโทษแห่งรูปจักไม่มี ไชริ์ สัตว์ทั้งหลายก็จะไม่พึงเบื่อหน่ายในรูป. แต่เพราะโทษแห่งรูปมีอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงเบื่อหน่ายในรูป. ถ้าเครื่องสลัดออกแห่งรูปจักไม่มี ไชริ์ สัตว์ทั้งหลาย ก็จะไม่มีออกไปจากรูปได้. แต่เพราะเครื่องสลัดออกแห่งรูปมีอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงออกไปจากรูปได้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าคุณแห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา ฯลฯ แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาณจักไม่มี ไชริ์ สัตว์ทั้งหลาย ก็จะไม่มีกำหนดในวิญญาณ. แต่เพราะคุณแห่งวิญญาณมีอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงกำหนดในวิญญาณ. ถ้าโทษแห่งวิญญาณจักไม่มี ไชริ์ สัตว์ทั้งหลาย ก็จะไม่มีเบื่อหน่ายในวิญญาณ. แต่เพราะโทษแห่งวิญญาณมีอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงเบื่อหน่ายในวิญญาณ. ถ้าเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาณจักไม่มี ไชริ์ สัตว์ทั้งหลาย ก็จะไม่มีออกไปจากวิญญาณได้. แต่เพราะเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาณมีอยู่ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงออกไปจากวิญญาณได้.

[๖๓] ดูกฤทธิทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย ยังไม่รู้ยังซึ่งคุณ โดยความเป็นคุณ โทษโดยความเป็นโทษ และเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง เพียงใด สัตว์ทั้งหลาย ก็ยังไม่เป็นผู้ออกไป พราดไป หลุดพ้นไป มีใจอันหาขอบเขตมิได้อยู่ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เพียงนั้น. ดูกฤทธิทั้งหลาย เมื่อใด สัตว์ทั้งหลาย รู้ยังซึ่งคุณ โดยความเป็นคุณ ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง เมื่อนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงเป็นผู้ออกไป พราดไป หลุดพ้นไป มีใจอันหาขอบเขตมิได้อยู่ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. อภินันทสูตร

ว่าด้วยผลแห่งความเพติดเพลินและไม่เพติดเพลิน

ในขันธ ๕

[๖๔] พระนครสวัตถิ. ณ ที่นั้นแล ฯลฯ ดูกฤทธิทั้งหลาย ผู้ใดเพติดเพลินรูป ผู้นั้นชื่อว่าเพติดเพลินทุกข์ ผู้ใดเพติดเพลินทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้นไม่พ้นไปจากทุกข์. ผู้ใดเพติดเพลินเวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ ผู้นั้นชื่อว่าเพติดเพลินทุกข์ ผู้ใดเพติดเพลินทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้นไม่พ้นไปจากทุกข์.

[๖๕] ดูกฤทธิทั้งหลาย ผู้ใดแล ไม่เพติดเพลินรูป ผู้นั้นชื่อว่าไม่เพติดเพลินทุกข์ ผู้ใดไม่เพติดเพลินทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้นพ้นไปจากทุกข์. ผู้ใดไม่เพติดเพลินเวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ ผู้นั้นชื่อว่าไม่เพติดเพลินทุกข์ ผู้ใดไม่เพติดเพลินทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้นพ้นไปจากทุกข์ได้.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. อุปปาทสูตร

ว่าด้วยความเกิดและความดับทุกข์

[๖๖] พระนครสวัตถิ. ณ ที่นั้นแล ฯลฯ ดูกฤทธิทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งรูป นี้เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ. ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา ฯลฯ แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาณ นี้เป็นความเกิดแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ.

[๖๗] ดูกฤทธิทั้งหลาย ความดับ ความเข้าไปประจับ ความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งรูป นี้เป็นความดับแห่งทุกข์ เป็นความเข้าไปประจับแห่งโรค เป็นความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งชราและมรณะ. ความดับ ความเข้าไปประจับ ความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา ฯลฯ แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาณ นี้เป็นความดับแห่งทุกข์ เป็นความเข้าไปประจับแห่งโรค เป็นความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งชราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. อมมุตสูตร

ว่าด้วยทุกข์และมูลเหตุแห่งทุกข์

[๖๘] พระนครสวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงทุกข์และมูลเหตุแห่งทุกข์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกข์เป็นไฉน? ทุกข์คือรูป ทุกข์คือเวทนา ทุกข์คือสัญญา ทุกข์คือสังขาร ทุกข์คือวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าทุกข์.

[๖๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มูลเหตุแห่งทุกข์เป็นไฉน? ตัณหานี้ใด นำให้เกิดในภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน มีปกติเพลิดเพลินยิ่งในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่ามูลเหตุแห่งทุกข์.

จบ สูตรที่ ๑๐.

๑๑. ปภังคสูตร

ว่าด้วยความสลายและไม่สลายแห่งทุกข์

[๗๐] พระนครสวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงภาวะสลายและภาวะไม่สลาย เธอทั้งหลายจงฟัง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเป็นภาวะสลาย อะไรเป็นภาวะไม่สลาย? รูปเป็นภาวะสลาย ความดับ ความเข้าไปประจับ ความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งรูปนั้นนี้เป็นภาวะไม่สลาย. เวทนาเป็นภาวะสลาย ฯลฯ สัญญาเป็นภาวะสลาย ฯลฯ สังขารเป็นภาวะสลาย ฯลฯ วิญญาณเป็นภาวะสลาย ความดับ ความเข้าไปประจับ ความตั้งอยู่ไม่ได้ แห่งวิญญาณนั้นนี้เป็นภาวะไม่สลาย.

จบ สูตรที่ ๑๑.

จบ ภารวรรคที่ ๓.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. การสูตร ๒. ปริณฺญาสูตร ๓. ปริหานสูตร ๔. นันทราคสูตร ๕. อัสดาทสูตรที่ ๑
๖. อัสดาทสูตรที่ ๒ ๗. อัสดาทสูตรที่ ๓ ๘. อภินันทนสูตร ๙. อุปปาทสูตร ๑๐. อมมุตสูตร
๑๑. ปภังคสูตร.

นคฺคหาวรรคที่ ๔

๑. นคฺคหาสสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการละขันธ ๕ อันไม่ใช่ของใคร

[๗๑] พระนครสวัตถิ. ณ ที่นั่นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละสิ่งนั้นเสีย สิ่งนั้นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย. รูปไม่ใช่ของเธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละรูปนั้นเสีย รูปนั้นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล

เพื่อสุข. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอต้งหลาย
จละวิญญาณนั้นเสีย วิญญาณนั้นอันเธอต้งหลายละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล
เพื่อสุข.

[๑๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนชนพื้งนำไป พื้งเผา หรือพื้งกระทำตามปิจัย
ซึ่งหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ ในเชตวันวิหารนี้ ก็เธอต้งหลาย พื้งคิดอย่างนี้หรือว่า ชน
ย่อมนำไป ย่อมเผา หรือย่อมกระทำตามปิจัยซึ่งเราต้งหลาย. ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า ไม่
ใช้อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะสิ่งนั้น ไม่ใช่ตน หรือสิ่งที่นับเนื่องในตนของข้า
พระองค์ต้งหลาย.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน รูปไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอต้งหลาย จง
ละรูปนั้นเสีย รูปนั้นอันเธอต้งหลายละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข.
เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอต้งหลาย จงละ
วิญญาณนั้นเสีย วิญญาณนั้น อันเธอต้งหลายละได้แล้วจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. นคฺคมหากสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการละขันธ ๕ อันไม่ใช่ของใคร

[๑๓] พระนคฺคสาวคฺคิ. ณ ที่นั้นแล ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดไม่ใช่ของเธอต้ง
หลาย เธอต้งหลาย จงละสิ่งนั้นเสีย สิ่งนั้นอันเธอต้งหลาย ละได้แล้ว จักเป็นไปเพื่อประ-
*โยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก้อะไรไม่ใช่ของเธอต้งหลาย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
รูปไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอต้งหลาย จงละรูปนั้นเสีย รูปนั้นอันเธอต้งหลาย ละได้แล้ว
จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ
ไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอต้งหลาย จงละวิญญาณนั้นเสีย วิญญาณนั้นอันเธอต้งหลาย ละได้แล้ว
จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดไม่ใช่ของเธอต้งหลาย เธอ
ต้งหลาย จงละสิ่งนั้นเสีย สิ่งนั้นอันเธอต้งหลายละได้ จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. ภิกขุสูตรที่ ๑

ว่าด้วยเหตุได้ชื่อว่าเป็นผู้กำหนดขัดเคือง

และคุ้มหลง

[๑๔] พระนคฺคสาวคฺคิ ฯลฯ ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึง
ที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า ขอประทานวโรกาส พระเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาค ทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์
โดยย่อ ที่ข้าพระองค์ฟังแล้ว พื้งเป็นผู้ๆ เดียวหลักออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มี
ใจมั่นคงอยู่เถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลย่อมครุ่นคิดถึงสิ่งใด ย่อมถึงการนับเพราะสิ่งนั้น บุคคลย่อมไม่ครุ่นคิดถึงสิ่งใด ย่อมไม่ถึงการนับเพราะสิ่งนั้น.

ภ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์เข้าใจแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์เข้าใจแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เธอเข้าใจเนื้อความแห่งคำที่เรากล่าว โดยย่อได้โดยพิสดารอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าบุคคลครุ่นคิดถึงรูป ย่อมถึงการนับเพราะรูปนั้น. ถ้าครุ่นคิดถึงเวทนา ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงสัญญา ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงสังขาร ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงวิญญาณ ย่อมถึงการนับเพราะวิญญาณนั้น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าบุคคลไม่ครุ่นคิดถึงรูป ก็ไม่ถึงการนับเพราะรูปนั้น ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงเวทนา ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงสัญญา ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงสังขาร ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงวิญญาณ ก็ไม่ถึงการนับเพราะวิญญาณนั้น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เข้าใจเนื้อความแห่งพระภาษิตที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วโดยย่อได้ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

[๗๕] พ. ถูกแล้ว ถูกแล้ว ภิกษุ เธอเข้าใจเนื้อความแห่งคำที่เรากล่าวโดยย่อได้ โดยพิสดารดีนักแล. ดูกรภิกษุ ถ้าบุคคลครุ่นคิดถึงรูป ก็ย่อมถึงการนับเพราะรูปนั้น ถ้าบุคคลครุ่นคิดถึงเวทนา ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงสัญญา ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงสังขาร ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงวิญญาณ ก็ย่อมถึงการนับเพราะวิญญาณนั้น. ดูกรภิกษุ ถ้าบุคคลไม่ครุ่นคิดถึงรูป ก็ย่อมไม่ถึงการนับเพราะรูปนั้น ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงเวทนา ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงสัญญา ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงสังขาร ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงวิญญาณ ก็ย่อมไม่ถึงการนับเพราะวิญญาณนั้น. ดูกรภิกษุ เธอพึงเห็นเนื้อความแห่งคำที่เรากล่าวโดยย่อ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

[๗๖] ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปนั้น เพลิดเพลินอนุโมทนาพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายบังคม กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป. ครั้นนั้นแล เธอได้เป็นผู้ๆ เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจมั่นคงอยู่ ไม่นานเท่าไร ก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลาย ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหม-
*จรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี. ก็ภิกษุนั้นได้เป็นพระอรหันตองค์หนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๑.

๔. ภิกขุสูตรที่ ๒

ว่าด้วยเหตุได้ชื่อว่าเป็นผู้กำหนดขัดเคือง

และลุ่มหลง

[๗๗] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ขอประทานวโรกาส พระเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาค ทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ที่ข้าพระองค์ฟังแล้วพึงเป็นผู้ๆ เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจมั่นคงอยู่เถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลครุ่นคิดถึงสิ่งใด ย่อมหมกมุ่นสิ่งนั้น หมกมุ่นสิ่งใด ย่อมถึงการนับเพราะสิ่งนั้น ไม่ครุ่นคิดถึงสิ่งใด ย่อมไม่หมกมุ่นสิ่งนั้น ไม่หมกมุ่น

สิ่งใด ย่อมไม่ถึงการนับเพราะสิ่งนั้น.

ภ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์เข้าใจแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์เข้าใจแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เธอเข้าใจเนื้อความแห่งคำที่เรากล่าวโดยย่อได้ โดยพิสดารอย่างไร?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าบุคคลครุ่นคิดถึงรูป ย่อมหมกมุ่นรูปใด ย่อมถึงการนับ เพราะรูปนั้น ถ้าครุ่นคิดถึงเวทนา ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงสัญญา ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงสังขาร ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงวิญญาณ ย่อมหมกมุ่นวิญญาณนั้น หมกมุ่นวิญญาณใด ย่อมถึงการนับเพราะวิญญาณนั้น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าบุคคลไม่ครุ่นคิดถึงรูป ย่อมไม่หมกมุ่นรูปนั้น ไม่หมกมุ่นรูปใด. ย่อมไม่ถึงการนับเพราะรูปนั้น. ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงเวทนา ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงสัญญา ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงสังขาร ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงวิญญาณ ย่อมไม่หมกมุ่นวิญญาณนั้น ไม่หมกมุ่นวิญญาณใด ย่อมไม่ถึงการนับเพราะวิญญาณนั้น. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เข้าใจเนื้อความแห่งพระภาษิต ที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วโดยย่อได้ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

[๗๘] พ. ถูกแล้ว ถูกแล้ว ภิกษุ เธอเข้าใจเนื้อความแห่งคำที่เรากล่าว โดยย่อได้ โดยพิสดารดีนักแล. ดูกรภิกษุ ถ้าบุคคลครุ่นคิดถึงรูป ย่อมหมกมุ่นรูปนั้น หมกมุ่นรูปใด ย่อมถึงการนับเพราะรูปนั้น. ถ้าครุ่นคิดถึงเวทนา ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงสัญญา ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงสังขาร ฯลฯ ถ้าครุ่นคิดถึงวิญญาณ ย่อมหมกมุ่นวิญญาณนั้น หมกมุ่นวิญญาณใด ย่อมถึงการนับเพราะวิญญาณนั้น. ดูกรภิกษุ ถ้าบุคคลไม่ครุ่นคิดถึงรูป ย่อมไม่หมกมุ่นรูปนั้น ไม่หมกมุ่นรูปใด ย่อมไม่ถึงการนับเพราะรูปนั้น. ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงเวทนา ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงสัญญา ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงสังขาร ฯลฯ ถ้าไม่ครุ่นคิดถึงวิญญาณ ย่อมไม่หมกมุ่นวิญญาณนั้น ไม่หมกมุ่นวิญญาณใด ย่อมไม่ถึงการนับเพราะวิญญาณนั้น. ดูกรภิกษุ เธอพึงเข้าใจเนื้อความแห่งคำนี้ที่เรา กล่าวแล้วโดยย่อ โดยพิสดารอย่างนี้ ฯลฯ ก็ภิกษุรูปนั้นได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. อนันตสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความเป็นอนิจจังแห่งขันธ ๕

[๗๙] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ออกจากที่พักผ่อนในเวลาเย็น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ ถ้าภิกษุทั้งหลาย พึงถามเธออย่างนี้ว่า ท่านอานนท์ ความเกิดขึ้นแห่งธรรมเหล่าไหนย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่าไหน ย่อมปรากฏ ความเป็นอย่างอื่นแห่งธรรมเหล่าไหนที่ตั้งอยู่แล้ว ย่อมปรากฏ ดังนี้ไซ้. เธอถูกถามอย่างนี้แล้ว จะพึงพยากรณ์ว่าอย่างไร?

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฯลฯ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้ พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย ความบังเกิดขึ้นแห่งรูปแลย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งรูปย่อมปรากฏ ความเป็นอย่างอื่นแห่งรูปที่ตั้งอยู่แล้วย่อมปรากฏ. ความบังเกิดขึ้นแห่งเวทนา สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งวิญญาณย่อมปรากฏ ความ

เป็นอย่างอื่นแห่งวิญญานย่อมปรากฏ. ดูกรอาวุโสทั้งหลาย ความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมเหล่านี้แล
ย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้แล ย่อมปรากฏ ความเป็นอย่างอื่นแห่งธรรมที่ตั้งอยู่แล้ว
ย่อมปรากฏ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้แล.

[๘๐] พ. ถูกแล้ว ถูกแล้ว อานนท ความบังเกิดขึ้นแห่งรูปแลย่อมปรากฏ ความ
เสื่อมแห่งรูปแล ย่อมปรากฏ ความเป็นอย่างอื่นแห่งรูปที่ตั้งอยู่แล้ว ย่อมปรากฏ ความ
บังเกิดขึ้นแห่ง เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญานย่อมปรากฏ ความเสื่อม
แห่งวิญญานย่อมปรากฏ ความเป็นไปอย่างอื่นแห่งวิญญานที่ตั้งอยู่แล้ว ย่อมปรากฏ. ดูกรอานนท
ความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมเหล่านี้แล ย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้แล ย่อมปรากฏ
ความเป็นอย่างอื่นแห่งธรรมเหล่านี้ที่ตั้งอยู่แล้ว ย่อมปรากฏ. ดูกรอานนท เธอถูกถามอย่างนี้
แล้วพึงพยากรณ์อย่างนี้.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. อานนทสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความเป็นอนิจจังแห่งขันธ ๕

ในสามกาล

[๘๑] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอานนทว่า
ดูกรอานนท ถ้าภิกษุทั้งหลายพึงถามเธออย่างนี้ว่า ท่านอานนท ความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมเหล่าไหน
ปรากฏแล้ว ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่าไหนปรากฏแล้ว ความเป็นอย่างอื่นแห่งธรรมเหล่าไหนที่
ตั้งอยู่ปรากฏแล้ว. ความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมเหล่าไหนจักปรากฏ ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่าไหน
จักปรากฏ ความเป็นอย่างอื่นแห่งธรรมที่ตั้งอยู่แล้วเหล่าไหนจักปรากฏ. ความบังเกิดขึ้นแห่ง
ธรรมเหล่าไหนย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่าไหนย่อมปรากฏ ความเป็นอย่างอื่นแห่ง
ธรรมที่ตั้งอยู่แล้วเหล่าไหนย่อมปรากฏ. ดูกรอานนทเธอถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างไร?

ท่านพระอานนทกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฯลฯ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว
พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย รูปใดเลที่ล่วงไปแล้ว ดับแล้ว แปรไปแล้ว ความ
บังเกิดขึ้นแห่งรูปนั้นปรากฏแล้ว ความเสื่อมแห่งรูปนั้นปรากฏแล้ว ความเป็นอย่างอื่นแห่งรูปที่
ตั้งอยู่แล้วนั้น ปรากฏแล้ว. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญานใดที่
ล่วงไปแล้ว ดับแล้ว แปรไปแล้ว ความบังเกิดขึ้นแห่งวิญญานนั้นปรากฏแล้ว ความเสื่อมแห่ง
วิญญานนั้นปรากฏแล้ว ความเป็นอย่างอื่นแห่งวิญญานที่ตั้งอยู่แล้วนั้นปรากฏแล้ว. ดูกรอาวุโส
ทั้งหลาย ความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมเหล่านี้แลปรากฏแล้ว ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้แลปรากฏ
แล้ว ความเป็นอย่างอื่นแห่งธรรมที่ตั้งอยู่แล้วเหล่านี้แลปรากฏแล้ว. ดูกรอาวุโสทั้งหลาย รูปใด
แลยังไม่เกิด ยังไม่ปรากฏ ความบังเกิดขึ้นแห่งรูปนั้นจักปรากฏ ความเสื่อมแห่งรูปนั้นจักปรากฏ
ความเป็นอย่างอื่นแห่งรูปที่ตั้งอยู่แล้วนั้นจักปรากฏ. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ
วิญญานใดยังไม่เกิด ยังไม่ปรากฏ ความบังเกิดขึ้นแห่งวิญญานนั้นจักปรากฏ ความเสื่อมแห่ง
วิญญานนั้นจักปรากฏ ความเป็นอย่างอื่นแห่งวิญญานที่ตั้งอยู่แล้วนั้นจักปรากฏ ดูกรอาวุโส
ทั้งหลาย ความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมเหล่านี้แลจักปรากฏ ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้แลจักปรากฏ

ความเป็นอย่างอื่นแห่งธรรมเหล่านี้ที่ตั้งอยู่แล้วแลจักปรากฏ. ดูกรอาวุโสทั้งหลาย รูปใดแลที่เกิด
ที่ปรากฏ ความบังเกิดขึ้นแห่งรูปนั้นย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งรูปนั้นย่อมปรากฏ ความเป็น
อย่างอื่นแห่งรูปที่ตั้งอยู่แล้วนั้นย่อมปรากฏ. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ
ใดที่เกิด ที่ปรากฏ ความบังเกิดขึ้นแห่งวิญญาณนั้นย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งวิญญาณ
นั้นย่อมปรากฏ ความเป็นอย่างอื่นแห่งวิญญาณที่ตั้งอยู่แล้วนั้นย่อมปรากฏ. ดูกรอาวุโสทั้งหลาย
ความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมเหล่านี้แลย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้แลย่อมปรากฏ
ความเป็นอย่างอื่นแห่งธรรมที่ตั้งอยู่แล้วเหล่านี้แลย่อมปรากฏ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
ถูกถามอย่างนี้แล้วพึงพยากรณ์อย่างนี้แล.

[๘๒] พ. ถูกแล้ว ถูกแล้ว อานนท์ รูปใดที่ล่วงไปแล้ว ดับแล้ว แปรไปแล้ว
ความบังเกิดขึ้นแห่งรูปนั้นปรากฏแล้ว ฯลฯ ๑- ดูกรอานนท์ ความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมเหล่านี้แล
ย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้แลย่อมปรากฏ ความเป็นอย่างอื่นแห่งธรรมที่ตั้งอยู่เหล่า
นี้แลย่อมปรากฏ. ดูกรอานนท์ เธอถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้.

จบ สูตรที่ ๖.

๑. อนุธัมมสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความหน่ายในขันธ ๕

[๘๓] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่
ธรรม ย่อมมีธรรมอันเหมาะสม คือ พึงเป็นผู้มากไปด้วยความหน่ายในรูปอยู่ พึงเป็นผู้มากไป
ด้วยความหน่ายในเวทนาอยู่ พึงเป็นผู้มากไปด้วยความหน่ายในสัญญาอยู่ พึงเป็นผู้มากไป
@๑. แยกเป็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้ง ๓ กาล เหมือนข้อ ๘๑
ด้วยความหน่ายในสังขารอยู่ พึงเป็นผู้มากไปด้วยความหน่ายในวิญญาณอยู่. ภิกษุนั้น เมื่อเป็น
ผู้มากไปด้วยความหน่ายในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณอยู่ ย่อมกำหนด
รู้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. เมื่อกำหนดรู้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ.
ย่อมหลุดพ้นจากรูป ย่อมหลุดพ้นจากเวทนา ย่อมหลุดพ้นจากสัญญา ย่อมหลุดพ้นจากสังขาร
ย่อมหลุดพ้นจากวิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
อุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๗.

๒. อนุธัมมสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการพิจารณาเห็นอนิจจังในขันธ ๕

[๘๔] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
ย่อมมีธรรมอันเหมาะสม คือ พึงเป็นผู้พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในรูป ในเวทนา ในสัญญา
ในสังขาร ในวิญญาณอยู่. เมื่อเธอพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในรูป ในเวทนา ในสัญญา ใน
สังขาร ในวิญญาณอยู่ ย่อมกำหนดรู้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. เมื่อเธอกำหนดรู้รูป
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากรูป ย่อมหลุดพ้นจากเวทนา ย่อมหลุดพ้น
จากสัญญา ย่อมหลุดพ้นจากสังขาร ย่อมหลุดพ้นจากวิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากชาติ ชรา

มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. อนุชัมมสูตรที่ ๓

ว่าด้วยการพิจารณาเห็นทุกข์ในขั้นที่ ๕

[๘๕] พระนครสาวัตถี ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมมีธรรมอันเหมาะสม คือ พึงเป็นผู้พิจารณาเห็นทุกข์ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณอยู่. เมื่อเธอพิจารณาเห็นทุกข์ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณอยู่ ย่อมกำหนดรู้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. เมื่อกำหนดรู้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. ย่อมหลุดพ้นจากรูป ย่อมหลุดพ้นจากเวทนา ย่อมหลุดพ้นจากสัญญา ย่อมหลุดพ้นจากสังขาร ย่อมหลุดพ้นจากวิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากชาติชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. อนุชัมมสูตรที่ ๔

ว่าด้วยการพิจารณาเห็นอนัตตาในขั้นที่ ๘

[๘๖] พระนครสาวัตถี ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมมีธรรมอันเหมาะสม คือ พึงเป็นผู้พิจารณาเห็นอนัตตาในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณอยู่. เมื่อเธอพิจารณาเห็นอนัตตาในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณอยู่ ย่อมกำหนดรู้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. เมื่อเธอกำหนดรู้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากรูป ย่อมหลุดพ้นจากเวทนา ย่อมหลุดพ้นจากสัญญา ย่อมหลุดพ้นจากสังขาร ย่อมหลุดพ้นจากวิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากชาติชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ นคฺคหาวรรคที่ ๔.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นคฺคหาสสูตรที่ ๑	๒. นคฺคหาสสูตรที่ ๒
๓. ภิกขุสูตรที่ ๑	๔. ภิกขุสูตรที่ ๒
๕. อานันทสูตรที่ ๑	๖. อานันทสูตรที่ ๒
๗. อนุชัมมสูตรที่ ๑	๘. อนุชัมมสูตรที่ ๒
๙. อนุชัมมสูตรที่ ๓	๑๐. อนุชัมมสูตรที่ ๔.

อรรถที่ปวารณที่ ๕

๑. อรรถที่ปสูตร

ว่าด้วยการพึงตนพึงธรรม

[๘๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-
*เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกพระภิกษุทั้งหลายแล้วตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ
จงเป็นผู้มีธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ อยู่เกิด. ดูกรภิกษุทั้ง
หลาย เมื่อเธอทั้งหลายจะมีตนเป็นที่พึ่ง มีตนเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็น
ที่พึ่ง มีธรรมเป็นสรณะ ไม่มีสิ่งอื่นเป็นสรณะอยู่ จะต้องพิจารณาโดยแยกกายว่า โสกะ
ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส มีกำเนิดมาอย่างไร เกิดมาจากอะไร? ดูกรภิกษุทั้ง
หลาย ก็โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส มีกำเนิดมาอย่างไร เกิดมาจากอะไร?
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้มีได้สดับแล้วในโลกนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ไม่ฉลาดใน
ธรรมของพระอริยเจ้า ไม่ได้รับแนะนำในอริยธรรม ไม่ได้เห็นสัตตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรม
ของสัตตบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในสัปปริสธรรม ย่อมตามเห็นรูปโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็น
ตนมีรูป ๑ ย่อมเห็นรูปในตน ๑ ย่อมเห็นตนในรูป ๑ รูปนั้นของเขาย่อมแปรไป ย่อมเป็นอย่าง
อื่นไป โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ย่อมเกิดขึ้นแก่เขา เพราะรูปแปรไปและ
เป็นอื่นไป. ย่อมเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมเห็นสัญญาโดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อม
เห็นสังขารโดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ๑
ย่อมเห็นวิญญาณในตน ๑ ย่อมเห็นในมีวิญญาณ ๑ วิญญาณนั้นของเขาย่อมแปรไป ย่อม
เป็นอย่างอื่นไป โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ย่อมเกิดขึ้นแก่เขา เพราะ
วิญญาณแปรไปและเป็นอย่างอื่นไป.

[๘๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุรู้ว่ามีรูปไม่เที่ยง แปรปรวนไป คลายไป ดับไป
เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า รูปในกาลก่อนและรูปทั้งหมดในบัดนี้ ล้วนไม่
เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ดังนี้ ย่อมละโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และ
อุปายาสได้ เพราะละโสกะเป็นต้นเหล่านั้นได้ จึงไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมอยู่เป็นสุข
ภิกษุผู้มีปกติอยู่เป็นสุข เรากล่าวว่า ผู้ดับแล้วด้วยของคั่นนั้น. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อภิกษุรู้ว่ามี
เวทนาไม่เที่ยง ฯลฯ สัญญาไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง แปรปรวนไป
คลายไป ดับไป เห็นตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้ว่า วิญญาณในกาลก่อน และ
วิญญาณทั้งหมดในบัดนี้ ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ดังนี้ ย่อมละ
โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้ เพราะละโสกะเป็นต้นเหล่านั้นได้ ย่อมไม่
สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมอยู่เป็นสุข ภิกษุผู้มีปกติอยู่เป็นสุข เรากล่าวว่า ผู้ดับแล้วด้วยของคั่นนั้น.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. ปฏิปทาสูตร

ว่าด้วยข้อปฏิบัติเพื่อความเกิดและความดับ

สัkkายทิณฺฐิ

[๔๙] พระนครสาวดี ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ถึง สักกายสมุทัย (ความเกิดขึ้นแห่งกายตน) และปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ถึงสักกายนิโรธ (ความดับ แห่งกายตน) เธอทั้งหลาย จงฟังปฏิบัติทั้ง ๒ นั้น. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิบัติอันจะยังสัตว์ ให้ถึงสักกายสมุทัยเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุพชนผู้มีได้สดับแล้วในโลกนี้ ไม่ได้เห็น พระอริยเจ้าทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมแห่งพระอริยะ มิได้รับการแนะนำในอริยธรรม ไม่ได้เห็น สัตบุรุษทั้งหลาย ไม่ฉลาดในธรรมของสัตบุรุษ มิได้รับการแนะนำในสัปปริสธรรม ย่อมตาม เห็นรูปโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีรูป ๑ ย่อมเห็นรูปในตน ๑ ย่อมเห็นตนในรูป ๑ ย่อม เห็นเวทนาโดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมเห็นสัญญาโดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมเห็นสังขารโดย ความเป็นตน ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ๑ ย่อมเห็น วิญญาณในตน ๑ ย่อมเห็นตนในวิญญาณ ๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ปฏิบัติอันจะยังสัตว์ ให้ถึงสักกายสมุทัย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำที่กล่าวแล้วนี้ เรียกว่า การตามเห็นอันจะยังสัตว์ ให้ถึงทุกขสมุทัย (ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์) นี้แล เป็นใจความข้อนี้.

[๕๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ถึงสักกายนิโรธเป็นไฉน? ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วในศาสนานี้ ได้เห็นพระอริยะทั้งหลาย ฉลาดในธรรม ของพระอริยะ ได้รับการแนะนำดีแล้วในอริยธรรม ได้เห็นสัตบุรุษทั้งหลาย ฉลาดในธรรมของ สัตบุรุษ ได้รับการแนะนำดีแล้วในสัปปริสธรรม ย่อมไม่ตามเห็นรูปโดยความเป็นตน ๑ ย่อมไม่ ตามเห็นตนมีรูป ๑ ย่อมไม่ตามเห็นรูปในตน ๑ ย่อมไม่ตามเห็นตนในรูป ๑ ไม่ตามเห็นเวทนาโดย ความเป็นตน ฯลฯ ไม่ตามเห็นสัญญาโดยความเป็นตน ฯลฯ ไม่ตามเห็นสังขารโดยความเป็นตน ฯลฯ ไม่ตามเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ๑ ไม่ตามเห็นตนมีวิญญาณ ๑ ไม่ตามเห็นวิญญาณใน ตน ๑ ไม่ตามเห็นตนในวิญญาณ ๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ถึง สักกายนิโรธ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำที่กล่าวแล้วนี้ เรียกว่า การพิจารณาเห็นอันจะยังสัตว์ให้ ถึงทุกขนิโรธ นี้แล เป็นใจความในข้อนี้.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. อนิจจสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความเป็นไตรลักษณ์แห่งขันธ ๕

[๕๑] พระนครสาวดี ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้น เป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา เธอทั้งหลาย พึงเห็นสิ่งนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา. นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตน ของเรา. เมื่อเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ จิตย่อมคลายกำหนด ย่อมหลุดพ้น จากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น. เวทนาไม่เที่ยง ... สัญญาไม่เที่ยง ... สังขารไม่เที่ยง ... วิญญาณ ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา เธอทั้งหลาย พึงเห็นสิ่งนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา. นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา เมื่อเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ จิตย่อม คลายกำหนด ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น.

[๕๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าจิตของภิกษุหลายกำหนดแล้วจากรูปธาตุ หลุดพ้นแล้ว จากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น. ถ้าจิตของภิกษุหลายกำหนดแล้วจากเวทนาธาตุ ... จาก สัญญาธาตุ ... จากสังขารธาตุ ... จากวิญญานธาตุ หลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น. เพราะหลุดพ้นแล้ว จิตจึงดำรงอยู่ เพราะดำรงอยู่ จึงยินดีพร้อม เพราะยินดีพร้อม จึง ไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมดับรอบเฉพาะตนเท่านั้น ภิกษุนั้น ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อนิจจสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความเป็นไตรลักษณ์แห่งขันธ ๕

[๕๓] พระนครสาวตติ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็น ทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา เธอทั้งหลาย พึงเห็นสิ่งนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตน ของเรา. เวทนาไม่เที่ยง ... สัญญาไม่เที่ยง ... สังขารไม่เที่ยง ... วิญญานไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้น เป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา เธอทั้งหลาย พึงเห็นสิ่งนั้น ด้วย ปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. เมื่อเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ทิฐิเป็นไปตามส่วนเบื้องดัน (อดีต) ย่อม ไม่มี เมื่อทิฐิเป็นไปตามส่วนเบื้องดันไม่มี ทิฐิเป็นไปตามส่วนเบื้องปลาย (อนาคต) ย่อมไม่มี เมื่อทิฐิเป็นไปตามส่วนเบื้องปลายไม่มี ความยึดมั่นอย่างแรงกล้า ย่อมไม่มี. เมื่อความยึดมั่นอย่าง แรงกล้าไม่มี จิตย่อมคลายกำหนดในรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาน ย่อมหลุดพ้น จากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น. เพราะหลุดพ้น จิตจึงดำรงอยู่ เพราะดำรงอยู่ จึงยินดีพร้อม เพราะยินดีพร้อม จึงไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมดับรอบเฉพาะตนเท่านั้น ภิกษุนั้น ย่อมรู้ชัด ว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. สมณุปัสสนาสูตร

ว่าด้วยการพิจารณาเห็นอุปาทานขันธ ๕

[๕๔] พระนครสาวตติ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น เมื่อพิจารณาเห็น ย่อมพิจารณาเห็นตนเป็นหลายวิธี สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ย่อม พิจารณาเห็นอุปาทานขันธ ๕ หรือแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง. อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุ ทั้งหลาย บุคคลไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ฯลฯ ไม่ได้รับการแนะนำ ในสัปปริสธรรม ย่อมตามเห็นรูปโดยความเป็นตน ๑ ย่อมตามเห็นตนมีรูป ๑ ย่อมตามเห็นรูปใน ตน ๑ ย่อมตามเห็นตนในรูป ๑ ย่อมตามเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ... ย่อมตามเห็นสัญญาโดย ความเป็นตน ... ย่อมตามเห็นสังขารโดยความเป็นตน ... ย่อมตามเห็นวิญญานโดยความเป็นตน ๑ ย่อมตามเห็นตนมีวิญญาน ๑ ย่อมตามเห็นวิญญานในตน ๑ ย่อมตามเห็นตนในวิญญาน ๑. การ

ตามเห็นด้วยประการดังนี้แล เป็นอันผู้นั้นยึดมั่นถึมั่นว่า เราเป็น เมื่อผู้นั้น ยึดมั่นถึมั่นว่า เราเป็นในกาลนั้นอินทรี ๕ คือ จักขุนทรี โสดินทรี ฆานินทรี จิวหินทรี กายินทรี ย่อมหยั่งลง ดูกรภิกษุทั้งหลาย มนะมีอยู่ ธรรมทั้งหลายมีอยู่ อวิชชาธาตุมีอยู่. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อปุถุชนผู้ไม่ได้สดับแล้ว อันความเสวยอารมณ์ ซึ่งเกิดจากอวิชชาสัมผัสถูกต้องแล้ว เขาย่อมมีความยึดมั่นถึมั่นว่า เราเป็นดังนี้บ้าง นี่เป็นเราดังนี้บ้าง เราจักเป็นดังนี้บ้าง จักไม่เป็นดังนี้บ้าง จักมีรูปดังนี้บ้าง จักไม่มีรูปดังนี้บ้าง จักมีสัญญาดังนี้บ้าง จักไม่มีสัญญาดังนี้บ้าง จักมีสัญญาที่ห้ามได้ ไม่มีสัญญาที่ห้ามได้ดังนี้บ้าง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อินทรี ๕ ย่อมตั้งอยู่ในเพราะการตามเห็นนั้นทีเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ย่อมละอวิชชาเสียได้ อวิชชาย่อมเกิดขึ้น เพราะความคลายไปแห่งอวิชชา เพราะความเกิดขึ้นแห่งอวิชชา อริยสาวกนั้น ย่อมไม่มีความยึดมั่นถึมั่นในอินทรีเหล่านั้นว่า เราเป็นดังนี้บ้าง นี่เป็นเราดังนี้บ้าง เราจักเป็นดังนี้บ้าง จักไม่เป็นดังนี้บ้าง จักมีรูปดังนี้บ้าง จักไม่มีรูปดังนี้บ้าง จักมีสัญญาดังนี้บ้าง จักไม่มีสัญญาดังนี้บ้าง จักมีสัญญาที่ห้ามได้ ไม่มีสัญญาที่ห้ามได้ดังนี้บ้าง.

จบ สูตร ๕.

๖. ปัญจขันธสูตร

ว่าด้วยขันธและอุปาทานขันธ ๕

[๕๕] พระนครสาวตติ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงขันธ ๕ และอุปาทานขันธ ๕ เธอทั้งหลายจงฟัง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ขันธ ๕ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปร่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้. นี้เรียกว่า รูปขันธ. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ฯลฯ วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้. นี้เรียกว่า วิญญาณขันธ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า ขันธ ๕.

[๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปร่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้ เป็นไปกับด้วยอาสวะ เป็นปัจจัยแก่อุปาทาน. นี้เรียกว่า อุปาทานขันธคือรูป. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ฯลฯ วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้ เป็นไปกับด้วยอาสวะ เป็นปัจจัยแก่อุปาทาน. นี้เรียกว่า อุปาทานขันธคือวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า อุปาทานขันธ ๕.

จบ สูตรที่ ๖

๗. โสณสูตรที่ ๑.

ว่าด้วยขันธ ๕ มิใช่ของเรา

[๕๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์. ครั้นนั้นแล คฤหบดีบุตรชื่อ โสณะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสกะคฤหบดีบุตรชื่อ โสณะว่า ดูกร โสณะ ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมพิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้ประเสริฐกว่าเขา พิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้เสมอเขา หรือพิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้เลวกว่าเขา ด้วยรูปอันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ที่เป็นดังนี้มิใช่อื่นไกล นอกจากการไม่เห็นธรรม ตามความเป็นจริง. ย่อมพิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้ประเสริฐกว่าเขา พิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้เสมอเขา หรือพิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้เลวกว่าเขา ด้วยเวทนาอันไม่เที่ยง ... ด้วยสัญญาอันไม่เที่ยง ... ด้วยสังขารอันไม่เที่ยง ... ด้วยวิญญาณอันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ที่เป็นดังนี้มิใช่อื่นไกล นอกจากการไม่เห็นธรรม ตามความเป็นจริง.

[๕๘] ดูกร โสณะ ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมไม่พิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้ประเสริฐกว่าเขา ไม่พิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้เสมอเขา หรือไม่พิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้เลวกว่าเขา ด้วยรูปอันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ที่เป็นดังนี้มิใช่อื่นไกล นอกจากการเห็นธรรม ตามความเป็นจริง. ย่อมไม่พิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้ประเสริฐกว่าเขา ไม่พิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้เสมอเขา หรือไม่พิจารณาเห็นว่า เราเป็นผู้เลวกว่าเขา ด้วยเวทนาอันไม่เที่ยง ... ด้วยสัญญาอันไม่เที่ยง ... ด้วยสังขารอันไม่เที่ยง ... ด้วยวิญญาณอันไม่เที่ยง ... ด้วยสังขารอันไม่เที่ยง ... ด้วยวิญญาณอันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ที่เป็นดังนี้มิใช่อื่นไกล นอกจากการเห็นธรรม ตามความเป็นจริง.

[๕๙] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร โสณะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

คฤหบดีบุตรชื่อ โสณะทูลว่า ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ส. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นตัวตนของเรา?

ส. ข้อนั้นไม่ควรเลย พระเจ้าข้า.

พ. เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ส. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ส. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. สังขารเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ส. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ส. ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ส. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นตัวตนของเรา?

ส. ข้อนั้นไม่ควรเลย พระเจ้าข้า.

[๑๐๐] ดูกรโศณะ เพราะเหตุนี้แล ท่านพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า รูปร่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้ รูปทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ... สังขารเหล่าใด เหล่าหนึ่ง ... วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้ วิญญาณทั้งหมดนั้น ไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา.

ดูกรโศณะ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย แม้ในรูป แม้ในเวทนา แม้ในสัญญา แม้ในสังขาร แม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว. ย่อมทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๑.

๘. โสณสูตรที่ ๒

ว่าด้วยผู้ควรยกย่องและไม่ควรยกย่องเป็นสมณพราหมณ์

[๑๐๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล คฤหบดีบุตรชื่อโศณะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสกะคฤหบดีบุตรชื่อโศณะว่า ดูกรโศณะ ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่ทราบชัดรูป ไม่ทราบชัดเหตุเกิดแห่งรูป ไม่ทราบชัดความดับแห่งรูป ไม่ทราบชัดข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งรูป. ไม่ทราบชัดเวทนา ... ไม่ทราบชัดสัญญา ... ไม่ทราบชัดสังขาร ... ไม่ทราบชัดวิญญาณ ไม่ทราบชัดเหตุเกิดแห่งวิญญาณ ไม่ทราบชัดความดับแห่งวิญญาณ ไม่ทราบชัดข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งวิญญาณ. ดูกรโศณะ สมณะหรือพราหมณ์ เหล่านี้เราไม่ยกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้น หาทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้อย่างในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ไม่.

[๑๐๒] ดูกรโศณะ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งทราบชัดรูป ทราบชัด

เหตุเกิดแห่งรูป ทราบชัดความดับแห่งรูป ทราบชัดข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งรูป. ทราบชัด
เวทนา ... ทราบชัดสัญญา ... ทราบชัดสังขาร ... ทราบชัดวิญญาณ ทราบชัดเหตุเกิดแห่งวิญญาณ
ทราบชัดความดับแห่งวิญญาณ ทราบชัดข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งวิญญาณ. ดูกร โสณะ
สมณะหรือพราหมณ์ เหล่านี้แล เรายกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และว่าเป็นพราหมณ์ใน
หมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้น ย่อมทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ และ
ประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้อยู่เองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่.

จบ สูตรที่ ๘.

๘. นันทิยสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการสิ้นความยินดีเป็นเหตุหลุดพ้นจากทุกข์

[๑๐๓] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ
เห็นรูปอันไม่เที่ยงนั้นแหละ ว่าไม่เที่ยง ความเห็นของเธอนั้นเป็นสัมมาทิฐิ เมื่อเธอเห็นโดย
ชอบ ย่อมเบื่อหน่าย. เพราะสิ้นความยินดี จึงสิ้นความกำหนด เพราะสิ้นความกำหนด จึง
สิ้นความยินดี เพราะสิ้นความยินดี และความกำหนด จิตหลุดพ้นแล้ว เรียกว่า หลุดพ้นดีแล้ว.
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเห็นเวทนาอันไม่เที่ยงนั้นแหละ ว่าไม่เที่ยง ฯลฯ เห็นสัญญาอันไม่เที่ยง
นั้นแหละ ว่าไม่เที่ยง ฯลฯ เห็นสังขารอันไม่เที่ยงนั้นแหละ ว่าไม่เที่ยง ฯลฯ เห็นวิญญาณอัน
ไม่เที่ยงนั้นแหละ ว่าไม่เที่ยง ความเห็นของเธอนั้นเป็นสัมมาทิฐิ เมื่อเธอเห็นโดยชอบ ย่อม
เบื่อหน่าย เพราะสิ้นความยินดี จึงสิ้นความกำหนด เพราะสิ้นความกำหนด จึงสิ้นความยินดี
เพราะสิ้นความยินดีและความกำหนด จิตหลุดพ้นแล้ว เรียกว่า หลุดพ้นดีแล้ว.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. นันทิยสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการสิ้นความยินดีเป็นเหตุหลุดพ้นจากทุกข์

[๑๐๔] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลาย จงทำให้ไว้ในใจซึ่งรูปโดยอุบายอันแยบคาย และจงพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงแห่งรูป ตาม
ความเป็นจริง. เมื่อภิกษุทำให้ไว้ในใจซึ่งรูปโดยอุบายอันแยบคาย และพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง
แห่งรูป ตามความเป็นจริง ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เพราะสิ้นความยินดี จึงสิ้นความกำหนด
เพราะสิ้นความกำหนด จึงสิ้นความยินดี เพราะสิ้นความยินดีและความกำหนด จิตหลุดพ้นแล้ว
เรียกว่า หลุดพ้นดีแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงทำให้ไว้ในใจซึ่งเวทนาโดยอุบายอันแยบ
คาย ฯลฯ ซึ่งสัญญาโดยอุบายอันแยบคาย ฯลฯ ซึ่งสังขารโดยอุบายอันแยบคาย ฯลฯ ซึ่ง
วิญญาณโดยอุบายอันแยบคาย และจงพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงแห่งวิญญาณ ตามความเป็นจริง.
เมื่อภิกษุทำให้ไว้ในใจซึ่งวิญญาณโดยอุบายอันแยบคาย และพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงแห่งวิญญาณ
ตามความเป็นจริง ย่อมเบื่อหน่ายในวิญญาณ. เพราะสิ้นความยินดี จึงสิ้นความกำหนด เพราะสิ้น
ความกำหนด จึงสิ้นความยินดี เพราะสิ้นความยินดีและความกำหนด จึงหลุดพ้นแล้ว เรียกว่า
หลุดพ้นดีแล้ว.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ อรรถที่ปวรรคที่ ๕.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อรรถที่ปสูตร ๒. ปฏิปทาสูตร ๓. อนิจจสูตรที่ ๑ ๔. อนิจจสูตรที่ ๒
๕. สมณุปัสสนาสูตร ๖. ปัจจจันทรสูตร ๗. โสณสูตรที่ ๑ ๘. โสณสูตรที่ ๒
๙. นันทิขยสูตรที่ ๑ ๑๐. นันทิขยสูตรที่ ๒.

จบ มุลปิณณาสก.

รวมวรรคที่มีในมุลปิณณาสกนี้ คือ

๑. นกุลปีตาวรรค ๒. อนิจจวรรค ๓. ภารวรรค ๔. นคฺคมหากวรรค
๕. อรรถที่ปวรรค รวม ๕ วรรค ปฐมปิณณาสกก็เรียกในชั้นนี้ด้วย.

มัชฌิมปิณณาสก

อุปายวรรคที่ ๑

๑. อุปายสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นความหลุดพ้นและไม่หลุดพ้น

[๑๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-
*เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเข้า
ถึง (ด้วยอำนาจคัมภีระ มานะ ทิฐิ) เป็นความไม่หลุดพ้น ความไม่เข้าถึง เป็นความหลุดพ้น.
ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญาณเข้าถึงรูปก็ดี เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ วิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูป
เป็นที่ตั้ง มีความยินดีเป็นที่เข้าไปข้องเสพ ถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ ฯลฯ วิญญาณที่มี
สังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้ง มีความยินดีเป็นที่เข้าไปข้องเสพ พึงถึงความเจริญงอกงาม
ไพบูลย์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักบัญญัติการมา การไป จิต อุปบัติ
หรือความเจริญงอกงามไพบูลย์แห่งวิญญาณ เว้นจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร ข้อนี้อันไม่เป็น
ฐานะที่จะมีได้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าความกำหนดในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ใน
สังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นอันภิกษุละได้แล้วไซ้ เพราะละความกำหนดเสียได้ อารมณ์
ย่อมขาดสูญ ที่ตั้งแห่งวิญญาณย่อมไม่มี วิญญาณอันไม่มีที่ตั้ง ไม่งอกงาม ไม่แต่งปฏิสนธิ หลุด
พ้นไป เพราะหลุดพ้นไป จึงดำรงอยู่ เพราะดำรงอยู่ จึงยินดีพร้อม เพราะยินดีพร้อม จึงไม่
สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมดับรอบเฉพาะตนเท่านั้น ภิกษุนั้น ย่อมทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. พิชสูตร

ว่าด้วยอุปมาวิญญาณด้วยพิช

[๑๐๖] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พืช ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นไฉน? คือ พืชงอกจากเหง้า ๑ พืชงอกจากลำต้น ๑ พืชงอกจากข้อ ๑ พืชงอกจากยอด ๑ พืชงอกจากเมล็ด ๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พืช ๕ อย่างนี้ มิได้ถูกทำลาย ไม่น่า ไม่นุกลมแดดทำให้เสีย ยังเพาะขึ้น อันบุคคลเก็บไว้ดี แต่ไม่มีดิน ไม่มีน้ำ. พืช ๕ อย่าง พึงถึงความเจริญงอกงามไปพลฺยได้หรือ?

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้อนั้นไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พืช ๕ อย่างนี้ มิได้ถูกทำลาย ฯลฯ อันบุคคลเก็บไว้ดี และมีดิน มีน้ำ. พืช ๕ อย่างนี้ พึงถึงความเจริญงอกงามไปพลฺยได้หรือ?

ภ. ได้ พระพุทธเจ้าข้า.

[๑๐๗] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย พึงเห็นวิญญานฐิติ ๔ เหมือนปฐวิธาตุ พึงเห็นความกำหนดด้วยอำนาจความเพียร เหมือนอาโปธาตุ. พึงเห็นวิญญานพร้อมด้วยอาหารเหมือนพืช ๕ อย่าง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญานที่เข้าถึงรูปก็ดี เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ วิญญานที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้ง มีความยินดีเป็นที่เข้าไปช่องเสฟ พึงถึงความเจริญงอกงามไปพลฺย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญานที่เข้าถึงเวทนาก็ดี ฯลฯ วิญญานที่เข้าถึงสัญญาที่ดี ฯลฯ วิญญานที่เข้าถึงสังขารที่ดี เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ วิญญานที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้ง มีความยินดีเป็นที่เข้าไปช่องเสฟ พึงถึงความเจริญงอกงามไปพลฺย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักบัญญัติการมา การไป จุต อุบัติ หรือความเจริญงอกงามไปพลฺยแห่งวิญญาน เว้นจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร ข้อนั้นไม่เป็นฐานะที่จะมีได้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าความกำหนดในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญานธาตุ เป็นอันภิกษุละได้แล้วไซ้ เพราะละความกำหนดเสียได้ อารมณ์ย่อมขาดสูญ ที่ตั้งแห่งวิญญานย่อมไม่มี วิญญานอันไม่มีที่ตั้งนั้น ไม่งอกงาม ไม่แต่งปฏิสนธิ หลุดพ้นไป เพราะหลุดพ้นไป จึงดำรงอยู่ เพราะดำรงอยู่ จึงยินดีพร้อม เพราะยินดีพร้อม จึงไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมดับรอบเฉพาะตนเท่านั้น. เธอย่อมทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ. สูตรที่ ๒.

๓. อุทานสูตร

ว่าด้วยการตัดสังโยชน์และความสิ้นอาสวะ

[๑๐๘] พระนครสาวัตถิ. ฯลฯ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค ทรงเปล่งอุทานว่า ภิกษุ น้อมใจไปอย่างนี้ว่า ถ้าว่าเราไม่พึงมี ขันธปัญจกของเราก็ไม่พึงมี กรรมสังขารจักไม่มี การปฏิสนธิจักไม่มีแก่เรา ดังนี้ พึงตัดโอรัมภากิยสังโยชน์ได้.

[๑๐๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอุทานอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่ง ได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ภิกษุน้อมใจไปอย่างนี้ว่า ถ้าว่าเราไม่พึงมี ขันธปัญจกของเราก็ไม่พึงมี กรรมสังขารจักไม่มี ปฏิสนธิจักไม่มีแก่เรา ดังนี้ พึงตัดโอรัมภากิยสังโยชน์ได้อย่างไร พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ ปุณฺชนผู้ไม่ได้ดับแล้วในโลกนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้า

ฯลฯ ไม่ได้รับการแนะนำในสัปปริสธรรม ย่อมตามเห็นรูปโดยความเป็นตน ๑ ย่อมเห็นตนมีรูป ๑
 ย่อมเห็นรูปในตน ๑ ย่อมเห็นตนในรูป ๑ ตามเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ฯลฯ ตามเห็นสัญญา
 โดยความเป็นตน ฯลฯ ตามเห็นสังขารโดยความเป็นตน ฯลฯ ตามเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ๑
 ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ๑ ย่อมเห็นวิญญาณในตน ๑ ย่อมเห็นตนในวิญญาณ ๑. เขาย่อมไม่ทราบ
 ชาติรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันไม่เที่ยง ตามความเป็นจริงว่า เป็นของไม่เที่ยง.
 ไม่ทราบชาติรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นทุกข์ตามความเป็นจริงว่า เป็นทุกข์.
 ไม่ทราบชาติรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอนัตตา ตามความเป็นจริงว่า เป็น
 อนัตตา. ไม่ทราบชาติรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันปัจฉัยปรุงแต่ง ตามความเป็น
 จริงว่า อันปัจฉัยปรุงแต่ง. ไม่ทราบชัดตามความเป็นจริงว่า แม้รูป แม้เวทนา แม้สัญญา แม้
 สังขาร แม้วิญญาณ จักมี.

[๑๑๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับแล้วแล ผู้ใดเห็นพระอริยเจ้า
 ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า ได้รับการแนะนำดีในอริยธรรม ได้เห็นสัตนุรูป ฉลาดในธรรม
 ของสัตนุรูป ได้รับการแนะนำดีในสัปปริสธรรม ย่อมไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นตน ฯลฯ ไม่
 พิจารณาเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ฯลฯ ไม่พิจารณาเห็นสัญญาโดยความเป็นตน ฯลฯ ไม่
 พิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นตน ฯลฯ ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ฯลฯ เธอ
 ย่อมทราบชาติรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันไม่เที่ยง ตามความเป็นจริงว่า ไม่เที่ยง.
 ย่อมทราบชาติรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นทุกข์ ตามความเป็นจริงว่า เป็นว่า
 ทุกข์. ย่อมทราบชาติรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอนัตตา ตามความเป็นจริงว่า
 เป็นอนัตตา. ย่อมทราบชาติรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันปัจฉัยปรุงแต่ง ตามความ
 เป็นจริงว่า อันปัจฉัยปรุงแต่ง. ย่อมทราบชัดตามความเป็นจริงว่า แม้รูป แม้เวทนา แม้สัญญา
 แม้สังขาร แม้วิญญาณ จักมี. ย่อมทราบชัดตามความเป็นจริงเช่นนั้น เพราะเห็นความเป็น
 ต่างๆ แห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. ดูกรภิกษุ เมื่อภิกษุน้อมใจไปอย่างนี้แล
 ว่า ถ้าเราไม่พึงมี ขันธปัญจกของเราก็ไม่พึงมี กรรมสังขารจักไม่มี ปฏิสนธิก็จักไม่มีแก่เรา
 ดังนี้ พึงตัดโอรัมภากิยสังโยชนได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

[๑๑๑] ภิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุน้อมใจไปอยู่อย่างนี้ พึงตัดโอรัมภากิยสังโยชน
 เสียได้. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อภิกษุรู้เห็นอย่างไร อาสวะทั้งหลายจึงจะสิ้นไปในกาลเป็น
 ลำดับ.

พ. ดูกรภิกษุ ปุณฺณผู้มิได้สดับแล้วในโลกนี้ ฯลฯ ย่อมถึงความสะอึ้ง ในฐานะอันไม่ควร
 สะอึ้ง. ดูกรภิกษุ ก็ปุณฺณผู้มิได้สดับแล้ว ย่อมมีความสะอึ้ง ดังนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี แม้ขันธ-
 *ปัญจกของเราก็ไม่พึงมี กรรมสังขารจักไม่มี ปฏิสนธิของเราก็จักไม่มี ดังนี้. ดูกรภิกษุ ส่วนอริย-
 *สาวกผู้ได้สดับแล้วแล ฯลฯ ย่อมไม่ถึงความสะอึ้ง ในฐานะอันไม่ควรสะอึ้ง. ดูกรภิกษุ อริยสาวกผู้
 ได้สดับแล้ว ไม่มีความสะอึ้งดังนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี ขันธปัญจกของเราก็ไม่พึงมี กรรมสังขารจักไม่มี
 ปฏิสนธิของเราก็จักไม่มี ดังนี้. ดูกรภิกษุ วิญญาณที่เข้าถึงรูปก็ดี เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ วิญญาณที่มีรูป
 เป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้ง มีความยินดีเป็นที่เข้าไปช่องเสพ พึงถึงความเจริญงอกงามไพญฺลย.

วิญญาณที่เข้าถึงเวทนาก็ดี ฯลฯ วิญญาณที่เข้าถึงสัญญาาก็ดี ฯลฯ วิญญาณที่เข้าถึงสังขารก็ดี เมื่อ
ตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ วิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้ง มีความยินดีเป็นที่เข้าไปช่อง
เสพ พึงถึงความเจริญงอกงามไปพลุลย์. ภิกษุนั้นพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักบัญญัติการมา การไป
จติ อุปบัติ หรือความเจริญงอกงามไปพลุลย์แห่งวิญญาณ เว้นจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร
ดังนี้ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าความกำหนดในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ
ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นอันภิกษุละได้แล้วไซ้ เพราะละความกำหนด
เสียได้ อารมณ์ย่อมขาดสูญ ที่ตั้งแห่งวิญญาณย่อมไม่มี วิญญาณอันไม่มีที่ตั้งนั้น ไม่งอกงาม
ไม่แตกปฏิสนธิ หลุดพ้นไป เพราะหลุดพ้นไป จึงดำรงอยู่ เพราะดำรงอยู่ จึงยินดีพร้อม
เพราะยินดีพร้อม จึงไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมค้ำครอบเฉพาะตนเท่านั้น. เธอย่อมรู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้
มิได้มี. ดูกรภิกษุ เมื่อบุคคลรู้เห็นอย่างนี้แล อาสวะทั้งหลายย่อมสิ้นไป ในกาลเป็นลำดับ.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. ปรีวัฏฐสูตร

ว่าด้วยการรู้อุปาทานขันธโดยเวียนรอบ ๔

[๑๑๒] พระนครสาวัตถี. ฯลฯ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
อุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน? คือ อุปาทานขันธคือรูป อุปาทานขันธคือเวทนา
อุปาทานขันธคือสัญญา อุปาทานขันธคือสังขาร อุปาทานขันธคือวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เรายังไม่รู้ซึ่งอุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ โดยเวียนรอบ ๔ ตามความเป็นจริง เพียงใด เรายัง
ไม่ปฏิญาณว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบซึ่งสัมมาสัมโพธิญาณ อย่างยอดเยี่ยม ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก
มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เพียงนั้น. ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล เราไม่รู้ซึ่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ โดยเวียนรอบ ๔ ตามความเป็น
จริง เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบซึ่งสัมมาสัมโพธิญาณ อย่างยอดเยี่ยม ในโลก
พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ
มนุษย์. เวียนรอบ ๔ อย่างไร? คือ เราไม่รู้ซึ่งรูป ความเกิดแห่งรูป ความดับแห่งรูป ปฏิบัติ
อันให้ถึงความดับแห่งรูป รู้ซึ่งเวทนา ฯลฯ รู้ซึ่งสัญญา ฯลฯ รู้ซึ่งสังขาร ฯลฯ รู้ซึ่ง
วิญญาณ ความเกิดแห่งวิญญาณ ความดับแห่งวิญญาณ ปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งวิญญาณ.

[๑๑๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็รูปเป็นไฉน? คือ มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูต
รูป ๔. นี้เรียกว่ารูป. ความเกิดขึ้นแห่งรูป ย่อมมีเพราะความเกิดขึ้นแห่งอาหาร ความดับแห่งรูป
ย่อมมีเพราะความดับแห่งอาหาร อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ
สัมมาสมาธิ. นี้แลเป็นปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งรูป. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ซึ่งรูปอย่างนี้ รู้ซึ่งความเกิดแห่งรูปอย่างนี้ รู้ซึ่งความดับ
แห่งรูปอย่างนี้ รู้ซึ่งปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งรูปอย่างนี้ ปฏิบัติแล้วเพื่อความหน่าย เพื่อ
ความคลายกำหนัด เพื่อความดับรูป สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าปฏิบัติดีแล้ว ชนเหล่าใด
ปฏิบัติดีแล้ว ชนเหล่านั้น ชื่อว่าย่อมหยั่งลงในธรรมวินัยนี้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือ

พราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งรูปอย่างนี้ รู้ยังซึ่งความเกิดแห่งรูปอย่างนี้ รู้ยังซึ่งความดับแห่งรูปอย่างนี้ รู้ยังซึ่งข้อปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งรูปอย่างนี้ เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนด เพราะความดับ เพราะไม่ถือมั่นรูป สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่า หลุดพ้นแล้วดี สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด หลุดพ้นดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เป็นผู้กำลังสามารถเป็นของตน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เป็นผู้กำลังสามารถเป็นของตน ความเวียนวนเพื่อปรากฏ ย่อมไม่มีแก่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น.

[๑๑๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เวทนาเป็นไฉน? เวทนา ๖ หมวดนี้ คือ เวทนาเกิดแต่จักขุสัมผัส เวทนาเกิดแต่โสตสัมผัส เวทนาเกิดแต่ฆานสัมผัส เวทนาเกิดแต่ชีวหาสัมผัส เวทนาเกิดแต่กายสัมผัส เวทนาเกิดแต่มนโสัมผัส. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าเวทนา ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา ย่อมมีเพราะความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ ความดับแห่งเวทนา ย่อมมีเพราะความดับแห่งผัสสะ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. นี้แลเป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งเวทนา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งเวทนาอย่างนี้ รู้ยังซึ่งความเกิดแห่งเวทนาอย่างนี้ รู้ยังซึ่งความดับแห่งเวทนาอย่างนี้ รู้ยังซึ่งปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งเวทนาอย่างนี้ ปฏิบัติแล้วเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับเวทนา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าปฏิบัติดีแล้ว ชนเหล่าใด ปฏิบัติดีแล้ว ชนเหล่านั้น ชื่อว่า ย่อมหยั่งลงในธรรมวินัยนี้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งเวทนาอย่างนี้ รู้ยังซึ่งความเกิดแห่งเวทนาอย่างนี้ รู้ยังซึ่งความดับแห่งเวทนาอย่างนี้ รู้ยังซึ่งข้อปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งเวทนาอย่างนี้ เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนด เพราะความดับ เพราะไม่ถือมั่นเวทนา สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่า หลุดพ้นดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด หลุดพ้นดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เป็นผู้กำลังสามารถเป็นของตน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เป็นผู้กำลังสามารถเป็นของตน ความเวียนวนเพื่อความปรากฏ ย่อมไม่มีแก่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น.

[๑๑๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัญญาเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัญญา ๖ หมวดนี้ คือ ความสำคัญในรูป ความสำคัญในเสียง ความสำคัญในกลิ่น ความสำคัญในรส ความสำคัญในโผฏฐัพพะ ความสำคัญในธรรมารมณ์. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสัญญา. ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา ย่อมมี เพราะความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ ความดับแห่งสัญญา ย่อมมี เพราะความดับแห่งผัสสะ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. นี้แลเป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งสัญญา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งสัญญาอย่างนี้ ฯลฯ ความวนเวียนเพื่อความปรากฏ ย่อมไม่มี แก่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น.

[๑๑๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สังขารเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย เจตนา ๖ หมวดนี้ คือ รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ธรรมสัญญาเจตนา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสังขาร. ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร ย่อมมีเพราะความ

เกิดขึ้นแห่งผัสสะ ความดับแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความดับแห่งผัสสะ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. นี้แลเป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร. คูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งสังขารอย่างนี้ ฯลฯ ความวนเวียนเพื่อปรากฏ ย่อมไม่มี แก่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น

[๑๑๗] คูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญานเป็นไฉน? คูกรภิกษุทั้งหลาย วิญญาน ๖ หมวดนี้ คือ จักขุวิญญาน โสทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน มโนวิญญาน. คูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าวิญญาน. ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาน ย่อมมี เพราะความเกิดขึ้นแห่งนามรูป ความดับแห่งวิญญานย่อมมี เพราะความดับแห่งนามรูป อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. นี้แลเป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งวิญญาน. คูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งวิญญานอย่างนี้ รู้ยังซึ่งเหตุเกิดแห่งวิญญานอย่างนี้ รู้ยังซึ่งความดับแห่งวิญญานอย่างนี้ รู้ยังซึ่งข้อปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งวิญญานอย่างนี้ ปฏิบัติแล้ว เพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับวิญญาน สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าปฏิบัติแล้ว ชนเหล่าใด ปฏิบัติแล้ว ชนเหล่านั้น ชื่อว่าย่อมยังลงในธรรมวินัยนี้. คูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งวิญญานอย่างนี้ รู้ยังซึ่งเหตุเกิดแห่งวิญญานอย่างนี้ รู้ยังซึ่งความดับแห่งวิญญานอย่างนี้ รู้ยังซึ่งข้อปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งวิญญานอย่างนี้ เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนัด เพราะความดับ เพราะไม่ถือมั่นวิญญาน สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าหลุดพ้นดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด หลุดพ้นดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เป็นผู้กำลังสามารถเป็นของตน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเป็นผู้มีกำลังสามารถเป็นของตน ความวนเวียนเพื่อปรากฏ ย่อมไม่มีแก่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. สัตตัญฐานสูตร

ว่าด้วยการรู้ขั้น ๕ โดยฐานะ

[๑๑๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-
*เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า คูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ฉลาดในฐานะ ๑ ประการ ผู้เพ่งพินิจโดยวิธี ๑ ประการ เราเรียกว่า ขอดนุรุษ ผู้เสร็จกิจ อยู่จบพรหมจรรย์ ในธรรมวินัยนี้. คูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุผู้ฉลาดในฐานะ ๑ ประการ เป็นอย่างไร? คูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้ชัดซึ่งรูป เหตุเกิดแห่งรูป ความดับแห่งรูป ปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งรูป คุณแห่งรูป โทษแห่งรูป และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป. รู้ชัดเวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาน เหตุเกิดแห่งวิญญาน ความดับแห่งวิญญาน ปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งวิญญาน คุณแห่งวิญญาน โทษแห่งวิญญาน และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาน.

[๑๑๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็รูปเป็นไฉน? มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นี้เรียกว่ารูป. ความเกิดขึ้นแห่งรูป ย่อมมีเพราะความเกิดขึ้นแห่งอาหาร ความดับแห่งรูป ย่อมมีเพราะความดับแห่งอาหาร อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. นี้แลเป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งรูป. ความสุขโสมนัสอาศัยรูปนี้เกิดขึ้น นี้เป็นคุณแห่งรูป รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี้เป็นโทษแห่งรูป การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในรูปเสียได้ นี้เป็นอุบายเครื่องสลัดออกแห่งรูป. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะ หรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งรูป เหตุเกิดแห่งรูป ความดับแห่งรูป ปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งรูป คุณแห่งรูป โทษแห่งรูป และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งรูป อย่างนี้ๆ แล้ว ปฏิบัติ เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับรูป สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ปฏิบัติดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดปฏิบัติดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่า ย่อมยังลงในธรรมวินัยนี้. ส่วน สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งรูป เหตุเกิดแห่งรูป ความดับแห่งรูป ปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งรูป คุณแห่งรูป โทษแห่งรูป และ อุบายเครื่องสลัดออกแห่งรูป อย่างนี้ๆ แล้ว หลุดพ้นไป เพราะความเบื่อหน่าย คลายกำหนด ความดับ (และ) เพราะไม่ถือมั่นรูป สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าหลุดพ้นดีแล้ว สมณะ หรือพราหมณ์เหล่าใด หลุดพ้นดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เป็นอันเสร็จกิจ สมณะ หรือพราหมณ์เหล่าใดเสร็จกิจ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่มีวิญญูะเพื่อความปรากฏอีก.

[๑๒๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เวทนาเป็นไฉน? สัญญา ๖ หมวดนี้ คือ เวทนาเกิด เพราะจักขุสัมผัส ฯลฯ เวทนาเกิดเพราะมโนสัมผัส. นี้เรียกว่าเวทนา. ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา ย่อมมีเพราะความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ ความดับแห่งเวทนา ย่อมมีเพราะความดับแห่งผัสสะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. นี้แลเป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งเวทนา ฯลฯ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่มีวิญญูะเพื่อความปรากฏอีก.

[๑๒๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สัญญาเป็นไฉน? สัญญา ๖ หมวดนี้ คือ รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฐัพพสัญญา ธรรมสัญญา. นี้เรียกว่าสัญญา. ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา ย่อมมีเพราะความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ ความดับแห่งสัญญา ย่อมมีเพราะความดับแห่งผัสสะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. นี้แลเป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งสัญญา ฯลฯ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่มีวิญญูะเพื่อความปรากฏอีก.

[๑๒๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขารเป็นไฉน? เจตนา ๖ หมวดนี้ คือรูปสัญญาเจตนา ฯลฯ ธรรมสัญญาเจตนา. นี้เรียกว่าสังขาร. ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร ย่อมมีเพราะความเกิดขึ้นแห่งผัสสะ ความดับแห่งสังขาร ย่อมมีเพราะความดับแห่งผัสสะ อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. นี้แลเป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร ฯลฯ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่มีวิญญูะเพื่อความปรากฏอีก.

[๑๒๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็วิญญูณเป็นไฉน? วิญญูณ ๖ หมวดนี้ คือ จักขุ วิญญูณ โสตวิญญูณ ฆานวิญญูณ ชิวหาวิญญูณ กายวิญญูณ มโนวิญญูณ นี้เรียกว่า

วิญญาน. ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาน ย่อมมีเพราะความเกิดขึ้นแห่งนามรูป ความดับแห่งวิญญาน ย่อมมีเพราะความดับแห่งนามรูป อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. นี้แล เป็นปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งวิญญาน. สุขโสมนัสอาศัยวิญญานเกิดขึ้นนี้เป็นคุณแห่งวิญญาน วิญญานไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษแห่งวิญญาน การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในวิญญาน นี่เป็นความสลัดออกแห่งวิญญาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งวิญญาน เหตุเกิดแห่งวิญญาน ความดับแห่งวิญญาน ปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งวิญญาน คุณแห่งวิญญาน โทษแห่งวิญญาน และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาน อย่างนี้ๆ แล้ว ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับวิญญาน สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าปฏิบัติดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด ปฏิบัติดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าย่อมหลังลงในธรรมวินัยนี้. สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ยังซึ่งวิญญาน เหตุเกิดแห่งวิญญาน ความดับแห่งวิญญาน ปฏิปทาอันให้ถึงความดับแห่งวิญญาน คุณแห่งวิญญาน โทษแห่งวิญญาน อุปายเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาน อย่างนี้ๆ แล้ว หลุดพ้นไป เพราะความเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนด เพราะดับ เพราะไม่ถือมั่นวิญญาน สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น หลุดพ้นดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด หลุดพ้นดีแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เป็นอันเสร็จกิจแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเสร็จกิจแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่มีวิภวาทเพื่อความปลอดภัย.

[๑๒๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้ฟังพินิจโดยวิธี ๓ ประการ เป็นอย่างไร? ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมฟังพินิจโดยความเป็นธาตุประการหนึ่ง โดยความเป็นอายตนะประการหนึ่ง โดยความเป็นปฏิจกสมุปบาทประการหนึ่ง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุย่อมเป็นผู้ฟังพินิจโดยวิธี ๓ ประการ. ภิกษุฉลาดในฐานะ ๓ ประการ ผู้ฟังพินิจโดยวิธี ๓ ประการ เราเรียกว่า ขอดนุรุษ ผู้เสร็จกิจ อยู่จบพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. พุทธสูตร

ว่าด้วยเหตุให้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า

[๑๒๕] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หลุดพ้นเพราะเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนด เพราะดับ เพราะไม่ถือมั่นรูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาน เทวดาและมนุษย์ต่างพากันเรียกว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ภิกษุผู้หลุดพ้นได้ด้วยปัญญา หลุดพ้นแล้ว เพราะเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนด เพราะดับ เพราะไม่ถือมั่นรูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาน เราเรียกว่า ผู้หลุดพ้นได้ด้วยปัญญา.

[๑๒๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในข้อนั้นจะมีอะไรเป็นข้อแปลกกัน จะมีอะไรเป็นข้อประสงค์ที่ยิ่งกว่ากัน จะมีอะไรเป็นเหตุทำให้ต่างกัน ระหว่างพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า กับภิกษุผู้หลุดพ้นได้ด้วยปัญญา?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้
มีพระภาคเป็นรากฐาน เป็นแบบฉบับ เป็นที่อิงอาศัย ขอประทานพระวโรกาส ขอรรถแห่ง
ภิกษุนี้ จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคที่เดียวเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้สดับต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว
จักทรงจำไว้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.
ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังทางที่ยังไม่เกิดให้เกิด ยังประชุมชนให้รู้จักรมรรคที่ใครๆ
ไม่รู้จัก บอกทางที่ยังไม่มีใครบอก เป็นผู้รู้จักทาง ประกาศทางให้ปรากฏ ฉลาดในทาง. ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ก็สาวกทั้งหลาย ในบัดนี้ เป็นผู้ที่ดำเนินไปตามทาง เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.
อันนี้แล เป็นข้อแปลกกัน อันนี้ เป็นข้อประสงคียิ่งกว่ากัน อันนี้ เป็นเหตุทำให้ต่างกัน
ระหว่างพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า กับภิกษุผู้หลุดพ้นได้ด้วยปัญญา.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. ปัญวักคยสูตร

ว่าด้วยลักษณะแห่งอนัตตา

[๑๒๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้
พระนครพาราณสี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกภิกษุเบญจวัคคีย์ ฯลฯ แล้ว
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปมิใช่ตัวตน. ก็หากว่ารูปนี้จักเป็นตัวตนแล้วไซ้ รูปนี้ ก็คงไม่เป็น
ไปเพื่ออาหาร ทั้งยังจะได้ตามความปรารถนาในรูปว่า ขอรูปรองเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่าได้
เป็นอย่างนั้นเลย. ก็เพราะเหตุที่รูปมิใช่ตัวตน ฉะนั้นรูปจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และไม่ได้ตาม
ความปรารถนาในรูปว่า ขอรูปรองเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่างได้เป็นอย่างนั้นเลย. ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เวทนา มิใช่ตัวตน. ก็หากว่าเวทนานี้ จักเป็นตัวตนแล้วไซ้ ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาหาร
ทั้งยังจะได้ตามความปรารถนาว่า ขอเวทนาของเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.
ก็เพราะเหตุที่เวทนามิใช่ตัวตน ฉะนั้น เวทนาจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และไม่ได้ตามความปรารถนา
ในเวทนาว่า ขอเวทนาของเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่างได้เป็นอย่างนั้นเลย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
สัญญา มิใช่ตัวตน. ก็หากสัญญานี้จักเป็นตัวตนแล้วไซ้ ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาหาร ทั้งยังจะได้
ตามความปรารถนาในสัญญาว่า ขอสัญญาของเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่างได้เป็นอย่างนั้นเลย. ก็
เพราะเหตุที่สัญญามิใช่ตัวตน ฉะนั้น สัญญาจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และไม่ได้ตามความปรารถนาใน
สัญญาว่า ขอสัญญาของเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่างได้เป็นอย่างนั้นเลย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
สังขาร มิใช่ตัวตน. ก็หากสังขารนี้ จักเป็นตัวตนแล้วไซ้ ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาหาร ทั้งยังจะได้
ตามความปรารถนาในสังขารว่า ขอสังขารของเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่างได้เป็นอย่างนั้นเลย.
ก็เพราะเหตุที่สังขารมิใช่ตัวตน ฉะนั้น สังขารจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และไม่ได้ตามความปรารถนา
ในสังขารว่า ขอสังขารของเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่างได้เป็นอย่างนั้นเลย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
วิญญาณ มิใช่ตัวตน. ก็หากวิญญาณนี้ จักเป็นตัวตนแล้วไซ้ ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาหาร ทั้งยังจะ
ได้ตามความปรารถนาในวิญญาณว่า ขอวิญญาณของเรา จงเป็นอย่างนี้เกิด อย่างได้เป็นอย่างนั้น

เลย, ก็เพราะเหตุที่วิญญาณมิใช่ตัวตน ฉะนั้น วิญญาณจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และไม่ได้ตาม
ความปรารถนาในวิญญาณว่า ขอวิญญาณของเรา จงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย.

[๑๒๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยง หรือ
ไม่เที่ยง?

ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะ
ตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นตัวตนของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตาม
เห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นตัวตนของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

[๑๒๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละ รูปร่างอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งที่เป็นอดีต
อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ทั้งที่อยู่
ในที่ไกลหรือใกล้ รูปทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง
อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง
ทั้งที่เป็นอดีต อนาคตและปัจจุบัน ฯลฯ ทั้งที่อยู่ไกลหรือใกล้ เวทนาทั้งหมดนั้น เธอ
ทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่
เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และ
ปัจจุบัน ฯลฯ ทั้งที่อยู่ไกลหรือใกล้ สัญญาทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญา
อันชอบ ตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา.
สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ ทั้งที่อยู่ไกลหรือใกล้
สังขารทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั่น
ไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต
อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต ทั้งที่อยู่
ไกลหรือใกล้ วิญญาณทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง
อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา.

[๑๓๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ใน

รูป แม้ในเวทนา แม้ในสัญญา แม้ในสังขาร แม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด จึงหลุดพ้น. เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว. รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสอนัตตลักขณสูตรนี้ จบลงแล้ว ภิกษุเบญจวัคคีย์ต่างมีใจยินดี ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ก็เหละเมื่อพระผู้มีพระภาคกำลังตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้อยู่ ภิกษุเบญจวัคคีย์ ก็มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่น.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. มหาติสูตร

ว่าด้วยเหตุปัจจัยแห่งความบริสุทธิ์

[๑๓๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลาปามหาวัน ใกล้พระนครเวสาลี. ครั้นนั้นแล เจ้ามหาลิลิจฉวีได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านปรณกัสสปพุดอย่างนี้ว่า เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์ สัตว์ทั้งหลายไม่มี เหตุ ไม่มีปัจจัย ย่อมเศร้าหมองเอง เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ สัตว์ทั้งหลาย ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ย่อมบริสุทธิ์เอง. ในข้อนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างไร? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหาลิ เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์ สัตว์ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย ย่อมเศร้าหมอง เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ สัตว์ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย ย่อมบริสุทธิ์.

ม. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เหตุปัจจัยเพื่อความเศร้าหมองของสัตว์เป็นไฉน? สัตว์ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย ย่อมเศร้าหมองอย่างไร?

พ. ดูกรมหาลิ ก็หากรูปนี้ จะเป็นทุกข์ถ่ายเดียว รังแต่ทุกข์ตามสนอง หยั่งลงสู่ความทุกข์ มิได้ประกอบด้วยสุขบ้างแล้ว สัตว์ทั้งหลาย ก็จะ ไม่พึงกำหนดในรูป. ก็เพราะรูปเป็นสุข สุขตามสนอง หยั่งลงสู่ความทุกข์ มิได้ประกอบด้วยทุกข์เสมอไป ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงกำหนดในรูป เพราะกำหนด จึงถูกประกอบเข้าไว้ เพราะถูกประกอบ จึงเศร้าหมอง ดูกรมหาลิ แม้ข้อนี้ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์. สัตว์ทั้งหลาย มีเหตุ มีปัจจัย จึงเศร้าหมอง แม้ด้วยอาการอย่างนี้. ดูกรมหาลิ ก็หากเวทนานี้ เป็นทุกข์ถ่ายเดียว ฯลฯ ก็หากสัญญานี้ เป็นทุกข์ถ่ายเดียว ฯลฯ ก็หากสังขารนี้ เป็นทุกข์ถ่ายเดียว ฯลฯ ก็หากวิญญาณนี้ เป็นทุกข์ถ่ายเดียว รังแต่ทุกข์ตามสนอง หยั่งลงสู่ความทุกข์ มิได้ประกอบด้วยสุขบ้างแล้ว สัตว์ทั้งหลาย ก็จะ ไม่พึงกำหนดในวิญญาณ. ก็เพราะวิญญาณเป็นสุข สุขตามสนอง หยั่งลงสู่ความทุกข์ มิได้ประกอบด้วยทุกข์เสมอไป ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงกำหนดในวิญญาณ เพราะกำหนด จึงถูกประกอบเข้าไว้ เพราะถูกประกอบ จึงเศร้าหมอง. ดูกรมหาลิ แม้ข้อนี้แล ก็ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์. สัตว์ทั้งหลาย มีเหตุ มีปัจจัย จึงเศร้าหมอง แม้ด้วยอาการอย่างนี้.

[๑๓๒] ม. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ส่วนเหตุปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์เป็น
ไฉน? สัตว์ทั้งหลาย มีเหตุ มีปัจจัย ย่อมบริสุทธิ์ได้อย่างไร?

พ. คุณรณกาลิ ก็หากว่ารูปนี้ จักเป็นสุขอย่างเดียว สุขตามสนอง หยั่งลงสู่ความสุข
มิได้ประกอบด้วยทุกข์บ้างแล้ว สัตว์ทั้งหลาย ก็จะไม่พึงเบื่อหน่ายในรูป. ก็เพราะรูปเป็นทุกข์
ทุกข์ตามสนอง หยั่งลงสู่ความทุกข์ มิได้ประกอบด้วยสุขเสมอไป ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึง
เบื่อหน่ายในรูป เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจึงบริสุทธิ์. แม้ข้อนี้แล
ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์. สัตว์ทั้งหลาย มีเหตุ มีปัจจัย จึงบริสุทธิ์
แม้ด้วยอาการอย่างนี้. คุณรณกาลิ ก็หากว่าเวทนาเป็นสุขอย่างเดียว ฯลฯ สัญญาเป็นสุขอย่างเดียว
 ฯลฯ สังขารเป็นสุขอย่างเดียว ฯลฯ วิญญาณเป็นสุขอย่างเดียว สุขตามสนอง หยั่งลงสู่
ความสุข มิได้ประกอบด้วยทุกข์บ้างแล้ว ไซ้ สัตว์ทั้งหลาย ก็จะไม่พึงเบื่อหน่ายในวิญญาณ.
ก็เพราะวิญญาณเป็นทุกข์ ทุกข์ตามสนอง หยั่งลงสู่ความทุกข์ มิได้ ประกอบด้วยสุขเสมอไป
 ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงเบื่อหน่ายในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลาย
กำหนด จึงบริสุทธิ์. แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์. สัตว์
ทั้งหลายมีเหตุ มีปัจจัย จึงบริสุทธิ์ แม้ด้วยอาการอย่างนี้.

จบ สูตรที่ ๘.

๕. อาทิตตสูตร

ว่าด้วยความเป็นของร้อนแห่งขันธ ๕

[๑๓๓] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คุณรณกาลิ
ทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณร้อนนัก. คุณรณกาลิทั้งหลาย อริยสาวกผู้
ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย แม้ในรูป แม้ในเวทนา แม้ในสัญญา แม้ใน
สังขาร แม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด ย่อมหลุดพ้น
เมื่อหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้แล้ว หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. นิรุติปถสูตร

ว่าด้วยวิถีทางแห่งนิรุติ ๓ ประการ

[๑๓๔] พระนครสาวัตถิ. ฯลฯ ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คุณรณกาลิ
ทั้งหลาย วิถีทาง ๓ ประการ คือ หลักภาษา ชื่อ และบัญญัตินี้? ไม่ถูกทอดทิ้ง และยังไม่
เคยถูกทอดทิ้ง ย่อมไม่ถูกทอดทิ้ง จักไม่ถูกทอดทิ้ง อันสมณพราหมณ์ผู้วิญญูชนไม่คัดค้านแล้ว.
๓ ประการเป็นไฉน? คุณรณกาลิทั้งหลาย การนับรูปผ่านพ้นไปแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนไปแล้ว
ว่าได้มีแล้ว การให้ชื่อรูปนั้นว่า ได้มีแล้ว การบัญญัติรูปนั้นว่า ได้มีแล้ว รูปนั้น ไม่นับว่า มี
อยู่ ไม่นับว่า จักมี. การนับเวทนาที่ผ่านพ้นไปแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนแล้วว่า ได้มีแล้ว การให้
ชื่อเวทนานั้นว่า ได้มีแล้ว การบัญญัติเวทนานั้นว่า ได้มีแล้ว เวทนานั้น ไม่นับว่า มีอยู่ ไม่นับว่า
จักมี. การนับสัญญาที่ผ่านพ้นไปแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนไปแล้ว ได้มีแล้ว การให้ชื่อ

สัญญาว่า ได้มีแล้ว การบัญญัติสัญญานั้นว่า ได้มีแล้ว สัญญานั้นไม่นับว่า มีอยู่ ไม่นับว่า จักมี การนับสังขารที่ผ่านพ้นไปแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนไปแล้วว่า ได้มีแล้ว การให้ชื่อสังขารนั้นว่า ได้มีแล้ว การบัญญัติสังขารนั้นว่า ได้มีแล้ว สังขารเหล่านั้นไม่นับว่า มีอยู่ ไม่นับว่า จักมี การนับวิญญาณที่ผ่านพ้นไปแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนไปแล้วว่า ได้มีแล้ว การให้ชื่อวิญญาณนั้นว่า ได้มีแล้ว การบัญญัติวิญญาณนั้นว่า ได้มีแล้ว วิญญาณนั้นไม่นับว่า มีอยู่ ไม่นับว่า จักมี

[๑๓๕] การนับรูปที่ยังไม่เกิด ยังไม่ปรากฏว่า จักมี การให้ชื่อรูปเช่นนั้นว่า จักมี และการบัญญัติรูปเช่นนั้นว่า จักมี รูปนั้นไม่นับว่า มีอยู่ ไม่นับว่า มีแล้ว. การนับเวทนาที่ยังไม่เกิด ยังไม่ปรากฏว่า จักมี การให้ชื่อเวทนาเช่นนั้นว่า จักมี และการบัญญัติเวทนาเช่นนั้นว่า จักมี เวทนานั้นไม่นับว่า มีอยู่ ไม่นับว่า มีแล้ว. การนับสัญญาที่ยังไม่เกิด ยังไม่ปรากฏว่า จักมี การให้ชื่อสัญญาเช่นนั้นว่า จักมี และการบัญญัติสัญญาเช่นนั้นว่า จักมี สัญญานั้นไม่นับว่า มีอยู่ ไม่นับว่า มีแล้ว. การนับสังขารที่ยังไม่เกิด ยังไม่ปรากฏว่า จักมี การให้ชื่อสังขารเช่นนั้นว่า จักมี และการบัญญัติสังขารเช่นนั้นว่า จักมี สังขารเหล่านั้นไม่นับว่า มีอยู่ ไม่นับว่า มีแล้ว. การนับวิญญาณที่ยังไม่เกิด ยังไม่ปรากฏว่า จักมี การให้ชื่อวิญญาณเช่นนั้นว่า จักมี และการบัญญัติวิญญาณเช่นนั้นว่า จักมี วิญญาณนั้นไม่นับว่า มีอยู่ ไม่นับว่า มีแล้ว.

[๑๓๖] การนับรูปที่เกิดแล้ว ปรากฏแล้วว่า มีอยู่ การให้ชื่อรูปนั้นว่า มีอยู่ และการบัญญัติรูปเช่นนั้นว่า มีอยู่ รูปนั้นไม่นับว่า มีแล้ว ไม่นับว่า จักมี. การนับเวทนาที่เกิดแล้ว ปรากฏแล้วว่า มีอยู่ การให้ชื่อเวทนาเช่นนั้นว่า มีอยู่ และการบัญญัติเวทนาเช่นนั้นว่า มีอยู่ เวทนานั้นไม่นับว่า มีแล้ว ไม่นับว่า จักมี. การนับสัญญาที่เกิดแล้ว ปรากฏแล้วว่า มีอยู่ การให้ชื่อสัญญาเช่นนั้นว่า มีอยู่ และการบัญญัติสัญญาเช่นนั้นว่า มีอยู่ สัญญานั้นไม่นับว่า มีแล้ว ไม่นับว่า จักมี. การนับสังขารที่เกิดแล้ว ปรากฏแล้วว่า มีอยู่ การให้ชื่อสังขารเช่นนั้นว่า มีอยู่ และการบัญญัติสังขารเช่นนั้นว่า มีอยู่ สังขารเหล่านั้น ไม่นับว่า มีแล้ว ไม่นับว่า จักมี. การนับวิญญาณที่เกิดแล้ว ปรากฏแล้วว่า มีอยู่ การให้ชื่อวิญญาณเช่นนั้นว่า มีอยู่ และการบัญญัติวิญญาณเช่นนั้นว่า มีอยู่ วิญญาณนั้นไม่นับว่า มีแล้ว ไม่นับว่า จักมี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย วิถีทาง ๓ ประการ คือ หลักภาษา การตั้งชื่อ และบัญญัติ เหล่านี้แล ไม่ถูกทอดทิ้งแล้ว ยังไม่เคยถูกทอดทิ้ง ย่อมไม่ถูกทอดทิ้ง จักไม่ถูกทอดทิ้ง อันสมณพราหมณ์ผู้เป็นวิญญูชนไม่คัดค้านแล้ว.

[๑๓๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ชนชาวอุกกลชนบท กับชนชาววิสตัญญูชนบททั้งสอง นั้น ล้วนพูดว่าไม่มีเหตุ บุญบาปที่ทำไปแล้ว ไม่เป็นอันทำ ทานที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล ก็ได้ สำคัญวิถีทาง ๓ ประการนี้ คือ หลักภาษา การตั้งชื่อ และข้อบัญญัติว่า ไม่ควรดี ไม่ควรคัดค้าน ชื่อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะกลัวถูกนิินทา กลัวกระทบกระทั่ง กลัวใส่โทษ และกลัวจะต่อความยาว.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ อุปายวรรคที่ ๑.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อุปายสูตร	๖. พุทธสูตร
๒. พีชสูตร	๗. ปัญจวัคคยสูตร
๓. อุทานสูตร	๘. มหาลิสสูตร
๔. ปริวัฏฐสูตร	๙. อาทิตตสูตร
๕. ตัตตัญฐานสูตร	๑๐. นิรุตติปถสูตร.
-

อรหันตวรรคที่ ๒

๑. อุปายสูตร

ว่าด้วยการถูกมารผูกมัดเพราะถือมั่น

[๑๓๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระ
องค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาส แสดงพระธรรมเทศนา โดยสังเขป
แก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว เป็นผู้ๆ เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความ
เพียร มีใจมั่นคงอยู่เถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ เมื่อบุคคลยังยึดมั่น ก็ต้องถูกมารมัดไว้ เมื่อไม่ยึด
มั่น จึงหลุดพ้นจากมาร.

ภ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทราบแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ทราบแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่กล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารได้อย่างไรเล่า?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลยังยึดรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ
มันอยู่ ก็ต้องถูกมารมัดไว้ เมื่อไม่ยึดมั่นจึงหลุดพ้นจากมาร. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
รู้ซึ่งถึงอรรถ แห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

พ. ดีแล้วๆ ภิกษุ เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างดี
แล้ว. ดูกรภิกษุ บุคคลยังยึดรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณมันอยู่ ก็ต้องถูกมาร
มัดไว้ เมื่อไม่ยึดมั่น จึงหลุดพ้นจากมาร เธอพึงทราบอรรถแห่งคำนี้ที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดย
พิสดารอย่างนี้เถิด.

[๑๓๙] ครั้นนั้นแล. ภิกษุรูปนั้นเปลื้องเพลิน อนุโมทนาพระภายิตของพระผู้มีพระภาค
ลุกจากอาสนะ ถวายบังคม กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ครั้นนั้นแล เธอเป็นผู้ๆ เดียว
หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจมั่นคงอยู่ ไม่นานเท่าไร ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุด
แห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วย
ปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่. รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว

กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี. ก็ภิกษุรูปนั้น ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. มัญญมานสูตร

ว่าด้วยการถูกมารผูกมัดเพราะสำคัญในขันธ ๕

[๑๔๐] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาส โปรดแสดงพระธรรมเทศนา โดยสังเขปแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว เป็นผู้ๆ เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจมั่นคงอยู่เถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ เมื่อบุคคลยังมัวสำคัญอยู่ ก็ต้องถูกมารมัดไว้ เมื่อไม่สำคัญ จึงหลุดพ้นจากบ่วงมาร.

ภิก. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทราบแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ทราบแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เรารู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่กล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารได้อย่างไรเล่า?

ภิก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลสำคัญรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอยู่ ก็ต้องถูกมารมัดไว้ เมื่อไม่สำคัญ จึงหลุดพ้นจากบ่วงมาร. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์รู้ซึ่งถึงอรรถแห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

พ. ดีแล้วๆ ภิกษุ เรารู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างดีแล้ว. ดูกรภิกษุ เมื่อบุคคลสำคัญรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอยู่ ก็ต้องถูกมารมัดไว้ เมื่อไม่สำคัญ จึงหลุดพ้นจากบ่วงมาร. เธอพึงทราบอรรถแห่งคำนี้ที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อโดยพิสดารอย่างนี้เถิด.

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปนั้น เพลิดเพลิน อนุโมทนาพระภาณิตของพระผู้มีพระภาค หลีกจากอาสนะ ถวายบังคม กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ครั้งนั้นแล เธอเป็นผู้ๆ เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจมั่นคงอยู่ไม่ว่านานเท่าไร ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่. รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี. ก็ภิกษุรูปนั้น ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. อภินันทมานสูตร

ว่าด้วยการถูกมารผูกมัดเพราะมัวเพลิดเพลิน

[๑๔๑] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาส โปรดแสดงพระธรรมเทศนา โดย

สังเขปแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว ฯลฯ มีใจมั่นคงอยู่เกิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลเมื่อยังมัวเพิลิดเพิลินอยู่ ก็ต้องถูกมารมัดไว้ เมื่อไม่เพิลิดเพิลิน จึงพ้นจากบ่วงมารได้.

ภิก. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทราบแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ทราบแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารได้อย่างไรเล่า?

ภิก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลเมื่อยังมัวเพิลิดเพิลินรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอยู่ ก็ต้องถูกมารมัดไว้ เมื่อไม่เพิลิดเพิลิน จึงพ้นจากบ่วงมารได้. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์รู้ซึ่งถึงอรรถแห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

พ. ดีแล้วๆ ภิกษุ เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างดีแล้ว. ดูกรภิกษุ บุคคลเมื่อเพิลิดเพิลินรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอยู่ ก็ต้องถูกมารมัดไว้ เมื่อไม่เพิลิดเพิลิน จึงหลุดพ้นจากบ่วงมาร. เธอพึงทราบอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้เกิด.

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปนั้นเพิลิดเพิลิน อนุโมทนาพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะ ถวายบังคม กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ครั้งนั้นแล เธอเป็นผู้ๆ เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจมั่นคงอยู่ไม่นานเท่าไร ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหม-
*จรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่. รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี. ก็ภิกษุรูปนั้นได้เป็นพระอรหันตองค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันตทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อนิจจสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในสิ่งที่เป็นอนิจจัง

[๑๔๒] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาส โปรดแสดงพระธรรมเทศนา โดยสังเขปแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว ฯลฯ มีใจมั่นคงอยู่เกิด.

พ. ดูกรภิกษุ สิ่งใดแล เป็นของไม่เที่ยง เธอควรละความพอใจในสิ่งนั้นเสีย.

ภิก. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทราบแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ทราบแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารได้อย่างไรเล่า?

ภิก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นของไม่เที่ยง ข้าพระองค์ควรละความพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. ข้าพระองค์รู้ซึ่งถึงอรรถแห่งพระดำรัสที่พระผู้มี

พระภาคตรัสแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

พ. ดีแล้วฯ ภิกษุ เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างดีแล้ว. ดูกรภิกษุ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นของไม่เที่ยง ควรละความพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. เธอพึงทราบอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้เถิด ฯลฯ ก็ภิกษุนั้น ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. ทุกขสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในสิ่งที่เป็นทุกข์

[๑๔๓] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ. ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาส โปรดแสดงพระธรรมเทศนา โดยสังเขปแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว ฯลฯ มีใจมั่นคงอยู่เถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ สิ่งใดแลเป็นทุกข์ เธอควรละความพอใจในสิ่งนั้นเสีย.

ภ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทราบแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ทราบแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารได้อย่างไรเล่า?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นทุกข์ ข้าพระองค์ควรละความพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. ข้าพระองค์รู้ซึ่งถึงอรรถแห่งพระคำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

พ. ดีแล้วฯ ภิกษุ เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างดีแล้ว. ดูกรภิกษุ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นทุกข์ ควรละความพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. เธอพึงทราบอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้เถิด ฯลฯ ภิกษุรูปนั้น ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. อนัตตสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในสิ่งที่เป็นอนัตตา

[๑๔๔] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาส โปรดแสดงพระธรรมเทศนา โดยสังเขปแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว ฯลฯ มีใจมั่นคงอยู่เถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ สิ่งใดแล เป็นอนัตตา เธอควรละความพอใจในสิ่งนั้นเสีย.

ภ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทราบแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ทราบแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารได้อย่างไรเล่า?

ภิก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นอนัตตา ข้าพระองค์ควรละความพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. ข้าพระองค์ผู้ซึ่งถึงอรรถแห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

พ. ดีแล้วๆ ภิกษุ เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างดีแล้ว. ดูกรภิกษุ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นอนัตตา ควรละความพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. เธอพึงทราบอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้เถิด ฯลฯ ภิกษุรูปนั้น ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. อนัตตนิยสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในสิ่งที่มีโทษของตน

[๑๔๕] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาส โปรดแสดงพระธรรมเทศนา โดยสังเขปแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว ฯลฯ มีใจมั่นคงอยู่เถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ สิ่งใดแล มิใช่เป็นของตน เธอควรละความพอใจในสิ่งนั้นเสีย.

ภิก. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทราบแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ทราบแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารได้อย่างไรเล่า?

ภิก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มิใช่เป็นของตน ข้าพระองค์ควรละความพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. ข้าพระองค์ผู้ซึ่งถึงอรรถแห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

พ. ดีแล้วๆ ภิกษุ เธอรู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างดีแล้ว. ดูกรภิกษุ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มิใช่เป็นของตน ควรละความพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. เธอพึงทราบอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้เถิด ฯลฯ ภิกษุรูปนั้น ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. รชนิสันฐิตสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในสิ่งที่งูใจให้กำหนด

[๑๔๖] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาส โปรดแสดงพระธรรมเทศนา โดยสังเขปแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว ฯลฯ มีใจมั่นคงอยู่เถิด.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ สิ่งใดแล งูใจให้กำหนด เธอควรละความพอใจ

ในสิ่งนั้นเสีย.

ภ. ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทราบแล้ว ข้าแต่พระสุคต ข้าพระองค์ทราบแล้ว.

พ. ดูกรภิกษุ ก็เรารู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารได้อย่างไรเล่า?

ภ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ล้วนจงใจให้กำหนด ข้าพระองค์ควรละพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. ข้าพระองค์รู้ซึ่งถึงอรรถแห่งพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้แล.

พ. ดีแล้วๆ ภิกษุ เรารู้ซึ่งถึงอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างดีแล้ว. ดูกรภิกษุ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ล้วนจงใจให้กำหนด ควรละความพอใจในสิ่งนั้นๆ เสีย. เธอพึงทราบอรรถแห่งคำที่เรากล่าวแล้วอย่างย่อ โดยพิสดารอย่างนี้เถิด ฯลฯ ภิกษุรูปนั้น ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. ราชสูตร

ว่าด้วยการไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัย

[๑๔๗] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ณ ที่นั้นแล ท่านพระราชา ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลรู้เห็นอย่างไร จึงจะไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราชา รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้ อริยสาวก ย่อมพิจารณาเห็นรูปร่างทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง สังขาร เหล่าใดเหล่าหนึ่ง วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ อยู่ในที่ไกลหรือใกล้ อริยสาวก ย่อมพิจารณาเห็นวิญญาณทั้งหมดนั้นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. ดูกรราชา บุคคลรู้เห็นอย่างนี้แล จึงไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก ฯลฯ ท่านพระราชาได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระ-
*อรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. สุราชสูตร

ว่าด้วยการมีใจปราศจากอหังการ มมังการ และมานานุสัย

[๑๔๘] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ณ ที่นั้นแล ท่านพระสุราชา ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้เห็นอย่างไร จึงจะมีใจปราศจากอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก ก้าวล่วงมานะด้วยดี สงบระงับ พันวิเศษแล้ว.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสุราละ รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ อยู่ในที่ไกลหรือใกล้ อริยสาวก พิจารณาเห็นรูปทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้แล้ว เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง อริยสาวก พิจารณาเห็นวิญญาณทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้แล้ว เป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น. ดูกรสุราละ บุคคลเมื่อรู้เห็นอย่างนี้แล จึงจะมีใจปราศจากอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และในสรรพนิमित ภายนอก ก้าวล่วงมานะด้วยดี สงบระงับ พันวิเศษแล้ว ฯลฯ ท่านพระสุราละ ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ อรหันตวรรคที่ ๒.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อุปาทิยสูตร	๖. อนัตตสูตร
๒. มัญญมานสูตร	๗. อนัตตนิยสูตร
๓. อภินันทมานสูตร	๘. รชนิยสันจิตสูตร
๔. อนิจจสูตร	๙. ราธสูตร
๕. ทุกขสูตร	๑๐. สุราละสูตร.

ขัชนียวรรคที่ ๓

๑. อัสดาทสูตร

ว่าด้วยคุณ โทษและอุปายสลัดออกแห่งขันธ ๕

[๑๔๕] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺชนผู้ไม่ได้สดับแล้ว ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งคุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ฯลฯ แห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา ฯลฯ แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวก ผู้ได้สดับแล้ว ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งคุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ฯลฯ แห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา ฯลฯ แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาณ.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. สมุทยสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการไม่รู้ความเกิดดับแห่งขันธ ๕

[๑๕๐] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺชนผู้ไม่ได้สดับแล้ว ย่อมไม่ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ฯลฯ แห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา ฯลฯ แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวก ผู้ได้สดับแล้ว ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเกิด ความ

ดับ คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ฯลฯ แห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา ฯลฯ
แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาน.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. สมุทยสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการรู้ความเกิดดับแห่งขั้น ๕

[๑๕๑] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ย่อมรู้ชัด
ตามความเป็นจริง ซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ฯลฯ
แห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา ฯลฯ แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาน.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อรหัตตสูตรที่ ๑

ว่าด้วยพระอรหัตต์เป็นผู้เลิศในโลก

[๑๕๒] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง ฯลฯ เวทนาไม่เที่ยง
ฯลฯ สัญญาไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญานไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็น
ทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นควรเห็นตามความเป็นจริง
ด้วยปัญญาอันชอบ อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรูป ทั้งในเวทนา
ทั้งในสัญญา ทั้งในสังขาร ทั้งในวิญญาน เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลาย
กำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น. เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว. ย่อมรู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้
มี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอรหัตต์ทั้งหลาย เป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก กว่าสัตตาวาส
และภวักคภพ.

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษานี้ จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถา
ประพันธ์ต่อไปว่า

[๑๕๓] พระอรหัตต์ทั้งหลาย มีความสุขหนอ เพราะท่านไม่มีตัณหา
ตัดต่อสมิมานะได้เด็ดขาด ทำลายข่ายคือโมหะได้แล้ว. พระอรหัตต์
เหล่านั้น ถึงซึ่งความไม่หวั่นไหว มีจิตไม่ขุ่นมัว ท่านเหล่านั้นไม่แปด
เปื้อนแล้ว ด้วยเครื่องแปดเปื้อนคือตัณหาและทิฏฐิในโลก เป็นผู้
ประเสริฐ ไม่มีอาสวะ. เป็นสันตบุรุษ เป็นพุทธบุตร เป็นพุทธโอรส
กำหนดรู้เบญจขันธ์มีสัทธรรม ๘ เป็นโคจร ควรสรรเสริญ. ท่านมหา
วีรบุรุษ ผู้สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๘ ประการ ศึกษาแล้วในไตรสิกขา
ละความกลัวและความขลาดได้เด็ดขาดแล้ว ย่อมท่องเที่ยวไป โดย
ลำดับ. ท่านมหานาคผู้สมบูรณ์ด้วยองค์ ๑๐ ประการ มีจิตตั้งมั่น
ประเสริฐสุดในโลก ท่านเหล่านั้นไม่มีตัณหา. มือเสขญาณเกิดขึ้นแล้ว
มีร่างกายนี้เป็นครั้งสุดท้าย ไม่ต้องอาศัยผู้อื่น ในคุณที่เป็นแก่นสารแห่ง

พรหมจรรย์. ท่านเหล่านั้นไม่หวั่นไหวเพราะมานะ หลุดพ้นจากภพใหม่
ถึงอรหัตภูมิแล้ว ชนะเดิศาจแล้วในโลก. ท่านเหล่านั้นไม่มีความ
เพเลิเพลินอยู่ในส่วนเบื้องบน ท่ามกลาง และเบื้องล่าง เป็นพุทธ
ผู้ยอดเยี่ยมในโลก ย่อมบันลือสีหนาท.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. อรหัตสูตรที่ ๒

ว่าด้วยพระอรหัตต์เป็นผู้เลิศในโลก

[๑๕๔] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง ฯลฯ เวทนาไม่เที่ยง
ฯลฯ สัญญาไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็น
ทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นควรเห็นตามความเป็นจริง
ด้วยปัญญาอันชอบ อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ฯลฯ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรูป ทั้งในเวทนา
ทั้งในสัญญา ทั้งในสังขาร ทั้งในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลาย
กำหนด จิตย่อมหลุดพ้น. เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว. ย่อมรู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้
มี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอรหัตต์ทั้งหลายเป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก กว่าสัตตาวาส
และภวักคภพ.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. สีหสูตร

ว่าด้วยอุปมาพระพุทธเจ้ากับพญาราชสีห์

[๑๕๕] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พญาสีหมฤคราช เวลาเย็นออกจากที่
อาศัยแล้ว เขยียดกายแล้ว. เหลียวแลดูทิศทั้ง ๔ โดยรอบแล้ว บันลือสีหนาท ๓ ครั้ง แล้วออก
เดินไปเพื่อหากิน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกสัตว์ดิรัจฉานทุกหมู่เหล่าได้ยินเสียงพญาสีหมฤคราช
บันลือสีหนาทอยู่ โดยมากย่อมถึงความกลัว ความตกใจ และความสะดุ้ง จำพวกที่อาศัยอยู่ใน
น้ำ ย่อมเข้ารู จำพวกที่อาศัยอยู่ในน้ำ ย่อมดำน้ำ จำพวกที่อาศัยอยู่ในป่า ย่อมเข้าป่า
จำพวกปักษี ย่อมบินขึ้นสู่อากาศ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถึงพระยาช้างทั้งหลายของพระมหากษัตริย์
ซึ่งถูกผูกด้วยเครื่องผูก คือ เชือกหนังอันมั่นคง ในคามนิคมและราชธานี ก็สลัดทำลายเครื่อง
ผูกเหล่านั้นจนขาด กลัวจนมูตรอุลไหล หนีเตลิดไป. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พญาสีหมฤคราช
มีฤทธิ์ศักดิ์านภาพยิ่งใหญ่กว่าสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย เช่นนี้แล.

[๑๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน เมื่อพระตถาคตอรหัตตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้ง ซึ่งโลก ทรงเป็นสารถิฝักบุรุษที่ควร
ฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเบิกบานแล้ว เป็นผู้
จำแนกธรรม เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์ทรงแสดงธรรมว่า รูปเป็นดังนี้ เหตุเกิดขึ้นแห่งรูป
เป็นดังนี้ ความดับแห่งรูปเป็นดังนี้ เวทนาเป็นดังนี้ ฯลฯ สัญญาเป็นดังนี้ ฯลฯ สังขารเป็น

ดังนี้ ฯลฯ วิญญาณเป็นดังนี้ เหตุเกิดขึ้นแห่งวิญญาณเป็นดังนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็นดังนี้. คูกริกษุทั้งหลาย แม้เทวดาทั้งหลายที่มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุข ซึ่งดำรงอยู่ได้นาน ในวิมานสูง ได้สดับธรรมเทศนาของพระตถาคตแล้ว โดยมากต่างก็ถึงความกลัว ความสังเวช ความสะดุ้งว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า เราทั้งหลาย เป็นผู้ไม่เที่ยงแท้ แต่ได้เข้าใจว่าเที่ยง เราทั้งหลายเป็นผู้ไม่ยั่งยืนเลย แต่ได้เข้าใจว่ายั่งยืน เราทั้งหลายเป็นผู้ไม่แน่นอนเลย แต่ได้เข้าใจว่าแน่นอน ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ถึงพวกเราเป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่แน่นอน นับเนื่องแล้วในกายตน. คูกริกษุทั้งหลาย ตถาคต มีฤทธิ์ศักดิ์ดานุภาพ ยิ่งใหญ่กว่าโลก กับทั้งเทวโลกเช่นนี้แล.

พระผู้มีพระภาค ผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยาภรณ์ภณินนี้ จบแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

[๑๕๑] เมื่อใด พระพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดา หานุคคลเปรียบมิได้
ตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว ทรงประกาศธรรมจักร คือ ความเกิดพร้อม
แห่งกายตน ความดับแห่งกายตน และอฏฐังคิกมรรคอันประเสริฐ
อันให้ถึงความสงบทุกข์ แก่โลกกับทั้งเทวโลก. เมื่อนั้น แม้ถึงเทวดา
ทั้งหลาย ผู้มีอายุยืน มีวรรณะ มียศก็กลัว ถึงความสะดุ้งว่า ท่านผู้
เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า พวกเราไม่เที่ยง ไม่ล่วงพ้นกายตนไปได้ ดังนี้
เพราะได้สดับถ้อยคำของพระอรหันต์ผู้หลุดพ้น ผู้คงที่ เหมือนหม่อมฤค
สะดุ้งต่อพญาสีหมฤคราชชนัน.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. ขัชนียสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่ถูกขันธ ๕ เกี่ยวกัน

[๑๕๒] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ คูกริกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่า
หนึ่ง เมื่อตามระลึก ย่อมตามระลึกถึงชาติก่อน ได้เป็นอันมาก สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงนั้น
ก็ย่อมตามระลึกถึงอุปาทานขันธ ๕ หรือกองใดกองหนึ่ง. อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? คือ ย่อม
ตามระลึกถึงรูปดังนี้ว่า ในอดีตกาล เราเป็นผู้มีรูปร่างนี้. ย่อมตามระลึกถึงเวทนาดังนี้ว่า ใน
อดีตกาล เราเป็นผู้มีเวทนาอย่างนี้. ย่อมตามระลึกถึงสัญญาดังนี้ว่า ในอดีตกาล เราเป็นผู้มี
สัญญาอย่างนี้. ย่อมตามระลึกถึงสังขารดังนี้ว่า ในอดีตกาล เราเป็นผู้มีสังขารอย่างนี้. ย่อมตาม
ระลึกถึงวิญญาณดังนี้ว่า ในอดีตกาล เราเป็นผู้มีวิญญาณอย่างนี้.

[๑๕๓] คูกริกษุทั้งหลาย เพราะอะไรจึงเรียกว่ารูป เพราะสลายไป จึงเรียกว่า รูป
สลายไปเพราะอะไร สลายไปเพราะหนาวบ้าง เพราะร้อนบ้าง เพราะหิวบ้าง เพราะกระหายบ้าง
เพราะสัมผัสแห่งเปลือก ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานบ้าง. คูกริกษุทั้งหลาย เพราะ
อะไร จึงเรียกว่า เวทนา เพราะเสวย จึงเรียกว่า เวทนา เสวยอะไร เสวยอารมณ์สุขบ้าง เสวย
อารมณ์ทุกข์บ้าง เสวยอารมณ์ไม่ใช่อะไรบ้างไม่ใช่อะไรบ้าง. คูกริกษุทั้งหลาย เพราะอะไร จึงเรียก
ว่า สัญญา เพราะจำได้หมายรู้ จึงเรียกว่า สัญญา จำได้หมายรู้อะไร จำได้หมายรู้สี่เชิงวบ้าง

สีเหลืองบ้าง สีแดงบ้าง สีขาวบ้าง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอะไรจึงเรียกว่า สังขาร เพราะ
ปรุ้งแต่งสังขตธรรม จึงเรียกว่า สังขาร ปรุ้งแต่งสังขตธรรมอะไร ปรุ้งแต่งสังขตธรรม คือ รูป
โดยความเป็นรูป ปรุ้งแต่ง สังขตธรรม คือ เวทนา โดยความเป็นเวทนา ปรุ้งแต่งสังขตธรรม
คือ สัญญา โดยความเป็นสัญญา ปรุ้งแต่งสังขตธรรม คือ สังขาร โดยความเป็นสังขาร
ปรุ้งแต่งสังขตธรรม คือ วิญญาณ โดยความเป็นวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอะไรจึงเรียก
ว่า วิญญาณ เพราะรู้แจ้ง จึงเรียกว่า วิญญาณ รู้แจ้งอะไร รู้แจ้งรสเปรี้ยวบ้าง รสขมบ้าง
รสเผ็ดบ้าง รสหวานบ้าง รสขื่นบ้าง รสไม่ขื่นบ้าง รสเค็มบ้าง รสไม่เค็มบ้าง.

[๑๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในข้อนั้น อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า
บัดนี้เราถูกรูปกินอยู่ แม้ในอดีตกาล เราก็ถูกรูปกินแล้ว เหมือนกับที่ถูกรูปปัจจุบันกินอยู่ในบัดนี้
ก็เรานี้แล พึงชื่นชมรูปอนาคต แม้ในอนาคตกาล เราก็พึงถูกรูปกิน เหมือนกับที่ถูกรูปปัจจุบัน
กินอยู่ในบัดนี้. เธอพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมไม่มีความอาลัยในรูปอดีต ย่อมไม่ชื่นชมรูปอนาคต
ย่อมปฏิบัติเพื่อเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับรูปในปัจจุบัน. อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว
ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า บัดนี้เราถูกเวทนามากินอยู่ ... บัดนี้เราถูกสัญญาากินอยู่ ... บัดนี้เราถูกสังขาร
กินอยู่ ... บัดนี้เราถูกวิญญาณากินอยู่ แม้ในอดีตกาล เราก็ถูกวิญญาณากินแล้ว เหมือนกับที่ถูก
วิญญาณปัจจุบันกินอยู่ในบัดนี้. ก็เรานี้แล พึงชื่นชมวิญญาณอนาคต แม้ในอนาคตกาล เราก็พึง
ถูกวิญญาณากินอยู่เหมือนกับการที่ถูกวิญญาณปัจจุบันกินอยู่ในบัดนี้. เธอพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อม
ไม่มีความอาลัยในวิญญาณ แม้ที่เป็นอดีต ย่อมไม่ชื่นชมวิญญาณอนาคต ย่อมปฏิบัติเพื่อความ
เบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับวิญญาณปัจจุบัน.

[๑๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้น เป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่
เที่ยง?

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตาม
เห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตาม
เห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

[๑๖๒] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปร่างกายอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และ

ปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือใกล้
รูปทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่
ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สัญญาอย่างใดอย่าง
หนึ่ง สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และ
ปัจจุบัน ฯลฯ อยู่ในที่ไกลหรือใกล้ วิญญาณทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญาอัน
ชอบตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา.
คุณภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า ย่อมทำให้พินาศ ย่อมไม่ก่อ ย่อมละทิ้ง ย่อมไม่ถึง
มัน ย่อมเรี่ยราย ย่อมไม่รวบรวมเข้าไว้ ย่อมทำให้มอด ไม่ก่อให้เกิดลูกโพล่งขึ้น.

[๑๖๓] อริยสาวก ย่อมทำอะไรให้พินาศ ย่อมไม่ก่ออะไร? ย่อมทำรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ ให้พินาศ ย่อมไม่ก่อรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. ย่อมละทิ้งอะไร
ย่อมไม่ถึงมันอะไร? ย่อมละทิ้งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อมไม่ถึงมันรูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ. ย่อมเรี่ยรายอะไร ย่อมไม่รวบรวมอะไรไว้? ย่อมเรี่ยรายรูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อมไม่รวบรวมรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. ย่อมทำอะไร
ให้มอด ย่อมไม่ก่ออะไรให้ลูกโพล่งขึ้น? ย่อมทำรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ให้มอด
ย่อมไม่ก่อรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ให้ลูกโพล่งขึ้น. คุณภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก
ผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรูป ทั้งในเวทนา ทั้งในสัญญา ทั้งในสังขาร
ทั้งในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้น. เมื่อหลุด
พ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว. รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี คุณภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกนี้
เราเรียกว่า ย่อมไม่ก่อ ย่อมไม่ทำให้พินาศ แต่เป็นผู้ทำให้พินาศได้แล้วตั้งอยู่ ย่อมไม่ละ ย่อม
ไม่ถึงมัน แต่เป็นผู้ละได้แล้วตั้งอยู่ ย่อมไม่เรี่ยราย ย่อมไม่รวบรวมไว้ แต่เป็นผู้เรี่ยรายได้แล้ว
ตั้งอยู่ ย่อมไม่ทำให้มอด ย่อมไม่ก่อให้เกิดลูกโพล่งขึ้น แต่เป็นผู้ทำให้มอดได้แล้วตั้งอยู่.

[๑๖๔] อริยสาวก ย่อมไม่ก่ออะไร ย่อมไม่ทำอะไรให้พินาศ แต่ทำให้พินาศแล้ว
ตั้งอยู่. ย่อมไม่ก่อรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ให้พินาศ แต่เป็นผู้ทำให้พินาศได้
แล้วตั้งอยู่. ย่อมไม่ละอะไร ย่อมไม่ถึงมันอะไร แต่เป็นผู้ละได้แล้วตั้งอยู่ ย่อมไม่ละรูป
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อมไม่ถึงมันรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่
เป็นผู้ละได้แล้วตั้งอยู่. ย่อมไม่เรี่ยรายอะไร ย่อมไม่รวบรวมอะไรไว้ แต่เป็นผู้เรี่ยรายได้แล้ว
ตั้งอยู่. ย่อมไม่เรี่ยรายรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อมไม่รวบรวมรูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่เป็นผู้เรี่ยรายได้แล้วตั้งอยู่. ย่อมไม่ทำอะไรให้มอด ย่อมไม่ก่อ
อะไรให้ลูกโพล่งขึ้น แต่เป็นผู้ทำให้มอดได้แล้วตั้งอยู่. ย่อมไม่ทำรูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ ให้มอด ย่อมไม่ก่อรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ให้ลูกโพล่งขึ้น แต่เป็น
ผู้ทำให้มอดได้แล้วตั้งอยู่. คุณภิกษุทั้งหลาย เทวดาพร้อมด้วยอินทร์ พรหม และเทวาชวาคี
ย่อมนมัสการ ภิกษุผู้มีจิตพ้นแล้ว อย่างนี้แล แต่ที่ไกลทีเดียวว่า

ข้าแต่ท่านผู้เป็นบุรุษอาชาไนย ข้าพเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อม

ต่อท่าน ข้าแต่ท่านผู้เป็นอุดมบุรุษ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอนอบน้อม
ต่อท่าน ผู้ซึ่งข้าพเจ้าทั้งหลายมิได้รู้จักโดยเฉพาะ และผู้ซึ่งได้
อาศัยเพ่งท่านพินิจอยู่ ดังนี้.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. ปิณโทลยสูตร

ว่าด้วยเหตุที่ต้องดำรงชีพด้วยบิณฑบาต

[๑๖๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ใกล้พระนครบิลพัสต์
สักกชนบท. ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงขับไล่พระภิกษุสงฆ์ในเพราะเหตุเรื่องหนึ่งแล้ว
เวลาเช้า ทรงผ้าอันตราวาสก ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังพระนครบิลพัสต์
ครั้นแล้ว ในเวลาปัจฉิมภัต เสด็จกลับจากบิณฑบาต เสด็จไปยังป่ามหาวัน เพื่อประทับพักใน
กลางวัน ครั้นเสด็จถึงป่ามหาวันแล้ว ได้ประทับนั่งพักกลางวัน ณ โคนต้นมะตูมหนุ่ม ครั้งนั้น
แล พระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้เกิดพระปริวิตกขึ้นว่า เราแลได้ขับไล่
ภิกษุสงฆ์ให้ไปแล้ว ในภิกษุสงฆ์เหล่านี้ พวกภิกษุใหม่ บวชยังไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยนี้
มีอยู่ เมื่อภิกษุเหล่านั้นไม่เห็นเรา พึงเป็นผู้มีความกินแหนง มีใจแปรปรวน เหมือนลูกโค
น้อยๆ เมื่อไม่เห็นแม่ พึงมีความกินแหนง มีใจแปรปรวน ฉะนั้น เหมือนกับพืชที่ยังอ่อนๆ
ไม่ได้น้ำ พึงมีความผันแปรไป มีความเปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้น ถ้ากระไรเราพึงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์
ในบัดนี้ เหมือนกับที่ได้อนุเคราะห์มาแล้วในก่อนๆ ฉะนั้นเกิด.

[๑๖๖] ครั้งนั้นแล ท้าวสหัมบดีพรหม ได้ทราบพระปริวิตกของพระผู้มีพระภาค ด้วย
ใจของตนแล้ว ได้หายไปจากพรหมโลก มาปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนกับ
บุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น ลำดับนั้นแล ท้าวสหัมบดีพรหม ทำ
ผ้าอุตราสงค์เลวียบบ้างหนึ่ง แล้วประนมมือ กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ทรงขับไล่
ภิกษุสงฆ์ไปแล้ว ในภิกษุสงฆ์เหล่านี้ พวกภิกษุที่ยังใหม่ บวชยังไม่นาน เพิ่งมาสู่ธรรมวินัยนี้
มีอยู่ เมื่อภิกษุสงฆ์เหล่านั้นไม่เห็นพระผู้มีพระภาค พึงเป็นผู้มีความกินแหนง มีใจแปรปรวน
เหมือนกับลูกโคน้อยๆ เมื่อไม่เห็นแม่ พึงมีความกินแหนง มีใจแปรปรวน ฉะนั้น เหมือน
กับพืชที่ยังอ่อนๆ เมื่อไม่ได้น้ำ พึงมีความผันแปรไป มีความเปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้น พระเจ้าข้า
ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงชื่นชมกะภิกษุสงฆ์ ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงพร่ำสอนภิกษุสงฆ์
จงทรงอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในบัดนี้ เหมือนกับที่ได้ทรงอนุเคราะห์มาแล้วแต่ก่อนๆ ฉะนั้นเกิด.
พระผู้มีพระภาค ทรงรับอาราธนาโดยคุษณิภาพ. ลำดับนั้นแล ท้าวสหัมบดีพรหม ทราบว่า
พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราธนาแล้ว จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณแล้ว อันตร-
*ธานไปจากสำนักของพระผู้มีพระภาคนั้นแล.

[๑๖๗] ลำดับนั้นแล เป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออก จากที่พักผ่อนแล้ว
เสด็จไปยังนิโครธาราม แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูไว้ ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงบันดาล
ด้วยอิทธิทธิสังขาร ให้ภิกษุเหล่านั้นเกรงกลัว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับ ที่ละรูป

บ้าง สองรูปบ้าง ครั้นแล้วต่างก็ถวายบังคมแล้ว นั่งลง ณ สถานที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้น
ภิกษุเหล่านั้น นั่งลงเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาค จึงได้ตรัสพระพุทธวจนะว่า ดูภิกษุทั้ง-
*หลาย ข้อเลวทรามของการเลี้ยงชีพทั้งหลาย ก็คือการแสวงหาบิณฑบาต. ภิกษุทั้งหลาย ย่อม
ได้รับค่าแห่งค่าในโลกว่า เป็นผู้ที่มีมือถือบาตรเที่ยวแสวงหาบิณฑบาต. ดูภิกษุทั้งหลายก็กุลบุตร
ทั้งหลาย เป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ อาศัยอำนาจแห่งเหตุ จึงเข้าถึงความเป็นผู้แสวงหา
บิณฑบาตนี้แล ไม่ใช่เป็นคนหนีราชทัณฑ์ ไม่ใช่เป็นคนขอให้โจรปล่อยตัวไปบวช ไม่ใช่เป็น
คนมีหนี้ ไม่ใช่เป็นคนมีภัย ไม่ใช่เป็นคนมีอาชีพเร่ร่อนแค้น ดูภิกษุทั้งหลาย ก็อีกอย่าง
หนึ่ง กุลบุตรนี้บวชแล้ว โดยที่คิดเช่นนี้ว่า เราทั้งหลายเป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ
ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครอบงำแล้ว เชื่อว่าเป็นผู้มีทุกข์ครอบงำแล้ว มีทุกข์ประจำ
แล้ว โฉนหนอ ความทำที่สุดแห่งกองทุกข์ ทั้งหมดนี้ จะพึงปรากฏ. แต่ว่ากุลบุตรนั้น เป็นผู้
มากด้วยอภิชฌา มีราคะกล้ำในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจ อันโทษะประทุษ
ร้ายแล้ว มีสติหลงลืม ไม่มีสัมปชัญญะ มีใจไม่เป็นสมาธิ มีจิตหมุนไปผิด ไม่สำรวจอินทรีย์.
ดูภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวบุคคลผู้เสื่อมแล้ว จากโภคะแห่งคุณที่สุดด้วย ไม่ทำประโยชน์ คือ
ความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ด้วยว่า มีอุปมาเหมือนกับดุ้นฟืนในที่เผาศพ ซึ่งไฟติดทั้งสองข้าง
ตรงกลางก็เปื้อนคูดจะใช้เป็นฟืนในบ้านก็ไม่ได้ ฉะนั้น.

[๑๖๔] ดูภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ อย่างนี้ คือ กามวิตก ๑ พยาบาทวิตก ๑
วิหิงสาวิตก ๑. ดูภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลมีจิตตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ หรือเจริญอนิมิตต-
*สมาธิ อกุศลวิตก ๓ อย่างนี้แล ย่อมดับโดยไม่เหลือ. ดูภิกษุทั้งหลาย อนิมิตตสมาธิควร
แท้ ที่จะเจริญจนกว่าจะละอกุศลวิตกนี้ได้. อนิมิตตสมาธิที่บุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว
ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

[๑๖๕] ดูภิกษุทั้งหลาย ทิฎฐิ ๒ อย่างนี้ คือ ภวทิฎฐิ ๑ วิภวทิฎฐิ ๑. ดูภิกษุ
ทั้งหลาย อริยสาวก ผู้ได้สดับแล้ว ย่อมพิจารณาเห็นในทิฎฐิ ๒ อย่างนั้น ดังนี้ว่า เรายึดถือ
สิ่งใด ในโลกอยู่ จะพึงเป็นผู้ไม่มีโทษ สิ่งนั้นมีอยู่บ้างไหม? เธอย่อมทราบชัดอย่างนี้ว่า เรา
ยึดถือสิ่งใดในโลกอยู่ พึงเป็นผู้ไม่มีโทษ สิ่งนั้นไม่มีเลย. เธอย่อมทราบชัดอย่างนี้ ก็เราเมื่อ
ยึดถือ พึงยึดถือรูปนั้นเอง เมื่อยึดถือ พึงยึดถือเวทนานั้นเอง เมื่อยึดถือ พึงยึดถือสัญญา
นั้นเอง เมื่อยึดถือ พึงยึดถือสังขารนั้นเอง เมื่อยึดถือ พึงยึดถือวิญญาณนั้นเอง ภพพึงมีแก่
เรา เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ชาติมีเพราะภพเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัส และอุปายาสมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ พึงมีได้
ด้วยประการอย่างนี้. ดูภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญ ความข้อนั้นเป็นไฉน รูป ฯลฯ
เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ เทียงหรือไม่เที่ยง? ภิกษุทั้งหลายกราบทูล
ว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตาม

เห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เพราะฉะนั้นแหละ ภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วเห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ
กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๘.

๕. ปาติลลยสูตร

ว่าด้วยการรู้เห็นที่ทำให้สิ้นอาสวะ

[๑๗๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม ใกล้พระนครโกสัมพี.
ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาค ทรงผ้าอันตรวาสก ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังพระนครโกสัมพีเพื่อบิณฑบาต ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตในพระนครโกสัมพีแล้ว ในเวลาปัจฉิมกาล เสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ทรงเก็บงาเสนาสนะด้วยพระองค์เอง ทรงถือบาตรและจีวร มิได้รับสั่งเรียกพวกภิกษุที่เป็นอุปัฏฐาก มิได้ตรัสอามาลาพระภิกษุสงฆ์ พระองค์เดียวไม่มีเพื่อนเสด็จหลีกไปสู่ที่จาริก.

[๑๗๑] ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไปแล้วไม่นาน ได้เข้าไปหาท่านพระอานนท์จนถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า มาเถละท่านพระอานนท์ พระผู้มีพระภาคทรงเก็บงาเสนาสนะด้วยพระองค์เอง ทรงถือบาตรและจีวร มิได้ทรงรับสั่งเรียกพวกภิกษุที่เป็นอุปัฏฐาก มิได้ตรัสอามาลาพระภิกษุสงฆ์ พระองค์เดียว ไม่มีเพื่อน เสด็จไปสู่ที่จาริก. ท่านพระอานนท์ได้ตอบว่า อาวุโส สมัยใด พระผู้มีพระภาค ทรงเก็บงาเสนาสนะด้วยพระองค์เอง ทรงถือบาตรและจีวร มิได้ทรงรับสั่งเรียกพวกภิกษุที่เป็นอุปัฏฐาก มิได้ตรัสอามาลาภิกษุสงฆ์ พระองค์เดียว ไม่มีเพื่อน เสด็จหลีกไปสู่ที่จาริก สมัยนั้น พระผู้มีพระภาค ย่อมทรงพระประสงค์ ที่จะประทับแต่พระองค์เดียว สมัยนั้น พระผู้มีพระภาค ย่อมเป็นผู้อันใครๆ ไม่พึงติดตาม.

[๑๗๒] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค เสด็จเที่ยวจาริกไปโดยลำดับ เสด็จถึงป่าปาติ-
*ลลยกะ. ข่าว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โคนไม้รังอันเจริญ ในป่าปาติลลยกะนั้น.
ครั้งนั้นแล ภิกษุมารูปด้วยกัน ได้เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้วต่างก็สนทนาปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัย พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว ได้พากันกล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ท่านอานนท์ นานแล้ว ที่พวกผมได้สดับธรรมิกถาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ท่านอานนท์ พวกผมปรารถนาที่จะสดับธรรมิ-

*กถาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค. ลำดับนั้นแล ท่านพระอานนท์พร้อมไปกับภิกษุเหล่านั้น พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ณ โคนไม้รังอันเจริญ ในป่าปาติลลยกะ ครั้นแล้วต่างถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงยังภิกษุเหล่านั้น ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถา.

[๑๗๓] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่ง ได้เกิดความปริวิตกแห่งในใจว่า เมื่อบุคคล

รู้อย่างไร เห็นอย่างไรหนอ อาสวะทั้งหลาย จึงสิ้นไปโดยลำดับ? พระผู้มีพระภาค ทรงทราบ ความปริวิตกแห่งใจของภิกษุทั้งหลาย ด้วยพระทัย จึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราแสดงธรรมด้วยการเลือกเฟ้น แสดงสติปัฏฐาน ๔ ด้วยการเลือกเฟ้น แสดง สัมมปธาน ๔ ด้วยการเลือกเฟ้น แสดงอิทธิบาท ๔ ด้วยการเลือกเฟ้น แสดงอินทรีย์ ๕ ด้วยการเลือกเฟ้น แสดงพละ ๕ ด้วยการเลือกเฟ้น แสดงโพชฌงค์ ๗ ด้วยการเลือกเฟ้น แสดง อริยมรรคมีองค์ ๘ ด้วยการเลือกเฟ้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้แสดงธรรม ด้วยการเลือกเฟ้น เช่นนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันเราแสดงแล้ว ด้วยการเลือกเฟ้นเช่นนี้ เออก็มีภิกษุบางรูป ในธรรมวินัยนี้ ยังเกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นว่า เมื่อบุคคลรู้ได้อย่างไร เห็นอย่างไรหนอ อาสวะทั้งหลาย จึงสิ้นไปโดยลำดับ.

[๑๗๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลรู้ได้อย่างไร เห็นอย่างไร อาสวะทั้งหลาย ได้ดับแล้ว จึงสิ้นไปโดยลำดับ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้มีได้ดับแล้ว ในโลกนี้ ไม่ได้ เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ไม่ฉลาดในอริยธรรม มิได้รับแนะนำในอริยธรรม ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในสัปปริสธรรม มิได้รับแนะนำในสัปปริสธรรม ย่อมตามเห็นรูปโดยความเป็นตน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็การตามเห็นดั่งนั้นแล เป็นสังขาร ก็สังขารนั้น มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไร เป็นเครื่องก่อให้เกิดขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขาร นั้น เกิดจากตัณหาที่เกิดขึ้น แก่ปุณฺณผู้มีได้ดับแล้ว ผู้อันความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่อวิชชา สัมผัสถูกต้องแล้ว. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล แม้สังขารนั้นก็ไม่เที่ยง ปังจยปรุง แต่ง อาศัยเหตุเกิดขึ้น แม้ตัณหานั้น แม้เวทนานั้น แม้ผัสสะนั้น แม้อวิชชานั้น ก็ไม่เที่ยง อันปังจยปรุงแต่ง อาศัยเหตุเกิดขึ้น. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลรู้อยู่เมื่อยังนี้ เห็นอยู่ อย่างนี้ อาสวะทั้งหลาย ย่อมสิ้นไปโดยลำดับ.

[๑๗๕] ปุณฺณ ย่อมไม่ตามเห็นรูป โดยความเป็นตนเลย แต่ว่าตามเห็นตนมีรูป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็การตามเห็นดั่งนั้นเป็นสังขาร. ก็สังขารนั้นมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็น เครื่องก่อให้เกิดขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขารนั้น เกิดจากตัณหาที่เกิดขึ้น แก่ปุณฺณผู้มีได้ดับแล้ว ผู้อันความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่อวิชชา สัมผัส ถูกต้องแล้ว. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล แม้สังขารนั้น ก็ไม่เที่ยง อันปังจยปรุง แต่ง อันอาศัยเหตุเกิดขึ้น แม้ตัณหานั้น แม้ผัสสะนั้น แม้อวิชชานั้น ก็ไม่เที่ยง อันปังจย ปรุงแต่ง อาศัยเหตุเกิดขึ้น. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลรู้อยู่เมื่อยังนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ อาสวะทั้งหลาย ย่อมสิ้นไปโดยลำดับ.

[๑๗๖] ปุณฺณ ย่อมไม่ตามเห็นรูป โดยความเป็นตนเลย ย่อมไม่ตามเห็นตนมีรูป แต่ว่าตามเห็นรูปในตน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็การตามเห็นดั่งนั้นแลเป็นสังขาร ก็สังขารนั้น มี อะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นเครื่องก่อให้เกิดขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สังขารนั้น เกิดจากตัณหาที่เกิดขึ้น แก่ปุณฺณผู้มีได้ดับแล้ว ผู้อันความเสวยอารมณ์ ที่เกิดแต่อวิชชาสัมผัสถูกต้องแล้ว. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้ แม้สังขารนั้นก็ไม่เที่ยง อันปังจยปรุงแต่ง อาศัยเหตุเกิดขึ้น แม้ตัณหานั้น แม้เวทนานั้น แม้ผัสสะนั้น แม้อวิชชานั้น

ก็ไม่เที่ยง อันปัจจุปรังแต่ อาศัยเหตุเกิดขึ้น. ดุกริกขุทั้งหลาย เมื่อบุคคลรู้อยู่เมื่อนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ อาสวะทั้งหลาย ย่อมสิ้นไปโดยลำดับ.

[๑๗๑] ปุณฺณ ย่อมไม่ตามเห็นรูป โดยความเป็นตนเลย ย่อมไม่ตามเห็นตนมีรูป ย่อมไม่ตามเห็นรูปในตน แต่ว่าตามเห็นตนในรูป. ดุกริกขุทั้งหลาย ก็การตามเห็นดั่งนั้นแล เป็นสังขาร ก็สังขารนั้น มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นเครื่องก่อให้เกิดขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? ดุกริกขุทั้งหลาย สังขารนั้นเกิดจากคัมภีที่ที่เกิดขึ้น แก่ปุณฺณผู้มีได้สดับ ผู้อันความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่วิชาสัมผัสถูกต้องแล้ว. ดุกริกขุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้ แล แม้สังขารนั้น ก็ไม่เที่ยง อันปัจจุปรังแต่ อาศัยเหตุเกิดขึ้น แม้คัมภีนั้น แม้เวทนานั้น แม้ผัสสะนั้น เมื่อวิชานั้น ก็ไม่เที่ยง อันปัจจุปรังแต่ อาศัยเหตุเกิดขึ้น. ดุกริกขุทั้งหลาย บุคคลรู้อยู่เมื่อนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ อาสวะทั้งหลาย ย่อมสิ้นไปโดยลำดับ.

[๑๗๒] ปุณฺณ ย่อมไม่ตามเห็นรูป โดยความเป็นตนเลย ย่อมไม่ตามเห็นตนมีรูป ย่อมไม่ตามเห็นรูปในตน ย่อมไม่ตามเห็นตนในรูป แต่ว่าตามเห็นเวทนา โดยความเป็นตน ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นตนมีเวทนา ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นเวทนาตนใน ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นตนใน เวทนา ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นสัญญา โดยความเป็นตน ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นตนมีสัญญา ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นสัญญาในตน ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นตนในสัญญา ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นสังขาร โดยความเป็นตน ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นตนมีสังขาร ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นสังขารในตน ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นตนในสังขาร ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตน ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นตนมี วิญญาณ ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นวิญญาณในตน ฯลฯ แต่ว่าตามเห็นตนในวิญญาณ. ดุกริกขุทั้งหลาย ก็การตามเห็นดั่งนั้นแล เป็นสังขาร ก็สังขารนั้น มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นเครื่อง ก่อให้เกิดขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? สังขารนั้น เกิดจากคัมภีที่ที่เกิดขึ้น แก่ปุณฺณผู้มีได้สดับ ผู้อันความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่วิชาสัมผัสถูกต้องแล้ว. ดุกริกขุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล แม้สังขารนั้น ก็ไม่เที่ยง อันปัจจุปรังแต่ อาศัยเหตุเกิดขึ้น แม้คัมภีนั้น แม้เวทนานั้น แม้สัมผัสนั้น เมื่อวิชานั้น ก็ไม่เที่ยง อันปัจจุปรังแต่ อาศัยเหตุเกิดขึ้น. ดุกริกขุทั้งหลาย เมื่อบุคคลรู้อยู่เมื่อนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ อาสวะทั้งหลาย ย่อมสิ้นไปโดย ลำดับ.

[๑๗๓] ปุณฺณ ย่อมไม่ตามเห็นรูป โดยความเป็นตนเลย ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นเวทนา โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นสัญญา โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นสังขาร โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตน ฯลฯ แต่ว่าเป็นผู้มี ทิฎฐิ เช่นนี้ ว่า ตนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละโลกนี้ไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรม. ดุกริกขุทั้งหลาย ก็ทิฎฐิความเห็นว่ายั่งยืน เป็นสังขาร ก็สังขารนั้น มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ ดุกริกขุทั้งหลาย เมื่อบุคคลรู้อยู่เมื่อนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ อาสวะทั้งหลาย ย่อมสิ้นไปโดยลำดับ.

[๑๗๔] ปุณฺณ ย่อมไม่ตามเห็นรูป โดยความเป็นตนเลย ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นเวทนา โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นสัญญา โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นสังขาร

โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นวิญญูณ โดยความเป็นตน ฯลฯ เป็นผู้ไม่มีทิฏฐิ เช่นนี้ ว่า คนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละโลกนี้ไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความ ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา แต่เป็นผู้มีทิฏฐิ เช่นนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริหารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี บริหารของเราจักไม่มี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็มีทิฏฐิความเห็นวาทะสัญญาเช่นนั้นเป็น สังขาร ก็สังขารนั้น มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลแม้รู้อยู่อย่างนี้ เห็น อยู่อย่างนี้ อาสวะทั้งหลาย ย่อมสิ้นไปโดยลำดับ.

[๑๘๑] ปุณฺณ ย่อมไม่ตามเห็นรูป โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่เห็นเวทนา โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นสัญญา โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นสังขาร โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่ตามเห็นวิญญูณ โดยความเป็นตน ฯลฯ เป็นผู้ไม่มีทิฏฐิ เช่นนี้ ว่า คนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละโลกนี้ไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความ ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา และเป็นผู้ไม่มีทิฏฐิ เช่นนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริหารของเราไม่พึง มี เราจักไม่มี บริหารของเราจักไม่มี แต่ยังเป็นผู้มีความสงสัย เคลือบแคลง ไม่แน่ใจใน สัตถธรรม. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความเป็นผู้มีความสงสัย เคลือบแคลง ไม่แน่ใจในสัตถธรรม เช่นนั้นเป็นสังขาร. ก็สังขารนั้น มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นเครื่องก่อให้เกิดขึ้น มีอะไรเป็น กำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด? ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขารนั้น เกิดจากตัณหาที่เกิดขึ้น แก่ปุณฺณ ผู้มิได้สดับ ผู้อันความเสวยอารมณ์ที่เกิดแต่อวิชชาสัมผัสถูกต้อง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วย ประการฉะนี้แล แม้สังขารนั้น ก็ไม่เที่ยง อันปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยเหตุเกิดขึ้น แม้ตัณหานั้น แม้เวทนานั้น แม้ผัสสะนั้น แม้วิชชานั้น ก็ไม่เที่ยง อันปัจจัยปรุงแต่ง อาศัยเหตุเกิดนั้น. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลแม้รู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ อาสวะทั้งหลาย ย่อมสิ้นไปโดย ลำดับ.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. ปุณณมสูตร

ว่าด้วยอุปาทานขันธ ๕

[๑๘๒] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ มิคารมาตุประสาท ในพระวิหาร บุษพาaram ใกล้พระนครสาวัตถี พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก. ก็ในสมัยนั้นแล ในคืน วันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นวันเพ็ญ มีพระจันทร์เต็มดวง พระผู้มีพระภาค อันภิกษุสงฆ์ห้อม ล้อมแล้ว ประทับนั่งอยู่ในที่แจ้ง.

[๑๘๓] ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งลูกจากอาสนะ ทำผ้าอุตตราสงฆ์เฉวียงบ่าข้างหนึ่งแล้ว ประณมมือไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้า- *พระองค์จะพึงทูลถามเหตุประการหนึ่ง กะพระผู้มีพระภาค ถ้าพระผู้มีพระภาคทรงประทาน โอกาส

ที่จะพยากรณ์ปัญหา แก่ข้าพระองค์. พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ ถ้าเช่นนั้นเธอจง นั่ง ณ อาสนะของตนแล้ว ถามปัญหาที่เธอมุ่งจำนงเถิด ภิกษุนั้น รับพระคำรัสของพระผู้มี พระภาคแล้วนั่ง ณ อาสนะของตน ทูลถามปัญหาพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

อุปาทานขันธ ๕ ได้แก่อุปาทานขันธคือรูป อุปาทานขันธคือเวทนา อุปาทานขันธคือสัญญา
อุปาทานขันธคือสังขาร อุปาทานขันธคือวิญญาน เหล่านี้ ไช้ไหม พระเจ้าข้า?

พ. คุณกริกขุ อุปาทานขันธ ๕ ได้แก่อุปาทานขันธ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาน เหล่านี้แหละภิกษุ.

ว่าด้วยมูลแห่งอุปาทานขันธ ๕

[๑๘๔] ภิกษุหนึ่ง ขึ้นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า แล้ว
ได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้แล มีอะไรเป็นมูลเหตุ พระเจ้าข้า?

พ. คุณกริกขุ อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้แล มีฉันทะเป็นมูลเหตุ ฯลฯ

ภ. อุปาทานที่อื่นนั้น และอุปาทานขันธ ๕ ที่อื่นนั้น หรือว่าอุปาทานอื่นจากอุปาทาน-
*ขันธ ๕ พระเจ้าข้า?

พ. คุณกริกขุ อุปาทานที่อื่นนั้น และอุปาทานขันธ ๕ ที่อื่นนั้น ห้ามได้ และอุปาทาน
อื่นจากอุปาทานขันธ ๕ ก็ห้ามได้ แต่ฉันทะในอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้เป็นตัวอุปาทาน

ว่าด้วยฉันทะในอุปาทานขันธ ๕

[๑๘๕] ภิกษุหนึ่ง ขึ้นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า แล้วได้
ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ฉันทะในอุปาทานขันธ ๕ แตกต่างกัน
หรือ? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ต่างกันภิกษุ ดังนี้แล้ว ได้ตรัสต่อไปว่า คุณกริกขุ
บุคคลบางคนในโลกนี้ มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ในอนาคตกาล ขอเราพึงมีรูปเช่นนี้ พึงมี
เวทนาเช่นนี้ พึงมีสัญญาเช่นนี้ พึงมีสังขารเช่นนี้ พึงมีวิญญานเช่นนี้. คุณกริกขุ ฉันทะ
ในอุปาทานขันธ ๕ ต่างกันด้วยประการฉะนี้แล.

ว่าด้วยเหตุที่เรียกว่าขันธ

[๑๘๖] ภิกษุหนึ่ง ขึ้นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า
แล้วได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ ขันธ จึงชื่อว่า
ขันธ?

พ. คุณกริกขุ รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็น
ภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี มีในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้
ก็ดี นี้เรียกว่ารูปขันธ เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ นี้เรียกว่าเวทนาขันธ สัญญาอย่างใดอย่าง
หนึ่ง ฯลฯ นี้เรียกว่าสัญญาขันธ สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ นี้เรียกว่าสังขารขันธ วิญญาน
อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี
ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี มีในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี นี้เรียกว่าวิญญานขันธ. คุณกริกขุ
ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล ขันธจึงชื่อว่าขันธ.

ว่าด้วยเหตุปัจจัยแห่งขันธ ๕

[๑๘๗] ภิกษุหนึ่ง ขึ้นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า แล้ว
ได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้รูปขันธ
เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญานขันธ ปรากฏ?

พ. คุณกริกษุ มหาภูตรูป ๔ แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้รูปจันทรปรากฏ. ผัสสะ เป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เวทนาจันทรปรากฏ. ผัสสะ เป็นเหตุเป็นปัจจัย ทำให้สัญญาจันทรปรากฏ. ผัสสะ เป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้สังขารจันทรปรากฏ. นามรูปเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้วิญญาณจันทรปรากฏ.

ว่าด้วยเหตุเกิดสัkkายทิฏฐิ

[๑๘๘] ภิกษุหนึ่ง ขึ้นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า แล้วได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สัkkายทิฏฐิมีได้อย่างไรหนอ?

พ. คุณกริกษุ ปุณฺณใน โลกนี้ ผู้ยังมีได้สดับ เป็นผู้ไม่เห็นพระอริยเจ้า ไม่ฉลาดในอริยธรรม ไม่ได้รับแนะนำในอริยธรรม เป็นผู้ไม่เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในสัปปริสธรรม ไม่ได้รับแนะนำในสัปปริสธรรม ย่อมเห็นรูปโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีรูป ย่อมเห็นรูปในตน ย่อมเห็นตนในรูป ย่อมเห็นเวทนา โดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีเวทนา ย่อมเห็นเวทนาในตน ย่อมเห็นตนในเวทนา ย่อมเห็นสัญญา โดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีสัญญา ย่อมเห็นสัญญาในตน ย่อมเห็นตนในสัญญา ย่อมเห็นสังขาร โดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีสังขาร ย่อมเห็นสังขารในตน ย่อมเห็นตนในสังขาร ย่อมเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ย่อมเห็นวิญญาณในตน ย่อมเห็นตนในวิญญาณ. คุณกริกษุ สัkkายทิฏฐิมีได้ด้วยอาการเช่นนี้แล.

ว่าด้วยเหตุที่ไม่มีสัkkายทิฏฐิ

[๑๘๙] ภิกษุหนึ่ง ขึ้นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า แล้วได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สัkkายทิฏฐิย่อมไม่มีได้อย่างไร?

พ. คุณกริกษุ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้ได้สดับแล้ว เป็นผู้ได้เห็นพระอริยเจ้า ฉลาดในอริยธรรม ได้รับแนะนำแล้วเป็นอย่างดีในอริยธรรม เป็นผู้เห็นสัตบุรุษ ฉลาดในสัปปริสธรรม ได้รับแนะนำแล้วเป็นอย่างดีในสัปปริสธรรม ย่อมไม่เห็นรูป โดยความเป็นตน ไม่เห็นตนมีรูป ไม่เห็นรูปในตน หรือไม่เห็นตนในรูป ย่อมไม่เห็นเวทนา โดยความเป็นตน ไม่เห็นตนมีเวทนา ไม่เห็นเวทนาในตน หรือไม่เห็นตนในเวทนา ย่อมไม่เห็นสัญญา โดยความเป็นตน ไม่เห็นตนมีสัญญา ไม่เห็นสัญญาในตน หรือไม่เห็นตนในสัญญา ย่อมไม่เห็นสังขาร โดยความเป็นตน ไม่เห็นตนมีสังขาร ไม่เห็นสังขารมีในตน หรือไม่เห็นตนในสังขาร ย่อมไม่เห็นวิญญาณ โดยความเป็นตน ไม่เห็นตนมีวิญญาณ ไม่เห็นวิญญาณในตน หรือไม่เห็นตนในวิญญาณ. คุณกริกษุ สัkkายทิฏฐิ ย่อมไม่มีด้วยอาการเช่นนี้แล.

ว่าด้วยคุณโทษและอุปายสัkkายทิฏฐิแห่งอุปาทานจันทร

[๑๙๐] ภิกษุหนึ่ง ขึ้นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า แล้วได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นคุณ เป็นโทษ เป็นเครื่องสัkkายทิฏฐิ แห่งรูป แห่งเวทนา แห่งสัญญา แห่งสังขาร แห่งวิญญาณ?

พ. คุณกริกษุ สุขโสมนัส อาสัkkายทิฏฐิเกิดขึ้น นี้เป็นคุณแห่งรูป รูปไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี้เป็นโทษแห่งรูป การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในรูป

เสียได้ นี่เป็นเครื่องสลัดออกแห่งรูป สุขโสมนัส อาศัยเวทนาเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยสัญญาเกิดขึ้น ฯลฯ อาศัยสังขารเกิดขึ้น อาศัยวิญญาณเกิดขึ้น นี่เป็นคุณแห่งวิญญาณ วิญญาณไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษแห่งวิญญาณ. การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในวิญญาณเสียได้ นี่เป็นเครื่องสลัดออกแห่งวิญญาณ.

ว่าด้วยการไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัย

[๑๕๑] ภิกษุหนึ่ง ชื่นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ดีแล้วพระเจ้าข้า แล้วได้ทูลถามปัญหาที่ยิ่งขึ้นไปอีกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้ได้อย่างไร เห็นอยู่อย่างไร จึงจะไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และในสรรพนิमितภายนอก?

พ. ดูกรภิกษุ รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายใน กิเลส กายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี มีในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นรูปทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายใน กิเลส กายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี มีในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นวิญญาณทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. ดูกรภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล จึงจะไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และสรรพนิमितภายนอก.

ว่าด้วยกรรมที่อนัตตากระทำจะถูกต้องอัตตา

[๑๕๒] ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่ง ได้เกิดความปริวิตกแห่งใจขึ้นว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ด้วยประการดังนี้แล รูปเป็นอนัตตา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอนัตตา กรรมที่อนัตตากระทำ จักถูกต้องอนัตตาคือกรรมได้อย่างไร? ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความปริวิตกแห่งใจของภิกษุหนึ่งด้วยพระทัยแล้ว ได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อที่โฆฆบุรุษบางคน ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจวิขา มีใจถูกค้นหาครอบงำ จะพึงสำคัญสัตตภูตสนัน ว่าเป็นคำสอนที่ควรคิดให้ตระหนักว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ด้วยประการดังนี้แล รูปเป็นอนัตตา เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอนัตตา กรรมที่อนัตตากระทำ จักถูกต้องอัตตาคือกรรมได้อย่างไร? นี่เป็นฐานะที่จะมีได้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย อันเราได้แนะนำไว้แล้ว ด้วยการทวนถามในธรรมนั้นๆ ในบาลีประเทศนั้นๆ จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตาม
เห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เพราะเหตุนี้แล ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมทราบ
ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ฉะนั้นแล.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ ขัชนียวรรคที่ ๑.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัสดาทสูตร	๖. สีหสูตร
๒. สมุทยสูตร ๑	๗. ขัชนียสูตร
๓. สมุทยสูตร ๒	๘. ปิณโฑลยสูตร
๔. อรหัตตสูตรที่ ๑	๙. ปาติลยอกสูตร
๕. อรหัตตสูตรที่ ๒	๑๐. ปุณณมสูตร.

เถรวรรคที่ ๔

๑. อนันตสูตร

ว่าด้วยปัจจัยให้มีและไม่ให้มีตัณหามานะทิฏฐิ

[๑๕๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิก-
*เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล ท่านพระอานนตเถระเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วกล่าว
ว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย. ภิกษุเหล่านั้น รับคำท่านพระอานนท์แล้ว. ท่านพระอานนท์ จึงได้
กล่าวว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย. ท่านพระปุลณมณฺฑานีบุตร มีอุปการะมากแก่พวกเราเหล่าภิกษุใหม่
ท่านกล่าวสอนพวกเราด้วยโอวาทอย่างนี้ว่า. ดูกรท่านอานนท์. เพราะถือมั่น จึงมีตัณหา มานะ
ทิฏฐิว่า เป็นเรา เพราะไม่ถือมั่น จึงไม่มีตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า เป็นเรา. เพราะถือมั่น อะไร
จึงมีตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า เป็นเรา เพราะไม่ถือมั่นอะไร จึงไม่มีตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า เป็นเรา.
เพราะถือมั่นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงมีตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า เป็นเรา
เพราะไม่ถือมั่นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงไม่มีตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า เป็น
เรา. ดูกรท่านอานนท์. เปรียบเสมือนสตรีหรือบุรุษรุ่นหนุ่มรุ่นสาว มีนิสัยชอบแต่งตัว ต้องดู
เงาหน้าของตน ที่กระจกหรือที่ภาชนะน้ำ อันใสบริสุทธิ์ผุดผ่อง เพราะยึดถือจึงเห็น เพราะ
ไม่ยึดถือจึงไม่เห็นฉันใด. ดูกรท่านอานนท์. เพราะถือมั่นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
จึงมีตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า เป็นเรา เพราะไม่ถือมั่นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
จึงไม่มีตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า เป็นเรา ฉะนั้นเหมือนกันแล. ดูกรท่านอานนท์. ท่านจะสำคัญ
ความข้อนั้นเป็นไฉน. รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

อ. ไม่เที่ยง อาวุโส.

ป. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

อ. ไม่เที่ยง อาวุโส ฯลฯ

ป. เพราะเหตุนี้แล อริยสาวกผู้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ รู้ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่น เพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี. (โดยเหตุนี้แล ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า) คูกรอาวุโส ท่านพระปุลณ-
*มณฺฑานินฺตร เป็นผู้มีอุปการะมาก แก่พวกเราเหล่าภิกษุใหม่ ท่านสอนพวกเราด้วยโอวาทนี้ ก็ เราได้ตรัสรู้ธรรม เพราะฟังธรรมเทศนา นี้ ของท่านพระปุลณมณฺฑานินฺตร.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. ดิสสสูตร

ว่าด้วยปัจจัยให้เกิดและไม่ให้เกิดโสกะ

[๑๔๔] พระนครสาวตฺถิ ฯลฯ ก็สมัยนั้น ท่านพระดิสสะซึ่งเป็นโอรสของพระปิตุจลา ของพระผู้มีพระภาค บอกแก่ภิกษุหลายรูปอย่างนี้ว่า คูกรอาวุโสทั้งหลาย กายของข้าพเจ้า เป็น จุกการะอันหนักโดยแท้ แม้ทิสทั้งหลายไม่ปรากฏแก่ข้าพเจ้า แม้ธรรมทั้งหลาย ไม่แจ่มแจ้งแก่ ข้าพเจ้า ถิ่นมิทระ ย่อมครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่ ข้าพเจ้าไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ และ ความสงสัยในธรรมทั้งหลาย ย่อมเกิดมีแก่ข้าพเจ้า.

[๑๔๕] ครั้งนั้นแล ภิกษุหลายรูป พากันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย บังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้วจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่าน ดิสสะผู้เป็นโอรสของปิตุจลาของพระผู้มีพระภาค บอกแก่ภิกษุหลายรูปว่า อาวุโสทั้งหลาย กาย ของข้าพเจ้า เป็นจุกการะอันหนักโดยแท้ แม้ทิสทั้งหลาย ย่อมไม่ปรากฏแก่ข้าพเจ้า แม้ธรรม ทั้งหลาย ก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพเจ้า ถิ่นมิทระ ย่อมครอบงำจิตของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ยินดีประพฤติ พรหมจรรย์ และความสงสัยในธรรมทั้งหลาย ย่อมเกิดมีแก่ข้าพเจ้า. ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาแล้ว รับสั่งว่า คูกรภิกษุ เธอจงไปเรียกดิสสภิกษุตามคำของเราว่า ท่าน ดิสสะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ภิกษุนั้นรับพระดำรัสแล้ว เข้าไปหาท่านดิสสะถึงที่อยู่แล้ว บอกแก่ท่านดิสสะอย่างนี้ว่า ท่านดิสสะ พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน. ท่านพระดิสสะรับคำภิกษุ นั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระดิสสะว่า คูกรดิสสะ ทราบว่า เธอได้บอกแก่ ภิกษุหลายรูปว่า คูกรอาวุโสทั้งหลาย กายของข้าพเจ้า เป็นจุกการะอันหนักโดยแท้ ฯลฯ และ ความสงสัยในธรรมทั้งหลาย ย่อมเกิดมีแก่ข้าพเจ้า จริงหรือ? ท่านพระดิสสะกราบทูลว่า จริง อย่างนั้นพระเจ้าข้า.

พ. คูกรดิสสะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โสกะ ปรีทเว ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ย่อมบังเกิดแก่บุคคลผู้ไม่ปราศจากความกำหนัด ความพอใจ ความรักใคร่ ความ กระหาย ความเร่าร้อน ความทะเยอทะยานในรูป เพราะความที่รูปนั้นแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ใช่มั้ย?

ด. ใช่ พระเจ้าข้า.

พ. คีละๆ คิสสะ ก็ขื่อนี่ข้อมเป็นอย่างนี้ สำหรับบุคคลผู้ไม่ปราศจากความกำหนดใน
รูป. ดูกรคิสสะ เธอจะสำคัญความขื่อนั้นเป็นไฉน โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส
ย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ปราศจากความกำหนด ความพอใจ ความรักใคร่ ความกระหาย ความ
เร่าร้อน ความทะเยอทะยาน ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ เพราะวิญญาณ
นั้นแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไช้ไหม?

ค. ไช้ พระเจ้าข้า.

พ. คีละๆ คิสสะ ก็ขื่อนี่ข้อมเป็นอย่างนี้ สำหรับบุคคลผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนด
ในวิญญาณ.

[๑๕๖] พ. ดูกรคิสสะ เธอจะสำคัญความขื่อนั้นเป็นไฉน โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัสและอุปายาส ย่อมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ปราศจากความกำหนด ความพอใจ ความรักใคร่
ความกระหาย ความเร่าร้อน ความทะเยอทะยานในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
เพราะความที่วิญญาณแปรปรวนเป็นอย่างอื่นไป ไช้ไหม?

ค. ไม่ใช้อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. คีละๆ คิสสะ ก็ขื่อนี่ข้อมเป็นอย่างนี้ สำหรับบุคคลผู้ปราศจากความกำหนดใน
วิญญาณ. ดูกรคิสสะ เธอจะสำคัญความขื่อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ค. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ค. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. เพราะเหตุอันใด คิสสะ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มีอีก.

[๑๕๗] พ. ดูกรคิสสะ เปรียบเหมือน มีบุรุษ ๒ คน คนหนึ่งไม่ฉลาดในหนทาง
คนหนึ่งฉลาดในหนทาง บุรุษคนที่ไม่ฉลาดในหนทางนั้น จึงถามทางบุรุษผู้ฉลาดในหนทาง บุรุษ
ผู้ฉลาดในหนทางนั้น จึงบอกอย่างนี้ว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านจงไปตามทางนี้แหละสักครู่หนึ่ง
แล้ว จักพบทาง ๒ แพร่ง ในทาง ๒ แพร่งนั้น ท่านจงละทางซ้ายเสีย ถือเอาทางขวาไปตาม
ทางนั้นสักครู่หนึ่งแล้ว จักพบราวป่าอันทึบ ท่านจงไปตามนั้นสักพักหนึ่งแล้ว จักพบที่กลุ่มใหญ่
มีเปือกตม จงไปตามทางนั้นสักครู่หนึ่งแล้ว จักพบหนองบึง จงไปตามทางนั้นสักครู่หนึ่งแล้ว
จักพบภูมิภาคอันราบรื่น. ดูกรคิสสะ เรากระทำอุปมานี้แล เพื่อให้เข้าใจเนื้อความ ในข้อนี้มี
อธิบายอย่างนี้. คำว่าบุรุษผู้ไม่ฉลาดในหนทางนี้แล เป็นชื่อแห่งปุถุชน. คำว่าบุรุษผู้ฉลาดใน
หนทางนี้แล เป็นชื่อแห่งตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า. คำว่าทาง ๒ แพร่งนี้แล เป็นชื่อแห่ง
วิจิกิจฉา. คำว่าทางซ้ายนี้แล เป็นชื่อแห่งมรรคคิดอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ มิจฉาทิฎฐิ ฯลฯ
มิจฉาสมาธิ. คำว่าทางขวานี้แล เป็นชื่อแห่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฎฐิ ฯลฯ
สัมมาสมาธิ. คำว่าราวป่าอันทึบนี้แล เป็นชื่อแห่งอวิชชา. คำว่าที่กลุ่มใหญ่มีเปือกตมนี้แล
เป็นชื่อแห่งกามทั้งหลาย. คำว่าหนองบึงนี้แล เป็นชื่อแห่งความโกรธและความคับแค้น. คำว่า
ภูมิภาคอันราบรื่นนี้แล เป็นชื่อแห่งนิพพาน. เธอจงยินดีเกิด คิสสะ เธอจงยินดีเกิด คิสสะ

ตามโอวาทของเราตามความอนุเคราะห์ของเรา ตามคำปราศรัยของเรา พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
พระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระคัสสปะปลื้มใจ ชื่นชม พระภิกษุของพระผู้มีพระภาคนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. ยมกสูตร

ว่าด้วยพระจินาสพตายแล้วสูญหรือไม่

[๑๔๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตร อยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ก็โดยสมัยนั้นแล ยมกภิกษุเกิดทิฏฐิอันชั่วช้าเห็นปานนี้ว่า
เราขอมรู้ทั่วถึงธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า พระจินาสพเมื่อตายไปแล้ว
ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก. ภิกษุหลายรูป ได้ฟังแล้วว่า ได้ยินว่า ยมกภิกษุเกิด
ทิฏฐิอันชั่วช้าเห็นปานนี้ว่า เราขอมรู้ทั่วถึงธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า พระจินาสพ
เมื่อตายไปแล้ว ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก. ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้น จึงพากัน
เข้าไปหาท่านยมกภิกษุถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยกับท่านยมกภิกษุ ครั้นผ่านการสนทนาปราศรัย
ชวนให้ระลึกละเลี้ยวกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว จึงถามท่านยมกภิกษุว่า
ดูกรท่านยมกะ ทราบว่า ท่านเกิดทิฏฐิอันชั่วช้า เห็นปานนี้ว่า เราขอมรู้ทั่วถึงธรรม ตามที่พระผู้มี-
*พระภาคทรงแสดงแล้วว่า พระจินาสพเมื่อตายไปแล้ว ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก
จริงหรือ? ท่านยมกะกล่าวว่า อย่างนั้น อาวุโส.

ภ. ดูกรอาวุโส ยมกะ ท่านอย่าได้พูดอย่างนั้น อย่าได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค เพราะ
การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคไม่พึงตรัสอย่างนี้ว่า พระจินาสพเมื่อ
ตายไปแล้ว ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก.

ท่านยมกะ เมื่อถูกภิกษุเหล่านั้นกล่าวเมื่อยังนี้ ยังขึ้นกล่าวถือทิฏฐิอันชั่วช้านั้น อย่าง
หนักแน่นอย่างนั้นว่า เราขอมรู้ทั่วถึงธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า พระจินาสพเมื่อ
ตายไปแล้ว ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก.

ภิกษุเหล่านั้น ย่อมไม่อาจเพื่อจะยังท่านยมกะ ให้ถอนทิฏฐิอันชั่วช้านั้นได้ จึงลุกจาก
อาสนะ เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรจนถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว จึงกล่าวกะท่านพระสารีบุตรว่า ข้าแต่
ท่านสารีบุตร ยมกภิกษุเกิดทิฏฐิอันชั่วช้าเห็นปานนี้ว่า เราขอมรู้ทั่วถึงธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาค
ทรงแสดงแล้วว่า พระจินาสพเมื่อตายไปแล้ว ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก ขอ
โอกาสนิมนต์ท่านพระสารีบุตรไปหายมกภิกษุถึงที่อยู่ เพื่ออนุเคราะห์เถิด. ท่านพระสารีบุตรรับ
นิมนต์โดยคฤณภาพ.

[๑๔๙] ครั้นนั้น เวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักผ่อนแล้วเข้าไปหาท่านยมกะ
ถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยกับท่านยมกะ ครั้นผ่านการสนทนาปราศรัยพอให้ระลึกละเลี้ยวกันไปแล้ว
จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ถามท่านยมกะว่า ดูกรอาวุโส ยมกะ ทราบว่า ท่านเกิด
ทิฏฐิอันชั่วช้าเห็นปานนี้ว่า เราขอมรู้ทั่วถึงธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า พระจินาสพ
เมื่อตายไปแล้ว ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก ดังนี้ จริงหรือ? ท่านยมกะตอบว่า
อย่างนั้นแล ท่านสารีบุตร.

สา. ดูกรท่านยมกะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ย. ไม่เที่ยง ท่าน ฯลฯ

สา. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ย. ไม่เที่ยง ท่าน ฯลฯ

สา. เพราะเหตุนี้แหละ ยมกะ พระอริยสาวกผู้ใดสดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ

รู้ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มีอีก.

[๒๐๐] สา. ดูกรท่านยมกะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านเห็นรูปว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นเวทนาว่าสัตว์เป็นบุคคลหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นสัญญาว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นสังขารว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นวิญญาณว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคลหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

[๒๐๑] สา. ดูกรท่านยมกะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านเห็นว่าสัตว์บุคคลมีในรูปหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นว่าสัตว์บุคคลอื่นจากรูปหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นว่าสัตว์บุคคลมีในเวทนาหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นว่าสัตว์บุคคลอื่นจากเวทนาหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นว่าสัตว์บุคคลมีในสัญญาหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นว่าสัตว์บุคคลมีในสังขารหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นว่าสัตว์บุคคลอื่นจากสังขารหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นว่าสัตว์บุคคลมีในวิญญาณหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. ท่านเห็นว่าสัตว์บุคคลอื่นจากวิญญาณหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

[๒๐๒] สา. คุณรยมกะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านเห็นรูป เวทนา

สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นสัตว์บุคคลหรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

[๒๐๓] สา. คุณท่านรยมกะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านเห็นว่า สัตว์

บุคคลนั้นไม่มีรูป ไม่มีเวทนา ไม่มีสัญญา ไม่มีสังขาร ไม่มีวิญญาณ หรือ?

ย. ไม่ใช่อย่างนั้น ท่าน.

สา. คุณท่านรยมกะ ก็โดยที่จริง โดยที่แท้ ท่านจะค้นหาสัตว์บุคคลในชั้น ๕ เหล่านี้ ในปัจจุบันไม่ได้เลย ควรแลหรือที่ท่านจะยืนยันว่า เรารู้ทั่วถึงธรรม ตามที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงแล้วว่า พระชีนาสพเมื่อตายไปแล้ว ย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่เกิดอีก.

ย. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร เมื่อก่อนผมไม่รู้อย่างนี้ จึงได้เกิดทกฺขิณชั่วช้าอย่างนั้น แต่เดี๋ยวนี้ ผมละทกฺขิณชั่วช้ามันได้แล้ว และผมก็ได้บรรลุมรรคแล้วเพราะฟังธรรมเทศนาของท่านพระสารีบุตร.

[๒๐๔] สา. คุณท่านรยมกะ ถ้าชนทั้งหลาย ฟังถามท่านอย่างนี้ว่า ท่านรยมกะ ภิกษุ ผู้ที่เป็นพระอรหันตชีนาสพ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเป็นอะไร ท่านถูกถามอย่างนั้น จะพึงกล่าวแก้ว่าอย่างไร?

ย. ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ถ้าเขาถามอย่างนั้น ผมพึงกล่าวแก้อย่างนี้ว่ารูปแลไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นดับไปแล้ว ถึงแล้วซึ่งการตั้งอยู่ไม่ได้ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นดับไปแล้ว ถึงแล้วซึ่งการตั้งอยู่ไม่ได้ ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ผมถูกเขาถามอย่างนั้น พึงกล่าวแก้ดังนี้.

[๒๐๕] สา. ดิละๆ รยมกะ ถ้าอย่างนั้น เราจักอุปมาให้ท่านฟัง เพื่อหยั่งรู้ความข้อนั้นให้ยิ่งๆ ขึ้น. คุณท่านรยมกะ เปรียบเหมือนคฤหบดี หรือบุตรของคฤหบดีผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโกะมาก และเขารักษาตัวกวาดขัน เกิดมีบุรุษคนหนึ่งประสงค์ความพินาศ ประสงค์ความไม่เป็นประโยชน์ ประสงค์ความไม่ปลอดภัย อยากจะปลงชีวิตเขาเสีย เขาจึงมีความคิดอย่างนี้ว่า คฤหบดีและบุตรคฤหบดีนี้ เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโกะมาก และเขามีการรักษาอย่างกวาดขัน การที่จะอุกอาจปลงชีวิตนี้ ไม่ใช่เป็นการทำได้ง่ายเลย อย่างกระนั้นเลย เราพึงใช้อุบายปลงชีวิต. บุรุษนั้น พึงเข้าไปหากคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้นแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ผมขอเป็นคนรับใช้ท่าน. คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้น พึงรับบุรุษนั้นไว้ใช้ เขาพึงรับใช้เรียบร้อยดีทุกประการ คือ มีปรกติตื่นก่อน นอนภายหลัง คอยฟังคำสั่ง ประพฤติให้เป็นทีพอใจ กล่าวแต่ว่าจาเป็นที่รักใคร่ คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้น เชื่อเขาโดยความเป็นมิตร โดยความเป็นสหาย และถึงความไว้วางใจในเขา. เมื่อใด บุรุษนั้นพึงคิดว่า คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีไว้ใจเราดีแล้ว เมื่อนั้น บุรุษนั้นรู้ว่า คฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีอยู่ในที่ลับ พึงปลงชีวิตเสียด้วยศาสตราอันคม. ท่านรยมกะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ในกาลใด บุรุษนั้นเข้าไปหากคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดีนั้นแล้ว

กล่าวอย่างนี้ว่า ผมขอรับใช้ท่านแม่ในกาลนั้น เขาก็ชื่อว่าเป็นผู้ฆ่าอยู่แล้ว ก็แต่คบคิดหรือบุตร
คบคิดนั้น หากรู้จักบุตรผู้ฆ่าว่า เป็นผู้ฆ่าเราไม่. ในกาลใด บุรุษนั้นตื่นก่อน นอนภายหลัง
คอยฟังคำสั่ง ประพฤติให้เป็นทีพอใจ กล่าวแต่อาจเป็นที่รักใคร่ แม้ในกาลนั้น เขาก็ชื่อว่าเป็น
ผู้ฆ่าอยู่แล้ว ก็แต่คบคิดหรือบุตรคบคิดนั้น หากรู้จักบุตรผู้ฆ่าว่า เป็นผู้ฆ่าเราไม่. และใน
กาลใด บุรุษนั้นรู้ว่า คบคิดหรือบุตรคบคิดนั้นอยู่ในที่ลับ จึงปลงชีวิตเสียด้วยศาสตราอันคม
แม้ในกาลนั้น เขาเป็นผู้ฆ่าตนเอง ก็แต่คบคิดหรือบุตรคบคิดนั้น หากรู้จักบุตรนั้นว่าเป็นผู้ฆ่า
เราไม่.

ข. อย่างนั้น ท่าน.

[๒๐๖] สา. ดูกรท่านขมกะ ข้ออุปมานี้ฉันใด ปุณฺณผู้มีได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ
ทั้งหลาย ไม่ฉลาดในอริยธรรม ไม่ได้รับแนะนำในอริยธรรม ไม่ได้เห็นสัตบุรุษทั้งหลาย ไม่
ฉลาดในสัปปริสธรรม ไม่ได้รับแนะนำในสัปปริสธรรม ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเห็นรูป โดย
ความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีรูป ย่อมเห็นรูปในตน หรือย่อมเห็นตนในรูป ย่อมเห็นเวทนา
โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมเห็นสัญญา โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมเห็นสังขาร โดยความเป็นตน
 ฯลฯ ย่อมเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ย่อมเห็นวิญญาณในตน หรือ
ย่อมเห็นตนในวิญญาณ. เขาย่อมไม่รู้ชัด ตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
อันไม่เที่ยงว่า ไม่เที่ยง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
อันเป็นทุกข์ว่า เป็นทุกข์ ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
อันเป็นอนัตตาว่า เป็นอนัตตา ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ อันปัจจัยปรุงแต่งว่า อันปัจจัยแต่ง ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ อันเป็นผู้ฆ่า เป็นผู้ฆ่า. เขาย่อมเข้าไปถือมั่น ยึดมั่น ซึ่งรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณว่า เป็นตัวตนของเรา. อุปาทานจันท์ ๕ เหล่านี้ อันปุณฺณนั้นเข้าไปถือมั่น ยึด
มั่นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน.

[๒๐๗] ดูกรท่านขมกะ ส่วนพระอริยสาวกผู้สดับแล้ว ได้เห็นพระอริยะทั้งหลาย ฉลาด
ในอริยธรรม ได้รับแนะนำในอริยธรรมดีแล้ว ได้เห็นสัตบุรุษทั้งหลาย ฉลาดในสัปปริสธรรม
ได้รับแนะนำในสัปปริสธรรมดีแล้ว ย่อมไม่เห็นรูป โดยความเป็นตน ย่อมไม่เห็นตนมีรูป ย่อม
ไม่เห็นรูปในตน หรือย่อมไม่เห็นตนในรูป ย่อมไม่เห็นเวทนา โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่
เห็นสัญญา โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่เห็นสังขาร โดยความเป็นตน ฯลฯ ย่อมไม่เห็นวิญญาณ
โดยความเป็นตน ย่อมไม่เห็นตนมีวิญญาณ ย่อมไม่เห็นวิญญาณในตน หรือย่อมไม่เห็นตนใน
วิญญาณ. เขาย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันไม่เที่ยงว่า
ไม่เที่ยง. ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นทุกข์ว่า
เป็นทุกข์. ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอนัตตา
ว่า เป็นอนัตตา. ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันปัจจัย
ปรุงแต่ง ว่าปัจจัยปรุงแต่ง. ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
อันเป็นผู้ฆ่า เป็นผู้ฆ่า. เขาย่อมไม่เข้าไปถือมั่น ยึดมั่น ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร

วิญญาณว่า เป็นตัวตนของเรา. อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ อันอริยสาวกนั้น ไม่เข้าไปถือมั่น ชัด
มันแล้ว ย่อมเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน.

ข. ข้าแต่ท่านสารีบุตร ข้อที่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ของท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้เช่น
นั้น เป็นผู้อนุเคราะห์ ใครประโยชน์ เป็นผู้ว่ากล่าวพราศอน ย่อมเป็นอย่างนั้นแท้ ก็แล
จิตของผมหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือมั่น เพราะได้ฟังธรรมเทศนาของท่านสารีบุตร.

จบ สูตรที่ ๑.

๔. อนุราธสูตร

ว่าด้วยสัตว์บุคคลไม่มีในขันธ ๕

[๒๐๘] สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ปามหาวัน ใกล้พระนคร
เวสาลี. ก็สมัยนั้น ท่านพระอนุราธะอยู่ที่กระท่อมในป่า ไม่ไกลพระผู้มีพระภาค. ครั้งนั้น
อัญญเดียรธีย์ปริพาชก พวกเข้เข้าไปหาท่านพระอนุราธะจนถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยกับท่านพระ-
*อนุราธะ ครั้นผ่านการสนทนาปราศรัย พอให้ระลึกถึงกันแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว
จึงได้กล่าวกะท่านอนุราธะว่า ดูกรท่านอนุราธะ พระตถาคตเป็นอุดมบุรุษ เป็นยอดบุรุษ ทรงถึง
ความบรรลุนั้นเยี่ยม เมื่อจะทรงบัญญัติ ย่อมทรงบัญญัติ ในฐานะ ๔ เหล่านี้ คือ สัตว์เบื้องหน้าแต่
ตายแล้ว ย่อมเกิดอีก ๑ ย่อมไม่เกิดอีก ๑ ย่อมเกิดอีกก็มี ย่อมไม่เกิดอีกก็มี ๑ ย่อมไม่เกิดอีก
อีกก็หามิได้ ๑. เมื่อพวกปริพาชกกล่าวอย่างนั้นแล้ว ท่านพระอนุราธะได้กล่าวกะอัญญเดียรธีย์
ปริพาชกเหล่านั้นว่า ดูกรท่านทั้งหลาย พระตถาคตทรงเป็นอุดมบุรุษ ทรงเป็นยอดบุรุษ ทรงถึง
ความบรรลุนั้นเยี่ยม เมื่อจะทรงบัญญัติ ย่อมทรงบัญญัติ นอกจากฐานะ ๔ เหล่านี้ คือ สัตว์เบื้อง
หน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเกิดอีก ๑ ย่อมไม่เกิดอีก ๑ ย่อมเกิดอีกก็มี ย่อมไม่เกิดอีกก็มี ๑ ย่อมเกิดอีก
ก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้ ๑. เมื่อท่านพระอนุราธะกล่าวอย่างนั้นแล้ว
อัญญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้นได้กล่าวกะท่านพระอนุราธะว่า ภิกษุนี้จักเป็นภิกษุใหม่ บวชแล้ว
ไม่นาน ก็หรือว่าเป็นภิกษุเถระ แต่โง่เขลาไม่ฉลาด. ครั้งนั้น พวกอัญญเดียรธีย์ปริพาชกกล่าว
รุกรานท่านพระอนุราธะด้วยวาตะว่าเป็นภิกษุใหม่ และเป็นผู้โง่เขลาแล้ว พวกเข้หลีกจากอาสนะ
หลีกไป.

[๒๐๙] เมื่ออัญญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้น หลีกไปแล้วไม่นาน ท่านพระอนุราธะได้มี
ความคิดว่า ถ้าอัญญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้น ฟังตามเราต่อไป เมื่อเราพยากรณ์อย่างไร จึงจะ
ชื่อว่าไม่เป็นผู้กล่าวตามที่อัญญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้นกล่าวแล้ว และชื่อว่าเป็นผู้กล่าว ตามที่
พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ไม่พึงกล่าวคู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำอันไม่จริง และพึงพยากรณ์ธรรมที่
สมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาตะที่ถูกใดๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้.
ลำดับนั้น ท่านพระอนุราธะ จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับ ฯลฯ แล้วกราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระองค์อยู่ที่กระท่อมในป่า ไม่ไกล
พระผู้มีพระภาค ครั้งนั้น พวกอัญญเดียรธีย์ปริพาชกเป็นอันมาก พวกเข้เข้าไปหาข้าพระองค์ถึงที่
อยู่ ฯลฯ กล่าวกะข้าพระองค์ว่า ดูกรท่านพระอนุราธะ พระตถาคตทรงเป็นอุดมบุรุษ ทรงเป็น
ยอดบุรุษ ทรงถึงความบรรลุนั้นเยี่ยม เมื่อจะทรงบัญญัติในฐานะ ๔ เหล่านี้ คือ สัตว์เบื้องหน้า

แต่ตายแล้ว ย่อมเกิดอีก ๑ ย่อมไม่เกิดอีก ๑ ย่อมเกิดอีกก็มี ย่อมไม่เกิดอีกก็มี ๑ ย่อมเกิดก็หา
มิได้ ย่อมไม่เกิดก็หาไม่ได้ ๑. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพวกอัญญเดียรธีย์ปริพาชกกล่าวอย่างนี้
แล้ว ข้าพระองค์จึงได้กล่าวกะพวกเขาว่า ดูกรท่านทั้งหลาย พระตถาคตทรงเป็นอุดมบุรุษ ทรง
เป็นยอดบุรุษ ทรงถึงความบรรลุนั้นเยี่ยม เมื่อจะทรงบัญญัติ ย่อมทรงบัญญัติ นอกจากฐานะ ๔
เหล่านี้ คือ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเกิดอีก ๑ ย่อมไม่เกิดอีก ๑ ย่อมเกิดอีกก็มี ย่อม
ไม่เกิดอีกก็มี ๑ ย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้ ๑. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ
ข้าพระองค์กล่าวอย่างนั้นแล้ว อัญญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้น ได้กล่าวกะข้าพระองค์ว่า ภิกษุนี้
จักเป็นภิกษุใหม่ บวชไม่นาน ก็หรือว่าเป็นเถระ แต่โง่เขลาไม่ฉลาด. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อัญญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้น รุกรานข้าพระองค์ด้วยวาตะว่า เป็นผู้ใหม่ เป็นผู้เขลาแล้ว ลุกจาก
อาสนะหลีกไป. เมื่ออัญญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้น หลีกไปแล้วไม่นาน ข้าพระองค์เกิดความ
คิดว่า ถ้าอัญญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้น พึงถามเราต่อไป เมื่อเราพยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่า
ไม่เป็นผู้กล่าว ตามที่อัญญเดียรธีย์ปริพาชกเหล่านั้นกล่าวแล้ว และชื่อว่าเป็นผู้กล่าว ตามที่
พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ไม่พึงกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำอันไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควร
แก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาตะที่ถูกใดๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะคิดเห็นได้.

[๒๑๐] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรอนุราธะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

อ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

อ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตาม
เห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

อ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

อ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. เพราะเหตุนี้แล ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดว่า
 ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

[๒๑๑] พ. ดูกรอนุราธะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เธอย่อมเห็นรูปว่า
เป็นสัตว์บุคคลหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า เป็นสัตว์บุคคลหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

[๒๑๒] พ. ดูกรอนุราธะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เธอย่อมเห็นว่า
สัตว์บุคคลในรูปหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลอื่นจากรูปหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลในเวทนาหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลอื่นจากเวทนาหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลในสัญญาหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลอื่นจากสัญญาหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลในสังขารหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลอื่นจากสังขารหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลในวิญญาณหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลอื่นจากวิญญาณหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

[๒๑๓] พ. ดูกรอนุราธะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลมีรูป มีเวทนา มีสัญญา มีสังขาร มีวิญญาณ อย่างนั้นหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

[๒๑๔] พ. ดูกรอนุราธะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เธอย่อมเห็นว่า สัตว์บุคคลนี้ไม่มีรูป ไม่มีเวทนา ไม่มีสัญญา ไม่มีสังขาร ไม่มีวิญญาณ อย่างนั้นหรือ?

อ. ไม่ใช่อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรอนุราธะ ก็โดยที่จริง โดยที่แท้ เธอค้นหาสัตว์บุคคลในชั้น ๕ เหล่านี้ในปัจจุบันไม่ได้เลย ควรแลหรือที่เธอจะพยากรณ์ว่า พระตถาคตเป็นอุดมบุรุษ เป็นยอดบุรุษ ถึงความบรรลุนั่นเยี่ยม เมื่อจะบัญญัติ ย่อมบัญญัติเว้นจากฐานะ ๔ เหล่านี้ คือ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเกิดอีก ๑ ย่อมไม่เกิดอีก ๑ ย่อมเกิดอีกก็มี ย่อมไม่เกิดอีกก็มี ๑ ย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้ ๑?

อ. ข้อนั้นไม่ควรเลย พระเจ้าข้า.

พ. ถูกละๆ อนุราธะ ทั้งเมื่อก่อนและทั้งบัดนี้ เราย่อมบัญญัติทุกข์ และความดับทุกข์

จบ สูตรที่ ๔.

๕. วักกีสสูตร

ว่าด้วยการเห็นธรรมชื่อว่าเห็นพระพุทธรเจ้า

[๒๑๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์. สมัยนั้นแล ท่านพระวัคคิอาพาธ มีทุกข์ เป็นไข้หนัก ได้รับทุกข-
*เวทนา พักอยู่ที่นิเวศน์ของนายช่างหม้อ. ครั้นนั้น ท่านพระวัคคิ เรียกภิกษุผู้ปฏิบัติจากทั้งหลาย
มาแล้ว กล่าวว่า มาเถิดอาวุโส ท่านทั้งหลาย จงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ จงถวาย
บังคมพระยศลบาทด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราแล้ว ทูลว่า พระเจ้าข้า วัคคิภิกษุอาพาธ
เป็นไข้หนัก ได้รับทุกขเวทนา ท่านถวายบังคมพระยศลบาทของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า และ
พวкт่านจงทูลอย่างนี้ว่า พระเจ้าข้า ได้ยินว่า ท่านขอประทานวโรกาส ขอทูลเชิญพระผู้มีพระภาค
ทรงอาศัยความอนุเคราะห์ เสด็จเข้าไปหาท่านวัคคิถึงที่อยู่เถิด. ภิกษุเหล่านั้น รับคำท่านวัคคิ
แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้ว ได้กราบทูลว่า พระเจ้าข้า วัคคิ-
*ภิกษุอาพาธ เป็นไข้หนัก ได้รับทุกขเวทนา ท่านถวายบังคมพระยศลบาทของพระองค์ด้วยเศียร
เกล้า และทูลอย่างนี้ว่า พระเจ้าข้า ได้ยินว่า ท่านขอประทานพระวโรกาส ขอทูลเชิญพระผู้มี-
*พระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ เสด็จเข้าไปหาวัคคิภิกษุถึงที่อยู่เถิด พระผู้มีพระภาคทรงรับ
นิมนต์ด้วยคุณนิภาพ.

[๒๑๖] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงครองผ้าแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้า
ไปหาท่านพระวัคคิถึงที่อยู่ ท่านพระวัคคิ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ครั้นเห็น
แล้ว ก็ลุกขึ้นจากเตียง. ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระวัคคิว่า อย่าเลย วัคคิ
เธออย่าลุกจากเตียงเลย อาสนะเหล่านี้ ที่เขาปูลาดไว้มีอยู่ เราจะนั่งที่อาสนะนั้น. พระผู้มีพระ-
*ภาคประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้. ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามท่านพระวัคคิว่า ดูกรวัคคิ
เธอพอทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนานั้น ปราภฏว่าทูลาลง ไม่กำเริบ
ขึ้นหรือ. ท่านพระวัคคิกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทนไม่ไหว ไม่สามารถ
ยังอัตภาพให้เป็นไปได้ ทุกขเวทนาของข้าพระองค์แรงกล้า มีแต่กำเริบขึ้น ไม่ทูลาลงเลย ทุกข-
*เวทนาปราภฏว่ากำเริบขึ้น ไม่ทูลาลงเลย.

พ. ดูกรวัคคิ เธอไม่มีความรำคาญ ไม่มีความเคียดรื้อนอะไรบ้างหรือ?

ว. พระเจ้าข้า ที่แท้จริง ข้าพระองค์มีความรำคาญไม่น้อย มีความเคียดรื้อนอยู่ไม่น้อย
เลย.

พ. ดูกรวัคคิ ก็ตัวเธอเอง ไม่ดิเคียนตนเองได้โดยศีลบ้างหรือ?

ว. พระเจ้าข้า ตัวข้าพระองค์เอง จะดิเคียนได้โดยศีลก็หาไม่.

พ. ดูกรวัคคิ ถ้าหากว่า ตัวเธอเองดิเคียนตนเอง โดยศีลไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น
เธอจะมีความรำคาญและมีความเคียดรื้อนอะไร?

ว. พระเจ้าข้า จำเดิมแต่กาลนานมาแล้ว ข้าพระองค์ประสงค์จะเข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาค แต่ไว้ในร่างกายของข้าพระองค์ ไม่มีกำลังพอที่จะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคได้.

พ. อย่าเลย วัคคิ ร่างกายอันเปื่อยเนาที่เธอเห็นนี้ จะมีประโยชน์อะไร? ดูกรวัคคิ
ผู้ใดแล เห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นธรรม. วัคคิ
เป็นความจริง บุคคลเห็นธรรม ก็ย่อมเห็นเรา บุคคลเห็นเราก็อ่อมเห็นธรรม. วัคคิ เธอจะ

สำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ว. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ว. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

ว. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ว. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ว. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

ว. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เพราะเหตุนี้แล ฯลฯ อริยสาวกเห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมทราบชัดว่า ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้มีได้มี.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสสอน ท่านพระวัคคิ ด้วยพระโอวาทนี้แล้ว ทรงลุกจากอาสนะ เสด็จไปยังกุเขาคิฆณณ.

[๒๑๗] ครั้งนั้นแล พระวัคคิ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปแล้วไม่นาน ได้เรียกภิกษุอุปัฏฐากทั้งหลายมาแล้ว กล่าวว่า มาเถิด อวุโส ท่านจงช่วยอุ้มเราขึ้นเตียงแล้ว หามไปยังวิหารกาฬสัถา ข้างกุเขาคิฆณณ ก็ภิกษุผู้เช่นกับเรา ไฉนเล่า จะพึงสำคัญว่าตนพึงทำกาละ ในละแวกบ้านเล่า? ภิกษุอุปัฏฐากเหล่านั้น รับคำท่านวัคคิแล้ว อุ้มท่านพระวัคคิขึ้นเตียง หามไปยังวิหารกาฬสัถา ข้างกุเขาคิฆณณ. ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ที่กุเขาคิฆณณตลอดราตรีและวันที่ยังเหลืออยู่นั้น. ครั้งนั้น เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว เทวดา ๒ องค์ มีฉวีวรรณงดงาม ทำกุเขาคิฆณณให้สว่างทั่วไปทั้งหมดแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ได้ยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว เทวดาองค์หนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า วัคคิภิกษุ คิดเพื่อความหลุดพ้น. เทวดาอีกองค์หนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า ก็วัคคิภิกษุนั้นหลุดพ้นดีแล้ว จักหลุดพ้นได้แน่แท้. เทวดาเหล่านั้น ได้กราบทูลอย่างนี้แล้ว ครั้นแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ทำประทักษิณแล้ว ก็หายไป ณ ที่นั่นเอง.

[๒๑๘] ครั้นพอรাত্রีนั้นผ่านไป พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย จงพากันเข้าไปหาวัคคิภิกษุถึงที่อยู่ ครั้นแล้วจงบอกวัคคิภิกษุอย่างนี้ว่า อวุโส วัคคิ ท่านจงฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคและคำของเทวดา ๒ องค์ อวุโส ณ ราตรีนี้ เมื่อปฐมยามผ่านไปแล้ว เทวดา ๒ องค์ ผู้มีฉวีวรรณงดงาม ทำกุเขาคิฆณณให้สว่างทั่วไปทั้งหมด เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ยืนอยู่

ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว เทวดาองค์หนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า
วัฏกัลปิกุญ คิดเพื่อความหลุดพ้น เทวดาอีกองค์หนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า
ก็วัฏกัลปิกุญนั้น หลุดพ้นดีแล้ว จักหลุดพ้นได้แน่แท้. อาวุโส วัฏกัลปิกุญ แต่ว่าพระผู้มีพระภาค
ตรัสกะท่านอย่างนี้ว่า อย่ากลัวเลย วัฏกัลปิกุญ อย่ากลัวเลย วัฏกัลปิกุญ จักมีความตายอันไม่ต่ำช้าแก่
เธอ จักมีกาลกิริยาอันไม่เลวทรามแก่เธอ. ภิกษุเหล่านั้น รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว
เข้าไปหาท่านพระวัฏกัลปิกุญที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านวัฏกัลปิกุญว่า อาวุโส วัฏกัลปิกุญ ท่านจงฟัง
พระดำรัสของพระผู้มีพระภาค และคำของเทวดา ๒ องค์.

[๒๑๕] ครั้งนั้นแล ท่านพระวัฏกัลปิกุญอุปัฏฐากทั้งหลายมาแล้วกล่าวว่า มาเถิด
อาวุโส ท่านจงช่วยกันอุ้มเราลงจากเตียง เพราะว่า ภิกษุผู้เช่นกับเรานั่งบนอาสนะสูงแล้ว จะ
ฟังสำคัญว่า ตนควรฟังคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคนั้นอย่างไรเล่า? ภิกษุเหล่านั้น รับคำของ
ท่านพระวัฏกัลปิกุญแล้ว ก็ช่วยกันอุ้มท่านพระวัฏกัลปิกุญลงจากเตียงแล้ว กล่าวว่า ณ ราตรีนี้ เมื่อปฐม
ยามล่วงไปแล้ว เทวดา ๒ องค์ ฯลฯ ได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว
เทวดาองค์หนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า วัฏกัลปิกุญ คิดเพื่อความหลุดพ้น
เทวดาอีกองค์หนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า ก็วัฏกัลปิกุญนั้น หลุดพ้นแล้ว
จักหลุดพ้นได้แน่แท้. อาวุโส วัฏกัลปิกุญ แต่ว่าพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงท่านอย่างนี้ว่า อย่ากลัว
เลย วัฏกัลปิกุญ อย่ากลัวเลย วัฏกัลปิกุญ จักมีความตายอันไม่ต่ำช้าแก่เธอ จักมีกาลกิริยาไม่เลวทราม
แก่เธอ. พระวัฏกัลปิกุญกล่าวว่า อาวุโส ถ้าเช่นนั้น ท่านจงช่วยถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มี
พระภาคด้วยเศียรเกล้า ตามคำของพมด้วยว่า พระเจ้าข้า วัฏกัลปิกุญอาพาธ เป็นไข้หนักได้รับ
ทุกขเวทนา เธอถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และยังได้สั่งมา
กราบทูล อย่างนี้ว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่เคลือบแคลงว่า รูปไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใด
ไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา
ความพอใจก็ดี ความกำหนดก็ดี ความรักใคร่ก็ดี ในสิ่งนั้น มิได้มีแก่ข้าพระองค์. ข้าพระองค์
ไม่เคลือบแคลงว่า เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณไม่เที่ยง ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง
สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา
ความพอใจก็ดี กำหนดก็ดี ความรักใคร่ก็ดี ในสิ่งนั้น มิได้มีแก่ข้าพระองค์ ดังนี้. ภิกษุเหล่านั้น
รับคำท่านพระวัฏกัลปิกุญแล้วหลีกไป ครั้งนั้น เมื่อภิกษุเหล่านั้น หลีกไปไม่นาน ท่านพระวัฏกัลปิกุญ
นำเอาศัตรามา.

[๒๒๐] ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้น เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วัฏกัลปิกุญอาพาธ
เป็นไข้หนัก ได้รับทุกขเวทนา ท่านของถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า
และยังได้สั่งมากราบทูลอย่างนี้ว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่เคลือบแคลงว่า รูปไม่เที่ยง ไม่
สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปร
ปรวนเป็นธรรมดา ความพอใจก็ดี ความกำหนดก็ดี ความรักใคร่ก็ดี ในสิ่งนั้น มิได้มีแก่ข้า
พระองค์. ข้าพระองค์ไม่เคลือบแคลงว่า เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณไม่เที่ยง ไม่

สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ไม่สงสัยว่า สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ความพอใจก็ดี ความกำหนดก็ดี ความรักใคร่ก็ดี ในสิ่งนั้น มิได้มีแก่ข้าพระองค์ ดังนี้.

[๒๒๑] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า มาไปกันเถิด ภิกษุทั้งหลาย เราจะพากันไปยังวิหารกาฬสัณณิก ข้างภูเขาอิสสิลลิก ซึ่งเป็นที่ที่วักกกลิกลุบุตรนำเอาศาตรา มา. ภิกษุเหล่านั้น รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว. ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยังวิหารกาฬสัณณิก ข้างภูเขาอิสสิลลิก พร้อมด้วยภิกษุเป็นจำนวนมาก. ได้ทอดพระเนตรเห็น ท่านพระวักกกลิกลอนคอบิดอยู่บนเตียงแต่ไกลเทียว. ก็สมัยนั้นแล ปรากฏเป็นกลุ่มควัน กลุ่มหมอก ลอยไป ทางทิศบูรพา ทิศปัจจิม ทิศอุดร ทิศทักษิณ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องต่ำ และอนุทิศ. ลำดับนั้นเอง พระผู้มีพระภาคก็ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายมองเห็น กลุ่มควัน กลุ่มหมอก ลอยไปทางทิศบูรพา ฯลฯ และอนุทิศหรือไม่? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า เห็น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นั้นแหละคือมารใจหยาบช้า คั่นหาวิญญานของวักกกลิกลุบุตร ด้วยคิดว่าวิญญานของวักกกลิกลุบุตร ตั้งอยู่ ณ ที่แห่งไหนหนอ? ดูกรภิกษุทั้งหลาย วักกกลิกลุ-
*บุตรมิวิญญานไม่ได้ตั้งอยู่ ปรินิพพานแล้ว.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. อัสดชสูตร

ว่าด้วยความเป็นอนิจจังแห่งเวทนา

[๒๒๒] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวา-
*ปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์. ก็สมัยนั้นแล ท่านพระอัสดชอาพาธ เป็นไข้หนัก ได้รับทุกข-
*เวทนา พักอยู่ที่อารามของกัศสปเศรษฐี. ครั้งนั้น ท่านพระอัสดชเรียกภิกษุผู้ปฏิบัติทุกขเวทนาทั้งหลาย มาแล้วกล่าวว่า มาเถิดอาวุโสทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลาย จงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ จงถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเราว่า พระเจ้าข้า อัสดช-
*ภิกษุอาพาธ เป็นไข้หนัก ได้รับทุกขเวทนา และท่านทั้งหลายจงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ เสด็จเข้าไปหา อัสดชภิกษุถึงที่อยู่เถิด. ภิกษุเหล่านั้น รับคำท่านอัสดชแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า อัสดชภิกษุ อาพาธ เป็นไข้หนัก ได้รับทุกขเวทนา ท่านถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า และสั่งมากราบทูลว่า พระเจ้าข้า ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ เสด็จเข้าไปหาอัสดชภิกษุถึงที่อยู่เถิด. พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราธนาโดยคหณิภาพ.

[๒๒๓] ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่พักผ่อนแล้ว เสด็จเข้าไปหาท่านพระอัสดชถึงที่อยู่ ท่านพระอัสดชได้แลเห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ครั้นเห็นแล้ว ก็ลุกขึ้นจากเตียง. ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอัสดชว่า ออย่าเลย

อัสสชิ เธออย่าลุกจากเตียงเลย อาสนะเหล่านี้ ที่เขาปูลาดไว้มีอยู่ เราจะนั่งที่อาสนะนั้น.
พระผู้มีพระภาค ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้. ครั้นแล้ว ได้ตรัสถามท่านพระอัสสชิว่า
คุณอัสสชิ เธอพอทนได้หรือ พอยังอดทนให้เป็นไปได้หรือ ฯลฯ ทุกขเวทนานั้นปรากฏว่า
ทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้นหรือ? ท่านพระอัสสชิกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
ทนไม่ไหว ไม่สามารถจะยังอดทนให้เป็นไปได้ ฯลฯ ทุกขเวทนานั้นปรากฏว่า กำเริบขึ้น
ไม่ทุเลาลงเลย.

พ. คุณอัสสชิ เธอไม่มีความรำคาญ ไม่มีความเดือดร้อนอะไรบ้างหรือ?

อ. พระเจ้าข้า แท้ที่จริง ข้าพระองค์มีความรำคาญไม่น้อย มีความเดือดร้อนอยู่ไม่น้อย
เลย.

พ. คุณอัสสชิ ก็ตัวเธอเองไม่คิดเตียนตนเองได้โดยศีลบ้างหรือ?

อ. พระเจ้าข้า ตัวข้าพระองค์เองจะคิดเตียนข้าพระองค์เองได้โดยศีลก็หาไม่.

พ. คุณอัสสชิ ถ้าหากว่า ตัวเธอเองคิดเตียนตนเองโดยศีลไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอ
จะมีความรำคาญและความเดือดร้อนอะไร?

อ. พระเจ้าข้า ครั้งก่อน ข้าพระองค์ระงับกายสังขาร (ลมหายใจเข้าออก) ได้อย่าง
ลำบาก จึงไม่ได้สมาธิ เมื่อข้าพระองค์ไม่ได้สมาธิ จึงเกิดความคิดอย่างนี้ว่า เราไม่เสื่อมหรือหนอ.

พ. คุณอัสสชิ สมณพราหมณ์ที่มีสมาธิเป็นสาระ มีสมาธิเป็นสามัญญะ เมื่อไม่ได้
สมาธินั้น ย่อมเกิดความคิดอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายไม่เสื่อมหรือหนอ. คุณอัสสชิ เธอจะสำคัญ
ความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

อ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

อ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. เพราะเหตุนี้แล ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ ย่อมทราบ
ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี. ถ้าอริยสาวกนั้น ได้เสวยสุขเวทนา ก็ทราบชัดว่า
สุขเวทนานั้นไม่เที่ยง ไม่น่าพอใจ ไม่น่าเพลิดเพลิน หากว่า เสวยทุกขเวทนา ก็ทราบชัดว่า
ทุกขเวทนานั้นไม่เที่ยง ไม่น่าพอใจ ไม่น่าเพลิดเพลิน ถ้าหากว่า เสวยทุกขมสุขเวทนา ก็ทราบ
ชัดว่า อกุขมสุขเวทนานั้นไม่เที่ยง ไม่น่าพอใจ ไม่น่าเพลิดเพลิน หากว่า เสวยสุขเวทนา ก็
ปราศจากความยินดีอันร้าย เสวยสุขเวทนานั้น ถ้าหากว่า เสวยทุกขเวทนา ก็ปราศจาก ความ
ยินดีอันร้าย เสวยทุกขเวทนานั้น ถ้าหากว่า เสวยอกุขมสุขเวทนา ก็ปราศจาก ความยินดีอันร้าย
เสวยอกุขมสุขเวทนานั้น ย่อมทราบชัดว่า เวทนานั้น ไม่เที่ยง ไม่น่าพอใจ ไม่น่าเพลิดเพลิน.
หากว่า เสวยเวทนา ๑- มีกายเป็นที่สุด ก็ทราบชัดว่า เสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด ถ้าเสวยเวทนามี
ชีวิตเป็นที่สุด ก็ทราบชัดว่า เสวยเวทนา ๒- มีชีวิตเป็นที่สุด ทราบชัดว่า ก่อนแต่จะสิ้นชีวิต
เพราะกายแตก ความเสวยอารมณ์ทั้งมวลในโลกนี้ไม่น่ายินดี จักเป็นของเย็น.

[๒๒๔] คุณอัสสชิ อุปมาเหมือนประทีปน้ำมันจะพึงติดอยู่ได้ เพราะอาศัยน้ำมันและไส้
เชื้อ ไม่มีก็ดับ เพราะหมดน้ำมันและไส้ นั่นใจ. คุณอัสสชิ ก็คุณเมื่อเสวยเวทนามีกาย

เป็นที่สุด ก็ทราบชัดว่า เสวยเวทนามีกายเป็นที่สุด เมื่อเสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ก็ทราบชัดว่า เสวยเวทนามีชีวิตเป็นที่สุด ทราบชัดว่า ก่อนแต่จะสิ้นชีวิต เพราะกายแตก ความเสวยอารมณ์ทั้งมวลในโลกนี้ไม่น่ายินดี จักเป็นของเย็น.

จบ สูตรที่ ๖.

@๑. เวทนาทางทวารทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

@๒. เวทนาทางใจ

๗. เขมกสูตร

ว่าด้วยไม่มีตนในขันธ ๕

[๒๒๕] สมัยหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นพระเถระหลายรูป อยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้พระนครโกสัมพี. ก็สมัยนั้นแล ท่านพระเขมกะอาพาธ เป็นไข้หนัก ได้รับทุกขเวทนา พักอยู่ที่พิพทริการาม. ครั้งนั้นเป็นเวลาเย็น ภิกษุผู้เป็นพระเถระทั้งหลาย ออกจากที่พักผ่อนแล้ว เรียกท่านพระทาสกะมากล่าวว่า มาเถิด ท่านทาสกะ จงเข้าไปหาเขมกภิกษุถึงที่อยู่ จงบอกกะเขมกภิกษุอย่างนี้ว่า ดูกรท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลาย ได้ถามท่านอย่างนี้ว่า อาวุโส ท่านพออดทนได้หรือ ยังพอเยียวยาอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาทุเลาลง ไม่กำเริบขึ้น ทุกขเวทนานั้น ปรากฏว่า ทุเลา ไม่กำเริบขึ้นหรือ? ท่านพระทาสกะรับคำภิกษุผู้เป็นเถระทั้งหลายแล้ว เข้าไปหาท่านพระเขมกะถึงที่อยู่ ได้กล่าวกะท่านพระเขมกะว่า ดูกรท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลายถามถึงท่านอย่างนี้ว่า อาวุโส ท่านพออดทนได้หรือ ยังพอเยียวยาอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ฯลฯ ท่านพระเขมกะตอบว่า ผมอดทนไม่ไหว เยียวยาอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาอันกล้าของผมหากำเริบขึ้น ไม่ทุเลาลงเลย ปรากฏว่ากำเริบขึ้น ไม่ทุเลาเลย.

[๒๒๖] ครั้งนั้น ท่านพระทาสกะเข้าไปหาภิกษุผู้เป็นเถระทั้งหลายถึงที่อยู่แล้ว ได้กล่าวกะภิกษุผู้เป็นเถระว่า ดูกรอาวุโสทั้งหลาย เขมกภิกษุกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ผมทนไม่ไหว เยียวยาอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ฯลฯ

ถ. มาเถิด ท่านทาสกะ ท่านจงเข้าไปหาเขมกภิกษุถึงที่อยู่ จงกล่าวกะเขมกภิกษุอย่างนี้ว่า ท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลายกล่าวกะท่านอย่างนี้ว่า อาวุโส อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว คือ รูปอุปาทานขันธ เวทณูปาทานขันธ สัญญูปาทานขันธ สังขารูปาทานขันธ วิญญาณูปาทานขันธ. ท่านเขมกะพิจารณาเห็นอะไรๆ ในอุปาทานขันธทั้ง ๕ นี้ว่า เป็นตน หรือว่ามีในตนหรือ? ท่านพระทาสกะรับคำภิกษุผู้เป็นเถระทั้งหลายแล้ว เข้าไปหาพระเขมกะถึงที่อยู่แล้ว กล่าวว่า ดูกรท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลายกล่าวกะท่านอย่างนี้ว่า อาวุโส อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว คือ รูปอุปาทานขันธ ฯลฯ วิญญาณูปาทานขันธ. ท่านเขมกะพิจารณาเห็นอะไรๆ ในอุปาทานขันธ ๕ นี้ว่า เป็นตน หรือว่ามีในตนหรือ?

ข. อาวุโส อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว คือ รูปอุปาทานขันธ ฯลฯ วิญญาณูปาทานขันธ ผมไม่พิจารณาเห็นอะไรๆ ในอุปาทานขันธทั้ง ๕ นี้ว่า เป็นตน หรือว่ามีในตน.

[๒๒๗] ครั้งนั้นแล ท่านพระทาสกะเข้าไปหาภิกษุผู้เป็นเถระทั้งหลายถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว

ได้กล่าวกะภิกษุผู้เถระทั้งหลายว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเขมกะกล่าวอย่างนี้ว่า อุปาทาน
ชั้น ๕ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว คือ รูปุปาทานชั้น ๕ ฯลฯ วิญญาณุปาทานชั้น
ดูกรผู้มีอายุ ผมไม่ได้เห็นสิ่งอะไร ในอุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้ว่า เป็นต้น หรือว่ามีในตนเลย.

ถ. มาเถิด ท่านทาสกะ ท่านจงเข้าไปหาภิกษุเขมกะถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว จงกล่าวกะ
ภิกษุเขมกะอย่างนี้ว่า อวุโส พระเถระทั้งหลายกล่าวกะท่านอย่างนี้ว่า ดูกรอวุโส อุปาทาน
ชั้น ๕ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว คือ รูปุปาทานชั้น ๕ ฯลฯ วิญญาณุปาทานชั้น
ได้ทราบว่ ถ้าท่านเขมกะไม่พิจารณาเห็นอะไร ในอุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้ว่า เป็นต้น หรือว่ามี
ในตน ถ้าเช่นนั้น ท่านเขมกะก็เป็นพระอรหันตจิตตาสพ. ท่านพระทาสกะรับคำภิกษุผู้เถระ
ทั้งหลายแล้ว เข้าไปหาท่านพระเขมกะถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวว่า ดูกรท่านเขมกะ พระเถระ
ทั้งหลายกล่าวกะท่านอย่างนี้ว่า อุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว คือ รูปุปาทาน
ชั้น ๕ ฯลฯ วิญญาณุปาทานชั้น. ได้ทราบว่ ถ้าท่านเขมกะไม่พิจารณาเห็นอะไร ในอุปาทาน
ชั้น ๕ เหล่านี้ว่า เป็นต้น หรือว่ามีในตน ถ้าเช่นนั้น ท่านเขมกะก็เป็นพระอรหันตจิตตาสพ.

ข. ดูกรอวุโส อุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว คือ รูปุปาทาน
ชั้น ๕ ฯลฯ วิญญาณุปาทานชั้น. ผมไม่ได้พิจารณาเห็นสิ่งอะไร ในอุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้ว่า
 เป็นต้น หรือว่ามีในตน และผมก็ไม่ได้เป็นพระอรหันตจิตตาสพ แต่ผมเข้าใจว่า เรามีในอุปาทาน
ชั้น ๕ และผมไม่ได้พิจารณาเห็นว่า นี่เป็นเรา.

[๒๒๘] ครั้นนั้นแล ท่านพระทาสกะเข้าไปหาภิกษุผู้เถระถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าว
กะภิกษุผู้เถระทั้งหลายว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเขมกะกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรอวุโส
อุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว คือ รูปุปาทานชั้น ๕ ฯลฯ วิญญาณุปาทาน
ชั้น. ผมไม่ได้พิจารณาเห็นอะไร ในอุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้ว่า เป็นต้น หรือว่ามีในตน และ
ผมก็ไม่ได้เป็นพระอรหันตจิตตาสพ แต่ผมเข้าใจว่า เรามีในอุปาทานชั้น ๕ และผมไม่ได้พิจารณา
เห็นว่า นี่เป็นเรา.

ถ. มาเถิด ท่านทาสกะ ท่านจงเข้าไปหาภิกษุเขมกะถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว จงกล่าวกะภิกษุ
เขมกะอย่างนี้ว่า ท่านเขมกะ พระเถระทั้งหลายถามท่านอย่างนี้ว่า ดูกรท่านเขมกะ ที่ท่านกล่าว
ว่า เรามี นี่คืออะไร? ท่านกล่าวรูปว่า เรามี หรือกล่าวว่า เรามีนอกจากรูป ท่านกล่าว
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า เรามี หรือกล่าวว่า เรามีนอกจากวิญญาณ. ดูกรท่าน
เขมกะ ที่ท่านกล่าวว่า เรามีนั่น คืออย่างไร? ท่านพระทาสกะรับคำภิกษุผู้เถระทั้งหลายแล้ว
เข้าไปหาท่านพระเขมกะถึงที่อยู่ ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระเขมกะ ว่าท่านเขมกะ พระเถระ
ทั้งหลายกล่าวกะท่านอย่างนี้ว่า ดูกรท่านเขมกะ ที่ท่านกล่าวว่า เรามี นั่น คืออย่างไร? ท่าน
กล่าวรูปว่า เรามี หรือกล่าวว่า เรามีนอกจากรูป ท่านกล่าวเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า
เรามี หรือกล่าวว่า เรามีนอกจากวิญญาณ. ดูกรท่านเขมกะ คำที่ท่านกล่าวว่า เรามี นั่น คืออย่างไร?

ข. พอทีเถิด ท่านทาสกะ การเดินไปเดินมาบ่อยๆ อย่างนี้ จะมีประโยชน์อะไร
อวุโส จงไปหยิบเอาไม้เท้ามาเถิด ผมจักไปหาภิกษุผู้เถระทั้งหลายเอง.

[๒๒๙] ครั้งนั้น ท่านพระเขมกะยืนไม้เท้าเข้าไปหาภิกษุผู้เถระทั้งหลายถึงที่อยู่ ได้

สนทนาปราศรัยกับภิกษุผู้เฒ่าทั้งหลาย ครั้นผ่านการสนทนาปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ภิกษุผู้เฒ่าทั้งหลาย ได้กล่าวกะท่านพระเชมกะว่า ดูกรท่านเชมกะ ที่ท่านกล่าวว่า เรามี นั่นคืออย่างไร ฯลฯ

ข. ดูกรอาวุโสทั้งหลาย ผมไม่กล่าวรูปว่า เรามี ทั้งไม่กล่าวว่ามีนอกจากรูป ไม่กล่าวเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า เรามี ทั้งไม่กล่าวว่ามีนอกจากวิญญาณ แต่ผมเข้าใจว่า เรามีในอุปาทานขันธ ๕ และผมไม่ได้พิจารณาเห็นว่า นี่เป็นเรา เปรียบเหมือนกลั่นดอกอุบลก็ดี กลั่นดอกปทุมก็ดี กลั่นดอกกุนธริก (บัวขาว) ก็ดี ผู้ใดหนอ จะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า กลั่นใบ กลั่นสีหรือว่ากลั่นเกสร ผู้นั้นเมื่อกล่าวอย่างนี้ จะพึงกล่าวขบละหรือ?

อ. ไม่เป็นอย่างนั้น ออาวุโส.

ข. ดูกรอาวุโสทั้งหลาย ก็โดยที่ถูกละ เมื่อจะกล่าวแก่ ควรกล่าวแก้อย่างไร?

อ. ดูกรอาวุโส โดยที่ถูกละ เมื่อจะกล่าวแก่ ควรกล่าวแก่ว่า กลั่นดอก.

ข. ดูกรอาวุโสทั้งหลาย ถิ่นนั้นเหมือนกันแล ผมไม่กล่าวรูปว่า เรามี ทั้งไม่กล่าวว่ามีนอกจากรูป ไม่กล่าวเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า เรามี ทั้งไม่กล่าวว่ามีนอกจากวิญญาณ แต่ผมเข้าใจว่า เรามีในอุปาทานขันธ ๕ และผมไม่ได้พิจารณาเห็นว่า นี่เป็นเรา. สังโยชน์ส่วนเบื้องต่ำ ๕ พระอริยสาวกละได้แล้วก็จริง แต่ท่านก็ยังถอนมานะ จันตะ อนุสัยอย่างละเอียดในอุปาทานขันธ ๕ ว่า เรามีไม่ได้. สมัยต่อมา ท่านพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ในอุปาทานขันธ ๕ ว่า รูปดังนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปดังนี้ ความดับแห่งรูปดังนี้ เวทนาดังนี้ สัญญาดังนี้ สังขารดังนี้ วิญญาณดังนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณดังนี้ ความดับแห่งวิญญาณดังนี้. เมื่อท่านพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ในอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้อยู่ แม้ท่านยังถอนมานะ จันตะ อนุสัยอย่างละเอียดในอุปาทานขันธ ๕ ว่า เรามี ไม่ได้ แต่มานะ จันตะ และอนุสัยนั้น ก็ถึงการเพิกถอนได้. ดูกรอาวุโสทั้งหลาย เปรียบเหมือนผ้าเปื้อนเปรอะด้วยมลทิน เจ้าของทั้งหลายมอบผ้านั้นให้แก่ช่างซักฟอก ช่างซักฟอกขยี้ผ้านั้นในน้ำ ค้างจี้เต้า ในน้ำค้างเกลือ หรือใน โคมัยแล้ว เอาซักในน้ำใสสะอาด ผ้านั้นเป็นของสะอาดขาว ผ่องก็จริง แต่ผ้านั้นยังไม่หมดกลั่นน้ำค้างจี้เต้า กลั่นน้ำค้างเกลือ หรือกลั่นโคมัยที่ละเอียด ช่างซักฟอกมอบผ้านั้นให้แก่เจ้าของทั้งหลาย เจ้าของทั้งหลายเก็บผ้านั้น ใส่ไว้ในหีบอบกลั่น แม้ผ้านั้นยังไม่หมดกลั่นน้ำค้างจี้เต้า กลั่นน้ำค้างเกลือ หรือกลั่นโคมัยที่ละเอียด แม้กลั่นนั้นก็หายไป จันใด. ดูกรอาวุโสทั้งหลาย สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ พระอริยสาวกละได้แล้วก็จริง แต่ท่านก็ยังถอนมานะ จันตะ อนุสัยอย่างละเอียดในอุปาทานขันธ ๕ ว่า เรามี ไม่ได้ สมัยต่อมา ท่านพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ในอุปาทานขันธ ๕ ว่า รูปดังนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปดังนี้ ความดับแห่งรูปดังนี้ เวทนาดังนี้ สัญญาดังนี้ สังขารดังนี้ วิญญาณดังนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณดังนี้ ความดับแห่งวิญญาณดังนี้. เมื่อท่านพิจารณาเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้อยู่ แม้ท่านยังถอนมานะ จันตะ อนุสัยอย่างละเอียดในอุปาทานขันธ ๕ ว่า เรามี ไม่ได้ แต่มานะ จันตะ และอนุสัยนั้น ก็ถึงการเพิกถอนได้ จันนั้น.

[๒๓๐] เมื่อท่านพระเขมกะกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้เถระทั้งหลาย ได้กล่าวกะท่านพระเขมกะว่า พวกทั้งหลายไม่ได้ถามมุ่งหมายเปิดเผยท่านเขมกะเลย แต่ว่า ท่านเขมกะสามารถพอจะบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก ทำให้ตื่น ซึ่งคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคนั้นโดยพิสดาร ตามที่ท่านเขมกะบอกแล้ว แสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แต่งตั้งแล้ว เปิดเผยแล้ว จำแนกแล้ว ทำให้ตื่นแล้ว โดยพิสดาร.

ท่านพระเขมกะได้กล่าวคำนี้แล้ว. ภิกษุผู้เถระทั้งหลายชื่นชมยินดีภายิตของท่านพระเขมกะ. ก็เมื่อท่านพระเขมกะกล่าวคำไวยาकरणภายิตอยู่ จิตของภิกษุผู้เถระประมาณ ๖๐ รูป และของท่านพระเขมกะ พ้นแล้วจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. ฉัณนสูตร

ว่าด้วยเหตุที่เรียกว่าเป็นสัมมาทิฐิ

[๒๓๑] สมัยหนึ่ง ภิกษุผู้เถระหลายรูป อยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี. ครั้งนั้น ท่านพระฉัณนะออกจากที่เรือนในเวลาเย็น ถือลูกตาลเข้าไปสู่วิหาร ได้กล่าวกะภิกษุผู้เถระทั้งหลายว่า ขอท่านพระเถระทั้งหลาย จงกล่าวสอนผมด้วย ขอท่านพระเถระทั้งหลาย จงพริ้งสอนผมด้วย ขอท่านพระเถระทั้งหลาย จงแสดงธรรมมีกถาแก่ผมด้วย ตามที่ผมจะพึงเห็นธรรมได้.

[๒๓๒] เมื่อพระฉัณนะกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้เถระทั้งหลายได้กล่าวกะท่านพระฉัณนะว่า ดูกรท่านฉัณนะ รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง รูปเป็นอนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา สัญญาเป็นอนัตตา สังขารเป็นอนัตตา วิญญาณเป็นอนัตตา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา. ลำดับนั้น ท่านพระฉัณนะเกิดความคิดนี้ว่า แม้เราก็มีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า รูปไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง รูปเป็นอนัตตา ฯลฯ วิญญาณเป็นอนัตตา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตของเราไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่หลุดพ้น ในธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง ในการสลесึ้นอุปธิทั้งปวง ในความสิ้นตัณหา ในวิราคะ ในนิโรธ ในนิพพาน ความสะดุ้งกลัวและอุปาทานย่อมเกิดขึ้น ใจก็ถอยกลับอย่างนี้ว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ อะไรเล่าเป็นตนของเรา. แต่ความคิดเห็นอย่างนี้ไม่มีแก่ผู้เห็นธรรม (สัจจธรรม ๔) ใครหนอจะแสดงธรรมแก่เรา โดยที่เราจะพึงเห็นธรรมได้.

[๒๓๓] ลำดับนั้นเอง ท่านพระฉัณนะได้มีความคิดว่า ท่านพระอานนทน์อยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี ท่านพระอานนทน์ผู้ซึ่งพระศาสดาทรงสรรเสริญและทรงยกย่องแล้ว ย่อมสามารถแสดงธรรมแก่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญู และสามารถจะแสดงธรรมแก่เรา โดยที่เราจะพึงเห็นธรรมได้. อนึ่ง เราก็มีความคุ้นเคยในท่านพระอานนทน์อยู่มาก อย่างกระนั้นเลย เราควรเข้าไปหาท่านพระอานนทน์เถิด. ลำดับนั้น ท่านพระฉัณนะก็เก็บเสนาสนะแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปหาท่านพระอานนทน์ถึงที่อยู่ ณ โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนทน์

ผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ท่านอานนท์ สมัยหนึ่ง ผมอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี ครั้งนั้น ผมออกจากที่พักผ่อนในเวลาเย็น ถีรถูกดาลเข้าไปสู่วิหาร ทางวิหารแล้ว ได้กล่าวกะภิกษุผู้เฒ่าทั้งหลายว่า ขอท่านพระเถระทั้งหลาย จงกล่าวสอนผมด้วย ขอท่านพระเถระทั้งหลาย จงพราสอนผมด้วย ขอท่านพระเถระทั้งหลาย จงแสดงธรรมีกถาแก่ผมด้วย ตามที่ผมจะพึงเห็นธรรมได้. เมื่อผมกล่าวอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้เฒ่าทั้งหลายได้กล่าวกะผมว่า ท่านจันนะ รูปไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง รูปเป็นอนัตตา ฯลฯ วิญญาณเป็นอนัตตา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ดังนี้ ผมนั้นได้มีความคิดว่า แม้เราก็มองเห็นอย่างนั้นว่า รูปไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณไม่เที่ยง รูปเป็นอนัตตา ฯลฯ วิญญาณเป็นอนัตตา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ จิตของเราไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่หลุดพ้น ในธรรมเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง ในการสลัดคืนอุปธิทั้งปวง ในความสิ้นค้นหา ในวิราคะ ในนิโรธ

ในนิพพาน ความสะอึกกลัวและอุปาทานย่อมเกิดขึ้น ใจก็ถอยกลับอย่างนี้ว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น อะไรเล่าเป็นคนของเรา. แต่ความคิดเห็นอย่างนี้ไม่มีแก่ผู้เห็นธรรม ใครหนอ จะแสดงธรรมแก่เรา โดยที่เราจะพึงเห็นธรรมได้. อาวุโส ผมนั้นได้มีความคิดว่า ท่านพระอานนท์นี้ อยู่ ณ โขสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี ท่านพระอานนท์ผู้ซึ่งพระศาสดาทรงสรรเสริญและยกย่อง ย่อมสามารถแสดงธรรมแก่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้เป็นวิญญู และสามารถจะแสดงธรรมแก่เราโดยที่เราจะพึงเห็นธรรมได้. อนึ่ง เราก็มองเห็นคุณในท่านพระอานนท์อยู่มาก อย่างกระนั้นเลย เราควรเข้าไปหาท่านพระอานนท์เถิด ขอท่านพระอานนท์ จงกล่าวสอนผมด้วย ขอท่านพระอานนท์ จงพราสอนผมด้วย ขอท่านพระอานนท์ จงแสดงธรรมีกถาแก่ผมด้วย ตามที่ผมจะพึงเห็นธรรมได้.

[๒๓๔] ท่านพระอานนท์กล่าวว่า แม้ด้วยเหตุเท่านี้ ผมก็ตั้งใจด้วยท่านพระจันนะ ทั้งได้รำพึงกันมาแต่แรก ท่านพระจันนะได้กระทำเช่นนั้นให้แจ่มแจ้งแล้ว ทำลายความถือดีได้แล้ว ท่านพระจันนะ ท่านจงเงี้ยวโศดลงฟัง ท่านเป็นผู้สมควรจะรู้ธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง. ลำดับนั้น ความปิติและความปราโมทย์อย่างโอฬาร ก็บังเกิดมีแก่ท่านพระจันนะ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นว่า เราเป็นผู้สมควรจะรู้ธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง.

อา. ท่านพระจันนะ ผมได้สดับคำนี้มาเฉพาะพระพักตร์ รับมาแล้วเฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาค ผู้ตรัสสั่งสอนภิกษุทั้งหลายโคตรอยู่ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย โลกนี้ โดยมากอาศัยส่วน ๒ อย่าง คือ ความมี ๑ ความไม่มี ๑. ก็เมื่อบุคคลเห็นเหตุเกิดแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอยู่ ความไม่มีในโลกย่อมไม่มี. เมื่อบุคคลเห็นความดับแห่งโลก ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอยู่ ความมีในโลกย่อมไม่มี. โลกนี้โดยมากยังพัวพันด้วยอุปายเป็นเหตุถือมั่นและความยึดมั่น แต่อริยสาวกย่อมไม่เข้าถึง ไม่ถือมั่น ไม่ตั้งไว้ ซึ่งอุปายเป็นเหตุถือมั่น มีความยึดมั่นด้วยความตั้งจิตไว้เป็นอนุสัยว่า อนาคตของเรา ย่อมไม่เคลือบแคลงสงสัยว่า ทุกข์นั้นแหละ เมื่อบังเกิดขึ้น ย่อมบังเกิดขึ้น ทุกข์เมื่อดับย่อมดับ อริยสาวกนั้นมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นเลย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล จึงชื่อว่าสัมมาทิฐิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย

ส่วนสุดท้ายที่ ๑ นี้ว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ ส่วนสุดท้ายที่ ๒ นี้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่มี. ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุดท้ายทั้งสองนั้นว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้. เพราะอวิชชานั้นแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

จ. คุณรําท่านอนนทํ ท่านเหล่านั้ มีการกล่าวสอนอย่างนี้ ท่านเหล่านั้น เป็นผู้อนุเคราะห์ มุ่งประโยชน์ กล่าวสอนและพรัําสอนเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ก็แลผมเองได้ฟังธรรมเทศน่านั้ ของท่านอนนทํแล้ว เข้าใจธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง.

จบ สูตรที่ ๘.

๘. ราชูลสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการรู้การเห็นที่ไมํให้มือหังการมมังการและมานานุสสัย

[๒๓๕] พระนครสาวตถึ ฯลฯ ครั้นนั้แล ท่านพระราชูลเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั้ ฃ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้แล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า เมื่อบุคคลรู้้อย่างไร เห็น้อย่างไรหนอ อหังการ มมังการ และมานานุสสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และในสรวพนมิตกายนอกจึงจะไมํมี?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คุณราชูล รู้อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ บุคคลพิจารณาเห็นรูปทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญานั้ชอบตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั้ไม่ใช่เรานั้ ไม่ใช่ตัวตนของเรา. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง สังขารเหล่านั้ใดเหล่านั้ วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ บุคคลพิจารณาเห็นวิญญาณทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญานั้ชอบตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั้ไม่ใช่เรานั้ ไม่ใช่ตัวตนของเรา. คุณราชูล เมื่อบุคคลรู้้อย่างนี้ เห็น้อย่างนี้แล อหังการ มมังการ และมานานุสสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และในสรวพนมิตกายนอก จึงจะไมํมี.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. ราชูลสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการรู้การเห็นที่ทํให้ปราศจากอหังการมมังการและมานานุสสัย

[๒๓๖] พระนครสาวตถึ ฯลฯ ท่านพระราชูลเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั้ ฃ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้แล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า พระเจ้าข้า เมื่อบุคคลรู้้อย่างไร เห็น้อย่างไรหนอ จั้จึงปราศจากอหังการ มมังการ และมานานุสสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้และในสรวพนมิต กายนอก เป็นของกั้วล่วงด้วยดี ในส่วนแห่งมานะสงบแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คุณราชูล รู้อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือ

ในที่ใกล้ บุคคลพิจารณาเห็นรูปทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า
นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะไม่ถือมัน.
เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง วิญญาณอย่างใด
อย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด
เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ บุคคลพิจารณาเห็นวิญญาณทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญา
อันชอบตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา
แล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะไม่ถือมัน. ดูกรราहु เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้แล ใจจึงจะ
ปราศจากอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีวิญญาณนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก
เป็นของกำกวล่วงด้วยดีในส่วนแห่งมานะ สงบแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ เถรวรรคที่ ๔.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อนันตสูตร ๖. อัสดชสูตร

๒. ติสสสูตร ๗. เขมกสูตร

๓. ยมกสูตร ๘. ฉันทสูตร

๔. อนุราชสูตร ๕. ราชูลสูตรที่ ๑

๕. วักกสิสูตร ๑๐. ราชูลสูตรที่ ๒.

ปุพพวรรคที่ ๕

๑. นทีสูตร

ว่าด้วยเหตุให้ถึงความพินาศ

[๒๓๗] พระนครสาวตฺถิ ฯลฯ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย
มาแล้วตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำไหลไปจากภูเขา พัดเอาหญ้า ใบไม้ และไม้เป็นต้นไป
ในภายใต้ ไหลไปสู่ที่ไกล มีกระแสนเชี่ยว ถ้าแม่ต้นเลาทั้งหลาย พึงเกิดที่ฝั่งทั้งสองข้างแห่ง
แม่น้ำนั้น ต้นเลาเหล่านั้น พึงนอนไปสู่แม่น้ำนั้น ถ้าแม่หญ้าคาทั้งหลาย พึงเกิด หญ้าคา
เหล่านั้น พึงนอนไปสู่แม่น้ำนั้น ถ้าแม่หญ้ามุงกระต่ายทั้งหลาย พึงเกิด หญ้ามุงกระต่ายเหล่านั้น
พึงนอนไปสู่แม่น้ำนั้น ถ้าแม่หญ้าคมบางทั้งหลาย พึงเกิด หญ้าคมบางเหล่านั้น พึงนอน
ไปสู่แม่น้ำนั้น ถ้าแม่ต้นไม้ทั้งหลาย พึงเกิด ต้นไม้เหล่านั้น พึงนอนไปสู่แม่น้ำนั้น บุรุษถูก
กระแสน้ำพัด ไปอยู่ ถ้าแม่พึงจับต้นเลาทั้งหลาย ต้นเลาเหล่านั้นพึงหลุดไป บุรุษนั้นพึงถึงความ
พินาศ มีการหลุดนั้นเป็นเหตุ ถ้าแม่พึงจับหญ้าคา หญ้ามุงกระต่าย หญ้าคมบาง ต้นไม้ หญ้าคา
เป็นต้นเหล่านั้น พึงหลุดไป บุรุษนั้นพึงถึงความพินาศ มีการหลุดนั้นเป็นเหตุ แม่น้ำใด.
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับ ฉะนั้นเหมือนกันแล ไม่เห็นพระอริยเจ้า ไม่ฉลาดใน
อริยธรรม ไม่ได้รับแนะนำในอริยธรรม ไม่เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาดในสัปปริสธรรม ไม่ได้รับ

แนะนำในสัปตปริสธรรม ย่อมตามเห็นรูปโดยความเป็นตน เห็นตนมีรูป เห็นรูปในตน หรือ
เห็นตนในรูป รูปนั้นของปุถุชนนั้นย่อยยับไป ปุถุชนนั้น ย่อมถึงความพินาศ มีข้อนั้นเป็นเหตุ.
ปุถุชนย่อมตามเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ โดยความเป็นตน เห็นตนมี
วิญญาณ เห็นวิญญาณในตน หรือเห็นตนในวิญญาณ วิญญาณนั้นของปุถุชนนั้นย่อยยับไป
ปุถุชนนั้นย่อมถึงความพินาศ มีข้อนั้นเป็นเหตุ.

[๒๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือ
ไม่เที่ยง? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. เพราะเหตุนี้แล ภิกษุทั้งหลาย ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้
 ฯลฯ รู้ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. ปุพผสูตร

ว่าด้วยพระพุทธรองค์ไม่ขัดแย้งกับโลก

[๒๓๙] พระนครสาวัตถี ฯลฯ สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย
มาแล้วตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจะไม่ขัดแย้งกับโลก. แต่โลกย่อมขัดแย้งกับเรา. ผู้
กล่าวเป็นธรรมย่อมไม่ขัดแย้งกับใครๆ ในโลก สิ่งใดที่บังเกิดขึ้นในโลกสมมติว่า ไม่มี แม้เรา
ก็กล่าวสิ่งนั้นว่า ไม่มี. สิ่งใดที่บังเกิดขึ้นในโลก สมมติว่า มี แม้เราก็ก่อสิ่งนั้นว่า มี ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่บังเกิดขึ้นในโลกสมมติว่า ไม่มี ซึ่งเราก็ก่อว่าไม่มีนั้น คืออะไร? คือ รูปที่
เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่แปรปรวนเป็นธรรมดา บังเกิดขึ้นในโลกสมมติว่า ไม่มี แม้เรา
ก็กล่าวรูปนั้นว่า ไม่มี. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่
แปรปรวนเป็นธรรมดา โลกสมมติว่า ไม่มี แม้เราก็ก่อว่าวิญญาณนั้นว่า ไม่มี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
นี้แหละที่เป็นบังเกิดขึ้นในโลกสมมติว่า ไม่มี ซึ่งเราก็ก่อว่าไม่มี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สิ่งใด
บังเกิดขึ้นในโลกสมมติว่า มี ซึ่งเราก็ก่อว่ามีนั้น คืออะไร. ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปที่ไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ที่บังเกิดขึ้นในโลกสมมติว่า มี แม้เราก็ก่อว่ารูปนั้นว่า มี.
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ที่บังเกิด
ในโลกสมมติว่า มี แม้เราก็ก่อว่าวิญญาณนั้นว่า มี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้แหละที่บังเกิดขึ้น
ในโลกสมมติว่า มี ซึ่งเราก็ก่อว่า มี.

[๒๔๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย โลกธรรมมีอยู่ในโลก พระตถาคตย่อมตรัสรู้ ทราบชัด
โลกธรรมนั้น ครั้นแล้วย่อมบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ดี.
ก็โลกธรรมในโลก พระตถาคตย่อมตรัสรู้ ทราบชัดโลกธรรม ครั้นแล้ว ย่อมบอก แสดง
บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ดีนั้นนั้น คืออะไร? ดูกรภิกษุทั้งหลาย คือ รูป
เป็นโลกธรรมในโลก พระตถาคตย่อมตรัสรู้ ทราบชัดโลกธรรมนั้น ฯลฯ กระทำให้ดี. ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใด เมื่อพระตถาคตบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก

กระทำให้ตื่นอยู่อย่างนี้ ย่อมไม่รู้ ไม่เห็น เราจะกระทำอะไรได้กะบุคคลนั้น ผู้เป็นปฤชนคนพาล บอด ไม่มีจักขุ ไม่รู้ ไม่เห็น. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นโลกธรรมในโลก พระตถาคตย่อมตรัสรู้ ทราบชัดโลกธรรมนั้น ครั้นแล้ว ย่อมบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ตื่น. บุคคลใด เมื่อพระตถาคตบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ตื่นอยู่อย่างนี้ ย่อมไม่รู้ ไม่เห็น เราจะกระทำอะไรได้กะบุคคลนั้น ผู้เป็นปฤชนคนพาล บอด ไม่มีจักขุ ไม่รู้ ไม่เห็น.

[๒๔๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบลกීติ ปทุมกීติ บุษบกฐีกีติ เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ ขึ้นพ้นจากน้ำตั้งอยู่ แต่ไม่ติด แม้ฉันทิ. พระตถาคตเกิดแล้วในโลก เจริญแล้วในโลก ย่อมครอบงำโลกอยู่ แต่โลกจางหายไป ฉันทินั้นเหมือนกันแล.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. เสนปิณฑสูตร

ว่าด้วยอุปมาขันธ ๕

[๒๔๒] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำคงคาใกล้อุชฌบรี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำคงคานี้ ฝั่งน้ำ กลุ่มฟองน้ำใหญ่มา บุรุษผู้มีจักขุพึงเห็น ฟัง พิจารณา กลุ่มฟองน้ำใหญ่นั้น โดยแยกคาย เมื่อ บุรุษนั้นเห็น ฟัง พิจารณาอยู่โดยแยกคาย กลุ่มฟองน้ำนั้น พึงปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้เลย สาระในกลุ่มฟองน้ำ พึงมีได้อย่างไร แม้ฉันทิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ภิกษุย่อมเห็น ฟัง พิจารณารูปนั้น โดยแยกคาย เมื่อภิกษุนั้นเห็น ฟัง พิจารณาอยู่โดยแยกคาย รูปนั้นย่อม ปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้ สาระในรูปพึงมีได้อย่างไร ฉันทินั้นเหมือนกัน.

[๒๔๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อฝนเมล็ดหยาบตกอยู่ในสรวทสมัย ฟองน้ำในน้ำ ย่อม บังเกิดขึ้นและดับไป บุรุษผู้มีจักขุ พึงเห็น ฟัง พิจารณา ฟองน้ำนั้น โดยแยกคาย เมื่อบุรุษนั้น เห็น ฟัง พิจารณาอยู่โดยแยกคาย ฟองน้ำนั้น พึงปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้เลย สาระในฟองน้ำนั้น พึงมีได้อย่างไร แม้ฉันทิ. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ภิกษุย่อมเห็น ฟัง พิจารณาอยู่โดยแยกคาย เวทนานั้นย่อมปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้ สาระในเวทนา พึงมีได้อย่างไร ฉันทินั้น เหมือนกัน.

[๒๔๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเดือนสุคตท่ายแห่งฤดูร้อนยังอยู่ พยับแดด ย่อมเด่น ระยิบระยับในเวลาเที่ยง บุรุษผู้มีจักขุ พึงเห็น ฟัง พิจารณา พยับแดดนั้น โดยแยกคาย เมื่อ บุรุษนั้นเห็น ฟัง พิจารณาอยู่โดยแยกคาย พยับแดดนั้น พึงปรากฏเป็นของว่างเปล่า ฯลฯ สาระในพยับแดด พึงมีได้อย่างไร แม้ฉันทิ. สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ ก็ฉันทินั้นเหมือนกันแล.

[๒๔๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้มีความต้องการด้วยไม้แก่น เสาหาไม้แก่น เทียว แสงหาไม้แก่นอยู่ ถือเอาจอบอันคม พึงเข้าไปสู่ป่า บุรุษนั้นพึงเห็นต้นกล้วยใหญ่ ตรง ใหม่ ยังไม่เกิดแก่นในป่านั้น พึงตัดโคนต้นกล้วยนั้นแล้วจึงตัดปลาย แล้วจึงปอกกาบใบออก บุรุษ

นั้นปอกกาบใบออก ไม่พืงได้แม้กระพี้ในต้นกล้วยใหญ่นั้น จะพืงได้แก่แต่ที่ไหน บุรุษผู้มีจักขุพืงเห็น พง์ พิจารณาอยู่โดยแยกกาย ซึ่งต้นกล้วยใหญ่นั้น เมื่อบุรุษนั้นเห็น พง์ พิจารณาอยู่โดยแยกกาย ต้นกล้วยใหญ่นั้น พืงปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาแก่นมิได้ แก่นในต้นกล้วยพืงมิได้ อย่างไร แม้จันใด. สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ภิกษุยอมเห็น พง์ พิจารณาสังขารนั้น โดยแยกกาย เมื่อภิกษุนั้นเห็น พง์ พิจารณาอยู่โดยแยกกาย สังขารนั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้ สาระในสังขารทั้งหลายพืงมิได้ อย่างไร จันนั้นเหมือนกันแล.

[๒๔๖] คูกรภิกษุทั้งหลาย นักเล่นกลหรือลูกมือนักเล่นกล พืงแสดงกลที่หนทางใหญ่ สี่แพร่ง บุรุษผู้มีจักขุพืงเห็น พง์ พิจารณากลนั้น โดยแยกกาย เมื่อบุรุษนั้นเห็น พง์ พิจารณาอยู่โดยแยกกาย กลนั้น พืงปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้ สาระในกลพืงมิได้ อย่างไร แม้จันใด. วิญญูณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฯลฯ อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ ภิกษุยอมเห็น พง์ พิจารณาอยู่โดยแยกกาย เมื่อภิกษุเห็น พง์ พิจารณาวิญญูณนั้น โดยแยกกาย วิญญูณนั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่างเปล่า หาสาระมิได้ สาระในวิญญูณพืงมิได้ อย่างไร จันนั้นเหมือนกันแล. คูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรูป ทั้งในเวทนา ทั้งในสัญญา ทั้งในสังขาร ทั้งในวิญญูณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อนคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด ย่อมหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้มิได้มี ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยาकरणภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถา ประพันธ์ต่อไปนี้ว่า

[๒๔๗] พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์ แห่งพระอาทิตย์ ทรงแสดงแล้วว่า
รูปอุปมาด้วยกลุ่มฟองน้ำ เวทนาอุปมาด้วยฟองน้ำ สัญญาอุปมาด้วย
พยับแดด สังขารอุปมาด้วยต้นกล้วย และวิญญูณอุปมาด้วยกล.
ภิกษุยอมพง์พิจารณาเห็นเบญจขันธ์นั้น โดยแยกกายด้วยประการ
ใดๆ เบญจขันธ์นั้น ย่อมปรากฏเป็นของว่าง เป็นของเปล่า
ด้วยประการนั้นๆ ก็การละธรรม ๓ อย่าง อันพระพุทธเจ้า ผู้มี
ปัญญาดังแผ่นดิน ปรารภภาษิตนี้ทรงแสดงแล้ว ท่านทั้งหลาย
จงดูรูปอันบุคคลทิ้งแล้ว. อายุ ใ่อุ่น และวิญญูณยอมละ
กายนี้เมื่อใด เมื่อนั้น กายนี้อันเขาทอดทิ้งแล้วย่อมเป็นเหยื่อ
แห่งสัตว์อื่น หาเจตนามิได้ นอนทับถมแผ่นดิน. นี่เป็น
ความสืบต่อเช่นนี้ นี่เป็นกลสำหรับหลอกลวงคนโง่ เบญจขันธ์
เพียงดั่งว่าเพชฌฆาตผู้หนึ่ง เรบอกแล้ว สาระยอมไม่มีใน
เบญจขันธ์นี้. ภิกษุผู้มีความเพียรอันปรารภแล้วมีสัมปชัญญะ มีสติ
พืงพิจารณาขันธ์ทั้งหลายอย่างนี้ ทั้งกลางวัน ทั้งกลางคืน. ภิกษุเมื่อ
ปรารภนาบทอนไม่จุติ (นิพพาน) พืงละสังโยชน์ทั้งปวง พืงกระทำ

ที่เพิ่งเกิดตน ฟังประพจน์ คุณบุคคลผู้มีศรัทธาอันไพเราะ ดังนี้.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. โคมยสูตร

ว่าด้วยความไม่เที่ยงแท้แน่นอนแห่งขันธ ๕

[๒๔๘] พระนครสาวตติ ฯลฯ ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูปอะไร ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น มีอยู่หรือหนอแล? เวทนาอะไร ฯลฯ สัญญาอะไร ฯลฯ สังขารอะไร ฯลฯ วิญญาณอะไร ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น มีอยู่หรือหนอแล? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ รูปอะไร ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น ไม่มีเลย. เวทนาอะไร ... สัญญาอะไร ... สังขารอะไร ... วิญญาณอะไร ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น ไม่มีเลย.

[๒๔๙] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงหยิบก้อนโคลมเล็ก ๆ แล้ว ได้ตรัสกะภิกษุนั้นว่า ดูกรภิกษุ การได้อัตภาพแม้มีประมาณเท่านั้นแล เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น ไม่มี. ถ้าแม้การได้อัตภาพมีประมาณเท่านี้ จักได้เป็นสภาพเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดาแล้วไซ้ การอยู่ประพจน์พรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ ก็จะไม่พึงปรากฏ. ก็เพราะเหตุที่การได้อัตภาพมีประมาณเท่านี้ เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ไม่มี ฉะนั้น การอยู่ประพจน์พรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ จึงปรากฏ.

[๒๕๐] ดูกรภิกษุ เรื่องเคยมีมาแล้ว เราได้เป็นขัตติยราชได้รับมรธาภิเษก. เรานั้นมีนคร ๘๔,๐๐๐ นคร มีกุสาวตราชธานีเป็นประมุข. มีปราสาท ๘๔,๐๐๐ มีธรรมประสาทเป็นประมุข. มีเรือนยอด ๘๔,๐๐๐ มีเรือนยอดมหาพยุหะเป็นประมุข. มีบัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ ทำด้วยงาช้าง ทำด้วยแก่นจันทน์แดง ทำด้วยทอง ทำด้วยรูปียะ ลาดด้วยผ้าโกเชาว์ มีขนยาวเกิน ๔ ลงคูลี ลาดด้วยผ้ากำพลขาว ทำด้วยขนแกะ มีขนทั้งสองข้าง ลาดด้วยเครื่องลาดทำด้วยขนแกะมีดอกทึบ มีเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังขมด มีเพดานแดง มีหมอนข้างสีแดง. มีช้าง ๘๔,๐๐๐ เชือก มีเครื่องประดับทำด้วยทอง มีธงทำด้วยทอง ปกปิดด้วยข่ายทอง มีพระยาช้างอุโบสถเป็นประมุข. มีม้า ๘๔,๐๐๐ ตัว มีเครื่องประดับทำด้วยทอง ปกปิดด้วยข่ายทอง มีลาหอกอัสสวราชเป็นประมุข. มีรถ ๘๔,๐๐๐ คัน มีเครื่องประดับทำด้วยทอง มีธงทำด้วยทอง ปกปิดด้วยข่ายทอง มีเวชยันต-
*ราชรถเป็นประมุข. มีแก้ว ๘๔,๐๐๐ ดวง มีแก้วมณีเป็นประมุข. มีหญิง ๘๔,๐๐๐ มีนางภัททาเทวีเป็นประมุข มีภคินี ๘๔,๐๐๐ เป็นเหล่าอนุชน มีปริมายกรัตน์เป็นประมุข. มีแม่โคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว ผูกด้วยเชือกป่าน แขนวกระดิ่งโลหะ. มีผ้า ๘๔,๐๐๐ โกฏิ มีผ้าทำด้วยเปลือกไม้ มีเนื้อละเอียด มีผ้าทำด้วยไหมมีเนื้อละเอียด มีผ้าทำด้วยขนสัตว์มีเนื้อละเอียด. มีผ้าทำด้วยฝ้ายมีเนื้อละเอียด. มีสำรับ ๘๔,๐๐๐ ซึ่งใส่อาหารที่ชนทั้งหลายเชิญไปโดยเฉพาะในเวลาเย็นในเวลาเช้า.

[๒๕๑] คูกริกษุ ก็บรรดามหานคร ๘๔,๐๐๐ เหล่านั้นแล นครที่เราครองในสมัยนั้น นครเดียวเท่านั้น คือ กุสาวดีราชธานี. บรรดาปราสาท ๘๔,๐๐๐ เหล่านั้นแล ปราสาทที่เรา ครองในสมัยนั้น ปราสาทเดียวเท่านั้น คือ ธรรมปราสาท. บรรดาเรือนยอด ๘๔,๐๐๐ เหล่านั้น แล เรือนยอดที่เราครองในสมัยนั้น หลังเดียวเท่านั้น คือ เรือนยอดมหาพยุหะ. บรรดาบัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ เหล่านั้นแล บัลลังก์ที่เราใช้ในสมัยนั้น บัลลังก์เดียวเท่านั้น คือ บัลลังก์ที่ทำด้วยงา ทำด้วยแก่นจันทน์แดง ทำด้วยทอง หรือทำด้วยรูปิยะ. บรรดาช้าง ๘๔,๐๐๐ เชือกเหล่านั้นแล ช้างที่เราทรงในสมัยนั้นเชือกเดียวเท่านั้น คือ พระยาช้างชื่ออุโบสถ. บรรดาม้า ๘๔,๐๐๐ ตัว เหล่านั้นแล ม้าที่เราทรงสมัยนั้น ๑ ม้าเท่านั้น คือ วลหอกัสสวราช. บรรดารถ ๘๔,๐๐๐ เหล่านั้นแล รถที่เราทรงในสมัยนั้นคันเดียวเท่านั้น คือ รถเวชยันต์. บรรดาหญิง ๘๔,๐๐๐ เหล่านั้นแล หญิงที่เรายกย่องในสมัยนั้นคนเดียวเท่านั้น คือ นางกษัตริย์หรือหญิงที่มีกำเนิด จากกษัตริย์และพราหมณ์. บรรดาผ้า ๘๔,๐๐๐ โกฏี เหล่านั้นแล ผ้าที่เรานุ่งห่มในสมัยนั้นคู่เดียว เท่านั้น คือ ผ้าทำด้วยเปลือกไม้มีเนื้อละเอียด ผ้าทำด้วยไหมมีเนื้อละเอียด ผ้ามักมพลมีเนื้อละเอียด หรือผ้าทำด้วยฝ้ายมีเนื้อละเอียด บรรดาสำหรับ ๘๔,๐๐๐ สำหรับซึ่งใส่ข้าวสุกที่หุงจากข้าวสาร ๑ ทะนานเป็นอย่างยิ่ง และแถมกับอันพอเหมาะแก่ข้าวนั้นที่เราบริโภค สำหรับเดียวเท่านั้น. คูกริกษุ สังขารทั้งปวงนั้น เป็นอดีต ดับไปแล้ว แปรปรวนไปแล้ว ด้วยประการดังนี้แล สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้แล สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืนอย่างนี้แล สังขารทั้งหลายทั้งปวง เว้นจากมอัสสาสะอย่างนี้แล. ถัดลักษณะอัน ไม่เที่ยงนี้ ควรที่เดียวเพื่อจะเบื่อหน่าย ควรเพื่อจะ คลายกำหนด ควรเพื่อจะพ้นไปเพียงไรในสังขารทั้งปวง.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. นขลิขสูตร

ว่าด้วยความไม่เที่ยงแท้แน่นอนแห่งขันธ ๕

[๒๕๒] พระนครสาวดี ฯลฯ ิกษุณฺณํ นัง แล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูปอะไรๆ ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปร ปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น มีอยู่หรือหนอแล? เวทนาอะไรๆ ฯลฯ สัญญา อะไรๆ ฯลฯ สังขารอะไรๆ ฯลฯ วิญญาณอะไรๆ ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปร ปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น มีอยู่หรือหนอแล? พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คูกริกษุรูปอะไรๆ ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมอ อย่างนั้นไม่มีเลย. เวทนาอะไรๆ ... สัญญาอะไรๆ ... สังขารอะไรๆ ... วิญญาณอะไรๆ ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น ไม่มีเลย.

[๒๕๓] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงซ่อนฝุ่นนินิดน้อยด้วยปลายเล็บแล้ว ตรัส กะภิกษุณฺณํ ว่า คูกริกษุ แม้รูปมีประมาณเท่านี้แล เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวน เป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น ไม่มี. ถ้าว่ารูปแม้มีประมาณเท่านี้ จักได้เป็นของ เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดาแล้วไซ้ การอยู่ประพฤติดิพรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ ก็จะไม่พึงปรากฏ. ก็เพราะเหตุที่รูปแม้มีประมาณเท่านี้แล เป็นของ

เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ไม่มี ฉะนั้น การอยู่ประพาศิพรหมจรรย์
เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ จึงปรากฏ. เวทนาแม้มีประมาณเท่านี้แล ฯลฯ วิญญาณแม้มีประมาณ
เท่านี้แล เป็นของเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมอ
อย่างนั้น ไม่มี. ถ้าแม้ว่าวิญญาณมีประมาณเท่านี้ จักเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวน
เป็นธรรมดาแล้วไซ้ การอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ ก็จะไม่พึงปรากฏ.
ก็เพราะเหตุที่วิญญาณแม้มีประมาณเท่านี้แล เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็น
ธรรมดา ไม่มี ฉะนั้น การอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบจึงปรากฏ.

[๒๕๔] ดูกรภิกษุ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุ เพราะเหตุอันนั้นแหละ อริยสาวกผู้ได้แล้วเห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ รู้ชัดว่า
 ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีไม่ได้.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. สามมุตตสูตร

ว่าด้วยความไม่เที่ยงแต่แน่นอนแห่งขันธ ๕

[๒๕๕] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ภิกษุทั้งหลาย ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูล
ถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ รูปอะไรๆ ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความ
แปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น มีอยู่หรือหนอแล? เวทนาอะไรๆ ฯลฯ
สัญญาอะไรๆ ฯลฯ สังขารอะไรๆ ฯลฯ วิญญาณอะไรๆ ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มี
ความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น มีอยู่หรือหนอแล? พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ดูกรภิกษุ รูปอะไรๆ ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคง
เที่ยงอยู่เสมออย่างนั้น ไม่มีเลย. เวทนาอะไรๆ ฯลฯ สัญญาอะไรๆ ฯลฯ สังขารอะไรๆ
 ฯลฯ วิญญาณอะไรๆ ที่เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง ไม่มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา จักคงเที่ยงอยู่
อยู่เสมออย่างนั้น ไม่มีเลย.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. กัททูลสูตรที่ ๑

ว่าด้วยอุปมาขันธ ๕ ด้วยเสาล่ามสุนัข

[๒๕๖] พระนครสาวัตถี ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้มีที่สุดเบื้องต้น เบื้องปลาย
รู้ไม่ได้แล้ว ที่สุดเบื้องต้น ย่อมไม่ปรากฏสำหรับสัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกางกั้น มี
ค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่. มหาสมุทรยังมีสมัยเหือดแห้งไม่เป็นมหาสมุทร.
แต่เราไม่กล่าวว่าสัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกางกั้น มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่อง
เที่ยวไปมาอยู่จะกระทำที่สุดทุกข์ได้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขุนเขาสิเนรุยังมีสมัยที่ถูกไฟไหม้พินาศ
ไปมิได้อยู่ไม่ได้. แต่เรากล่าวไม่ได้ถึงการกระทำที่สุดทุกข์แห่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกาง

กัน มีค้นหาเป็นเครื่องประกอบ ท่องเที่ยวไปมาอยู่. ดูกรภิกษุทั้งหลาย แผ่นดินใหญ่ยังมีสมัย
ที่ถูกไฟไหม้ พินาศไป มีอยู่ไม่ได้. แต่เรากล่าวว่าสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกางกั้น มี
ค้นหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ จะกระทำที่สุดทุกข์ได้.

[๒๕๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุนัขที่เขาผูกไว้ด้วยเชือก ถูกล่ามไว้ที่หลักหรือเสาอันมั่นคง
ย่อมวิ่งวนเวียนหลักหรือเสานั้นเอง แม้ฉันท. ปุณฺณผู้ไม่ได้สติ จนนั่นเหมือนกันแล ไม่ได้
เห็นพระอริยเจ้า ไม่ฉลาดในอริยธรรม ไม่ได้รับแนะนำในอริยธรรม ไม่ได้เห็นสัตบุรุษ ไม่ฉลาด
ในสัพปุริสธรรม ไม่ได้รับแนะนำในสัพปุริสธรรม ย่อมตามเห็นรูปโดยความเป็นตน เห็นตนมีรูป
เห็นรูปในตน หรือเห็นตนในรูป ย่อมตามเห็นเวทนา ... เห็นสัญญา ... เห็นสังขาร ... เห็นวิญญาณ
โดยความเป็นตน เห็นตนมีวิญญาณ เห็นวิญญาณในตน หรือเห็นตนในวิญญาณ เขาย่อมเล่น
วนเวียนรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้นเอง เมื่อเขาเล่นวนเวียนรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณอยู่ ย่อมไม่พ้นไปจากรูป ไม่พ้นไปจากเวทนา ไม่พ้นไปจากสัญญา ไม่พ้นไป
จากสังขาร ไม่พ้นไปจากวิญญาณ ไม่พ้นไปจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทวะ ทุกข์ โทมนัส
อุปายาส เรากล่าวว่าย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวกผู้ได้สติ ได้เห็น
พระอริยเจ้า ฉลาดในอริยธรรม ได้รับแนะนำดีแล้วในอริยธรรม ได้เห็นสัตบุรุษ ฉลาดใน
สัพปุริสธรรม ได้รับแนะนำดีแล้วในสัพปุริสธรรม ย่อมไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นตน ...
ไม่พิจารณาเห็นเวทนา โดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นสัญญา โดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณา
เห็นสังขาร โดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตน ไม่เห็นตนมีวิญญาณ
ไม่เห็นวิญญาณในตน หรือไม่เห็นตนในวิญญาณ อริยสาวกนั้นย่อมไม่เล่นวนเวียนรูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ อริยสาวกนั้นเมื่อไม่เล่นวนเวียนรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
ย่อมพ้นจากรูป พ้นจากเวทนา พ้นจากสัญญา พ้นจากสังขาร พ้นจากวิญญาณ พ้นจากชาติ
ชรา มรณะ โสกะ ปรีทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมพ้นไปจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. คัททูลสูตรที่ ๒

ว่าด้วยอุปมาขันธ ๕ ด้วยเสาล่ามสุนัข

[๒๕๘] พระนครสาวดี ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้ที่สุด เบื้องต้น เบื้องปลายรู้
ไม่ได้แล้ว ที่สุดเบื้องต้น ย่อมไม่ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกางกั้น มีค้นหาเป็น
เครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุนัขที่เขาผูกไว้ด้วยเชือก ถูกล่ามไว้
ที่หลักหรือเสาอันมั่นคง ถ้าแม่มันเดิน มันก็ย่อมเดินใกล้หลักหรือเสานั้นเอง ถ้าแม่มันยืน
มันก็ย่อมยืนใกล้หลักหรือเสานั้นเอง ถ้าแม่มันนั่ง มันก็ย่อมนั่งใกล้หลักหรือเสานั้นเอง ถ้าแม่
มันนอน มันก็ย่อมนอนใกล้หลักหรือเสานั้นเอง แม้ฉันท. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้ไม่ได้
สติ จนนั่นเหมือนกันแล ย่อมตามเห็นรูปว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา
ย่อมตามเห็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา.
ปุณฺณนั้น ถ้าแม่เดิน เขาก็ย่อมเดินใกล้อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้นั่นเอง ถ้าแม่ยืน เขาก็ย่อมยืน
ใกล้อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้นั่นเอง ถ้าแม่นั่ง เขาก็ย่อมนั่งใกล้อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้นั่นเอง

ถ้าเมื่อนอน เขาย่อมนอนใกล้อุปาทานชั้น ๕ เหล่านี้แน่นอน. คุณภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้
แล เธอทั้งหลาย พึงพิจารณาจิตของตนเนื่องๆ ว่า จิตนี้เศร้าหมองแล้วด้วยราคะ โทสะ โมหะ
สิ้นกาลนาน.

ว่าด้วยความเศร้าหมองและผ่องแผ้วของจิต

[๒๕๕] คุณภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย ย่อมเศร้าหมองเพราะจิตเศร้าหมอง สัตว์
ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์ เพราะจิตผ่องแผ้ว. คุณภิกษุทั้งหลาย ภาพนิทรสการนั้น เธอทั้งหลาย
เห็นแล้วหรือ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็นแล้วพระเจ้าข้า.

พ. ภาพนิทรสการเมื่อนั้นแล ช่างเขียนคิดแล้วด้วยจิตนั้นแหละ. จิตนั้นแหละ วิจิตร
กว่าภาพนิทรสการเมื่อนั้น. เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลาย พึงพิจารณาจิตของตนเนื่องๆ ว่า จิตนี้
เศร้าหมองด้วย ราคะ โทสะ โมหะ สิ้นกาลนาน. สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมอง เพราะจิต
เศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์ เพราะจิตผ่องแผ้ว. คุณภิกษุทั้งหลาย เราจะไม่พิจารณา
เห็นหมู่สัตว์อื่นแม้เพียงหมู่หนึ่ง ซึ่งวิจิตรเหมือนอย่างสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายนี้เลย. คุณภิกษุ
ทั้งหลาย สัตว์ดิรัจฉานแม้เหล่านี้แล คนคิดด้วยจิตนั้นแหละ. จิตนั้นแหละวิจิตรกว่าสัตว์
ดิรัจฉานแม้เหล่านั้น. เพราะเหตุนี้ เธอทั้งหลาย พึงพิจารณาจิตของตนเนื่องๆ ว่า จิตนี้
เศร้าหมองแล้วด้วยราคะ โทสะ โมหะ สิ้นกาลนาน. สัตว์ทั้งหลายย่อมเศร้าหมอง เพราะจิต
เศร้าหมอง สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์ เพราะจิตผ่องแผ้ว. คุณภิกษุทั้งหลาย ช่างข้อมหรือช่าง
เขียน เมื่อมีเครื่องข้อมก็ดี ครั่งก็ดี ขมิ้นก็ดี สีเขียวก็ดี สีแดงก็ดี พึงเขียนรูปสตรีหรือรูป
บุรุษ มีอวัยวะใหญ่ย่อยครบทุกส่วนลงที่แผ่นกระดานเกลี้ยงเงา หรือที่ฝา หรือที่แผ่นผ้า แม้
จันใด. คุณภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับ ฉะนั้นเหมือนกัน เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังรูปนั้น
แหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังเวทนานั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังสัญญา
นั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังสังขารนั้นแหละให้เกิด เมื่อจะให้เกิด ย่อมยังวิญญาณ
นั้นแหละให้เกิด. คุณภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่
เที่ยง? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. เพราะเหตุนี้แล ฯลฯ อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ รู้ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๘.

๕. นาวาสุต

ว่าด้วยการสิ้นและไม่สิ้นไปแห่งอาสวะ

[๒๖๐] พระนครสาวัตถิ ฯลฯ คุณภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะของผู้
รู้อยู่ เห็นอยู่ เราไม่กล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะของผู้ไม่รู้ ไม่เห็น. คุณภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อ
บุคคลรู้อยู่เห็นอยู่อย่างไร จึงมีความสิ้นแห่งอาสวะ. เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ว่า รูปดังนี้ ความ
เกิดขึ้นแห่งรูปดังนี้ ความดับแห่งรูปดังนี้ เวทนาดังนี้ ... สัญญาดังนี้ ... สังขารดังนี้ ... วิญญาณ

ดังนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญานดังนี้ ความดับแห่งวิญญานดังนี้ จึงมีความสิ้นไปแห่งอาสวะ.
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่อย่างนี้แล จึงมีความสิ้นไปแห่งอาสวะ.

[๒๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่ประกอบภวานาโยคอยู่ จะพึงเกิดความ
ปรารถนาอย่างนี้ว่า โฉนหนอ ขอจิตของเราพึงพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่น ดังนี้ ก็จริงอยู่
ถึงอย่างนั้น จิตของเธอย่อมไม่พ้นไปจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่นได้เลย. ข้อนั้นเพราะเหตุไร ข้อ
นั้นพึงกล่าวได้ว่า เพราะเธอไม่อบรม เพราะไม่อบรมอะไร เพราะไม่อบรมสติปัญญา ๔ เพราะ
ไม่อบรมสัมมปปธาน ๔ เพราะไม่อบรมอิทธิบาท ๔ เพราะไม่อบรมอินทรีย์ ๕ เพราะไม่อบรม
พละ ๕ เพราะไม่อบรมโพชฌงค์ ๗ เพราะไม่อบรมอริยมรรคมืองค์ ๘. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไข้ไก่อ
๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ไข้เหล่านั้นพึงเป็นของอันแม่ไก่ไม่นอนทับด้วยดี ไม่กกด้วยดี
ไม่ฟักด้วยดี แม่ไก่นั้นถึงจะเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า โฉนหนอ ขอลูกของเราพึงทำลายเปลือก
ไข่ด้วยปลายเล็บเท้า หรือด้วยจะงอยปากออกมาโดยความสวัสดิ์ ดังนี้ก็จริง ถึงอย่างนั้น ลูกไก่
เหล่านั้นก็ไม่สามารถจะทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บเท้า หรือด้วยจะงอยปาก ออกมาโดยความ
สวัสดิ์ได้. ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ทั้งนี้เพราะไข้ไก่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟองนั้น อันแม่ไก่ไม่
นอนทับด้วยดี ไม่กกด้วยดี ไม่ฟักด้วยดี แม้นั้นใด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่ประกอบ
ภวานาโยคอยู่ ฉะนั้นเหมือนกันแล ถึงจะเกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า โฉนหนอ ขอจิต
ของเราพึงพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่น ดังนี้ก็จริง ถึงอย่างนั้น จิตของเธอย่อมไม่พ้นไปจาก
อาสวะเพราะไม่ถือมั่นได้เลย. ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ข้อนั้นพึงกล่าวได้ว่า เพราะเธอไม่อบรม
เพราะเธอไม่อบรมอะไร เพราะไม่อบรมสติปัญญา ๔ เพราะไม่อบรมสัมมปปธาน ๔ เพราะไม่
อบรมอิทธิบาท ๔ เพราะไม่อบรมอินทรีย์ ๕ เพราะไม่อบรมพละ ๕ เพราะไม่อบรมโพชฌงค์ ๗
เพราะไม่อบรมอริยมรรคมืองค์ ๘. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุประกอบภวานาโยคอยู่ ถึงจะไม่
เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า โฉนหนอ ขอจิตของเราพึงพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ดังนี้ก็จริง
อยู่ถึงอย่างนั้น จิตย่อมพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น. ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ข้อนั้นพึงกล่าว
ได้ว่า เพราะเธออบรม เพราะอบรมอะไร เพราะอบรมสติปัญญา ๔ เพราะอบรมสัมมปปธาน ๔
เพราะอบรมอิทธิบาท ๔ เพราะอบรมอินทรีย์ ๕ เพราะอบรมพละ ๕ เพราะอบรมโพชฌงค์ ๗
เพราะอบรมอริยมรรคมืองค์ ๘. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไข้ไก่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ไข่
เหล่านั้นอันแม่ไก่ไม่นอนทับด้วยดี กกด้วยดี ฟักด้วยดี แม่ไก่นั้นถึงจะไม่เกิดความปรารถนาอย่าง
นี้ว่า โฉนหนอ ขอลูกของเราพึงทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บเท้า หรือด้วยจะงอยปาก ออกมา
โดยสวัสดิ์ดังนี้ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น ลูกไก่เหล่านั้นสามารถทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บเท้าหรือ
ด้วยจะงอยปาก ออกมาโดยสวัสดิ์. ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ทั้งนี้ เพราะไข้ไก่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง
หรือ ๑๒ ฟองนั้น อันแม่ไก่ไม่นอนทับด้วยดี กกด้วยดี ฟักด้วยดี แม้นั้นใด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เมื่อภิกษุประกอบภวานาโยคอยู่ ก็ฉะนั้นเหมือนกันแล ถึงจะไม่เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า
โฉนหนอ ขอจิตของเราพึงพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ดังนี้ ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น จิตของเธอ
ย่อมพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น. ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ข้อนั้นพึงกล่าวได้ว่า เพราะเธอ
อบรม เพราะอบรมอะไร เพราะอบรมสติปัญญา ๔ เพราะอบรมสัมมปปธาน ๔ เพราะอบรม

อิทธิบาท ๔ เพราะอบรมอินทรีย์ ๕ เพราะอบรมพละ ๕ เพราะอบรมโพชฌงค์ ๗ เพราะอบรม
อริยมรรคมีองค์ ๘.

[๒๖๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย รอยนิ้วมือย่อมปรากฏ หรือรอยนิ้วหัวแม่มือย่อมปรากฏ
ที่ค้ำมิดของนายช่างไม้ หรือลูกมือของนายช่างไม้ แต่นายช่างไม้หรือลูกมือของนายช่างไม้นั้น
หาไม่รู้ไม่ว่า วันนี้ค้ำมิดของเราสึกไปประมาณเท่านี้ วานนี้สึกไปประมาณเท่านี้ วันก่อนๆ สึกไป
ประมาณเท่านี้ นายช่างไม้หรือลูกมือของนายช่างไม้นั้น มีความรู้แต่ว่า สึกไปแล้ว โดยแท้แล
แม้ฉันใด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุประกอบภวานาโยคอยู่ หาไม่รู้ไม่ว่า วันนี้อาสวะทั้งหลาย
ของเราสิ้นไปแล้วประมาณเท่านี้ วานนี้สิ้นไปแล้วประมาณเท่านี้ หรือวันก่อนๆ สิ้นไปแล้ว
ประมาณเท่านี้ก็จริง ถึงอย่างไรวานนี้ เมื่ออาสวะสิ้นไปแล้ว เขาก็มีความรู้แต่ว่าสิ้นไปแล้วๆ ฉะนั้น
นั้นเหมือนกันแล. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรือที่เขาผูกด้วยพรวน แล่นไปในสมุทร จมลงในน้ำ
สิ้น ๖ เดือน โดยเหันตสมัย เขาเงินขึ้นบก พรวนเหล่านั้นถูกลมและแดดกระทบแล้ว ถูก
ฝนตกรดแล้วย่อมผุ และเปื่อย โดยไม่ยากเลย ฉะนั้นนั้นเหมือนกันแล.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. สัญญาสูตร

ว่าด้วยการเจริญอนิจสัญญา

[๒๖๓] พระนครสาวดีติ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนิจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว
กระทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำการระทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำรูปาระทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำ
การระทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำอวิชาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอสมิมานะทั้งปวงได้. ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ในสราทสมัย ขาวนาเมื่อไถนาด้วยไถคันใหญ่ ย่อมไถทำลายความสืต่อแห่งราก (หญ้า)
ทุกชนิด แม้ฉันใด. อนิจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำ การ
ระทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำ รูปาระทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำการระทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำ
อวิชาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอสมิมานะทั้งปวงได้ ฉะนั้นนั้นเหมือนกันแล.

[๒๖๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย คนเกี่ยวหญ้ามุงกระต่าย เกี่ยวหญ้ามุงกระต่ายแล้ว จับ
ปลาย เข่า ฟาด สลัดออก แม้ฉันใด. อนิจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ ฉะนั้น
เหมือนกันแล.

[๒๖๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวงมะม่วงขาดจากขั้ว ในมะม่วงเหล่านั้น มะม่วง
เหล่าใดเนื่องด้วยขั้ว มะม่วงเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเป็นของหลุดไปตามขั้วมะม่วงนั้น แม้ฉันใด.
อนิจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ฯลฯ ฉะนั้นนั้นเหมือนกันแล.

[๒๖๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย กลอนใดๆ แห่งเรือนยอด กลอนทั้งหมดนั้นไปสู่ยอด
น้อมไปที่ยอด ประชุมลงที่ยอด ยอดทั้งหลายกล่าวว่า เลิศกว่ากลอนเหล่านั้น แม้ฉันใด.
อนิจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ ฉะนั้นนั้นเหมือนกันแล.

[๒๖๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไม่มีกลิ่นที่รากใดๆ ไม่มีกะลำพัก ขนทั้งหลายกล่าวว่า
เลิศกว่าไม่มีกลิ่นที่รากเหล่านั้น แม้ฉันใด. อนิจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฉะนั้นนั้นเหมือน
กันแล.

[๒๖๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไม่มีกลิ่นที่แก่นใด ๆ จันทน์แดง ชนทั้งหลายกล่าวว่า เลิศกว่าไม้ที่มีกลิ่นเหล่านั้น แม้ฉันทโค. อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ ฉันทนั้นเหมือน กันแล.

[๒๖๕] ดุรรกิษุทั้งหลาย ไม่มีกลิ่นที่ดอกใดๆ มะลิ ชนทั้งหลายกล่าวว่า เลิศกว่าไม่มีกลิ่นที่ดอกเหล่านั้น แม้จันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ จันนั้นเหมือนกันแล.

[๒๓๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาผู้น้อยใดๆ ทั้งหมดนั้น ย่อมเป็นผู้เสด็จไปตาม (คล้อยตาม) พระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิ ชนทั้งหลายย่อมกล่าวว่า เลิศกว่าพระราชาผู้น้อยเหล่านั้น แม้ฉันใด อนิจจังสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ ฉันนั้นเหมือนกันแล.

[๒๗๑] ดูกฤกษุทั้งหลาย แสงดาวทั้งหลาย ชนิดใดชนิดหนึ่ง แสงดาวทั้งหมดนั้น
ไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งแสงพระจันทร์ แสงพระจันทร์ ชนทั้งหลายกล่าวว่า เลิศกว่าแสงดาว
เหล่านั้น แม้ฉันใด อนิจจังสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ฯลฯ ฉะนั้นเหมือนกันแล.

[๒๗๒] ดุรภิกษุทั้งหลาย ในสราทสมัย ท้องฟ้าบริสุทธิ์ ปราศจากเมฆ พระอาทิตย์
 ขึ้นไปสู่ท้องฟ้า ย่อมส่องแสงและแผดแสงไฟโรจน์ กำจัดความมืดอันอยู่ในอากาศทั่วไป
 แม้ฉันทใด อนิจจังสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวง
 ได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำวิขาทั้งปวงได้
 ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิमानะได้ทั้งหมด ฉะนั้นเหมือนกันแล.

[๒๗๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อนิจจังสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร? กระทำให้
 มากแล้วอย่างไร? จึงครอบงำมาระทึงปวง ฯลฯ ถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะได้หมด. อนิจจ-
 *สัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ว่า รูปดังนี้ ความเกิดแห่งรูปดังนี้
 ความดับแห่งรูปดังนี้. เวทนาดังนี้ ... สัญญาดังนี้ ... สังขารดังนี้ ... วิญญาณดังนี้ ความเกิดขึ้น
 แห่งวิญญาณดังนี้ ความดับแห่งวิญญาณดังนี้ ย่อมครอบงำมาระทึงปวงได้ ฯลฯ ถอนขึ้น
 ซึ่งอัสมิมานะได้ทั้งหมด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนิจจังสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
 อย่างนี้แล ย่อมครอบงำมาระทึงปวงได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะ
 ทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำวิขาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะได้หมด.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ ปุณฺณวรรคที่ ๕.

รวมพระสูตรที่มีในวรรณนี้ คือ

๑. นทีสูตร ๖. สามุททกสูตร

๒. ปุပ္ผสูตร ๗. กัททูลสูตรที่ ๑

๓. แผนปณิธาน ๔. กัมมทูลสูตรที่ ๒

๔. โคมยสูตร ๕. นาวาสูตร

๕. นบสิบสูตร ๑๐. สัจญาสูตร.

จบ มัธยมศึกษาปีที่ ๖

รวมวรรคที่มีในมูลปัณณาสกนี้ คือ

๑. อุปายวรรค ๒. อรหัตตวรรค ๓. ชัชชนิยวรรค ๔. เถรวรรค

๕. ปุฬพวรรค รวม ๕ วรรค ทุคตปัณณาสกก็เรียกในชั้นหลังยุตนั่น.

จุลปัณณาสก

อันทวรรคที่ ๑

๑. อันตสูตร

ว่าด้วยส่วนคือสัkkายะ ๔

[๒๗๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้:-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วน ๔ อย่างเหล่านี้. ส่วน ๔ อย่างเป็นไฉน? ส่วนคือสัkkายะ ๑ ส่วนคือสัkkายสมุททัย ๑ ส่วนคือสัkkายนิโรธ ๑ ส่วนคือสัkkายนิโรธคามินีปฏิปทา ๑.

[๒๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ส่วนคือสัkkายะเป็นไฉน? ส่วนคือสัkkายะนั้น ควรจะกล่าวว่า อุปาทานขันธ ๕ อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? อุปาทานขันธ ๕ นั้น ได้แก่ อุปาทานขันธคือรูป ๑ อุปาทานขันธคือเวทนา ๑ อุปาทานขันธคือสัญญา ๑ อุปาทานขันธคือสังขาร ๑ อุปาทานขันธคือวิญญาณ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ส่วนคือสัkkายะ.

[๒๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ส่วนคือสัkkายสมุททัยเป็นไฉน? ส่วนคือสัkkายสมุททัยนั้น คือ ตัณหาอันทำให้เกิดในภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนดด้วยอำนาจความผลิตเพิลิน มีปกติผลิตเพิลินยิ่งในภพหรืออารมณ์นั้นๆ. ได้แก่กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ส่วนคือสัkkายสมุททัย.

[๒๗๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ส่วนคือสัkkายนิโรธเป็นไฉน? ส่วนคือสัkkายนิโรธนั้น คือ ความดับโดยไม่เหลือแห่งตัณหาที่นั่นแล ด้วยมรรค คือ วิราคะ ความสละ ความสละคืน ความหลุดพ้น ความไม่มีอาลัย. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ส่วนคือสัkkายนิโรธ.

[๒๗๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ส่วนคือสัkkายนิโรธคามินีปฏิปทาเป็นไฉน? ส่วนคือสัkkายนิโรธคามินีปฏิปทานั้น ได้แก่อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล สัมมาทิฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑ สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวายามะ ๑ สัมมาสติ ๑. สัมมาสมาธิ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ส่วนคือสัkkายนิโรธคามินีปฏิปทา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วน ๔ อย่างนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. ทุกขสูตร

ว่าด้วยอริยสัจธรรม

[๒๗๕] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง.

[๒๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกข์เป็นไฉน? คำว่า ทุกข์นั้น ควรจะกล่าวว่า อุปาทาน-
*ขันธ ๕. อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? คือ อุปาทานขันธคือรูป ๑ อุปาทานขันธคือเวทนา ๑
อุปาทานขันธคือสัญญา ๑ อุปาทานขันธคือสังขาร ๑ อุปาทานขันธคือวิญญาณ ๑. ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกข์.

[๒๗๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขสมุทัยเป็นไฉน? คือ ตัณหาอันทำให้เกิดในภพใหม่
ประกอบด้วยความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน มีปกติเพลิดเพลินยิ่งในภพหรืออารมณ์
นั้นๆ. คือกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกขสมุทัย.

[๒๗๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธเป็นไฉน? คือความดับโดยไม่เหลือแห่งตัณหา
นั้นแล ด้วยมรรค คือ วิราคะ ความสละ ความสละคืน ความหลุดพ้น ความไม่มีความอาลัย.
ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกขนิโรธ.

[๒๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาเป็นไฉน? คืออริยมรรคประกอบ
ด้วยองค์ ๘ นี้ กล่าวคือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ทุกข-
*นิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. สักกายสูตร

ว่าด้วยสักกายะตามแนวอริยสัจธรรม

[๒๘๔] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสักกายะ สักกายสมุทัย
สักกายนิโรธ และสักกายนิโรธคามินีปฏิปทา แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง.

[๒๘๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สักกายะเป็นไฉน? คำว่าสักกายะนั้น ควรจะกล่าวว่า
อุปาทานขันธ ๕. อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? อุปาทานขันธ ๕ นั้น ได้แก่ อุปาทานขันธคือรูป
ฯลฯ อุปาทานขันธคือวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สักกายะ.

[๒๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สักกายสมุทัยเป็นไฉน? สักกายสมุทัยนั้นคือ ตัณหา
อันทำให้เกิดในภพใหม่ ประกอบด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจความเพลิดเพลินยิ่งในภพหรือ
อารมณ์นั้น. กล่าวคือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า
สักกายสมุทัย.

[๒๘๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สักกายนิโรธเป็นไฉน? คือความดับโดยไม่เหลือแห่ง
ตัณหานั้นแล ด้วยมรรค คือ วิราคะ ความสละ ความสละคืน ความหลุดพ้น ความไม่อาลัย.
ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สักกายนิโรธ.

[๒๘๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สักกายนิโรธคามินีปฏิปทาเป็นไฉน? คือ อริยมรรค
ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ กล่าวคือ สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า
สักกายนิโรธคามินีปฏิปทา.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. ปริญญาเขตสุร

ว่าด้วยธรรมที่ควรกำหนดรู้

[๒๘๕] พระนครสาวัตถี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรกำหนดรู้ ความกำหนดรู้ และบุคคลผู้กำหนดรู้แล้ว แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง.

[๒๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่ควรกำหนดรู้เป็นไฉน? คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรกำหนดรู้.

[๒๘๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดรู้เป็นไฉน? ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ความกำหนดรู้.

[๒๘๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้กำหนดรู้แล้วเป็นไฉน? บุคคลผู้กำหนดรู้แล้ว ควรจะกล่าวว่าพระอรหันต์ กล่าวคือ ท่านผู้มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า บุคคลผู้กำหนดรู้แล้ว.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. สมณสูตร ๑

ว่าด้วยผู้ไม่ควรและผู้ควรยกย่องว่าเป็นสมณพราหมณ์

[๒๘๙] พระนครสาวัตถี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้. อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? ได้แก่อุปาทานขันธคือรูป ฯลฯ อุปาทานขันธคือ วิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น ไม่รู้จักซึ่งคุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทาน-
*ขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง. สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นนั้น ย่อมไม่ได้รับยกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะ และไม่ได้รับยกย่องว่า เป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้น ทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ไม่ได้.

[๒๙๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่ง ย่อมรู้จักซึ่งคุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง. สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นนั้นแล ย่อมได้รับยกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะ และได้รับยกย่องว่า เป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้นย่อมทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ได้.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. สมณสูตรที่ ๒

ว่าด้วยผู้ไม่ควรยกย่องว่าเป็นสมณพราหมณ์

[๒๙๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้. อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? ได้แก่ อุปาทานขันธคือรูป ฯลฯ อุปาทานขันธคือวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น ไม่รู้จักซึ่งเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง. สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นนั้น ย่อมไม่ได้รับยกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะ และไม่ได้รับยกย่องว่า เป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง

ท่านเหล่านั้นย่อมทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ไม่ได้.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้ชัดซึ่งเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง. สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นนั้นแล ย่อมได้รับยกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะ และได้รับยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้นย่อมทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ได้.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. โสตาปันนสูตร

ว่าด้วยผู้เป็นพระอริยสาวกโสดาบัน

[๒๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้. อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? ได้แก่ อุปาทานขันธคือรูป ฯลฯ อุปาทานขันธคือวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่พระอริย-
*สาวกย่อมรู้ชัดซึ่งเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า พระอริยสาวกผู้โสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. อรหัตตสูตร

ว่าด้วยผู้เป็นพระอรหัตตนิคคาสพ

[๒๕๗] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้. อุปาทานขันธ ๕ เป็นไฉน? คือ อุปาทานขันธคือรูป ฯลฯ อุปาทานขันธคือวิญญาณ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ภิกษุรู้เหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ ตามความเป็นจริง จึงเป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะไม่ถือมั่น. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ภิกษุผู้เป็นอรหัตตนิคคาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว โดยลำดับ มีกิเลสเป็นเครื่องประกอบไว้ในภพสิ้นไปรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. จันทปหีนสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการละความพอใจในขันธ ๕

[๒๕๘] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละความพอใจ ความกำหนัด ความเพติดเพลิน ความทะยานอยากในรูปเสีย ด้วยอาการอย่างนี้ รูปนั้นจักเป็นอันเธอทั้งหลาย ละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว กระทำให้เป็นจุตตาลยอดค้วน กระทำไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีก ต่อไปเป็นธรรมดา. เธอทั้งหลายจงละความพอใจ ความกำหนัด ความเพติดเพลิน ความทะยานอยากในเวทนา ... ในสัญญา ... ในสังขาร ... ในวิญญาณเสีย ด้วยอาการอย่างนี้ วิญญาณนั้นจักเป็นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว กระทำให้เป็นจุตตาลยอดค้วน กระทำไม่ให้มี ไม่ให้เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา.

จบ สูตรที่ ๘.

๑๐. จันทปหีนสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการละความพอใจในขั้น ๕

[๒๕๕] พระนครสาวัตถี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงละความพอใจ ความกำหนด ความเพติดเพลิน ความทะยานอยาก ความเข้าถึงและความยึดมั่น อันเป็นที่ตั้ง ที่อยู่ประจำ และที่อาศัยแห่งจิต ในรูปเสีย ด้วยอาการอย่างนี้ รูปนั้น จักเป็นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว ทำให้เป็นดุจตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา. เธอทั้งหลายจงละความพอใจ ความกำหนด ความเพติดเพลิน ความทะยานอยาก ความเข้าถึงและความยึดมั่น อันเป็นที่ตั้ง ที่อยู่ประจำและที่อาศัยแห่งจิต ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณเสีย ฯลฯ ด้วยอาการอย่างนี้ วิญญาณนั้นจักเป็นอันเธอทั้งหลายละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว ทำให้เป็นดุจตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา ฉะนั้นแล.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ อังควรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อันตสูตร	๖. สมณสูตรที่ ๒
๒. ทุกขสูตร	๗. โสตาปันนสูตร
๓. สักกายสูตร	๘. อรหันตสูตร
๔. ปริญญะยสูตร	๙. จันทปหีนสูตรที่ ๑
๕. สมณสูตรที่ ๑	๑๐. จันทปหีนสูตรที่ ๒.

ธัมมกถิการวรรคที่ ๒

๑. อวิชาสูตร

ว่าด้วยความหมายของอวิชา

[๓๐๐] พระนครสาวัตถี. ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า อวิชา อวิชา ดังนี้ อวิชาเป็นไฉนหนอแล? และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ไม่รู้ชัดซึ่งรูป ไม่รู้ชัดซึ่งเหตุเกิดแห่งรูป ไม่รู้ชัดซึ่งความดับแห่งรูป ไม่รู้ชัดซึ่งปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งรูป ไม่รู้ชัดซึ่งเวทนา ฯลฯ ไม่รู้ชัดซึ่งสัญญา ฯลฯ ไม่รู้ชัดซึ่งสังขาร ฯลฯ ไม่รู้ชัดซึ่งวิญญาณ ไม่รู้ชัดซึ่งเหตุเกิดวิญญาณ ไม่รู้ชัดซึ่งความดับวิญญาณ ไม่รู้ชัดซึ่งปฏิบัติอันให้ถึงความดับวิญญาณ. ดูกรภิกษุ นี้เรียกว่า อวิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. วิชาสูตร

ว่าด้วยความหมายของวิชา

[๓๐๑] พระนครสาวัตถิ. ภิกขุรูปนั้นนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า วิชา วิชา ดังนี้ วิชาเป็นไฉนหนอแล?
และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ
อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วในโลกนี้ รู้ชัดซึ่งรูป รู้ชัดซึ่งเหตุเกิดแห่งรูป รู้ชัดซึ่งความดับแห่งรูป รู้ชัด
ซึ่งปฏิบัติอันให้ถึงความดับแห่งรูป รู้ชัดซึ่งเวทนา ฯลฯ รู้ชัดซึ่งสัญญา ฯลฯ รู้ชัดซึ่งสังขาร ฯลฯ
รู้ชัดซึ่งวิญญาน รู้ชัดซึ่งเหตุเกิดวิญญาน รู้ชัดซึ่งความดับวิญญาน รู้ชัดซึ่งปฏิบัติอันให้ถึงความ
ดับวิญญาน. ดูกรภิกษุ นี่เรียกว่า วิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่า
นี้แล.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. รัมมกถิกสูตรที่ ๑

ว่าด้วยเหตุที่เรียกว่าพระธรรมกถิก

[๓๐๒] พระนครสาวัตถิ. ภิกขุรูปนั้นนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า พระธรรมกถิก พระธรรมกถิก ดังนี้ ภิกษุ
ชื่อว่า เป็นธรรมกถิก ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมด้วยเหตุเพียง
เท่าไร? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ หากว่า ภิกษุแสดงธรรมเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อ
ความคลายกำหนัด เพื่อความดับรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ไชริ์ ควรจะเรียกว่า
ภิกษุธรรมกถิก. หากว่า ภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความดับรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาน ไชริ์ ควรจะเรียกว่า ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม. หากว่า ภิกษุเป็นผู้หลุด
พ้นแล้ว เพราะเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนัด เพราะดับ เพราะไม่ถือมั่นรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาน ไชริ์ ควรจะเรียกว่า ภิกษุผู้ได้บรรลุนิพพานในปัจจุบัน.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. รัมมกถิกสูตรที่ ๒

ว่าด้วยเหตุที่เรียกว่าพระธรรมกถิก

[๓๐๓] พระนครสาวัตถิ. ภิกขุรูปนั้นนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า พระธรรมกถิก พระธรรมกถิก ดังนี้ ภิกษุชื่อว่า
เป็นธรรมกถิกด้วยเหตุเพียงเท่าไร ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรมด้วยเหตุเพียงเท่าไร?
พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ หากว่า ภิกษุแสดงธรรมเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความ
คลายกำหนัด เพื่อความดับรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ไชริ์ ควรจะเรียกว่า ภิกษุผู้
ธรรมกถิก. หากว่า ภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความ
ดับรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ไชริ์ ควรจะเรียกว่า ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควร
แก่ธรรม. หากว่า ภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะเบื่อหน่าย เพราะคลายกำหนัด เพราะดับ เพราะ
ไม่ถือมั่นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ไชริ์ ควรจะเรียกว่า ภิกษุผู้ได้บรรลุนิพพานใน
ปัจจุบัน.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. พันธสูตร

ว่าด้วยเครื่องจองจำคือขันธ ๕

[๓๐๔] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ฯลฯ ไม่ได้รับคำแนะนำในสัปปริสธรรม ย่อมตามเห็นรูปโดยความเป็นตน เห็นตนมีรูป เห็นรูปในตน หรือเห็นตนในรูป ย่อมตามเห็นเวทนา ... ตามเห็นสัญญา ตามเห็นสังขาร ... ตามเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตน เห็นตนมีวิญญาณ เห็นวิญญาณในตน หรือเห็นตนในวิญญาณ. คูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับแล้ว เป็นผู้ถูกเครื่องจองจำ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จำไว้แล้ว เป็นผู้ถูกเครื่องจำทั้งภายในทั้งภายนอกจำไว้แล้ว เป็นผู้มองไม่เห็นฝั่งนี้ เป็นผู้มองไม่เห็นฝั่งโน้น ย่อมแก่ทั้งๆ ที่ถูกจำ ย่อมตายทั้งๆ ที่ถูกจำ ย่อมไปจากโลกนี้สู่โลกหน้าทั้งๆ ที่ถูกจำ.

[๓๐๕] คูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ได้เห็นพระอริยเจ้าทั้งหลาย ฯลฯ ได้รับคำแนะนำแล้วในสัปปริสธรรม ย่อมไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นตน ไม่เห็นตนมีรูป ไม่เห็นรูปในตน หรือไม่เห็นตนในรูป. ย่อมไม่พิจารณาเห็นเวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ โดยความเป็นตน ไม่เห็นตนมีวิญญาณ ไม่เห็นวิญญาณในตน หรือไม่เห็นตนในวิญญาณ. คูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ไม่เป็นผู้ถูกเครื่องจองจำ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จำไว้ ไม่เป็นผู้ถูกเครื่องจำทั้งภายในภายนอกจำไว้ เป็นผู้มองเห็นฝั่งนี้ เป็นผู้มองเห็นฝั่งโน้น เรากล่าวว่า ภิกษุนั้นพ้นแล้วจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. ปริมุจจิตสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการพิจารณาเห็นขันธ ๕ เพื่อความหลุดพ้น

[๓๐๖] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เธอทั้งหลายย่อมพิจารณาเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่า นั่นไม่ของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ดังนี้หรือ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า หามิได้พระเจ้าข้า. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงพิจารณาเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้. คูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ รู้ชัดว่า ฯลฯ กิเลสเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. ปริมุจจิตสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการพิจารณาเห็นขันธ ๕ เพื่อความหลุดพ้น

[๓๐๗] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เธอทั้งหลายพิจารณาเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้หรือ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า. พระผู้มี

พระภาคตรัสว่า ดีละ ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงพิจารณาเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ รู้ชัดว่า ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. สังโยชนสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ และสังโยชน์

[๓๐๘] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ และสังโยชน์ เธอทั้งหลายจงฟัง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์เป็นไฉน? สังโยชน์เป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ชื่อว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์. ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้น ชื่อว่า สังโยชน์. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ นี้เรียกว่า สังโยชน์.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. อุปาทานสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน และอุปาทาน

[๓๐๙] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน และอุปาทาน เธอทั้งหลายจงฟัง. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานเป็นไฉน? อุปาทานเป็นไฉน? ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ชื่อว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน. ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนั้น ชื่อว่า อุปาทาน. ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน นี้เรียกว่า อุปาทาน.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. สิลสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรใส่ใจโดยแยบคาย

[๓๑๐] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโกญจิตะ อยู่ ณ ป่าอิสิปตน-
*มฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี. ครั้งนั้นแล ท่านพระมหาโกญจิตะออกจากที่พักผ่อนในเวลา
เย็น เข้าไปหาพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ฯลฯ ได้ถามว่า ดูกรท่านพระสารีบุตร ภิกษุผู้มีศีลควร
กระทำกรรมเหล่าไหนไว้ใจโดยแยบคาย? ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรท่านโกญจิตะ ภิกษุ
ผู้มีศีล ควรกระทำอุปาทานชั้น ๕ ไว้ใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์
เป็นดังโรค เป็นดังไฟ เป็นดังลูกศร เป็นความคับแค้น เป็นอาพาธ เป็นของแปรปรวน
เป็นของทรุดโทรม เป็นของสูญ เป็นของไม่ใช่ตัวตน. อุปาทานชั้น ๕ เป็นไฉน? คือ
อุปาทานชั้น ๑ อุปาทานชั้น ๒ คือเวทนา ๑ อุปาทานชั้น ๓ คือสัญญา ๑ อุปาทานชั้น ๔
คือสังขาร ๑ อุปาทานชั้น ๕ คือวิญญาณ ๑. ดูกรท่านโกญจิตะ ภิกษุผู้มีศีล ควรกระทำอุปาทานชั้น ๕
เหล่านี้ไว้ใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังไฟ เป็น
ดังลูกศร เป็นความคับแค้น เป็นอาพาธ เป็นของแปรปรวน เป็นของทรุดโทรม เป็นของสูญ

เป็นของไม่ใช่ตัวตน. คุณท่านโกฏฐิตะ ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ ภิกษุผู้มีศีล กระทำ
อุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ไว้ในใจโดยแยบคาย ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน พึงทำให้แจ้งซึ่ง
โศคาปตติผล.

[๓๑๑] โก. คุณท่านสารีบุตร ภิกษุผู้เป็นโศคาบัน ควรกระทำความเหล่าไหนไว้
ไว้ในใจโดยแยบคาย?

สา. คุณท่านโกฏฐิตะ แม้ภิกษุผู้เป็นโศคาบัน ก็ควรกระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้
ไว้ในใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน. คุณท่านโกฏฐิตะ
ข้อนี้ก็เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ ภิกษุผู้เป็นโศคาบัน กระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ไว้ในใจโดย
แยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน พึงทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล.

[๓๑๒] โก. คุณท่านพระสารีบุตร ภิกษุผู้เป็นสกทาคามี ควรกระทำความเหล่าไหน
ไว้ในใจโดยแยบคาย?

สา. คุณท่านโกฏฐิตะ แม้ภิกษุผู้เป็นพระสกทาคามี ก็ควรกระทำอุปาทานขันธ ๕
เหล่านั้นนั้นแล ไว้ไว้ในใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน. คุณ
ท่านโกฏฐิตะ ข้อนี้ก็เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ ภิกษุผู้เป็นสกทาคามี กระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้
ไว้ในใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน พึงทำให้แจ้งซึ่ง
อนาคามีผล.

[๓๑๓] โก. คุณท่านพระสารีบุตร ภิกษุผู้เป็นอนาคามี ควรกระทำความเหล่าไหนไว้
ไว้ในใจโดยแยบคาย?

สา. คุณท่านโกฏฐิตะ แม้ภิกษุผู้เป็นอนาคามี ก็ควรกระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านั้นนั้นแล
ไว้ในใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน. คุณท่านโกฏฐิตะ
ข้อนี้ก็เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ ภิกษุผู้เป็นอนาคามีกระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ไว้ในใจโดยแยบ
คาย
โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน พึงทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล.

[๓๑๔] โก. คุณท่านพระสารีบุตร ภิกษุผู้เป็นอรหัตต์ ควรกระทำความเหล่าไหนไว้
ไว้ในใจโดยแยบคาย?

สา. คุณท่านโกฏฐิตะ แม้ภิกษุผู้เป็นอรหัตต์ ก็ควรกระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านั้น
นั้นแล ไว้ไว้ในใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังฝี เป็นดัง
ลูกศร เป็นความคับแค้น เป็นอาพาธ เป็นของแปรปรวน เป็นของทรุดโทรม เป็นของสูญ
เป็นของไม่ใช่ตัวตน. คุณท่านโกฏฐิตะ กิจที่จะพึงทำให้อย่างขึ้นไป หรือการสังสมกิจที่กระทำแล้ว
ย่อมไม่มีแก่พระอรหัตต์ และแม้ธรรมเหล่านี้ที่ภิกษุผู้เป็นอรหัตต์เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ก็
เป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และเพื่อสละสัมปชัญญะ.

จบ สูตรที่ ๑๐.

๑๑. สุตวาสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรใส่ใจโดยแยบคาย

[๓๑๕] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโกฏิฐิตะ อยู่ ณ ป่าอิสิปตน-
*มฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี. ครั้นนั้นแล ท่านพระมหาโกฏิฐิตะออกจากที่พักผ่อนในเวลา
เย็น เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ฯลฯ ได้ถามว่า ดูกรท่านพระสารีบุตร ภิกษุผู้ใดสดับแล้ว
ควรกระทำกรรมเหล่าไหนไว้ในใจโดยแยบคาย? ท่านสารีบุตรตอบว่า ดูกรท่านโกฏิฐิตะ ภิกษุผู้
ได้สดับแล้ว ควรกระทำอุปาทานขันธ ๕ ไว้ในใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ
เป็นของไม่ใช่ตัวตน. อุปาทานขันธ ๕ เป็นไหน? คือ อุปาทานขันธ คือ รูป ฯลฯ อุปาทาน
ขันธ คือ วิญญาณ. ดูกรท่านโกฏิฐิตะ ภิกษุผู้ใดสดับแล้ว ควรกระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้
ไว้ในใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน. ดูกรท่านโกฏิฐิตะ
ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ ภิกษุผู้ใดสดับแล้ว กระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ไว้ในใจโดย
แยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน พึงทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

[๓๑๖] โก. ดูกรท่านพระสารีบุตร ภิกษุผู้เป็นพระโสดาบันเล่า ควรกระทำกรรมเหล่า
ไหนไว้ในใจโดยแยบคาย?

สา. ดูกรท่านโกฏิฐิตะ แม้ภิกษุผู้เป็นโสดาบัน ก็ควรกระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้นั่นแล
ไว้ในใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน. ดูกรท่านโกฏิฐิตะ
ข้อนี้ก็เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ ภิกษุผู้เป็นโสดาบัน กระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้ไว้ในใจโดย
แยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ฯลฯ เป็นของไม่ใช่ตัวตน พึงกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล
 ฯลฯ อนาคามีผล ฯลฯ อรหัตผล.

[๓๑๗] โก. ดูกรท่านพระสารีบุตร ภิกษุผู้เป็นอรหัตต์เล่า ควรกระทำกรรมเหล่าไหน
ไว้ในใจโดยแยบคาย?

สา. ดูกรท่านโกฏิฐิตะ แม้ภิกษุผู้เป็นอรหัตต์ ก็ควรกระทำอุปาทานขันธ ๕ เหล่านี้นั่นแล
ไว้ในใจโดยแยบคาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังฝิ เป็นดังลูกศร
เป็นความคับแค้น เป็นอาพาธ เป็นของแปรปรวนเป็นของทรุดโทรม เป็นของสูญ เป็นของไม่
ใช่ตัวตน. ดูกรท่านโกฏิฐิตะ กิจที่จะพึงทำให้อย่างขึ้น ไป หรือการสังสมกิจที่กระทำแล้ว ย่อมไม่
มีแก่พระอรหัตต์ และแม้ถึงกรรมเหล่านี้ที่ภิกษุผู้เป็นพระอรหัตต์เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
ก็เกินไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และเพื่อสละสัมปชัญญะเท่านั้น.

จบ สูตรที่ ๑๑.

๑๒. กัปปสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการรู้เห็นเป็นเหตุไม่มีอหังการมมังการ และมานานุสสัย

[๓๑๘] พระนครสาวัตถี. ครั้นนั้นแล ท่านพระกัปปะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้้อย่างไร
เห็นอยู่อย่างไรหนอแล จึงจะไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสสัย ในกายที่มีใจครองนี้ และ
ในสรรพนิมิตภายนอก?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรกัปปะ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่าง
ใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี

ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี มีอยู่ในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี อริยสาวกเห็นสิ่งทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. ดูกรกัปปะ เมื่อบุคคลรู้้อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล จึงไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัยในกายที่มีใจครองนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก.

จบ สูตรที่ ๑๒.

๑๓. กัปปสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการรู้การเห็นเป็นเหตุปราศจากอหังการมมังการ และมานานุสัย

[๓๑๕] พระนครสาวัตถี. ครั้งนั้นแล ท่านพระกัปปะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้้อย่างไร เห็นอยู่อย่างไหนหนอแล มนัสจึงจะปราศจาก อหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีใจครองนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก ก้าวล่วงมานะด้วยดี สงบระงับ พันวิเศษแล้ว?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรกัปปะ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี มีอยู่ในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี อริยสาวกเห็นสิ่งทั้งหมดนั้น ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา อย่างนี้แล้ว จึงหลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น. ดูกรกัปปะ เมื่อบุคคลรู้้อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล มนัสจึงปราศจากอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในกายที่มีใจครองนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก ก้าวล่วงมานะด้วยดี สงบระงับ พันวิเศษแล้ว.

จบ สูตรที่ ๑๓.

จบธัมมกถิการรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อวิชาสูตร	๗. ปริมุจจิตสูตรที่ ๒
๒. วิชาสูตร	๘. สังโยชนสูตร
๓. ธัมมกถิกสูตรที่ ๑	๙. อุปาทานสูตร
๔. ธัมมกถิกสูตรที่ ๒	๑๐. สีสสูตร
๕. พันธสูตร	๑๑. สุตวาสูตร
๖. ปริมุจจิตสูตรที่ ๑	๑๒. กัปปสูตรที่ ๑
๑๓. กัปปสูตรที่ ๒.	

อวิชาวรรคที่ ๓

๑. สมุทฺธัมมสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความหมายของอวิชาและวิชา

[๓๒๐] พระนครสาวัตถี. ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่

ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า อวิชา
อวิชา ดังนี้ อวิชาเป็นไฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ บุคคลผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ย่อมไม่รู้
ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูปอันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาว่า รูปมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ย่อม
ไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งรูปอันมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาว่า รูปมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูปอันมีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดาว่า รูปมีความ
เกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งเวทนา ... ย่อมไม่รู้ชัดตาม
ความเป็นจริงซึ่งสัญญา ... ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งสังขาร ... ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริง
ซึ่ง

วิญญาณอันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาว่า วิญญาณมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ย่อมไม่รู้ชัดตาม
ความเป็นจริงซึ่งวิญญาณอันมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาว่า วิญญาณมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งวิญญาณ อันมีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดาว่า
วิญญาณมีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา. ดูกรภิกษุ นี้เรียกว่า อวิชา และ
บุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชาด้วยเหตุเพียงเท่านี้.

[๓๒๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุนั้นทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ที่เรียกว่า วิชา วิชา ดังนี้ วิชาเป็นไฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชาด้วย
เหตุเพียงเท่าไร?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ ย่อม
รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป อันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาว่า รูปมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ย่อม
รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป อันมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาว่า รูปมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งรูป อันมีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดาว่า รูปมีความ
เกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งเวทนา ... ย่อมรู้ชัดตามความ
เป็นจริงซึ่งสัญญา ... ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งสังขาร ... ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งวิญญาณ
อันมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดาว่า วิญญาณมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง
ซึ่งวิญญาณ อันมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดาว่า วิญญาณมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ย่อมรู้ชัดตาม
ความเป็นจริงซึ่งวิญญาณ อันมีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดาว่า วิญญาณมีความ
เกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา. ดูกรภิกษุ นี้เรียกว่า วิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชา
ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. สมุทฺธัมมสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความหมายของอวิชา

[๓๒๒] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโกฏฐิตะ อยู่ ณ ป่าอิสิปตน-
*มฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี. ครั้งนั้นแล ท่านพระมหาโกฏฐิตะ ออกจากที่พักผ่อนใน
เวลาเย็น ได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ฯลฯ ได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรท่านพระ-

*สารีบุตร ที่เรียกว่า อวิชา อวิชา ดังนี้ อวิชาเป็น โฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบ ด้วยอวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ ... ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้เรียกว่า อวิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. สมุทฺธัมมสูตรที่ ๓

ว่าด้วยความหมายของวิชา

[๓๒๓] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโกฏิฐิตะ อยู่ ณ ป่าอิสิปตน-
มฤคทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี. ครั้นนั้นแล ท่านพระมหาโกฏิฐิตะ ออกจากที่พักผ่อนใน
เวลาเย็น ได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ฯลฯ แล้วได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรท่าน
พระสารีบุตร ที่เรียกว่า วิชา วิชา ดังนี้ วิชาเป็น โฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบ
ด้วยวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ ... ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้
เรียกว่า วิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อัสดาทสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความหมายของอวิชา

[๓๒๔] พระนครพาราณสี. ท่านพระมหาโกฏิฐิตะนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว
ได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรท่านพระสารีบุตร ที่เรียกว่า อวิชา อวิชา ดังนี้ อวิชา
เป็น โฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระสารีบุตร
ตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ บุคคลผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งคุณ
โทษและอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งคุณ โทษ และอุปายเครื่อง
สลัดออกแห่งเวทนา ... แห่งสัญญา ... แห่งสังขาร ... แห่งวิญญาณ. ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้เรียกว่า
อวิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. อัสดาทสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความหมายของวิชา

[๓๒๕] พระนครพาราณสี. ท่านพระมหาโกฏิฐิตะนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว
ได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรท่านพระสารีบุตร ที่เรียกว่า วิชา วิชา ดังนี้ วิชาเป็น โฉน
หนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกร
ท่านผู้มีอายุ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งคุณ โทษ
และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งคุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัด
ออกแห่งเวทนา ... แห่งสัญญา ... แห่งสังขาร ... แห่งวิญญาณ. ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้เรียกว่า วิชา
และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. สมุทฺธัมมสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความหมายของอวิชา

[๓๒๖] พระนครพาราณสี ท่านพระมหาโกณฑิยะนั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรท่านพระสารีบุตร ที่เรียกว่า อวิชา อวิชา ดังนี้ อวิชา เป็นไฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัด ตามความเป็นจริง ซึ่งความเกิดขึ้น ความดับไป คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งรูปย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งความเกิดขึ้น ความดับไป คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกแห่งเวทนา ... แห่งสัญญา ... แห่งสังขาร ... แห่งวิญญาน. ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้เรียกว่า อวิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. สมุทยัมมสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความหมายของวิชา

[๓๒๗] พระนครพาราณสี. ท่านพระมหาโกณฑิยะนั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรท่านพระสารีบุตร ที่เรียกว่า วิชา วิชา ดังนี้ วิชา เป็นไฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ อริยสาวกได้สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งความเกิดขึ้น ความดับไป คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งความเกิดขึ้น ความดับไป คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งเวทนา ... แห่งสัญญา ... แห่งสังขาร ... แห่งวิญญาน. ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้เรียกว่า วิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. โกณฑิยสูตรที่ ๑

ว่าด้วยความหมายของอวิชาและวิชา

[๓๒๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโกณฑิยะอยู่ ณ ป่าอิสิปตน-
*มฤทายวัน ใกล้พระนครพาราณสี. ครั้นนั้นแล ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักผ่อนในเวลาเย็น ได้เข้าไปหาท่านพระมหาโกณฑิยะถึงที่อยู่ ฯลฯ แล้วได้ถามท่านพระมหาโกณฑิยะว่า ดูกรท่านโกณฑิยะ ที่เรียกว่า อวิชา อวิชา ดังนี้ อวิชาเป็นไฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงไร? ท่านพระมหาโกณฑิยะตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งคุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งคุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งเวทนา ... แห่งสัญญา ... แห่งสังขาร ... แห่งวิญญาน. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อวิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

[๓๒๙] เมื่อท่านพระมหาโกณฑิยะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้ถามว่า ดูกรท่านโกณฑิยะ ที่เรียกว่า วิชา วิชา ดังนี้ วิชาเป็นไฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้

ประกอบด้วยวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระมหาโกณฑิยะตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ อริยสาวก
ผู้ได้สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งคุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัด
ออกแห่งรูป ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งคุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งเวทนา ...
แห่งสัญญา ... แห่งสังขาร แห่งวิญญาณ. ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้เรียกว่า วิชา และบุคคลเป็น
ผู้ประกอบด้วยวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๘.

๘. โกณฑิยสูตรที่ ๒

ว่าด้วยความหมายของอวิชาและวิชา

[๓๓๐] พระนครพาราณสี ท่านพระสารีบุตรนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ถามท่าน
พระมหาโกณฑิยะว่า ดูกรท่านโกณฑิยะ ที่เรียกว่า อวิชา อวิชา ดังนี้ อวิชาเป็นไฉนหนอแล
และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระมหาโกณฑิยะตอบว่า ดูกรท่าน
ผู้มีอายุ ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งความเกิด ความดับ
คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งความเกิด ความ
ดับ คุณ โทษ และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งเวทนา ... แห่งสัญญา ... แห่งสังขาร ... แห่งวิญญาณ.
ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้เรียกว่า อวิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

[๓๓๑] เมื่อท่านพระมหาโกณฑิยะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้ถามว่า ดูกร
ท่านโกณฑิยะ ที่เรียกว่า วิชา วิชา ดังนี้ วิชาเป็นไฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบ
ด้วยวิชาด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระมหาโกณฑิยะตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ อริยสาวกผู้ได้
สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ และ
อุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงซึ่งความเกิด ความดับ คุณ โทษ
และอุปายเครื่องสลัดออกแห่งเวทนา ... แห่งสัญญา ... แห่งสังขาร ... แห่งวิญญาณ. ดูกรท่านผู้
มีอายุ นี้เรียกว่า วิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. โกณฑิยสูตรที่ ๓

ว่าด้วยความหมายของอวิชาและวิชา

[๓๓๒] พระนครพาราณสี. ท่านพระสารีบุตรนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ถาม
ท่านพระมหาโกณฑิยะว่า ดูกรท่านโกณฑิยะ ที่เรียกว่า อวิชา อวิชา ดังนี้ อวิชาเป็นไฉน
หนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระมหาโกณฑิยะกล่าวว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุ ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งรูป ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเหตุเกิดแห่ง
รูป ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งความดับแห่งรูป ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับแห่งรูป ย่อม
ไม่รู้ชัดซึ่งเวทนา ... ซึ่งสัญญา ... ซึ่งสังขาร ... ซึ่งวิญญาณ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเหตุเกิดแห่งวิญญาณ
ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งความดับแห่งวิญญาณ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับแห่งวิญญาณ.
ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้เรียกว่า อวิชา และบุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยอวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล.

[๓๓๓] เมื่อท่านพระมหาโกณฑิยะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงได้ถามว่า ดูกร

ท่านโกฏิฐะ ที่เรียกว่า วิชา วิชา ดังนี้ วิชาเป็น โฉนหนอแล และบุคคลเป็นผู้ประกอบ
ด้วยวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่าไร? ท่านพระมหาโกฏิฐะตอบว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ อริยสาวกผู้ได้
สดับแล้วในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งรูป ย่อมรู้ชัดซึ่งเหตุเกิดแห่งรูป ย่อมรู้ชัดซึ่งความดับแห่ง
รูป ย่อมรู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับแห่งรูป ย่อมรู้ชัดซึ่งเวทนา ... ซึ่งสัญญา ... ซึ่ง
สังขาร ... ซึ่งวิญญาน ย่อมรู้ชัดซึ่งเหตุเกิดแห่งวิญญาน ย่อมรู้ชัดซึ่งความดับแห่งวิญญาน ย่อม
รู้ชัดซึ่งข้อปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับแห่งวิญญาน ดูกรท่านผู้มีอายุ นี้เรียกว่า วิชา และ
บุคคลเป็นผู้ประกอบด้วยวิชา ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ อวิชชาวรรคที่ ๓.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สมุทยัมมสูตรที่ ๑	๖. สมุทยัมมสูตรที่ ๑
๒. สมุทยัมมสูตรที่ ๒	๗. สมุทยัมมสูตรที่ ๒
๓. สมุทยัมมสูตรที่ ๓	๘. โกฏิฐิตสูตรที่ ๑
๔. อัสสาทสูตรที่ ๑	๙. โกฏิฐิตสูตรที่ ๒
๕. อัสสาทสูตรที่ ๒	๑๐. โกฏิฐิตสูตรที่ ๓.

กุกกุพวรรคที่ ๔

๑. กุกกุพสูตร

ว่าด้วยขันธ ๕ เป็นของร้อน

[๓๓๔] พระนครสาวัตถี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปเป็นของเราร้อน เวทนาเป็นของ
เราร้อน สัญญาเป็นของเราร้อน สังขารเป็นของเราร้อน วิญญานเป็นของเราร้อน. ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ใน
เวทนา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขาร ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาน
เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จึงหลุดพ้น. เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมี
ญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว. รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำ
เสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. อนิจจสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการละฉันทะในสิ่งที่เป็นอนิจจัง

[๓๓๕] พระนครสาวัตถี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละฉันทะในสิ่งที่ไม่เที่ยง
เสีย. กิอะไรเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เธอทั้งหลายพึงละฉันทะในรูปนั้นเสีย.
เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญานเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เธอทั้งหลายพึงละฉันทะในวิญญาน
นั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. อนิจจสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการละราคะในสิ่งที่เป็นอนิจจัง

[๓๓๖] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละราคะในสิ่งที่ไม่เที่ยงเสีย. ก้อะไรเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เธอทั้งหลายพึงละราคะในรูปนั้นเสีย. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เธอทั้งหลายพึงละราคะในวิญญาณนั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อนิจจสูตรที่ ๓

ว่าด้วยการละฉันทะราคะในสิ่งที่เป็นอนิจจัง

[๓๓๗] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละฉันทะราคะในสิ่งที่ไม่เที่ยงเสีย. ก้อะไรเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เธอทั้งหลายพึงละฉันทะราคะในรูปนั้นเสีย. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เธอทั้งหลายพึงละฉันทะราคะในวิญญาณเสีย.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. ทุกขสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการละฉันทะในสิ่งที่เป็นทุกข์

[๓๓๘] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละฉันทะในสิ่งที่เป็นทุกข์เสีย. ก้อะไรเป็นสิ่งที่ทุกข์ รูปเป็นสิ่งที่ทุกข์ เธอทั้งหลายพึงละฉันทะในรูปนั้นเสีย. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นสิ่งที่ทุกข์ เธอทั้งหลายพึงละฉันทะในวิญญาณนั้นเสีย

จบ สูตรที่ ๕.

๖. ทุกขสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการละราคะในสิ่งที่เป็นทุกข์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละราคะในสิ่งที่เป็นทุกข์เสีย. ก้อะไรเป็นสิ่งที่ทุกข์ รูปเป็นสิ่งที่ทุกข์ เธอทั้งหลายพึงละราคะในรูปนั้นเสีย. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นสิ่งที่ทุกข์ เธอทั้งหลายพึงละราคะในวิญญาณนั้นเสีย

จบ สูตรที่ ๖.

๗. ทุกขสูตรที่ ๓

ว่าด้วยการละฉันทะราคะในสิ่งที่เป็นทุกข์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละฉันทะราคะในสิ่งที่เป็นทุกข์เสีย. ก้อะไรเป็นสิ่งที่ทุกข์ รูปเป็นสิ่งที่ทุกข์ เธอทั้งหลายพึงละฉันทะราคะในรูปนั้นเสีย. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นสิ่งที่ทุกข์ เธอทั้งหลายพึงละฉันทะราคะในวิญญาณนั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. อนัตตสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการละนันทะในสิ่งที่เป็นอนัตตา

[๓๓๕] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละนันทะในสิ่งที่เป็นอนัตตาเสีย ก็อะไรเป็นสิ่งที่เป็อนัตตา รูปเป็นสิ่งที่เป็อนัตตา เธอทั้งหลายพึงละนันทะในรูปนั้นเสีย. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นสิ่งที่เป็อนัตตา เธอทั้งหลายพึงละนันทะในวิญญาณนั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. อนัตตสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการละราคะในสิ่งที่เป็นอนัตตา

[๓๔๐] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละราคะในสิ่งที่เป็นอนัตตาเสีย. ก็อะไรเป็นสิ่งที่เป็อนัตตา รูปเป็นสิ่งที่เป็อนัตตา เธอทั้งหลายพึงละราคะในรูปนั้นเสีย. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นสิ่งที่เป็อนัตตา เธอทั้งหลายพึงละราคะในวิญญาณนั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. อนัตตสูตรที่ ๓

ว่าด้วยการละฉันทราคะในสิ่งที่เป็นอนัตตา

[๓๔๑] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละฉันทราคะในสิ่งที่เป็นอนัตตาเสีย. ก็อะไรเป็นสิ่งที่เป็อนัตตา รูปเป็นสิ่งที่เป็อนัตตา เธอทั้งหลายพึงละฉันทราคะในรูปนั้นเสีย. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเป็นสิ่งที่เป็อนัตตา เธอทั้งหลายพึงละฉันทราคะในวิญญาณนั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๑๐.

๑๑. กุลปุตตสูตรที่ ๑

ว่าด้วยธรรมอันสมควรแก่กุลบุตร

[๓๔๒] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้มากด้วยความเบื่อหน่ายในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ นี้ย่อมเป็นธรรมสมควรแห่งกุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา. เมื่อเป็นผู้มากด้วยความเบื่อหน่ายในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ย่อมกำหนดรู้ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อกำหนดรู้ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อมหลุดพ้นไปจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๑๑.

๑๒. กุลปุตตสูตรที่ ๒

ว่าด้วยธรรมอันสมควรแก่กุลบุตร

[๓๔๓] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ นี้ย่อมเป็นธรรมสมควรแห่งกุลบุตรผู้บวช

ด้วยศรัทธา. เมื่อพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ
ย่อมกำหนดรู้ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อกำหนดรู้ซึ่งรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ ย่อมหลุดพ้นไปจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จากชาติ ชรา
มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๑๒.

๑๓. กุลปุตตสูตรที่ ๓

ว่าด้วยธรรมอันสมควรแก่กุลบุตร

[๓๔๔] พระนครสาวัตถิ. คูณภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์
ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ นี้ย่อมเป็นธรรมสมควรแก่กุลบุตรผู้บวช
ด้วยศรัทธา ฯลฯ เรากล่าวว่า ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๑๓.

๑๔. กุลปุตตสูตรที่ ๔

ว่าด้วยธรรมอันสมควรแก่กุลบุตร

[๓๔๕] พระนครสาวัตถิ. คูณภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้พิจารณาเห็นความเป็น
อนัตตาในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ นี้ย่อมเป็นธรรมสมควรแก่กุลบุตร
ผู้บวชด้วยศรัทธา. เมื่อพิจารณาเห็นความเป็นอนัตตาในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร
ในวิญญาณ ย่อมกำหนดรู้ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อกำหนดรู้ซึ่งรูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ ย่อมหลุดพ้นไปจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จากชาติ
ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์.

จบ สูตรที่ ๑๔.

จบ กุญพวรรคที่ ๔.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุญพสูตร	๘. อนัตตสูตรที่ ๑
๒. อนิจจสูตรที่ ๑	๙. อนัตตสูตรที่ ๒
๓. อนิจจสูตรที่ ๒	๑๐. อนัตตสูตรที่ ๓
๔. อนิจจสูตรที่ ๓	๑๑. กุลปุตตสูตรที่ ๑
๕. ทุกขสูตรที่ ๑	๑๒. กุลปุตตสูตรที่ ๒
๖. ทุกขสูตรที่ ๒	๑๓. กุลปุตตสูตรที่ ๓
๗. ทุกขสูตรที่ ๓	๑๔. กุลปุตตสูตรที่ ๔

ทิฏฐิวรรคที่ ๕

๑. อัชฌัตติกสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งสุขและทุกข์ภายใน

[๓๔๖] พระนครสาวดี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะอาศัยอะไร สุขและทุกข์ภายในจึงเกิดขึ้น? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะอาศัยรูป สุขและทุกข์ภายในจึงเกิดขึ้น เมื่อเวณามิอยู่ ... เมื่อสัญญา มิอยู่ ... เมื่อสังขาร มิอยู่ ... เมื่อวิญญาณ มิอยู่ ... เพราะอาศัยวิญญาณ สุขและทุกข์ภายในจึงเกิดขึ้น.

[๓๔๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สุขและทุกข์ภายในจึงบังเกิดขึ้น เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สุขและทุกข์ภายในจึงเกิดขึ้น เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. เอตังมมสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งการยึดมั่นว่าเป็นของเรา

[๓๔๘] พระนครสาวดี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดมั่นอะไร บุคคลจึงตามเห็นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูปอยู่ เพราะอาศัยรูป เพราะยึดมั่นรูป บุคคลจึงตามเห็นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา. เมื่อเวณามิอยู่ ... เมื่อสัญญา มิอยู่ ... เมื่อสังขาร มิอยู่ ... เมื่อวิญญาณ มิอยู่ ... เพราะอาศัยวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ บุคคลจึงตามเห็นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา.

[๓๔๕] พ. ดุกริกขุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา บุคคลพึงตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ ... เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา บุคคลพึงตามเห็นว่
นั้นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดุกริกขุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. เอโสอัคคาสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งสัสสตทิฐิ

[๓๕๐] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดุกริกขุทั้งหลาย
เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดมีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนก็อันนั้น โลกก็
อันนั้น เรานั้นละ โลกนี้ไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา?
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาค
เป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดุกริกขุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะอาศัยรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดมีทิฐิอย่างนี้
ว่า ตนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละ โลกนี้ไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความ
ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณ
มีอยู่ เพราะอาศัยวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดมีทิฐิอย่างนี้ว่า ตนก็อันนั้น โลกก็อัน
นั้น เรานั้นละ โลกนี้ไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา.

[๓๕๑] พ. ดุกริกขุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยง
หรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดมีทุกข์อย่างนี้ว่า
คนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละ โลกนี้ไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่
เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดมีทุกข์อย่างนี้ว่า
คนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละ โลกนี้ไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่
เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. โจนเมสิยาสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งนัตถิกิทธิ

[๓๕๒] พระนครสาวตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไร
มีอยู่ เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดมีทุกข์อย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริวารของ
เราไม่พึงมี เราจักไม่มี บริวารของเราจักไม่มี? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะอาศัยรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดมีทุกข์
อย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี บริวารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี บริวารของเราจักไม่มี. เมื่อเวทนามีอยู่ ...
เมื่อสัญญามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะอาศัยวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ
จึงเกิดมีทุกข์อย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริวารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี บริวารของเราจักไม่มี.

[๓๕๓] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยง
หรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดมีทุกข์อย่างนี้ว่า
เราไม่พึงมี และบริวารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี บริวารของเราจักไม่มี เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้น
บ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดมีทุกข์อย่างนี้ว่า
เราไม่พึงมี และบริวารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี บริวารของเราจักไม่มี เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้น
บ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. มิจฉาทิฏฐิสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งมิจฉาทิฏฐิ

[๑๕๔] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่
เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดมีมิจฉาทิฏฐิ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ธรรมของ
ข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปแลมีอยู่ เพราะอาศัยรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดมีมิจฉาทิฏฐิ.
เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะอาศัยวิญญาณ
เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดมีมิจฉาทิฏฐิ.

[๑๕๕] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยง
หรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนธรรมดา พึงเกิดมีมิจฉาทิฏฐิ เพราะไม่
อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดมีมิจฉาทิฏฐิ
เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. สักกายทิฐิสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งสักกายทิฐิ

[๓๕๖] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดมีสักกายทิฐิ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะอาศัยรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดมีสักกายทิฐิ. เมื่อเวทนา มีอยู่ ... เมื่อสัญญา มีอยู่ ... เมื่อสังขาร มีอยู่ เมื่อวิญญาณ มีอยู่ เพราะอาศัยวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดมีสักกายทิฐิ.

[๓๕๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดมีสักกายทิฐิ เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดมีสักกายทิฐิ เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๖

๗. อัตตานุทิฐิสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งอัตตานุทิฐิ

[๓๕๘] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดมีอัตตานุทิฐิ? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่

พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะอาศัยรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดมีอัตตานุ-

*ทิจฺญิ. เมื่อเวณามิอยู่ ... เมื่อสัญญามิอยู่ ... เมื่อสังขารมิอยู่ ... เมื่อวิญญาณมิอยู่ เพราะอาศัย-

*วิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดมีอัตตานุทิจฺญิ.

[๓๕๕] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดมีอัตตานุทิจฺญิ

เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดมีอัตตานุทิจฺญิ

เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. อภินิเวสสูตรที่ ๑

ว่าด้วยเหตุแห่งความยึดมั่น

[๓๖๐] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่

เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดความพัวพันด้วยสังโยชน์และความยึดมั่น?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะอาศัยรูป จึงเกิดความพัวพันด้วยสังโยชน์และ

ความยึดมั่น. เมื่อเวณามิอยู่ ... เมื่อสัญญามิอยู่ ... เมื่อสังขารมิอยู่ ... เมื่อวิญญาณมิอยู่

เพราะอาศัยวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดความพัวพันด้วยสังโยชน์และความยึดมั่น.

[๓๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดความพัวพันด้วย
สังโยชน์และความยึดมั่น เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดความพัวพันด้วย
สังโยชน์และความยึดมั่น เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความ
เป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๘.

๘. อภินเวสสูตรที่ ๒

ว่าด้วยเหตุแห่งความยึดมั่น

[๓๖๒] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่
เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดความพัวพันและความหมกมุ่นด้วยสังโยชน์ และ
ความยึดมั่น? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย
มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะอาศัยรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดความพัวพัน
และความหมกมุ่นด้วยสังโยชน์และความยึดมั่น. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญามีอยู่ ... เมื่อ
สังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะอาศัยวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดความพัวพัน
และความหมกมุ่นด้วยสังโยชน์และความยึดมั่น.

[๓๖๓] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยง
หรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดความพัวพันและ
ความหมกมุ่นด้วยสังโยชน์ และความยึดมั่น เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา พึงเกิดความพัวพันและความหมกมุ่นด้วยสังโยชน์และความยึดมั่น เพราะไม่อาศัยสิ่งนั้นบ้างหรือ?

ภ. ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. อนันตสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นอนิจจังและมีไช้ของเรา

[๓๖๔] พระนครสาวัตถี. ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนท์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว พึงเป็นผู้ๆ เดียวหลีกเลี่ยงจากอกุศล ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่เถิด. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

อา. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

อา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

อา. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

อา. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

อา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

อา. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

[๓๖๕] พ. ดูกรอานนท์ เพราะเหตุานั้นแล รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ใกล้ก็ดี รูปทั้งหมดนั้น เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในก็ดี

ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี สะเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี อยู่ในที่ใกล้ก็ดี
วิญญาณทั้งหมดนั้น เธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา
นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. ดูกรอานนท์ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้
ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป แม้ในเวทนา แม้ในสัญญา แม้ในสังขาร แม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย
ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จึงหลุดพ้น. เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า
หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อ
ความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ ทิฏฐิวัรรคที่ ๕.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัชฌัตติกสูตร	๖. สักกายทิฏฐิสูตร
๒. เอตังมมสูตร	๗. อัคคานุทิฏฐิสูตร
๓. เอโสธคาสสูตร	๘. อภินิเวสสูตรที่ ๑
๔. โมจเมสิยาสูตร	๙. อภินิเวสสูตรที่ ๒
๕. มิจฉาทิฏฐิสูตร	๑๐. อานันทสูตร.

จบ จุลปิณณาสก.

รวมวรรคที่มีในจุลปิณณาสกนั้น คือ

๑. อันตวรรค	๔. กุกกุพวรรค
๒. ชัมมกถิक्ขวรรค	๕. ทิฏฐิวัรรค
๓. อวิชชาวรรค	

รวม ๕ วรรค คติยปิณณาสกและนิบาตก็เรียกในชั้นธสังยุตนั้น

รวมปิณณาสกที่มีในชั้นธสังยุต ๓ ปิณณาสก.

จบ ชั้นธสังยุต.

๒. ราชสังยุต

ปฐมวรรคที่ ๑

๑. มารสูตร

ว่าด้วยขันธมาร

[๓๖๖] พระนครสาวตถิ. ครั้งนั้นแล ท่านพระราชา ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า มาร มาร ดังนี้ ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรหนอ
แล จึงเรียกว่า มาร?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชนะ เมื่อรูปมีอยู่ มาร (ความตาย) จึงมี ผู้ทำให้ตายจึงมี ผู้ตายจึงมี เพราะฉะนั้นแหละ ราชะ เธอจงพิจารณาเห็นรูปว่า เป็นมาร เป็นผู้ทำให้ตาย เป็นผู้ตาย เป็นโรค เป็นหัวฝี เป็นลูกศร เป็นความทุกข์ เป็นตัวทุกข์ บุคคลเหล่าใดพิจารณาเห็นรูปนี้เป็นอย่างนี้ บุคคลเหล่านั้น ชื่อว่า ย่อมเห็นชอบ. เมื่อเวทนามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสัญญาามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสังขารมีอยู่ ฯลฯ เมื่อวิญญาณมีอยู่ มารจึงมี ผู้ทำให้ตายจึงมี ผู้ตายจึงมี เพราะฉะนั้นแหละ ราชะ เธอจงพิจารณาเห็นวิญญาณว่า เป็นมาร เป็นผู้ทำให้ตาย เป็นผู้ตาย เป็นโรค เป็นหัวฝี เป็นลูกศร เป็นความทุกข์ เป็นตัวทุกข์ บุคคลเหล่าใดพิจารณาเห็นวิญญาณนี้เป็นอย่างนี้ บุคคลเหล่านั้น ชื่อว่า ย่อมเห็นชอบ.

รา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความเห็นชอบมีประโยชน์อย่างไร พระเจ้าข้า?

พ. ดูกรราชนะ ความเห็นชอบมีประโยชน์ให้เบื่อง่าย.

รา. ความเบื่อง่ายมีประโยชน์อย่างไร พระเจ้าข้า?

พ. ดูกรราชนะ ความเบื่อง่ายมีประโยชน์ให้คลายกำหนด.

รา. ก็ความคลายกำหนดเล่ามีประโยชน์อย่างไร พระเจ้าข้า?

พ. ดูกรราชนะ ความคลายกำหนดมีประโยชน์ให้หลุดพ้น.

รา. ความหลุดพ้นเล่า มีประโยชน์อย่างไร พระเจ้าข้า?

พ. ดูกรราชนะ ความหลุดพ้นมีประโยชน์เพื่อนิพพาน.

รา. นิพพานเล่ามีประโยชน์อย่างไร พระเจ้าข้า?

พ. ดูกรราชนะ เธอถามเลยปัญหาไปเสียแล้ว เธอไม่อาจเพื่อถือเอาที่สุดของปัญหาได้.

ดูกรราชนะ อันพรหมจรรย์เป็นคุณชาติยิ่งลงสู่निพพาน มินิพพานเป็นที่สุด อันกุลบุตรย่อมอยู่ ประพฤติแล.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. สัตตสูตร

ว่าด้วยเหตุที่เรียกว่าสัตว์

[๓๖๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่าน อนาถปิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ครั้งนั้นแล ท่านพระราชนิครได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถาม พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า สัตว์ สัตว์ ดังนี้ ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร หนอแล จึงเรียกว่า สัตว์?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชนะ เพราะเหตุที่มี ความพอใจ ความกำหนด ความเพติดเพลิน ความทะยานอยากในรูปแล เป็นผู้ข้องในรูป เป็นผู้เกี่ยวข้องในรูปนั้น ฉะนั้น จึงเรียกว่า สัตว์. เพราะเหตุที่มี ความพอใจ ความกำหนด ความเพติดเพลิน ความทะยานอยาก ในเวทนา ... ในสัญญา ... ในสังขาร ... ในวิญญาณ เป็นผู้ข้องในวิญญาณ เป็นผู้เกี่ยวข้อง ในวิญญาณนั้น ฉะนั้น จึงเรียกว่า สัตว์. ดูกรราชนะ เด็กชายหรือเด็กหญิง เล่นอยู่ตามเรือนฝุ่นทั้งหลาย เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก

ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความกระวนกระวาย ไม่ปราศจากความทะยานอยาก
ในเรือนฝุ่นเหล่านั้นอยู่เพียงใด ย่อมอาลัย ย่อมอยากเล่น ย่อมหวงแหน ย่อมยึดถือเรือนฝุ่น
ทั้งหลายอยู่เพียงนั้น. ดูกรราชนี แต่ว่าในกาลใด เด็กชายหรือเด็กหญิงเป็นผู้ปราศจากความ
กำหนด ปราศจากความพอใจ ปราศจากความรัก ปราศจากความกระหาย ปราศจากความกระวน
กระวาย ปราศจากความทะยานอยากในเรือนฝุ่นเหล่านั้นแล้ว ในกาลนั้นแล เด็กชายหรือ
เด็กหญิงเหล่านั้น ย่อมรื้อ ย่อมยื้อแย่ง ย่อมก่จัด ย่อมทำเรือนฝุ่นเหล่านั้น ให้เล่นไม่ได้
ด้วยมือและเท้า ฉะนั้น ดูกรราชนี แม้เธอทั้งหลายก็จงรื้อ จงยื้อแย่ง จงก่จัด จงทำรูปให้
เป็นของเล่นไม่ได้ จงปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหา จงรื้อ จงยื้อแย่ง จงก่จัด จงทำเวทนา
ให้เป็นของเล่นไม่ได้ จงปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหา จงรื้อ จงยื้อแย่ง จงก่จัด จงทำ
สัญญาให้เป็นของเล่นไม่ได้ จงปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหา จงรื้อ จงยื้อแย่ง จงก่จัด
จงทำสังขารให้เป็นของเล่นไม่ได้ จงปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหา จงรื้อ จงยื้อแย่ง
จงก่จัด จงทำวิญญาณให้เป็นของเล่นไม่ได้ จงปฏิบัติเพื่อความสิ้นไปแห่งตัณหา ฉะนั้น
นั้นเทียวแล. ดูกรราชนี เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหา เป็นนิพพาน.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. ภวนตติสูตร

ว่าด้วยกิเลสที่นำไปสู่ภพ

[๓๖๘] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระราชนีได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ที่เรียกว่า กิเลสเครื่องนำไปในภพ ในภพ ดังนี้ กิเลสเครื่องนำไปในภพเป็นไฉน?
ความดับกิเลสเครื่องนำไปในภพเป็นไฉน?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชนี ความพอใจ ความกำหนด ความผลิตเพลิน
ความทะยานอยาก ความเข้าถึง ความยึดมั่น อันเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยแห่งจิต ในรูป.
นี้เรากล่าวว่า กิเลสเครื่องนำไปในภพ เพราะความดับสนิทแห่งกิเลสเหล่านั้น เรากล่าวว่า
เป็นธรรมที่ดับสนิทแห่งกิเลสเครื่องนำไปในภพ. ความพอใจ ความกำหนด ความผลิตเพลิน
ความทะยานอยาก ความเข้าถึง ความยึดมั่น อันเป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัยแห่งจิต ในเวทนา ...
ในสัญญา ... ในสังขาร ... ในวิญญาณ. นี้เรากล่าวว่า กิเลสเครื่องนำไปในภพ เพราะความดับ-
*สนิทแห่งกิเลสเหล่านั้น เรากล่าวว่า เป็นธรรมเป็นที่ดับสนิทแห่งกิเลสเครื่องนำไปในภพ.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. ปริญญยสูตร

ว่าด้วยธรรมที่ควรกำหนดรู้

[๓๖๙] พระนครสาวัตถิ. ครั้งนั้นแล ท่านพระราชนีได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่
ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
กะท่านพระราชนีว่า ดูกรราชนี เราจักแสดงปริญญยธรรม ธรรมอันบุคคลควรกำหนดรู้ ปริญญา
ความกำหนดรู้ และปริญญาตาวิบุคคล บุคคลผู้กำหนดรู้ เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.
ท่านพระราชนี รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราชนี ปริญญย-

*ธรรมเป็นไฉน? ดูกรราคะ รูปแลเป็นปริยญฺยธรรม เวทนาเป็นปริยญฺยธรรม สัญญาเป็นปริยญฺยธรรม สังขารเป็นปริยญฺยธรรม วิญญาณเป็นปริยญฺยธรรม. ดูกรราคะ ธรรมเหล่านี้เรากล่าวว่า ปริยญฺยธรรม: ดูกรราคะ ปริยญาเป็นไฉน? ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ. นี่เรากล่าวว่าปริยญา. ดูกรราคะ ปริยญาตาวิบุคฺคเป็นไฉน? ผู้ที่เขาพึงเรียกกันว่า พระอรหันต์ คือ ท่านผู้มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้. ดูกรราคะ ผู้นี้เรากล่าวว่า ปริยญาตาวิบุคฺค.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

ว่าด้วยผู้ควรยกย่องและไม่ควรยกย่องว่าเป็นสมณพราหมณ์

[๓๗๐] พระนครสาวิตตี. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระราคะว่า ดูกรราคะ อุปาทานขันธ์ ๕ ประการนี้. ๕ ประการเป็นไฉน? คือ อุปาทานขันธ์คือรูป ๑ อุปาทานขันธ์คือเวทนา ๑ อุปาทานขันธ์ คือสัญญา ๑ อุปาทานขันธ์คือสังขาร ๑ อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ ๑ ดูกรราคะ ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น ไม่รู้ชัดซึ่งคุณ โทษ และธรรมเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ์ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ได้รับยกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือไม่ได้รับยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้นจะทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ไม่ได้เลย.

[๓๗๑] ดูกรราคะ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น รู้ชัดซึ่งคุณ โทษ และธรรมเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ์ ๕ ประการ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น แล ย่อมได้รับยกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และได้รับยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้นย่อมทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ และประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ได้ด้วย.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

ว่าด้วยผู้ควรยกย่องและไม่ควรยกย่องว่าเป็นสมณพราหมณ์

[๓๗๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระราคะว่า ดูกรราคะ อุปาทานขันธ์ ๕ ประการนี้. ๕ ประการเป็นไฉน? คือ อุปาทานขันธ์คือรูป ... อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ. ดูกรราคะ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น ไม่รู้ชัดเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และธรรมเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทานขันธ์ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ได้รับยกย่องว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือว่าไม่ได้รับยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง

ท่านเหล่านั้นจะทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ไม่ได้เลย. ดูกรราคะ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่านั้น ย่อมรู้ชัดเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และธรรมเครื่องสลัดออกแห่งอุปาทาน-

*ขันธ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมได้รับยกย่องว่าเป็น สมณะในหมู่สมณะและได้รับยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้นยอมทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ได้ด้วย.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. โสตาปันนสูตร

ว่าด้วยเหตุให้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน

[๓๗๓] พระนครสาวดี. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระราชนว่า ดูกรราชน อุปาทาน-
*ขันธ ๕ ประการนี้. ๕ ประการเป็นไฉน? คือ อุปาทานขันธคือรูป ฯลฯ อุปาทานขันธคือวิญญาน.
ดูกรราชน ในกาลใดแล อริยสาวกย่อมรู้ชัดเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และธรรมเครื่อง
สลัดออกแห่งอุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริง. เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เรากล่าวว่า
เป็นโสดาบันผู้มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. อรหัตสูตร

ว่าด้วยเหตุให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์

[๓๗๔] พระนครสาวดี. พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระราชนว่า ดูกรราชน อุปาทาน-
*ขันธ ๕ ประการนี้. ๕ ประการเป็นไฉน? คือ อุปาทานขันธคือรูป ... อุปาทานขันธคือวิญญาน.
ดูกรราชน ในกาลใดแล ภิกษุรู้ชัดเหตุเกิด ความดับ คุณ โทษ และธรรมเครื่องสลัดออก
แห่งอุปาทานขันธ ๕ ประการนี้ ตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมเป็นผู้หลุดพ้นเพราะไม่ถือมั่น. ดูกร
ราชน ภิกษุนี้เรากล่าวว่า เป็นอรหัตตนิมิตตพ ผู้อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลง
ภาระลงแล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว ผู้หมดสิ้นกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพแล้ว
ผู้หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. ฉันทราคสูตรที่ ๑

ว่าด้วยการละฉันทราคในขันธ ๕

[๓๗๕] พระนครสาวดี. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระราชนว่า ดูกรราชน เธอ
จงละความพอใจ ความกำหนัด ความเพลิดเพลิน ความทะยานอยากในรูปเสีย ด้วยอาการอย่างนี้
รูปนั้นจักเป็นของอันเธอละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี
ไม่ให้เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา เธอจงละความพอใจ ความกำหนัด ความเพลิดเพลิน ความทะยาน
อยาก ในเวทนา ... ในสัญญา ... ในสังขาร ... ในวิญญานเสีย ด้วยอาการอย่างนี้ วิญญานนั้น
จักเป็นธรรมชาติอันเธอละได้แล้ว ตัณหาขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี
ไม่ให้เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. ฉันทราคสูตรที่ ๒

ว่าด้วยการละฉันทราคในขันธ ๕

[๓๗๖] พระนครสาวดี. พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านพระราชนว่า ดูกรราชน เธอจงละ
ความพอใจ ความกำหนัด ความเพติดเพลิน ความทะยานอยาก ความเข้าถึง ความยึดมั่น อันเป็น
ที่ตั้ง ที่อยู่ ที่อาศัยแห่งจิตในรูปเสีย ด้วยอาการอย่างนี้ รูปนั้น จักเป็นของอันเธอละได้แล้ว
ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่ให้มี ไม่ให้เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา.
เธอจงละความพอใจ ความกำหนัด ความเพติดเพลิน ความทะยานอยาก ความเข้าถึง ความยึดมั่น
อันเป็นที่ตั้ง ที่อยู่ ที่อาศัยแห่งจิตในเวทนา ... ในสัญญา ... ในสังขาร ... ในวิญญาณเสีย
ด้วยอาการอย่างนี้ วิญญาณนั้น จักเป็นธรรมดาอันเธอละได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็น
เหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่ให้มี ไม่ให้เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ วรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มารสูตร	๖. สมณพราหมณสูตรที่ ๒
๒. สัตตสูตร	๗. โสตาปันนสูตร
๓. ภวนตติสูตร	๘. อรหันตสูตร
๔. ปริญญชยสูตร	๙. ฉันทราคสูตรที่ ๑
๕. สมณพราหมณสูตรที่ ๑	๑๐. ฉันทราคสูตรที่ ๒

ทุกขวรรคที่ ๒

๑. มารสูตร

ว่าด้วยขันธมาร

[๓๗๗] พระนครสาวดี. ครั้งนั้นแล ท่านพระราชนได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึง
ที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า มาร มาร ดังนี้ มารเป็นไฉนหนอ?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราชน รูปเป็นมาร เวทนาเป็นมาร สัญญาเป็นมาร
สังขารเป็นมาร วิญญาณเป็นมาร ดูกรราชน อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อ
หน่ายทั้งในรูป ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งใน
สังขาร ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด
ย่อมหลุดพ้น. ครั้นหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว. รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. มารธัมมสูตร

ว่าด้วยธรรมของมาร

[๓๗๘] พระนครสาวดี. ท่านพระราชนได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์

ผู้เจริญ ที่เรียกว่า มารธรรม มารธรรม ดังนี้ มารธรรมเป็นไฉนหนอ? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราคะ รูปเป็นมารธรรม เวทนาเป็นมารธรรม สัญญาเป็นมารธรรม สังขารเป็นมารธรรม วิญญาณเป็นมารธรรม. ดูกรราคะ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. อนิจจสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นอนิจจัง

[๓๗๕] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระราคะได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า อนิจจัง อนิจจัง ดังนี้ อะไรหนอเป็นอนิจจัง? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราคะ รูปเป็นอนิจจัง เวทนาเป็นอนิจจัง สัญญาเป็นอนิจจัง สังขารเป็นอนิจจัง วิญญาณเป็นอนิจจัง. ดูกรราคะ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อนิจจขัมมสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นอนิจจธรรม

[๓๗๖] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระราคะได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า อนิจจธรรม อนิจจธรรม ดังนี้ อะไรหนอเป็นอนิจจธรรม? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า รูปเป็นอนิจจธรรม เวทนาเป็นอนิจจธรรม สัญญาเป็นอนิจจธรรม สังขารเป็นอนิจจธรรม ดูกรราคะ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. ทุกขสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นทุกข์

[๓๗๗] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระราคะได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า ทุกข์ ทุกข์ ดังนี้ อะไรหนอเป็นทุกข์? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราคะ รูปเป็นทุกข์ เวทนาเป็นทุกข์ สัญญาเป็นทุกข์ สังขารเป็นทุกข์ วิญญาณเป็นทุกข์. ดูกรราคะ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอยู่อย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. ทุกขขัมมสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นทุกข์ธรรม

[๓๗๘] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระราคะได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า ทุกขธรรม ทุกขธรรม ดังนี้ อะไรหนอเป็นทุกข์ธรรม? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราคะ รูปเป็นทุกข์ธรรม เวทนาเป็นทุกข์ธรรม สัญญาเป็นทุกข์ธรรม สังขารเป็นทุกข์ธรรม วิญญาณเป็นทุกข์ธรรม. ดูกรราคะ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ

กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. อนัตตาสสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นอนัตตา

[๓๘๓] พระนครสาวดีติ. ท่านพระราชาได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า อนัตตา อนัตตา ดังนี้ อะไรหนอเป็นอนัตตา? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชา รูปเป็นอนัตตา เวทนาเป็นอนัตตา สัญญาเป็นอนัตตา สังขารเป็นอนัตตา วิญญาณเป็นอนัตตา ดูกรราชา อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. อนัตตมัมมสูตร

ว่าด้วยสิ่งที่เป็นอนัตตมัมม

[๓๘๔] พระนครสาวดีติ. ท่านพระราชาได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า อนัตตมัมม อนัตตมัมม ดังนี้ อะไรหนอเป็นอนัตตมัมม? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชา รูปเป็นอนัตตมัมม เวทนาเป็นอนัตตมัมม สัญญาเป็นอนัตตมัมม สังขารเป็นอนัตตมัมม วิญญาณเป็นอนัตตมัมม. ดูกรราชา อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. ขยัมมสูตร

ว่าด้วยสภาพที่รู้จักสิ้นสูญ

[๓๘๕] พระนครสาวดีติ. ท่านพระราชาได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า ขยัมม ขยัมม ดังนี้ อะไรหนอเป็นขยัมม? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชา รูปเป็นขยัมม เวทนาเป็นขยัมม สัญญาเป็นขยัมม สังขารเป็นขยัมม วิญญาณเป็นขยัมม. ดูกรราชา อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. วยัมมสูตร

ว่าด้วยสภาพที่รู้จักเสื่อมสลาย

[๓๘๖] พระนครสาวดีติ. ครั้งนั้นแล ท่านพระราชาได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า วยัมม วยัมม ดังนี้ อะไรหนอเป็นวยัมม? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชา รูปเป็นวยัมม เวทนาเป็นวยัมม สัญญาเป็นวยัมม สังขารเป็นวยัมม วิญญาณเป็นวยัมม. ดูกรราชา อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรูป ฯลฯ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำ

เสร็จแล้ว ก็อ้อนเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี.

จบ สูตรที่ ๑๐.

๑๑. สมุทขัมมสูตร

ว่าด้วยสภาพที่รู้จักเกิดขึ้น

[๓๘๗] พระนครสาวัตถิ. ครั้งนั้นแล ท่านพระราชาได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า สมุทขรรณ สมุทขรรณ ดังนี้ อะไรหนอเป็นสมุทขรรณ? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชา รูปเป็นสมุทขรรณ เวทนาเป็นสมุทขรรณ สัญญาเป็นสมุทขรรณ สังขารเป็นสมุทขรรณ วิญญาณเป็นสมุทขรรณ. ดูกรราชา อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรูป ฯลฯ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ สูตรที่ ๑๑.

๑๒. นิโรธขัมมสูตร

ว่าด้วยสภาพที่รู้จักดับ

[๓๘๘] พระนครสาวัตถิ. ครั้งนั้นแล ท่านพระราชาได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่า นิโรธขรรณ นิโรธขรรณ ดังนี้ อะไรหนอเป็นนิโรธขรรณ? พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรราชา รูปเป็นนิโรธขรรณ เวทนาเป็นนิโรธขรรณ สัญญาเป็นนิโรธขรรณ สังขารเป็นนิโรธขรรณ วิญญาณเป็นนิโรธขรรณ. ดูกรราชา อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้.

จบ สูตรที่ ๑๒.

จบ ทศยวรรคที่ ๒.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มารสูตร	๗. อนัตตสูตร
๒. มารขัมมสูตร	๘. อนัตตขัมมสูตร
๓. อนิจจสูตร	๙. ขยขัมมสูตร
๔. อนิจจขัมมสูตร	๑๐. วยขัมมสูตร
๕. ทุกขสูตร	๑๑. สมุทขัมมสูตร
๖. ทุกขขัมมสูตร	๑๒. นิโรธขัมมสูตร

อายาจนวรรคที่ ๓

๑. มารสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในขันธมาร

[๓๘๕] พระนครสาวดี. ครั้งนั้นแล ท่านพระราชาได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาสทรงแสดงธรรม โดยย่อแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว จะพึงเป็นผู้ๆ เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่เถิด. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราชนะ สิ่งใดแลเป็นมาร เธอ พึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนัดด้วยสามารถความพอใจในสิ่งนั้นเสีย. ดูกรราชนะ กীเอะไรเล่าเป็นมาร? ดูกรราชนะ รูปเป็นมาร เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนัด ด้วยสามารถความพอใจในรูปนั้นเสีย. เวทนาเป็นมาร ... สัญญาเป็นมาร ... สังขารเป็นมาร ... วิญญาณเป็นมาร เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนัดด้วยสามารถความพอใจ ในวิญญาณนั้นเสีย. ดูกรราชนะ สิ่งใดแลเป็นมาร เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนัดด้วยสามารถความพอใจในสิ่งนั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. มารธัมมสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในมารธรรม

[๓๘๐] ดูกรราชนะ สิ่งใดแลเป็นมารธรรม เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนัดด้วยสามารถความพอใจในสิ่งนั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. อนิจจสูตร

[๓๘๑] ดูกรราชนะ สิ่งใดแลเป็นอนิจจัง ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อนิจจธัมมสูตร

[๓๘๒] ดูกรราชนะ สิ่งใดแลเป็นอนิจจธรรม ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๔.

๕. ทุกขสูตร

[๓๘๓] ดูกรราชนะ สิ่งใดแลเป็นทุกข์ ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๕.

๖. ทุกขธัมมสูตร

[๓๘๔] ดูกรราชนะ สิ่งใดแลเป็นทุกข์ธรรม ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๖.

๗. อนัตตาสสูตร

[๓๘๕] ดูกรราชนะ สิ่งใดแลเป็นอนัตตา ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๗.

๘. อนัตตธัมมสูตร

[๓๘๖] ดูกรราชนะ สิ่งใดแลเป็นอนัตตธรรม ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๘.

๙. ขยัมมสูตร

[๓๕๑] ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นขยัมม ๗๗

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. วยัมมสูตร

[๓๕๒] ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นวยัมม ๗๗

จบ สูตรที่ ๑๐.

๑๑. สมุทขยัมมสูตร

[๓๕๓] ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นสมุทขยัมม ๗๗

จบ สูตรที่ ๑๑.

๑๒. นิโรธยัมมสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในสิ่งที่รู้จักดับ

[๔๐๐] พระนครสาวัตถิ. ครั้งนั้นแล ท่านพระราชาได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดประทานพระวโรกาสทรงแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ที่ข้าพระองค์ได้ฟังแล้ว ฟังเป็นผู้ๆ เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่เถิด. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นนิโรธธรรม เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนดด้วยสามารถความพอใจในสิ่งนั้นเสีย. ดูกรราชา อะไรเป็นนิโรธธรรม? ดูกรราชา รูปเป็นนิโรธธรรม เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนดด้วยสามารถความพอใจในรูปนั้นเสีย. เวทนาเป็นนิโรธธรรม ๗๗ สัญญาเป็นนิโรธธรรม ๗๗ สังขารเป็นนิโรธธรรม ๗๗ วิญญาณเป็นนิโรธธรรม เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนดด้วยสามารถความพอใจในวิญญาณนั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๑๒.

จบ อายาจนวรรคที่ ๓.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มารสูตร	๗. อนัตตาสสูตร
๒. มารขัมมสูตร	๘. อนัตตขัมมสูตร
๓. อนิจจสูตร	๙. ขยัมมสูตร
๔. อนิจจขัมมสูตร	๑๐. วยัมมสูตร
๕. ทุกขสูตร	๑๑. สมุทขัมมสูตร
๖. ทุกขขัมมสูตร	๑๒. นิโรธขัมมสูตร.

อุปนิสินนวรรคที่ ๔

๑. มารสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในสิ่งที่เป็นมาร

[๔๐๑] พระนครสาวิตตี. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระราหะว่า

ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็นมาร เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในสิ่งนั้นเสีย. ดูกรราหะ สิ่งใดเล่าเป็นมาร? ดูกรราหะ รูปเป็นมาร เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในรูปนั้นเสีย ฯลฯ วิญญาณเป็นมาร เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในวิญญาณนั้นเสีย. ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็นมาร เธอพึงละความพอใจ ความกำหนัด ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในสิ่งนั้นเสีย.

[๔๐๒] พระนครสาวิตตี. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระราหะว่า

ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็นมาร เธอพึงละความกำหนัดในสิ่งนั้นเสีย ฯลฯ

[๔๐๓] ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็นมาร เธอพึงละความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในสิ่งนั้นเสีย ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๑.

๒. มารธัมมสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจในมารธรรม

[๔๐๔] ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็นมารธรรม เธอพึงละความพอใจในสิ่งนั้นเสีย ฯลฯ

[๔๐๕] ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็นมารธรรม เธอพึงละความกำหนัดในสิ่งนั้นเสีย ฯลฯ

[๔๐๖] ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็นมารธรรม เธอพึงละความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในสิ่งนั้นเสีย ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๒.

๓. อนิจจสูตร

[๔๐๗] ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็นอนิจจัง ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อนิจจธัมมสูตร

[๔๐๘] ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็นอนิจจธรรม ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๔.

๕. ทุกขสูตร

[๔๐๙] ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็ทุกข์ ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๕.

๖. ทุกขธัมมสูตร

[๔๑๐] ดูกรราหะ สิ่งใดแลเป็ทุกขธรรม ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๖.

๗. อนัตตาสสูตร

[๔๑๑] ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นอนัตตา ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๗.

๘. อนัตตัมมสูตร

[๔๑๒] ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นอนัตตธรรม ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๘.

๙. ขยัมมสูตร

[๔๑๓] ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นขยธรรม ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. วยัมมสูตร

[๔๑๔] ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นวยธรรม ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๑๐.

๑๑. สมุทขัมมสูตร

ว่าด้วยการละความพอใจสิ่งที่รู้จักเกิดขึ้น

[๔๑๕] ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นสมุทขธรรม เธอพึงละความพอใจ ความกำหนด

ความกำหนดด้วยสามารถความพอใจในสิ่งนั้นเสีย ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๑๑.

๑๒. นิโรธัมมสูตร

ว่าด้วยการละความใจในสิ่งที่รู้จักดับ

[๔๑๖] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระราชว่า ดูกรราชา สิ่งใด
แลเป็นนิโรธธรรม เธอพึงละความพอใจ ความกำหนด ความกำหนดด้วยสามารถความพอใจ
ในสิ่งนั้นเสีย. ดูกรราชา ก็สิ่งใดเล่าเป็นนิโรธธรรม? ดูกรราชา รูปแลเป็นนิโรธธรรม เธอพึง
ละความพอใจ ความกำหนด ความกำหนดด้วยสามารถความพอใจในรูปนั้นเสีย. เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นนิโรธธรรม เธอพึงละความพอใจ ความกำหนด ความกำหนด
ด้วยสามารถความพอใจในวิญญาณนั้นเสีย. ดูกรราชา สิ่งใดแลเป็นนิโรธธรรม เธอพึงละ
ความพอใจ ความกำหนด ความกำหนดด้วยสามารถความพอใจในสิ่งนั้นเสีย.

จบ สูตรที่ ๑๒.

จบ อุปนิสินนวรรคที่ ๔.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มารสูตร	๖. ทุกขัมมสูตร
๒. มารัมมสูตร	๗. อนัตตาสสูตร
๓. อนิจจสูตร	๘. อนัตตัมมสูตร
๔. อนิจจัมมสูตร	๙. ขยัมมสูตร
๕. ทุกขสูตร	๑๐. วยัมมสูตร

๑. ทิฏฐิสังยุต

โศตাপัตติวรรคที่ ๑

๑. นวาคสูตร

ว่าด้วยเหตุเกิดมิจฉาทิฏฐิ

[๔๑๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ฯลฯ พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรหนอมืออยู่ เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่มั่นคงดุจसारะเนียด ดังนี้? ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน มีพระผู้มีพระภาคเป็นแบบ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่งอาศัย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอเนื้อความแห่งภายิตนี้จึงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเกิด ภิกษุทั้งหลายได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วจักทรงจำไว้. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว. ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระพุทธานุญาตแล้ว. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปแลมืออยู่ เพราะถือมันรูป เพราะยึดมันรูป ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่มั่นคงดุจसारะเนียด. เมื่อเวทนามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสัญญาามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสังขารมีอยู่ ฯลฯ เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมันวิญญาณ เพราะยึดมันวิญญาณ ทิฏฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่มั่นคงดุจसारะเนียด.

[๔๑๒] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมันสิ่งนั้น ทิฏฐิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่มั่นคงดุจसारะเนียด บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทิฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯลฯ สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯลฯ สังขารเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯลฯ วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น
ทกฺขิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด
พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่มั่นคงคงคฤหาเสวระเนียด บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทกฺขิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว
ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น
ทกฺขิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด พระจันทร์
และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่มั่นคงคงคฤหาเสวระเนียด บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทกฺขิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล พระอริยสาวกจะความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้
ชื่อว่าปหานะสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินี-
*ปฏิปทา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่
ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. เอตัมมสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งการถือนั่นว่าเป็นของเรา

[๔๑๕] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรหนอ
มีอยู่ เพราะถือนั่นอะไร เพราะยึดมั่นนั่นอะไร ทกฺขิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา
นั่นเป็นตัวตนของเรา? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์
ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูป
แลมีอยู่ เพราะถือนั่นรูป เพราะยึดมั่นนั่นรูป ทกฺขิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่น
เป็นตัวตนของเรา. เมื่อเวทนามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสัญญาามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสังขารมีอยู่ ฯลฯ เมื่อ
วิญญาณมีอยู่ เพราะถือนั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นนั่นวิญญาณ ทกฺขิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา
นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา.

[๔๒๐] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือ
ไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น
ทฎฐิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทฎฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น
ทฎฐิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทฎฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว พังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว

ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น
ทฎฐิจะพึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทฎฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกจะความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้ ชื่อว่า
เป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินี-
*ปฏิบัติ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำ
เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. โสอิตตาสูต

ว่าด้วยเหตุแห่งการถือนั่นว่าเป็นคน

[๔๒๑] พระนครสาวคตฺติ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมี
อยู่ เพราะถือนั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร ทฎฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ตนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น
เรานั้นละโลกไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา ดังนี้?
ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาค
เป็นรากฐาน ฯลฯ พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปแลมีอยู่ เพราะถือนั่นรูป
เพราะยึดมั่นรูป ทฎฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ ตนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละโลกไปแล้ว จัก
เป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา. เมื่อเวทนามีอยู่ ฯลฯ เมื่อ
สัญญา มีอยู่ ฯลฯ เมื่อสังขารมีอยู่ ฯลฯ เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือนั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่น
วิญญาณ ทฎฐิจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า ตนก็อันนั้น โลกก็อันนั้น เรานั้นละโลกไปแล้ว จักเป็นผู้

เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา.

[๔๒๒] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. กิเลสใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. กิเลสใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถ้อยมั่นในสิ่งนั้น ติฎฐิจะบังเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า คนก้อันนั้น ฯลฯ มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดติฎฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. กิเลสใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. กิเลสใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถ้อยมั่นในสิ่งนั้น ติฎฐิจะบังเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า คนก้อันนั้น ฯลฯ มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดติฎฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. กิเลสใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. กิเลสใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถ้อยมั่นในสิ่งนั้น ติฎฐิจะบังเกิดอย่างนี้ว่า คนก้อันนั้น โลกก้อันนั้น เรานั้นละ โลกนี้ไปแล้ว จักเป็นผู้เที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มีความไม่เปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดติฎฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกจะความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินี*ปฏิบัติ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา. เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑.

๔. โจนเมธียาสูตร

ว่าด้วยเหตุแห่งนัตถิกิฎฐิ

[๔๒๓] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรหนอมิอยู่ เพราะอาศัยอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดติฎฐิอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริวารของเรา

ไม่พึงมี เราจักไม่มี และบริวารของเราจักไม่มี ดังนี้? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทิวฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริวารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มีและบริวารของเราจักไม่มี. เมื่อเวณามิอยู่ ... เมื่อสัญญา มิอยู่ ... เมื่อสังขารมิอยู่ ... เมื่อวิญญานมิอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาน เพราะยึดมั่นวิญญาน จึงเกิด ทิวฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริวารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี และบริวารของเราจักไม่มี.

[๔๒๔] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยง หรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นในสิ่งนั้น พึงเกิดทิวฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริวารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี และบริวารของเรา จักไม่มี บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทิวฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาน เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น พึงเกิดทิวฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริวารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี และบริวารของเรา จักไม่มี บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทิวฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว

ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น พึงเกิดทิวฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เราไม่พึงมี และบริวารของเราไม่พึงมี เราจักไม่มี บริวารของเราจักไม่มี บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทิวฏฐิอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกจะละความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้ชื่อว่า เป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินี-

*ปฏิปทา, คูกริกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำ เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. นัตถิทินนสูตร

ว่าด้วยนัตถิทิกฤติ

[๔๒๕] พระนครสาวตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า คูกริกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรหนอ มีอยู่ เพราะถือมั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์โอปปาติกะไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ กระทำโลกนี้ และโลกหน้าให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ไม่มีในโลก คนเรานี้เป็นแต่ ประชุมมหาภูตรูปทั้ง ๔ เมื่อใด ทำกาลกิริยา เมื่อนั้น ธาตุคินก็ไปตามธาตุคิน ธาตุน้ำก็ไปตาม ธาตุน้ำ ธาตุไฟก็ไปตามธาตุไฟ ธาตุลมก็ไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมเลื่อนลอยไปใน อากาศ บุรุษ ๔ คน รวมเป็น ๕ ทั้งเดียว จะห้ามเขาไป รอยเท้าปรากฏอยู่เพียงแค่ป่าช้า (ต่อมา) ก็กลายเป็นกระดูกสีเทาสิ้นกพิลาป การเช่นสรวงมีเถาเป็นที่สุด ทานนี้คนเขลาบัญญัติไว้ คำของ คนบางพวกที่พูดว่ามีผล ล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อ เพราะกายสลาย ทั้งพาล ทั้งบัณฑิต ย่อมขาดสูญ พินาศสิ้น หลังจากตายไปย่อมไม่มี? กิษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. คูกริกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทิฏฐิขึ้น อย่างนี้ว่า ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ฯลฯ เพราะกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิตย่อมขาดสูญ พินาศสิ้น หลังจากตายไปย่อมไม่มี. เมื่อเวณามืออยู่ ฯลฯ เมื่อสัญญามืออยู่ ฯลฯ เมื่อสังขาร มีอยู่ ฯลฯ เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทิฏฐิอย่างนี้ว่า ทานไม่มีผล การเช่นสรวงไม่มีผล ฯลฯ เพราะกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิตย่อมขาดสูญ พินาศสิ้น หลังจากตายไปย่อมไม่มี.

[๔๒๖] พ. คูกริกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยง หรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ฯลฯ เพราะกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิต ย่อมขาดสูญ พินาศสิ้น หลังจากตายไปย่อมไม่มี บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ฯลฯ เพราะกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิตย่อมขาดสูญ พินาศสิ้น หลังจากตายไปย่อมไม่มี บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ไคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ฯลฯ เพราะกายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิตย่อมขาดสูญ พินาศสิ้น หลังจากตายไปย่อมไม่มี บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกจะความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินี-
*ปฏิปทา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. กโรโตสูตร

ว่าด้วยอภิชิตทฎฐิ

[๔๒๗] พระนครสาวคตฺถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะถือนั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ตัดเอง ใช้ผู้อื่นให้ตัด เคี้ยวตัวเอง ทำให้ผู้อื่นเคี้ยวเอง เสรีาโสภเอง ทำให้ผู้อื่นเสรีาโสภ ลำบากเอง ทำให้ผู้อื่นลำบาก คั้นเอง ทำให้ผู้อื่นคั้นนม มาสัตว์ ลักทรัพย์ ตัดที่ต่อ ปล้นไม่ให้เหลือ ทำโจรกรรมในเรือนหลังเดียว ชุ่มอยู่ที่ทางเปลี่ยว ทำชู้ภริยาเขา พุดเท็จ ผู้ทำไม่ชื่อว่าทำบาป แม้หากผู้ใดจะใช้จักรซึ่งมีคมโดยรอบเหมือนมิด โคน สัหารเหล่า สัตว์ในปฐพีนี้ ให้เป็นลานเป็นกองมั่งสะอันเดียว บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งขวา แห่งแม่น้ำคงคา ฆ่าเอง ใช้ผู้อื่นให้ฆ่า ตัดเอง ใช้ผู้อื่นให้ตัด เคี้ยวตัวเอง ทำผู้อื่นให้เคี้ยวเอง บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคล จะไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้ทานเอง ใช้ผู้อื่นให้ให้ทาน บูชาเอง ใช้ผู้อื่นให้บูชา บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การทรมานอินทรีย์ ความส่ำรวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มี

บุญมาถึงเขา? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีรูปอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทิฏฐิขึ้น อย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นทำให้ ฯลฯ บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การฝึกฝนอินทรีย์ ความสාරวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญาามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทิฏฐิขึ้น อย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ฯลฯ บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การฝึกฝนอินทรีย์ ความสාරวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา.

[๔๒๘] ดูภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ฯลฯ บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การฝึกฝนอินทรีย์ ความสාරวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ฯลฯ บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การฝึกฝนอินทรีย์ ความสාරวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว ฟังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ผู้อื่นให้ทำ ฯลฯ บุญที่เนื่องด้วยการให้ทาน การฝึกฝนอินทรีย์ ความสාරวม การกล่าวคำสัตย์ ไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวก ละความสงสัย ในฐานะ ๖ เหล่านี้
ชื่อว่า เป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกขสมุทัย แม้ในทุกขนิโรธ แม้ในทุกขนิโรธคา-
*มินิปฏิบัติ. ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่
ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. เหตุสูตร

ว่าด้วยเหตุภิกขุ

[๔๒๕] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่
เพราะถือมันอะไร เพราะยึดมันอะไร จึงเกิดภิกขุขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความ
เศร้าหมองแห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อมเศร้าหมองเอง ไม่มี
เหตุ ไม่มีปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์แห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อม
บริสุทธิ์เอง ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ไม่มีเรี่ยวแรงของบุรุษ ไม่มีควมบากบั่นของบุรุษ สัตว์
ทั้งปวง ปาณะทั้งปวง กูฏทั้งปวง ชีวะทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีควมเพียร แปร
ไปตามภาวะแห่งความแน่นอนและความไม่แน่นอน ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอกิชาติทั้ง ๖
เท่านั้น? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าพระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มี
พระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมันรูป เพราะยึดมันรูป จึงเกิดภิกขุขึ้น
อย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอกิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น. เมื่อ
เวทนา มีอยู่ ... เมื่อสัญญา มีอยู่ ... เมื่อสังขาร มีอยู่ ... เมื่อวิญญาณ มีอยู่ เพราะถือมันวิญญาณ
เพราะยึดมันวิญญาณ จึงเกิดภิกขุขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ ย่อมเสวยสุขเสวย
ทุกข์ในอกิชาติทั้ง ๖ เท่านั้น.

[๔๓๐] ดุรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่
เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมันสิ่งนั้น จะ
พึงเกิดภิกขุขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอกิชาติทั้ง ๖
เท่านั้น บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดภิกขุขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถื้อมันสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖
เท่านั้น บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. แม้สิ่งที่บุคคลเห็นแล้ว พังแล้ว ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว ถึงแล้ว แสวงหาแล้ว
ใคร่ครวญแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถื้อมันสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ฯลฯ ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้ง ๖
เท่านั้น บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ นี้ชื่อว่าเป็นอันละ
ความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา.
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็น
ธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. มหาทฎฐิสสูตร

ว่าด้วยมิจฉาทฎฐิ

[๔๓๑] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่
เพราะถื้อมันอะไร เพราะยึดมันอะไร จึงเกิดทฎฐิขึ้นอย่างนี้ว่า สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ
ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครเนรมิต ไม่มีแบบอย่างอันใครเนรมิต เป็นสภาพไม่มีผล ตั้งอยู่
มันคง ขยายอดภูเขา ตั้งอยู่มันคงจุลเสาระเนียด สภาวะ ๗ กองนั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่
เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน. สภาวะ ๗ กองเป็นไฉน? คือ
กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม สุข ทุกข์ ชีวะ. สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบ
อย่างอันใครทำ ไม่มีใครเนรมิต ไม่มีแบบอย่างอันใครเนรมิต เป็นสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่มันคงจุ
ลเสาระเนียด ขยายอดภูเขา ตั้งอยู่มันคงจุลเสาระเนียด สภาวะ ๗ กองนั้น ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่
เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์แก่กันและกัน. แม้ผู้ใดจะเอาศัสตราอย่างคมตัด
ศีรษะกัน ไม่เชื่อว่าใครปลงชีวิตใคร. เป็นแต่ศัสตราสอดเข้าไปตามช่องระหว่าง ๗ กองเท่านั้น.
อนึ่ง กำหนดที่เป็นประธาน ๑,๔๐๖,๖๐๐ กรรม ๖,๐๐๐ กรรม ๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม
๓ กรรม ๑ กรรมถึง ปฏิปทา ๖๒ อังค ๖๒ กัป ๖๒ อภิชาติ ๖ ปุริสภูมิ ๘ อาชีวะ ๔,๕๐๐
ปริพาชก ๔,๕๐๐ นาควาส ๔,๕๐๐ อินทรี ๒,๐๐๐ นรก ๓,๐๐๐ รโหธาตุ ๓๖ สัตตัญญิครรภ ๗
อสัตตัญญิครรภ ๗ นิคคณฐครรภ ๗ สกาวทิพย์ ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗ สรร ๗ ปวภูใหญ่ ๗

ปฏิ ๓๐๐ เหาใหญ่ ๓ เหาน้อย ๓๐๐ มหาสุบิน ๓ สุบิน ๓๐๐ มหาภี ๘๔๐,๐๐๐ เหล่านี้
ทั้งพาลและบัณฑิตเร่ร่อนท่องเที่ยวไปแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้ ความหวังว่า เราจักอบรมกรรมที่
ยังไม่อำนวยผลให้อำนวยผล หรือเราสัมผัสถูกต้องกรรมที่อำนวยผลแล้วจักทำให้สุดสิ้นด้วยศีล
ด้วยพรต ด้วยตะบะ หรือด้วยพรหมจรรย์นี้ ไม่มีในที่นั้น สุขทุกข์ที่ทำให้มีที่สิ้นสุดได้
เหมือนดวงของไฟหมดด้วยทะนาน ย่อมไม่มีในสงสารด้วยอาการอย่างนี้เลย ไม่มีความเสื่อม
และความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นและเลื่อนลง. พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง
เหมือนกลุ่มค่ายที่บุคคลขว้างไปย่อมคลี่หมดลงไปเอง ฉะนั้น. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทกฺขิณ
อย่างนี้ว่า สภาวะ ๓ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ฯลฯ พาลและบัณฑิต
เร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง เหมือนกลุ่มค่ายที่บุคคลขว้างไปย่อมคลี่หมดลงไปเอง ฉะนั้น. เมื่อ
เวทนา มีอยู่ ... เมื่อสัญญา มีอยู่ ... เมื่อสังขาร มีอยู่ ... เมื่อวิญญาณ มีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ
เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทกฺขิณอย่างนี้ว่า สภาวะ ๓ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่าง
อันใครทำ ฯลฯ พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง เหมือนกลุ่มค่ายที่บุคคลขว้าง
ไป ย่อมคลี่หมดลงไปเอง ฉะนั้น.

[๔๓๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่
เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นในสิ่ง
นั้น จะพึงเกิดทกฺขิณอย่างนี้ว่า สภาวะ ๓ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ
ฯลฯ พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง เหมือนกลุ่มค่ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่
หมดลงไปเอง ฉะนั้น บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทกฺขิณอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทกฺขิณอย่างนี้ว่า สภาวะ ๓ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ฯลฯ
พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง เหมือนกลุ่มค่ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่หมด
ลงไปเอง ฉะนั้น บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทกฺขิณอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. สิ่งใดที่ได้เห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ได้ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว ใครครวญแล้วด้วยใจ แม้สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถ้อยมันสิ่งนั้น จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ฯลฯ พาลและบัณฑิตเร่ร่อนไป เสวยสุขและทุกข์เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่บุคคลขว้างไป ย่อมคลี่หมดไปเอง ฉะนั้น บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกละความสงสัยในฐานะ ๖ นี้ ชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า

จบ สูตรที่ ๘.

๕. สัสสตทิฏฐิสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าโลกเที่ยง

[๔๓๓] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะถ้อยมันอะไร เพราะยึดมันอะไร จึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถ้อยมันรูป เพราะยึดมันรูป จึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญาามีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถ้อยมันวิญญาณ เพราะยึดมันวิญญาณ จึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง.

[๔๓๔] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถ้อยมันสิ่งนั้น จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. สิ่งใดที่ได้เห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ได้ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว คั่นคว้าแล้ว
ด้วยใจ แม้สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยง บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกจะความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้ ชื่อว่า
เป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินี-
*ปฏิบัติ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกผู้นี้ เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่
ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องต้น.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. อัสสสตักกสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าโลกไม่เที่ยง

[๔๑๕] พระนครสาวตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมี
อยู่ เพราะถือนั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า โลกไม่เที่ยง? ภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ ... เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญา มีอยู่ ... เมื่อสังขาร
มีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ เพราะไม่ถือนั่นในสิ่งนั้น จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า
โลกไม่เที่ยง บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. สิ่งใดที่ได้เห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ได้ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว
คั่นคว้าแล้วด้วยใจ สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยงเล่า?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ เพราะไม่ถือนั่นในสิ่งนั้น จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า
โลกไม่เที่ยง บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกจะความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้ ชื่อว่า
เป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินี

ปฏิปทา. เมื่อนั้น อริยสาวกผู้นี้เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๐.

๑๑. อันตวาสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าโลกมีที่สุด

[๔๓๖] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะถ้อยมนั้นอะไร เพราะยึดมั่นนั้นอะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า โลกมีที่สุด? ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๑.

๑๒. อนันตวาสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าโลกไม่มีที่สุด

[๔๓๗] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะถ้อยมนั้นอะไร เพราะยึดมั่นนั้นอะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า โลกไม่มีที่สุด? ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่ได้ตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๒.

๑๓. ตังชีวังตังสรีรังสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าชีพกับสรีระเป็นอันเดียวกัน

[๔๓๘] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะถ้อยมนั้นอะไร เพราะยึดมั่นนั้นอะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น? ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะได้ตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๓.

๑๔. อัญญังชีวังอัญญังสรีรังสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าชีพกับสรีระเป็นคนละอย่าง

[๔๓๙] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะถ้อยมนั้นอะไร เพราะยึดมั่นนั้นอะไร จึงเกิดทิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ชีพเป็นอย่างอื่น สรีระก็เป็นอย่างอื่น? ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะได้ตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๔.

๑๕. โหติตถาคคสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าสัตว์ตายแล้วเกิดอีก

[๔๔๐] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่

อยู่ เพราะถ้ามั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทวิภูษิตขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์ เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว
ย่อมเกิดอีก? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย
มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะได้ตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๕.

๑๖. นโหติถาคคสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าสัตว์ตายแล้วไม่เกิดอีก

[๔๔๑] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมี
อยู่ เพราะถ้ามั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทวิภูษิตขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์ เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว
ย่อมไม่เกิดอีก? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมี
พระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะได้ตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๖.

๑๗. โหติจันโหติถาคคสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าสัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็มีไม่เกิดอีกก็มี

[๔๔๒] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่
เพราะถ้ามั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทวิภูษิตขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์ เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อม
เกิดอีกก็มี ย่อมไม่มีเกิดอีกก็มี ภิกษุทั้งหลายกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะได้ตรัสรู้เป็น
เบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๗.

๑๘. เนวโหตินนโหติถาคคสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าสัตว์ตายแล้วเกิดอีกก็หาไม่ได้ไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้

[๔๔๓] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่
เพราะถ้ามั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทวิภูษิตขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์ เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อม
เกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม
ของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถ้ามั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทวิภูษิต
อย่างนี้ว่า สัตว์ เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้ ฯลฯ

[๔๔๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่
เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถาวรในสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทวิภูษิตขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์ เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็
หาไม่ได้ บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทวิภูษิตขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. สิ่งใดที่ได้เห็นแล้ว ได้ยินแล้ว ได้ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว ค้นคว้าแล้วด้วยใจ แม้สิ่งนั้นเที่ยงหรือไม่เที่ยงเล่า?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถ้อยมันสิ่งนั้น จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมเกิดอีกก็หามิได้ บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกจะความสงสัยในฐานะ ๖ เหล่านี้ เชื่อว่าเป็นอันละความสงสัยแม้ในทุกข์ แม้ในทุกข์สมุทัย แม้ในทุกข์นิโรธ แม้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื่องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๘.

จบ โสดาปัตติวรรคที่ ๑.

จบ ไวยากรณ์ ๑๘.

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นवादสูตร	๑๐. อัสสตติภิกขุสูตร
๒. เอตังมมสูตร	๑๑. อันตวาสูตร
๓. โสอิตตาสสูตร	๑๒. อนันตวาสูตร
๔. โนจเมสียาสูตร	๑๓. ตังขีวังตังสรีรังสูตร
๕. นัตถิทินนสูตร	๑๔. อัญญังขีวังอัญญังสรีรังสูตร
๖. กโรโตสูตร	๑๕. โหตติถาคคสูตร
๗. เหตุสูตร	๑๖. นโหตติถาคคสูตร
๘. มหาภิกขุสูตร	๑๗. นโหติจโนโหตติถาคคสูตร
๙. สัสสตติภิกขุสูตร	๑๘. เนวโหตินโหตติถาคคสูตร.

ทุกขเปยยาลที่ ๒

๑. นवादสูตร

ว่าด้วยเหตุเกิดมัจฉาภิกขุ

[๔๔๕] พระนครสาวตติ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไร หนอมืออยู่ เพราะถ้อยมันอะไร เพราะยิดมันอะไร จึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่ย่อมคงคงเสาระเนียด? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม

ของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดุรภิกขุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทกฺขิณขึ้น
อย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงคงเสาระเนียด. เมื่อเวทนามีอยู่ ฯลฯ เมื่อ
สัญญา มีอยู่ ฯลฯ เมื่อสังขารมีอยู่ ฯลฯ เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึดมั่น
วิญญาณ จึงเกิดทกฺขิณขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงคงเสาระเนียด.

[๔๔๖] ดุรภิกขุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า. ฯลฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทกฺขิณขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงคงเสาระเนียด บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทกฺขิณขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดุรภิกขุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล เมื่อทุกข์มีอยู่ เพราะถือมั่นทุกข์ เพราะยึด
มั่นทุกข์ จึงเกิดทกฺขิณขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงคงเสาระเนียด.
เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ ... เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทกฺขิณขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงคงเสาระเนียด บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทกฺขิณขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดุรภิกขุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล เมื่อทุกข์มีอยู่ เพราะถือมั่นทุกข์ เพราะยึด
มั่นทุกข์ จึงเกิดทกฺขิณขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด
พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่มั่นคงคงเสาระเนียด.

(สูตรที่ ๒ ถึงสูตรที่ ๑๗ เหมือนในโศตอปัตตวรรค)

๑๘. เนวโหตินนโหติถาคคสูตร

ว่าด้วยความเห็นว่าสัตว์ตายแล้วเกิดก็หามิได้ไม่เกิดก็หามิได้

[๔๔๗] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคถามว่า ดุรภิกขุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่
เพราะถือมั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทกฺขิณขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อม
เกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้? ภิกขุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม
ของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดุรภิกขุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทกฺขิณขึ้น
อย่างนี้ว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้. เมื่อเวทนา
มีอยู่ ... เมื่อสัญญา มีอยู่ ... เมื่อสังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถือมั่นวิญญาณ เพราะยึด
มั่นวิญญาณ จึงเกิดทกฺขิณขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิด
อีกก็หามิได้?

[๔๔๘] ดุรภิกขุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถาวรสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หา
มิได้ บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล เมื่อทุกข์มีอยู่ เพราะถาวรทุกข์ เพราะ
ยึดมั่นทุกข์ จึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิด
อีกก็หามิได้ เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถาวรสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หา
มิได้ บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล เมื่อทุกข์มีอยู่ เพราะถาวรทุกข์ เพราะ
ยึดมั่นทุกข์ จึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิด
อีกก็หามิได้.

จบ สูตรที่ ๑๘.

๑๘. รูปิธตตาสสูตร

ว่าด้วยธตตาที่มีรูป

[๔๔๕] พระนครสาวัดดี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่
เพราะถาวรอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า ธตตาที่มีรูป เบื่องหน้าแต่ตาย
แล้วย่อมไม่สลายไป? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์
ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถาวรรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทุกข์ขึ้น
อย่างนี้ว่า ธตตาที่มีรูป เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป. เมื่อเวทนามีอยู่ ... เมื่อสัญญามี
อยู่ ... สังขารมีอยู่ ... เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถาวรวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทุกข์
ขึ้นอย่างนี้ว่า ธตตาที่มีรูปเบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป.

[๔๕๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่
เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถาวรสิ่งนั้น
จะพึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนี้ว่า ธตตาที่มีรูป เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทุกข์ขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. คุณกริกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล เมื่อทุกข์มีอยู่ เพราะถือมั่นทุกข์ เพราะยึดมั่นทุกข์ จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่มีรูป เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่มีรูป เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. คุณกริกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล เมื่อทุกข์มีอยู่ เพราะถือมั่นทุกข์ เพราะยึดมั่นทุกข์ จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่มีรูป เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป.

จบ สูตรที่ ๑๕.

๒๐. อรูปอัตตาสสูตร

ว่าด้วยอัตตาที่ไม่มีรูป

[๔๕๑] พระนครสาวคตฺติ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า คุณกริกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมีอยู่ เพราะถือมั่นอะไร จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ไม่มีรูป เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป ฯลฯ

๒๑. รูปปัจจุรูปอัตตาสสูตร

ว่าด้วยอัตตาที่มีรูปและไม่มีการ

[๔๕๒] พระนครสาวคตฺติ. อัตตาทั้งที่มีรูปทั้งที่ไม่มีรูป เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป ฯลฯ

๒๒. เนวรูปีนารูปอัตตาสสูตร

[๔๕๓] ฯลฯ อัตตาที่มีรูปก็หาไม่ได้ ไม่มีรูปก็หาไม่ได้ เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป ฯลฯ

๒๓. เอกันตสุขีอัตตาสสูตร

[๔๕๔] ฯลฯ อัตตาที่มีสุขโดยส่วนเดียว เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป ฯลฯ

๒๔. เอกันตทุกข์อัตตาสสูตร

[๔๕๕] ฯลฯ อัตตาที่มีทุกข์โดยส่วนเดียว เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป ฯลฯ

๒๕. สุขทุกข์อัตตาสสูตร

[๔๕๖] ฯลฯ อัตตาที่มีทั้งสุขทั้งทุกข์ เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป ฯลฯ

๒๖. อทุกขมสุขีอัตตาสสูตร

[๔๕๗] อัตตาที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป ฯลฯ ภิกษุทั้งหลาย กราบพูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลาย มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. คุณกริกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป. เมื่อเวทนามีอยู่ ...

เมื่อสัญญา มีอยู่ ... เมื่อสังขาร มีอยู่ ... เมื่อวิญญาน มีอยู่ เพราะถือมั่น วิญญาน เพราะยึดมั่น วิญญาน
จึงเกิดทริภุชชีขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่สลายไป.

[๔๕๔] คูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่
เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่น สิ่งนั้น
จะพึงเกิดทริภุชชีขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่สลายไป
บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทริภุชชีขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. คูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล เมื่อทุกข์ มีอยู่ เพราะถือมั่น ทุกข์ เพราะ
ยึดมั่น ทุกข์ จึงเกิดทริภุชชีขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่
สลายไป เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาน เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือมั่น สิ่งนั้น
จะพึงเกิดทริภุชชีขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่สลายไป
บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทริภุชชีขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. คูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล เมื่อทุกข์ มีอยู่ เพราะถือมั่น ทุกข์ เพราะ
ยึดมั่น ทุกข์ จึงเกิดทริภุชชีขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว ย่อมไม่
สลายไป.

จบ สูตรที่ ๒๖.

จบ ทศยเปยฆาลที่ ๒.

รวมพระสูตรที่มีในเปยฆาลนี้ คือ

๑. นวตสูตร ฯลฯ	๒๒. เนวรูปีนารูปีอิตตาสสูตร
๑๘. เนวโหตินนโหติดถาคตสูตร	๒๓. เอกันตสุขีอิตตาสสูตร
๑๙. รูปีอิตตาสสูตร	๒๔. เอกันตทุกขีอิตตาสสูตร
๒๐. อรูปีอิตตาสสูตร	๒๕. สุขทุกขีอิตตาสสูตร
๒๑. รูปิจอรูปีอิตตาสสูตร	๒๖. อุทกขมสุขีอิตตาสสูตร.

ตติยเปยฆาลที่ ๓

๑. นวตสูตร

ว่าด้วยเหตุเกิดมิจฉาภิกขุ

[๔๕๕] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า คูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไร

มีอยู่ เพราะถ้ามั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่มั่นคงจุสเสาระเนียด? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถ้ามันรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงจุสเสาระเนียด. เมื่อเวทนามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสัญญา มีอยู่ ฯลฯ เมื่อสังขารมีอยู่ ฯลฯ เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถ้ามันวิญญาณ เพราะยึดมั่นวิญญาณ จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงจุสเสาระเนียด.

[๔๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถ้ามันสิ่งนั้น จะพึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงจุสเสาระเนียด บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ เมื่อสิ่งนั้นมีอยู่ เพราะถ้ามันสิ่งนั้น จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่มั่นคงจุสเสาระเนียด. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ. เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถ้ามันสิ่งนั้น จะพึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงจุสเสาระเนียด บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ เมื่อสิ่งนั้นมีอยู่ เพราะถ้ามันสิ่งนั้น จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ ๑- เป็นของตั้งอยู่มั่นคงจุสเสาระเนียด ฯลฯ (อีก ๒๔ สูตรเหมือนในวรรคที่ ๒)

๒๖. อทุกขมสุชี้อัตตาสสูตร

ว่าด้วยอัตตาไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข

[๔๖๑] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไร หนอมีอยู่ เพราะถ้ามั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อัตตาที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป. ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปแลมีอยู่ เพราะถ้ามันรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อัตตาที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป. เมื่อเวทนามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสัญญา มีอยู่ ฯลฯ เมื่อสังขารมีอยู่ ฯลฯ เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถ้ามันวิญญาณ เพราะ

ยึดมั่นวิญญาน จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป.

[๔๖๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป บ้างไหม?

@๑. สูตรอีก ๒๖ สูตร มีความพิสดารเหมือนนัยแห่งสูตรนี้

ภ. ไม่พึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้เลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ เมื่อสิ่งนั้นมิได้อยู่ เพราะถือมั่นสิ่งนั้น จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายไปแล้วย่อมไม่สลายไป เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาน ฯลฯ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯลฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะไม่ถือนั่นสิ่งนั้น จะพึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมสลายไป บ้างไหม?

ภ. ไม่พึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ เมื่อสิ่งนั้นมิได้อยู่ เพราะถือมั่นสิ่งนั้น จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า อตตะที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป.

จบ ตติยเปย्याลที่ ๓.

จตุตถเปย्याลที่ ๔

๑. นวาศสูตร

ว่าด้วยเหตุเกิดมิจฉาภิกขุ

[๔๖๓] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไรมิอยู่ เพราะถือมั่นอะไร เพราะยึดมั่นอะไร จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด แม่น้ำย่อมไม่ไหล สตรีมีครรภ์ย่อมไม่คลอด พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมไม่ขึ้นหรือย่อมไม่ตก เป็นของตั้งอยู่ มั่นคงดุจเสาระเนียด? ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อรูปมิอยู่ เพราะถือมั่นรูป เพราะยึดมั่นรูป จึงเกิดทวิฏฐิขึ้นอย่างนี้ว่า ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่ มั่นคงดุจเสาระเนียด. เมื่อเวทนามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสัญญามีอยู่ ฯลฯ เมื่อสังขารมีอยู่

ฯลฯ เมื่อวิญญาณมีอยู่ เพราะถ้ามันวิญญาณ เพราะยึดมันวิญญาณ จึงเกิดทกฺขิณอย่างนี้ว่า
 ลมย่อมไม่พัด ฯลฯ เป็นของตั้งอยู่มั่นคงคงเสาระเนียด.

[๔๖๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่
 เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็น
 สิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตาม
 เห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

[๔๖๕] พ. เพราะเหตุนี้แหละ ภิกษุทั้งหลาย รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต
 อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่
 ไกลหรือในที่ใกล้ รูปทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่าง
 นี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ
 สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่
 เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต
 อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ วิญญาณทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความ
 เป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ฯลฯ กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มี ฯลฯ (อีก ๒๔
 สูตรเหมือนในวรรคที่ ๒)

๒๖. อทุกขมสุขัตถคาสูตร

ว่าด้วยอตฺตาไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข

[๔๖๖] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่ออะไร
 มีอยู่ เพราะถ้ามันอะไร เพราะยึดมันอะไร จึงเกิดทกฺขิณอย่างนี้ว่า อตฺตาที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข
 เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป? ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรม
 ของข้าพระองค์ทั้งหลายมีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ
 ทั้งหลาย เมื่อรูปมีอยู่ เพราะถ้ามันรูป เพราะยึดมันรูป จึงเกิดทกฺขิณอย่างนี้ว่า อตฺตาที่ไม่มี

ทั้งทุกข์ทั้งสุขเบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป. เมื่อเวทนา มีอยู่ ฯลฯ เมื่อสัญญา มีอยู่ ฯลฯ เมื่อวิญญาณ มีอยู่ เพราะถ้ามัน วิญญาณ เพราะยึดมัน วิญญาณ จึงเกิดทวิฏฐีขึ้นอย่างนี้ว่า อตฺตา ที่ไม่มีทั้งทุกข์ทั้งสุข เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่สลายไป.

[๔๖๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

พ. เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง?

ภ. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า?

ภ. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า.

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา?

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า.

[๔๖๘] พ. เพราะเหตุนี้แล ภิกษุทั้งหลาย รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต

อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ รูปทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ สังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด เลวหรือประณีต อยู่ในที่ไกลหรือในที่ใกล้ วิญญาณทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ แล้วเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป แม้ในเวทนา แม้ในสัญญา แม้ในสังขาร แม้ในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว, รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

จบ ทิฎฐิสังยุต.

๔. โอกกันตสังยุต

๑. จักขุสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสารีและธัมมานุสารีบุคคล

[๔๖๕] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา หูไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา จมูกไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา ลิ้นไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา กายไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวซึ่งธรรมเหล่านี้ อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสารี ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ก้าวลงสู่สัพปุริสภูมิ ล่วงภูมิปุณฺณ ไม่ควรเพื่อทำกรรมที่บุคคลทำแล้วพึงเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือปิตติวิสัย ไม่ควรเพื่อทำกาละตราบเท่าที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ ย่อมควรเพ่งด้วยปัญญา โดยประมาณอย่างนี้ แก่ผู้ใด. เราเรียกผู้นี้ว่า ธัมมานุสารี ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ก้าวลงสู่สัพปุริสภูมิ ล่วงภูมิปุณฺณ ไม่ควรเพื่อทำกรรมที่บุคคลทำแล้วพึงเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือปิตติวิสัย ไม่ควรเพื่อทำกาละตราบเท่าที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดรู้เห็นธรรมเหล่านี้ อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า เป็นโศคบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. รูปสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสารีและธัมมานุสารีบุคคล

[๔๖๖] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา เสียงไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา กลิ่นไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา รสไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา โผฏฐัพพะไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา ธรรมารมณ์ไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวซึ่งธรรมเหล่านี้ อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสารี ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ก้าวลงสู่สัพปุริสภูมิ ล่วงภูมิปุณฺณ ไม่ควรเพื่อทำกรรมที่บุคคลทำแล้วพึงเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือปิตติวิสัย ไม่ควรเพื่อทำกาละตราบเท่าที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ ย่อมควรเพ่งด้วยปัญญา โดยประมาณอย่างนี้ แก่ผู้ใด. เรากล่าวผู้นี้ว่า ธัมมานุสารี ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ก้าวลงสู่สัพปุริสภูมิ ล่วงภูมิปุณฺณ ไม่ควรเพื่อทำกรรมที่บุคคลทำแล้วพึงเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือปิตติวิสัย ไม่ควรเพื่อทำกาละตราบเท่าที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดรู้เห็นธรรมเหล่านี้ อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า เป็นพระโศคบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. วิญญานสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสารีและธัมมานุสารีบุคคล

[๔๖๗] พระนครสาวัตถิ. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุวิญญานไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา โสตวิญญาน ฯลฯ ฆานวิญญาน ฯลฯ ชิวหา-

*วิญญาณ ฯลฯ กายวิญญาณ ฯลฯ มโนวิญญาณ ไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา.
คูกริกขุทั้งหลาย ผู้ใดเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวซึ่งธรรมเหล่านี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสारी ฯลฯ
คูกริกขุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ย่อมควรเพ่งด้วยปัญญา โดยประมาณอย่างนี้ แก่ผู้ใด.
เรากล่าวผู้นี้ว่า ัมมมานุสारी ฯลฯ คูกริกขุทั้งหลาย ผู้ใดรู้เห็นธรรมเหล่านี้อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า
เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่ตรัสรู้เป็นเบื้องต้น.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. ผัสสสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสारीและัมมมานุสारीบุคคล

[๔๑๒] พระนครสาวัตถิ. คูกริกขุทั้งหลาย จักขุสัมผัสไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็น
อย่างอื่นเป็นธรรมดา โสตสัมผัส ฯลฯ ฆานสัมผัส ฯลฯ ชิวหาสัมผัส ฯลฯ กายสัมผัส ฯลฯ
มโนสัมผัส ไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสारी ฯลฯ
เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องต้น.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. เวทนาสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสारीและัมมมานุสारीบุคคล

[๔๑๓] พระนครสาวัตถิ. คูกริกขุทั้งหลาย จักขุสัมผัสสชาเวทนา ไม่เที่ยง มีอัน
แปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ ฆานสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ
ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ กายสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ มโนสัมผัสสชาเวทนา ไม่เที่ยง มีอัน
แปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา. คูกริกขุทั้งหลาย ผู้ใดเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวซึ่งธรรมเหล่านี้
อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสारी ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องต้น.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. สัญญาสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสारीและัมมมานุสारीบุคคล

[๔๑๔] พระนครสาวัตถิ. คูกริกขุทั้งหลาย รูปสัญญา ไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็น
อย่างอื่นเป็นธรรมดา สัททสัญญา ฯลฯ คันธสัญญา ฯลฯ รสสัญญา ฯลฯ โผฏฐัพพสัญญา
ธรรมสัญญา ไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา. คูกริกขุทั้งหลาย ผู้ใดเชื่อมั่นไม่
หวั่นไหวซึ่งธรรมเหล่านี้อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสारी ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องต้น.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. เจตนาสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสारीและัมมมานุสारीบุคคล

[๔๑๕] พระนครสาวัตถิ. คูกริกขุทั้งหลาย รูปสัญญาเจตนา ไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็น
อย่างอื่นเป็นธรรมดา สัททสัญญาเจตนา ฯลฯ คันธสัญญาเจตนา ฯลฯ รสสัญญาเจตนา ฯลฯ
โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ฯลฯ ธรรมสัญญาเจตนา ไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา.

คุณกริขุทั้งหลาย ผู้ใดเชื่อมั่นไม่หวั่นไหว ซึ่งธรรมเหล่านี้ อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสारी ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. ตัณหาสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสारीและชัมมานุสारीบุคคล

[๔๗๖] พระนครสาวัตถิ. คุณกริขุทั้งหลาย รูปตัณหาไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็น อย่างอื่นเป็นธรรมดา สัทตตัณหา ฯลฯ คันธตัณหา ฯลฯ รสตัณหา ฯลฯ โสภณูปพัณณตัณหา ฯลฯ ธรรมตัณหาไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา. คุณกริขุทั้งหลาย ผู้ใดเชื่อ มั่นไม่หวั่นไหว ซึ่งธรรมเหล่านี้ อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสारी ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. ธาตุสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสारीและชัมมานุสारीบุคคล

[๔๗๗] พระนครสาวัตถิ. คุณกริขุทั้งหลาย ปฐวีธาตุไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็น อย่างอื่นเป็นธรรมดา อาโปธาตุ ฯลฯ เตโชธาตุ ฯลฯ วาโยธาตุ ฯลฯ อากาสธาตุ ฯลฯ วิญญาน ธาตุไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา. คุณกริขุทั้งหลาย ผู้ใดเชื่อมั่นไม่หวั่นไหว ซึ่งธรรมเหล่านี้ อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสारी ฯลฯ เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๙.

๑๐. จันทรสูตร

ว่าด้วยสัทธานุสारीและชัมมานุสारीบุคคล

[๔๗๘] พระนครสาวัตถิ. คุณกริขุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนเป็นอย่างอื่น เป็นธรรมดา เวทนา ฯลฯ สัญญา ฯลฯ สังขาร ฯลฯ วิญญานไม่เที่ยง มีอันแปรปรวน เป็นอย่างอื่นเป็นธรรมดา. คุณกริขุทั้งหลาย ผู้ใดเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวซึ่งธรรมเหล่านี้ อย่างนี้ เรากล่าวผู้นี้ว่า สัทธานุสारी ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ก้าวลงสู่สัพปุริสภูมิ ล่วงภูมิปุณฺณน ไม่ควร เพื่อทำการที่บุคคลทำแล้วพึงเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือปิดตวิสัย ไม่ควรเพื่อทำการ ละ ครอบงำที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล. คุณกริขุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ย่อมควรเพ่งด้วยปัญญา โดยประมาณอย่างนี้แก่ผู้ใด. เรากล่าวผู้นี้ว่า ชัมมานุสारी ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม ก้าวลงสู่ สัพปุริสภูมิ ล่วงภูมิปุณฺณน ไม่ควรเพื่อทำการที่บุคคลทำแล้วพึงเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือปิดตวิสัย ไม่ควรเพื่อทำการ ละ ครอบงำที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล. คุณกริขุทั้งหลาย ผู้ใดรู้เห็นธรรมเหล่านี้ อย่างนี้. เรากล่าวผู้นี้ว่า เป็นพระโศคาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ โลกกันตสังยุต.

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตน์ คือ

๑. จักขุสูตร	๖. สัตถุสูตร
๒. รูปสูตร	๗. เจตนาสูตร
๓. วิญญานสูตร	๘. ตัณหาสูตร
๔. ผัสสสูตร	๙. ธาตุสูตร
๕. เวทนาสูตร	๑๐. ชันธสูตร

๕. อุปปาตสังยุต

๑. จักขุสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๗๕] พระนครสาวิตตี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งจักขุ นี้เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งขราและมรณะ. ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งหู ฯลฯ แห่งลิ้น ฯลฯ แห่งกาย ฯลฯ แห่งใจ นี้เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งขราและมรณะ.

[๔๗๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่งจักขุ นี้เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งขราและมรณะ. ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่งหู ฯลฯ แห่งจมูก ฯลฯ แห่งลิ้น ฯลฯ แห่งกาย ฯลฯ แห่งใจ นี้เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งขราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. รูปสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๗๗] พระนครสาวิตตี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งรูป นี้เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งขราและมรณะ. ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งเสียง ฯลฯ แห่งกลิ่น ฯลฯ แห่งรส ฯลฯ แห่งโผฏฐัพพะ ฯลฯ แห่งธรรมารมณ์ นี้เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งขราและมรณะ.

[๔๗๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่งรูป นี้เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งขราและมรณะ. ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่งเสียง ฯลฯ แห่งกลิ่น ฯลฯ แห่งรส ฯลฯ แห่งโผฏฐัพพะ ฯลฯ แห่งธรรมารมณ์ นี้เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งขราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. วิญญาณสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๘๓] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งจักขุวิญญาณ ฯลฯ แห่งโสตวิญญาณ ฯลฯ แห่งมโนวิญญาณ นี่เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ.

[๔๘๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่ง จักขุวิญญาณ ฯลฯ แห่งโสตวิญญาณ ฯลฯ แห่งมานวิญญาณ ฯลฯ แห่งชีวหาวิญญาณ ฯลฯ แห่งกายวิญญาณ ฯลฯ แห่งมโนวิญญาณ นี่เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งชราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. ผัสสสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๘๕] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งจักขุสัมผัส ฯลฯ แห่งโสตสัมผัส ฯลฯ แห่งมานสัมผัส ฯลฯ แห่งกายสัมผัส ฯลฯ แห่งมโนสัมผัส นี่เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ.

[๔๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่ง จักขุสัมผัส ฯลฯ แห่งโสตสัมผัส ฯลฯ แห่งมานสัมผัส ฯลฯ แห่งชีวหาสัมผัส ฯลฯ แห่งกายสัมผัส ฯลฯ แห่งมโนสัมผัส นี่เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งชราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. เวทนาสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๘๗] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งจักขุสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งโสตสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งมานสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งชีวหาสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งกายสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งมโนสัมผัสสชาเวทนา นี่เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ.

[๔๘๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับความดับสูญแห่ง จักขุสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งโสตสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งมานสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งชีวหาสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งกายสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ แห่งมโนสัมผัสสชาเวทนา นี่เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งชราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. สัญญาสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๘๘] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งรูปสัญญา ฯลฯ แห่งสัททสัญญา ฯลฯ แห่งคันธสัญญา ฯลฯ แห่งรสสัญญา ฯลฯ แห่งโณภูมิจ्ञา ฯลฯ แห่งธรรมสัญญา นี่เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ.

[๔๘๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่ง รูปสัญญา ฯลฯ แห่งสัททสัญญา ฯลฯ แห่งคันธสัญญา ฯลฯ แห่งรสสัญญา ฯลฯ แห่ง โณภูมิจ्ञา ฯลฯ แห่งธรรมสัญญา นี่เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งชราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. เจตนาสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๘๙] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งรูปสัญญาเจตนา ฯลฯ แห่งสัททสัญญาเจตนา ฯลฯ แห่งคันธสัญญาเจตนา ฯลฯ แห่ง รสสัญญาเจตนา ฯลฯ แห่งโณภูมิจ्ञาเจตนา ฯลฯ แห่งธรรมสัญญาเจตนา นี่เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ.

[๔๙๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่ง รูปสัญญาเจตนา ฯลฯ แห่งสัททสัญญาเจตนา ฯลฯ แห่งคันธสัญญาเจตนา ฯลฯ แห่งรสสัญญาเจตนา ฯลฯ แห่งโณภูมิจ्ञาเจตนา ฯลฯ แห่งธรรมสัญญาเจตนา นี่เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็น ความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งชราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. ตัณหาสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๙๑] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งรูปตัณหา ฯลฯ แห่งสัททตัณหา ฯลฯ แห่งคันธตัณหา ฯลฯ แห่งรสตัณหา ฯลฯ แห่งโณภูมิจ्ञาตัณหา ฯลฯ แห่งธรรมตัณหา นี่เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ.

[๔๙๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่ง รูปตัณหา ฯลฯ แห่งสัททตัณหา ฯลฯ แห่งคันธตัณหา ฯลฯ แห่งรสตัณหา ฯลฯ แห่ง โณภูมิจ्ञาตัณหา ฯลฯ แห่งธรรมตัณหา นี่เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งชราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๘.

๙. ธาตุสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๕๕] พระนครสาวดี. คูกริกขุทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งปฐวีธาตุ ฯลฯ แห่งอาโปธาตุ ฯลฯ แห่งเตโชธาตุ ฯลฯ แห่งวาโยธาตุ ฯลฯ แห่งอากาศธาตุ ฯลฯ แห่งวิญญานธาตุ นี่เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ.

[๔๕๖] คูกริกขุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่ง ปฐวีธาตุ ฯลฯ แห่งอาโปธาตุ ฯลฯ แห่งเตโชธาตุ ฯลฯ แห่งวาโยธาตุ ฯลฯ แห่งอากาศธาตุ ฯลฯ แห่งวิญญานธาตุ ฯลฯ นี่เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งชราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. จันทรสูตร

ว่าด้วยความเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปแห่งทุกข์

[๔๕๗] พระนครสาวดี. คูกริกขุทั้งหลาย ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งรูป นี่เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ. ความเกิดขึ้น ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความปรากฏแห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา ฯลฯ แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาน นี่เป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นความตั้งอยู่แห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งชราและมรณะ.

[๔๕๘] คูกริกขุทั้งหลาย ก็ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับความดับสูญแห่งรูป นี่เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งชราและมรณะ. ความดับโดยไม่เหลือ ความสงบระงับ ความดับสูญแห่งเวทนา ฯลฯ แห่งสัญญา แห่งสังขาร ฯลฯ แห่งวิญญาน นี่เป็นความดับโดยไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นความสงบระงับแห่งโรค เป็นความดับสูญแห่งชราและมรณะ.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ อุปปาทสังยุต.

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตนี้ คือ

๑. จักขุสูตร	๖. สัญญาสูตร
๒. รูปสูตร	๗. เจตนาสูตร
๓. วิญญานสูตร	๘. คัมภีระสูตร
๔. สัมผัสสูตร	๙. ธาตุสูตร
๕. เวทนาสูตร	๑๐. จันทรสูตร.

๖. กิเลสสังยุต

๑. จักขุสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๔๙๕] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในจักขุ
นี้เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในหูนี้เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความ
กำหนดด้วยอำนาจความพอใจในจมูกนี้เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ
ในลิ้นนี้เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในกายนี้เป็นอุปกิเลส
แห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในใจนี้เป็นอุปกิเลสแห่งจิต. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เมื่อใดแล ภิกษุละอุปกิเลสแห่งใจในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อนั้น จิตของเขาย่อมเป็นจิตน้อมไปใน
เนกขัมมะ อันเนกขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน ปรากฏในธรรมอันทำให้แจ้งด้วยอภิญญา.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. รูปสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๕๐๐] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในรูป
นี้เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ ในเสียง ฯลฯ ในกลิ่น ฯลฯ
ในรส ฯลฯ ในโผฏฐัพพะ ฯลฯ ในธรรมารมณ์นี้เป็นอุปกิเลสแห่งจิต. ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เมื่อใดแล ภิกษุและอุปกิเลสแห่งใจในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อนั้น จิตของเขาย่อมเป็นจิตน้อมไป
ในเนกขัมมะ อันเนกขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน ปรากฏในธรรมอันจะพึงทำให้แจ้ง
ด้วยอภิญญา.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. วิญญาณสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๕๐๑] ก. พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจใน
จักขุวิญญาณนี้เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในโสตวิญญาณ ฯลฯ
ในฆานวิญญาณ ฯลฯ ในชีวหาวิญญาณ ฯลฯ ในกายวิญญาณ ฯลฯ ในมโนวิญญาณนี้เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุละอุปกิเลสแห่งจิตในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อนั้น
จิตของเขาย่อมเป็นจิตน้อมไปในเนกขัมมะ อันเนกขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน ปรากฏใน
ธรรมที่จะพึงทำให้แจ้งด้วยอภิญญา.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. ผัสสสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๕๐๒] ข. พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจใน
จักขุสัมผัสนี้เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในโสตสัมผัส ฯลฯ
ในฆานสัมผัส ฯลฯ ในชีวหาสัมผัส ฯลฯ ในกายสัมผัส ฯลฯ ในมโนสัมผัสนี้เป็นอุปกิเลส
แห่งจิต. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุละอุปกิเลสแห่งจิตในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อนั้น จิตของ
เขาย่อมเป็นจิตน้อมไปในเนกขัมมะ อันเนกขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน ปรากฏในธรรมที่

จะพึงทำให้แจ้งด้วยอภิญา.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. เวทนาสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๕๐๒] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจใน จักขุสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ ในโสตสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ ในฆานสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ ใน ฆานสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ ในชีวหาสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ ในกายสัมผัสสชาเวทนา ฯลฯ ในมโนสัมผัสสชาเวทนา นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุละ อุปกิเลสแห่งจิตในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อนั้น จิตของเธอย่อมเป็นจิตน้อมไปในเนกขัมมะ อันเนก-
*ขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน ปรากฏในธรรมที่พึงทำให้แจ้งด้วยอภิญา.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. สัญญาสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๕๐๓] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจใน รูปสัญญา นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในสัททสัญญา ฯลฯ ในคันธสัญญา ฯลฯ ในรสสัญญา ฯลฯ ในโณภูัพพสัญญา ฯลฯ ในธรรมสัญญา นี่เป็นอุปกิเลส แห่งจิต. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุละอุปกิเลสแห่งจิตในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อนั้น จิต ของเธอย่อมเป็นจิตน้อมไปในเนกขัมมะ อันเนกขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน ปรากฏใน ธรรมที่พึงทำให้แจ้งด้วยอภิญา.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. เจตนาสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๕๐๔] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจใน รูปสัญญาเจตนา นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในสัททสัญญาเจตนา ฯลฯ ในคันธสัญญาเจตนา ฯลฯ ในรสสัญญาเจตนา ฯลฯ ในโณภูัพพสัญญาเจตนา ฯลฯ ในธรรมสัญญาเจตนา นี่ เป็นอุปกิเลสแห่งจิต. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุละอุปกิเลสแห่งจิตในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อนั้น จิตของเธอย่อมเป็นจิตน้อมไปในเนกขัมมะ อันเนกขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน ปรากฏในธรรมที่พึงทำให้แจ้งด้วยอภิญา.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. ตัณหาสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๕๐๕] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจใน รูปตัณหา นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในสัททตัณหา ฯลฯ ใน คันธตัณหา ฯลฯ ในรสตัณหา ฯลฯ ในโณภูัพพตัณหา ฯลฯ ในธรรมตัณหา ฯลฯ นี่เป็นอุปกิเลส

แห่งจิต. คูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุละอุปกิเลสแห่งจิตในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อนั้น จิต
ของเธอย่อมเป็นจิตน้อมไปในเนกขัมมะ อันเนกขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน ปรากฏใน
ธรรมที่พึงทำให้แจ้งด้วยอภิญญา.

จบ สูตรที่ ๘.

๕. ธาตุสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๕๐๖] พระนครสาวดี. คูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจใน
ปฐวีธาตุ นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในอาโปธาตุ ฯลฯ ใน
เตโชธาตุ ฯลฯ ในวาโยธาตุ ฯลฯ ในอากาศธาตุ ในวิญญานธาตุ นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต. คูกร
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุละอุปกิเลสในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อนั้น จิตของเธอย่อมเป็นจิตน้อม
ไปในเนกขัมมะ อันเนกขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน ปรากฏในธรรมที่พึงทำให้แจ้งด้วย
อภิญญา.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. ขันธสูตร

ว่าด้วยอุปกิเลสแห่งจิต

[๕๐๗] พระนครสาวดี. คูกรภิกษุทั้งหลาย ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในรูป
นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในเวทนา นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต
ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในสัญญา นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความ
พอใจในสังขาร นี่เป็นอุปกิเลสแห่งจิต ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในวิญญาน นี่เป็น
อุปกิเลสแห่งจิต. คูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุละอุปกิเลสแห่งจิตในฐานะ ๖ นี้ได้ เมื่อ
นั้นแล จิตของเธอย่อมเป็นจิตน้อมไปในเนกขัมมะ อันเนกขัมมะอบรมแล้ว ควรแก่การงาน
ปรากฏในธรรมที่พึงทำให้แจ้งด้วยอภิญญา.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ กิเลสสังยุต.

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตนี้ คือ

๑. จักขุสูตร	๖. สัญญาสูตร
๒. รูปสูตร	๗. เจตนาสูตร
๓. วิญญานสูตร	๘. ตัณหาสูตร
๔. ผัสสสูตร	๙. ธาตุสูตร
๕. เวทนาสูตร	๑๐. ขันธสูตร

๑๑. สาริปุตตสังยุต

๑. วิเวกสูตร

ว่าด้วยปฐมฌาน

[๕๐๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ครั้งนั้น เป็นเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตร
และจีวร เข้าไปสู่พระนครสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถีแล้ว
กลับจากบิณฑบาตภายหลังภัต เข้าไปยังป่าอันธวัน เพื่อพักกลางวัน ถึงป่าอันธวันแล้ว นั่ง
พักกลางวัน ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง. ครั้งนั้นเป็นเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักผ่อนแล้ว
เข้าไปยังพระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี. ท่านพระอานนทได้เห็นท่านพระ
สารีบุตรว่า อาวุโสสารีบุตร อินทรีย์ของท่านผ่องใสหนัก สีหน้าของท่านหมดจด ผ่องใส วันนี้
ท่านพระสารีบุตรอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า อาวุโส ดังเราจะบอก เราสังคจากาม สังคจากอกุศลธรรม
เข้าปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่. อาวุโส เรานั้นไม่ได้คิดอย่างนี้ว่า เรา
เข้าปฐมฌานอยู่ หรือว่าเข้าปฐมฌานแล้ว หรือว่าออกจากปฐมฌานแล้ว. แท้จริง ท่านพระสารี-
*บุตรตอนทักขิณคือการ ค้นหากรรมมังการ และอนุสัยคือมานะออกได้นานแล้ว ฉะนั้น ท่าน
พระสารีบุตรจึงไม่คิดอย่างนี้ว่า เราเข้าปฐมฌานอยู่ หรือว่าเข้าปฐมฌานแล้ว หรือว่าออกจาก
ปฐมฌานแล้ว.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. อวิตกกสูตร

ว่าด้วยทุติยฌาน

[๕๐๙] พระนครสาวัตถี. ท่านพระอานนทได้เห็นพระสารีบุตรมาแต่ไกล จึงกล่าวกะ
ท่านพระสารีบุตรว่า อาวุโสสารีบุตร อินทรีย์ของท่านผ่องใสหนัก สีหน้าของท่านหมดจด ผ่องใส
วันนี้ ท่านพระสารีบุตรอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า อาวุโส ดังเราจะบอก เราเข้าทุติยฌานอันมีความผ่องใสแห่ง
จิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุข
เกิดแต่สมาธิอยู่. อาวุโส เรานั้นมิได้คิดอย่างนี้ว่า เราเข้าทุติยฌานอยู่ หรือว่าเข้าทุติยฌานแล้ว
หรือว่าออกจากทุติยฌานแล้ว ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๒.

๓. ปีติสูตร

ว่าด้วยตติยฌาน

[๕๑๐] พระนครสาวัตถี. ท่านพระอานนทได้เห็นท่านพระสารีบุตรมาแต่ไกล จึงกล่าว
กะท่านพระสารีบุตรว่า อาวุโสสารีบุตร อินทรีย์ของท่านผ่องใสหนัก สีหน้าของท่านหมดจด
ผ่องใส วันนี้ ท่านพระสารีบุตรอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า อาวุโส ดังเราจะบอก เรามีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุข
ด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป เข้าตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็น
ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ดังนี้ อยู่. อาวุโส เรานั้นมิได้คิดอย่างนี้ว่า เราเข้าตติยฌานอยู่

หรือว่าเข้าตติยฌานแล้ว หรือว่าออกจากตติยฌานแล้ว ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๓.

๔. อุปเพกขาสสูตร

ว่าด้วยจตุตถฌาน

[๕๑๑] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระอานนทได้เห็นท่านพระสารีบุตรมาแต่ไกล จึงกล่าว
กะท่านพระสารีบุตรว่า อวูโสสารีบุตร อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก สีหน้าของท่านหมดจด ผ่องใส
วันนี้ ท่านพระสารีบุตรอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า อวูโส ดังเราจะบอก เราเข้าจตุตถฌานอันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข
เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่. อวูโส
เรามีได้คิดอย่างนี้ว่า เราเข้าจตุตถฌานอยู่ หรือว่าเข้าจตุตถฌานแล้ว หรือว่าออกจากจตุตถฌาน
แล้ว ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๔.

๕. อากาสสูตร

ว่าด้วยอากาสนัญจายตนฌาน

[๕๑๒] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระอานนทได้เห็นท่านพระสารีบุตรมาแต่ไกล จึงกล่าว
กะท่านพระสารีบุตรว่า อวูโสสารีบุตร อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก สีหน้าของท่านหมดจด
ผ่องใส วันนี้ ท่านพระสารีบุตรอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า อวูโส ดังเราจะบอก เราเข้าอากาสนัญจายตนฌานด้วย
คำนึงว่า อากาสหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงรูปสัญญาเสียได้ เพราะดับปฏิกัมมสัญญาเสียได้ เพราะไม่
กระทำไว้ในใจซึ่งนันทตัสสัญญาโดยประการทั้งปวงอยู่. อวูโส เรามีได้คิดอย่างนี้ว่า เราเข้า
อากาสนัญจายตนฌานอยู่ หรือว่าเข้าอากาสนัญจายตนฌานแล้ว หรือว่าออกจากอากาสนัญจาย-
*ตนฌานแล้ว ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๕.

๖. วิญญานสูตร

ว่าด้วยวิญญานัญจายตนฌาน

[๕๑๓] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระอานนทได้เห็นท่านพระสารีบุตรมาแต่ไกล จึง
กล่าวกะท่านพระสารีบุตรว่า อวูโสสารีบุตร อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก สีหน้าของท่านหมดจด
ผ่องใส วันนี้ ท่านพระสารีบุตรอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า อวูโส ดังเราจะบอก เราเข้าวิญญานัญจายตนฌานด้วยคำนึง
ว่า วิญญานหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงอากาสนัญจายตนฌานเสียได้โดยประการทั้งปวงอยู่. อวูโส
เรานั้นมิได้คิดอย่างนี้ว่า เราเข้าวิญญานัญจายตนฌานอยู่ หรือว่าเข้าวิญญานัญจายตนฌานแล้ว
หรือว่าออกจากวิญญานัญจายตนฌานแล้ว ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๖.

๗. อากิญจัญญายตนสูตร

ว่าด้วยอาภิกขุญญาตนณาน

[๕๑๔] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระอนนทได้เห็นท่านพระสารีบุตรมาแต่ไกล จึงกล่าว
กะท่านพระสารีบุตรว่า อาวุโสสารีบุตร อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก สีหน้าของท่านหมดจด ผ่องใส
วันนี้ ท่านพระสารีบุตรอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า อาวุโส ดังเราจะบอก เราเข้าอาภิกขุญญาตนณานด้วยคำนี้ว่า
ว่า สิ่งอะไรหน้อยหนึ่งไม่มี เพราะล่วงวิญญาณญายตนณานเสียได้โดยประการทั้งปวงอยู่.
อาวุโส เรานั้นมิได้คิดอย่างนี้ว่า เราเข้าอาภิกขุญญาตนณานอยู่ หรือว่าเข้าอาภิกขุญญาตนณาน
แล้ว หรือว่าออกจากอาภิกขุญญาตนณานแล้ว ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๗.

๘. เนวสัณญานาสัณญายตนสูตร

ว่าด้วยเนวสัณญานาสัณญายตนณาน

[๕๑๕] พระนครสาวัตถิ. ท่านพระอนนทได้เห็นท่านพระสารีบุตรมาแต่ไกล จึงกล่าว
กะท่านพระสารีบุตรว่า อาวุโสสารีบุตร อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก สีหน้าของท่าน ผ่องใส
วันนี้ ท่านพระสารีบุตรอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า อาวุโส ดังเราจะบอก เราเข้าเนวสัณญานาสัณญายตนณาน
เพราะล่วงอาภิกขุญญาตนณานเสียได้โดยประการทั้งปวงอยู่. อาวุโส เรานั้นมิได้คิดอย่างนี้ว่า
เราเข้าเนวสัณญานาสัณญายตนณานอยู่ หรือว่าเข้าเนวสัณญานาสัณญายตนณานแล้ว หรือว่าออก
จากเนวสัณญานาสัณญายตนณานแล้ว ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๘.

๙. นิโรธสูตร

ว่าด้วยสัณญานาเวทิตนินิโรธ

[๕๑๖] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิก-
*เศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถิ. ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร
เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครสาวัตถิ ครั้นเที่ยวบิณฑบาตในพระนครสาวัตถิแล้ว กลับจากบิณฑบาต
ภายหลังภัต เข้าไปยังป่าอันธวันเพื่อพักกลางวัน ถึงป่าอันธวันแล้ว นั่งพักกลางวันอยู่ที่โคนไม้
แห่งหนึ่ง. ครั้งนั้นเป็นเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักผ่อนแล้ว เข้าไปยังพระวิหาร
เชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี. ท่านพระอนนทได้เห็นท่านพระสารีบุตรมาแต่ไกล
จึงกล่าวกะท่านพระสารีบุตรว่า อาวุโสสารีบุตร อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก สีหน้าของท่านหมด
จด ผ่องใส วันนี้ ท่านพระสารีบุตรอยู่ด้วยวิหารธรรมอะไร?

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า อาวุโส ดังเราจะบอก เราเข้าสัณญานาเวทิตนินิโรธ เพราะ
ล่วงเนวสัณญานาสัณญายตนณานเสียได้โดยประการทั้งปวงอยู่. อาวุโส เรามิได้คิดอย่างนี้ว่า เรา
เข้าสัณญานาเวทิตนินิโรธอยู่ หรือว่าเข้าสัณญานาเวทิตนินิโรธแล้ว หรือว่าออกจากสัณญานาเวทิตนินิโรธ
แล้ว. แท้จริง ท่านพระสารีบุตร ถอนอหังการ มมังการ และมานานุสัยออกได้นานแล้ว ฉะนั้น
ท่านพระสารีบุตรจึงมิได้คิดอย่างนี้ว่า เราเข้าสัณญานาเวทิตนินิโรธอยู่ หรือว่าเข้าสัณญานาเวทิตนินิโรธ

แล้ว หรือว่าออกจากสัญญาเวทิตนโรธแล้ว.

จบ สูตรที่ ๕.

๑๐. สุจิมีสูตร

ว่าด้วยความแตกต่างการเลี้ยงชีวิตของสมณพราหมณ์

[๕๑๑] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์. ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ เทียบบิณฑบาตตามลำดับตรอกในพระนครราชคฤห์แล้ว อาศัยเชิงฝาแห่งหนึ่งฉันบิณฑบาตนั้น. ครั้งนั้น นางปริพาชกาชื่อสุจิมี เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรว่า ดูกรสมณะ ท่านก้มหน้าฉันหรือ? ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรน้องหญิง เรามีได้ก้มหน้าฉัน.

สุ. ถ้าอย่างนั้น ท่านแขงหน้าฉันหรือสมณะ?

สา. เรามีได้แขงหน้าฉันหรือก้องหญิง.

สุ. ถ้าอย่างนั้น ท่านมองคูทิสใหญ่ฉันหรือสมณะ?

สา. เรามีได้มองคูทิสใหญ่ฉันหรือก้องหญิง.

สุ. ถ้าอย่างนั้น ท่านมองคูทิสน้อยฉันหรือสมณะ?

สา. เรามีได้มองคูทิสน้อยฉันหรือก้องหญิง.

สุ. ดิฉันถามว่า ดูกรสมณะ ท่านก้มหน้าฉันหรือ ท่านก็ตอบว่า เรามีได้ก้มหน้าฉันหรือก้องหญิง ดิฉันถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านแขงหน้าฉันหรือสมณะ ท่านก็ตอบว่า เรามีได้แขงหน้าฉันหรือก้องหญิง ดิฉันถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านมองคูทิสใหญ่ฉันหรือสมณะ ท่านก็ตอบว่า เรามีได้มองคูทิสใหญ่ฉันหรือก้องหญิง ดิฉันถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านมองคูทิสน้อยฉันหรือสมณะ ท่านก็ตอบว่า เรามีได้มองคูทิสน้อยฉันหรือก้องหญิง ก็บัดนี้ ท่านฉันอย่างไรเล่าสมณะ?

สา. ดูกรน้องหญิง ก็สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เลี้ยงชีพด้วยมิจจาชีพ เหตุุติระจณาวินา คือ วิชาคูพื้นที่ สมณพราหมณ์เหล่านี้เรียกว่า ก้มหน้าฉัน. ดูกรน้องหญิง สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เลี้ยงชีพด้วยมิจจาชีพ เหตุุติระจณาวินา คือ วิชาคูคานักษัตร สมณพราหมณ์เหล่านี้เรียกว่า แขงหน้าฉัน. ดูกรน้องหญิง สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งเลี้ยงชีพด้วยมิจจาชีพ เหตุุติระจณาวินา คือ วิชาคูคานักษัตร สมณพราหมณ์เหล่านี้เรียกว่า มองคูทิสใหญ่ฉัน. ดูกรน้องหญิง สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง เลี้ยงชีพด้วยมิจจาชีพ เหตุุติระจณาวินา คือ วิชาทายของค้อวียะ สมณพราหมณ์เหล่านี้เรียกว่า มองคูทิสน้อยฉัน. ดูกรน้องหญิง ส่วนเรานั้นมิได้เลี้ยงชีวิตด้วยมิจจาชีพ เหตุุติระจณาวินา คือ วิชาคูพื้นที่ มิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจจาชีพ เหตุุติระจณาวินา คือ วิชาคูคานักษัตร มิได้เลี้ยงชีพด้วยมิจจาชีพ เหตุุติระจณาวินา คือ วิชาทายของค้อวียะ (แต่) เราแสวงหาภิกษาโดยชอบธรรม ครั้นแล้วจึงฉัน.

ครั้งนั้น นางสุจิมีปริพาชกาเข้าไปในนครราชคฤห์ จากถนนหนึ่งไปอีกถนนหนึ่ง จาก

ตรอกหนึ่งไปอีกตรอกหนึ่งแล้ว ประกาศอย่างนี้ว่า ท่านสมณสากยบุตรทั้งหลายย่อมฉันอาหารอันประกอบด้วยธรรม สมณสากยบุตรทั้งหลายย่อมฉันอาหารอันหาโทษมิได้ ขอเชิญท่านทั้งหลายถวายบิณฑบาตแก่สมณสากยบุตรทั้งหลายเถิด.

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ สาริปุตตสังยุต.

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตนี้ คือ

๑. วิเวกสูตร	๖. วิญญานสูตร
๒. อวิตักกสูตร	๗. อากิญจัญญายตนสูตร
๓. ปิติสสูตร	๘. เนวสัณญานาสัณญายตนสูตร
๔. อุเปกขาสูตร	๙. นิโรธสูตร
๕. อากาสสูตร	๑๐. สุจิมฺมสูตร

๘. นาคสังยุต

๑. สุทธกสูตร

ว่าด้วยกำเนิดนาค ๔ จำพวก

[๕๑๘] พระนครสาวัตถิ. ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กำเนิดของนาค ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็นไฉน? คือ นาคที่เป็นอ้นทชะ เกิดในไข่ ๑ นาคที่เป็นชลาพุชะ เกิดในครรภ์ ๑ นาคที่เป็นสังเสทชะ เกิดในเถาไคล ๑ นาคที่เป็นอุปปาทิกะ เกิดผุดขึ้น ๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กำเนิดของนาค ๔ จำพวกนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. ปณิตตสูตร

ว่าด้วยความประณีตของกำเนิดนาคแต่ละจำพวก

[๕๑๙] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กำเนิดของนาค ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็นไฉน? คือ นาคเป็นอ้นทชะ ๑ นาคที่เป็นชลาพุชะ ๑ นาคที่เป็นสังเสทชะ ๑ นาคที่เป็นอุปปาทิกะ ๑. ในนาค ๔ จำพวกนั้น นาคที่เป็นชลาพุชะ สังเสทชะ และอุปปาทิกะ ประณีตกว่านาคที่เป็นอ้นทชะ. นาคที่เป็นสังเสทชะและอุปปาทิกะ ประณีตกว่านาคที่เป็นอ้นทชะและชลาพุชะ. นาคที่เป็นอุปปาทิกะ ประณีตกว่านาคที่เป็นอ้นทชะ ชลาพุชะและสังเสทชะ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กำเนิดของนาค ๔ จำพวกนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. อุโปสถสูตรที่ ๑

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้นาคที่เป็นอ้นทชะรักษาอุโปสถ

[๕๒๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถิ. ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่

ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นิ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้นาคที่เป็นอณทชะบางพวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ นาคบางพวกที่เป็นอณทชะในโลกนี้ มีความคิดอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน พวกเราเป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ พวกเรานั้นกระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เมื่อตายไป จึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอณทชะ ถ้าวันนี้ พวกเราพึงประพฤตีสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจไซ้ร้ เมื่อเป็นอย่างนี้ เมื่อตายไป พวกเราจะพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เชิญพวกเรามาประพฤตีสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจเสียในบัดนี้เถิด. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้นาคที่เป็นอณทชะบางพวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้.

จบ สูตรที่ ๑.

๔. อุโปสถสูตรที่ ๒

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้นาคที่เป็นชลาพุชะรักษาอุโบสถ

[๕๒๑] พระนครสาวัตถี. ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้นาคที่เป็นชลาพุชะบางพวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ นาคบางพวกที่เป็นชลาพุชะในโลกนี้ มีความคิดอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน พวกเราเป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ พวกนั้นกระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เมื่อตายไปจึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นชลาพุชะ ถ้าวันนี้ พวกเราพึงประพฤตีสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจไซ้ร้ เมื่อเป็นอย่างนี้ เมื่อตายไป พวกเราจะพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เชิญพวกเรามาประพฤตีสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เสียในบัดนี้เถิด. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้นาคที่เป็นชลาพุชะบางพวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. อุโปสถสูตรที่ ๓

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้นาคที่เป็นสังเสทชะรักษาอุโบสถ

[๕๒๒] พระนครสาวัตถี. ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้นาคที่เป็นสังเสทชะบางพวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ นาคบางพวกที่เป็นสังเสทชะในโลกนี้ มีความคิดอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน พวกเราเป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ พวกเรานั้นกระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เมื่อตายไป จึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นสังเสทชะ ถ้าวันนี้ พวกเราพึงประพฤตีสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจไซ้ร้ เมื่อเป็นอย่างนี้ เมื่อตายไป พวกเราจะพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เชิญพวกเรามาประพฤตีสุจริต

ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เสียในบัดนี้เกิด. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้
นาคที่เป็นสังฆะทชะบางพวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้.

จบ สูตรที่ ๕.

๖. อุโปสถสูตรที่ ๔

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้นาคที่เป็นอุปปาติกะรักษาอุโบสถ

[๕๒๓] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุนั้นนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้นาคที่เป็นอุปปาติกะบาง
พวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ นาคบางพวกที่เป็นอุปปาติกะในโลกนี้ มีความ
คิดอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน พวกเราได้เป็นผู้กระทำความผิดทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ พวก
เรานั้นกระทำความผิดทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เมื่อตายไป จึงเข้าถึงความเป็นสหายของ
พวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ ถ้าวันนี้ พวกเราพึงประพฤตีสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เมื่อ
เป็นอย่างนี้ เมื่อตายไป พวกเราจะพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เชิญพวกเรามาประพฤตีสุจริตด้วย
กาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เสียในบัดนี้เกิด. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้นาคที่
เป็นอุปปาติกะบางพวกในโลกนี้ รักษาอุโบสถและสละกายได้.

จบ สูตรที่ ๖.

๗. สุตสูตรที่ ๑

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้บุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของนาคที่เป็นอัมชชะ

[๕๒๔] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุนั้นนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตาย
ไปเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัมชชะ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความผิดทั้งสอง
ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกนาคที่เป็นอัมชชะ มีอายุยืน มีวรรณะงาม
มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความ
เป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัมชชะ. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคน
ในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอัมชชะ.

จบ สูตรที่ ๗.

๘. สุตสูตรที่ ๒

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้บุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของนาคที่เป็นชลาพุชะ

[๕๒๕] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุนั้นนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้
เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นชลาพุชะ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความ
ผิดทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกนาคที่เป็นชลาพุชะ มีอายุยืน

มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นชลัพพะ. ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นชลัพพะ. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้นุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นชลัพพะ.

จบ สูตรที่ ๘.

๘. สุตสูตรที่ ๓

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้นุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของนาคที่เป็นสังเสทชะ

[๕๒๖] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้นุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นสังเสทชะ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ นุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกนาคที่เป็นสังเสทชะ มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นสังเสทชะ. ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นสังเสทชะ. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้นุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นสังเสทชะ.

จบ สูตรที่ ๘.

๑๐. สุตสูตรที่ ๔

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้นุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของนาคที่เป็นอุปปาติกะ

[๕๒๗] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้นุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรภิกษุ นุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ. ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้นุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ.

จบ สูตรที่ ๑๐.

๑๑-๒๐ อันทฆทานุปการสูตรที่ ๑-๑๐

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้นุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาค

[๕๒๘] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้นุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอันทชะ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกนาคที่เป็นอันทะม มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอันทะม. เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีป และอุปกรณ์แห่งประทีป เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอันทะม. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอันทะม.

จบ สูตรที่ ๑๑-๒๐

๒๑-๕๐ ชลาพุชาทิทานุปการสูตรที่ ๑-๓๐

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้บุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาค

[๕๒๕] พระนครสาวคตฺถิ. ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นชลาพุชะ ... ของพวกนาคที่เป็นสังเสทชะ ... ของพวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ. เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีป และอุปกรณ์แห่งประทีป เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกนาคที่เป็นอุปปาติกะ.

จบ สูตรที่ ๒๑-๕๐

จบ นาคสังยุต.

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตนี้ คือ

๑. สุททกสูตร ๖. อุโปสถสูตร ๔

๒. ปณิตตรสูตร ๗. สุตสูตรที่ ๑

๓. อุโปสถสูตรที่ ๑ ๘. สุตสูตรที่ ๒

๔. อุโปสถสูตรที่ ๒ ๙. สุตสูตรที่ ๓

๕. อุโปสถสูตรที่ ๓ ๑๐. สุตสูตรที่ ๔

๑๑-๒๐ อันทาทานุปการสูตรที่ ๑-๑๐

๒๑-๕๐ ชลาพุชาทิทานุปการสูตร ๑-๓๐

๕. สุปินณสังยุต

๑. สุทธกสูตร

ว่าด้วยกำเนิดครุฑ ๔ จำพวก

[๕๓๐] พระนครสาวัตถิ. ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย กำเนิดของครุฑ ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็นไฉน? คือ ครุฑที่เป็นอันทะ ๑
ครุฑที่เป็นชลัพพะ ๑ ครุฑที่เป็นสังเสทชะ ๑ ครุฑที่เป็นอุปปาติกะ ๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กำเนิด
ของครุฑ ๔ จำพวกนี้แล.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. หรติสูตร

ว่าด้วยความยิ่งย่อนของกำเนิดครุฑ ๔ จำพวก

[๕๓๑] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย กำเนิดของครุฑ ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวก
เป็นไฉน? คือ ครุฑที่เป็นอันทะ ๑ ครุฑที่เป็นชลัพพะ ๑ ครุฑที่เป็นสังเสทชะ ๑. ครุฑ
ที่เป็นอุปปาติกะ ๑. ในครุฑทั้ง ๔ จำพวกนั้น ครุฑที่เป็นอันทะ ย่อมนานากที่เป็นอันทะไปได้
นานากที่เป็นชลัพพะ สังเสทชะ อุปปาติกะไปไม่ได้. ครุฑที่เป็นชลัพพะ ย่อมนานากที่เป็น
อันทะและชลัพพะไปได้ นานากที่เป็นสังเสทชะ อุปปาติกะไปไม่ได้. ครุฑที่เป็นสังเสทชะ
ย่อมนานากที่เป็นอันทะ ชลัพพะและสังเสทชะไปได้ นานากเป็นอุปปาติกะไปไม่ได้ ครุฑ
ที่เป็นอุปปาติกะ ย่อมนานากที่เป็นอันทะ ชลัพพะ สังเสทชะ และอุปปาติกะไปได้. ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย กำเนิดของครุฑมี ๔ จำพวกนี้แล.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. ทวยการีสูตรที่ ๑

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้บุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑ

[๕๓๒] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
บังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว. นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อม
เข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอันทะ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วย
กาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกครุฑที่เป็นอันทะ มีอายุยืน มีวรรณะงาม มี
ความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็น
สหายของพวกครุฑที่เป็นอันทะ. ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็น
อันทะ. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไปย่อม
เข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอันทะ.

จบ สูตรที่ ๓.

๔-๖. ทวยการีสูตรที่ ๒-๔

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้บุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑ

[๕๓๓] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มี

พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นฉลาพุชะ ... ของพวกครุฑที่เป็นสังเสทชะ ... ของพวกครุฑที่เป็นอุปปาคะ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกครุฑที่เป็นอุปปาคะ มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอุปปาคะ. ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอุปปาคะ. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอุปปาคะ.

จบ สูตรที่ ๔-๖.

๗-๑๖ อรรถทานูปการสูตรที่ ๑-๑๐

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้บุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑ

[๕๓๔] พระนครสาวัตถี. ภิกษุหนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอันทชะ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกครุฑที่เป็นอันทชะ มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอันทชะ. เขาจึงให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีปและอุปกรณ์แห่งประทีป เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอันทชะ. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอันทชะ.

จบ สูตรที่ ๗-๑๖

๑๗-๔๖ ฉลาพุชาทิทานูปการสูตรที่ ๑-๓๐

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้บุคคลเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑ

[๕๓๕] พระนครสาวัตถี. ภิกษุหนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นฉลาพุชะ ... ของพวกครุฑที่เป็นสังเสทชะ ... ของพวกครุฑที่เป็นอุปปาคะ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความทั้งสองด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกครุฑที่เป็นอุปปาคะ มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอุปปาคะ. เขาจึงให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีป และอุปกรณ์แห่งประทีป เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็น

สหายของพวกครุฑที่เป็นอุปปาติกะ. คูกริกษุ ขื่อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้นุคคลบางคน
ในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกครุฑที่เป็นอุปปาติกะ.

จบ สูตรที่ ๑๗-๔๖.

(พระสูตร ๔๖ สูตร พึงประมวลมาอย่างนี้)

จบ สุปันณสังยุต

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตนี้ คือ

๑. สุททกสูตร	๓. ทวยการีสูตร ๔ สูตร
๒. หรติสูตร	๔. ทานูปการสูตร ๔๐ สูตร.

๑๐. คันธพภาษสังยุต

๑. สุททกสูตร

ว่าด้วยเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์

[๕๓๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า
คูกริกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
จงฟัง ฯลฯ คูกริกษุทั้งหลาย พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์เป็นไฉน? พวกเทวดาซึ่ง
สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รากก็มี สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่นก็มี สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะพี้ก็มี สิง
อยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่เปลือกก็มี สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะเทาะก็มี สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ใบก็มี
สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ดอกก็มี สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ผลก็มี สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รสก็มี สิงอยู่ที่
ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่นก็มี. คูกริกษุทั้งหลาย พวกนี้เราเรียกว่า พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์

จบ สูตรที่ ๑.

๒. สุจริตสูตร

ว่าด้วยเหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์

[๕๓๗] พระนครสาวัตถี. ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย
ให้นุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่
คนธรรพ์ พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คูกริกษุ นุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วย
วาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ มีอายุยืน มีวรรณะงาม
มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็น
สหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์. ครั้นตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของ
พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์. คูกริกษุ ขื่อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้นุคคลบางคน
ในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. มุลคันธทาตาสสูตร

ว่าด้วยเหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา

[๕๓๘] พระนครสาวดี. ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รัก พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รัก มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รัก. เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รัก. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รัก.

จบ สูตรที่ ๓.

๔-๑๒. สารคันธาทิตทาตาสสูตร ที่ ๑-๕

ว่าด้วยเหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้

[๕๓๙] พระนครสาวดี. ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่น ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะพี้ ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่เปลือก ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะเทาะ ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ใบ ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ดอก ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ผล ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รส ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่น?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่น ... ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะพี้ ... ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ดอก ... ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ผล ... ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รส ... ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่น มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่น ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะพี้ ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่เปลือก ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะเทาะ ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ใบ ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ดอก ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ผล ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่รส ... ของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่น. เขาจึงให้สิ่งของอันมีกลิ่นที่แก่น ... มีกลิ่นที่กะพี้ ... มีกลิ่นที่เปลือก ... มีกลิ่นที่กะเทาะ ... มีกลิ่นที่

ใบ ... มีกลิ่นที่ดอก ... มีกลิ่นที่ผล ... มีกลิ่นที่รส ... มีกลิ่นที่กลิ่น. เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึง
ความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่น ... ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็น
ปัจจัย ใ้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่
ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่น ...

จบ สูตรที่ ๔-๑๒.

๑๓-๒๒. มูลคันธทานุปการสูตร ที่ ๑-๑๐

ว่าด้วยเหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้

[๕๔๐] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ใ้บุคคลบางคนในโลกนี้
เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วย
วาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก มีอายุยืน มีวรรณะงาม
มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็น
สหายของเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก. เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม
เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีปและอุปกรณ์แห่งประทีป เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความ
เป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ราก. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย
ใ้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป เข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้
มีกลิ่นที่ราก.

จบ สูตรที่ ๑๓-๒๒.

๒๓-๑๓๒. สารคันธาทานุปการสูตร ที่ ๑-๕๐

ว่าด้วยเหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่นเป็นต้น

[๕๔๑] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุนั้นนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ใ้บุคคลบางคนในโลกนี้
เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่แก่น ... สิงอยู่ที่
ต้นไม้มีกลิ่นที่กะพี้ ... สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่เปลือก ... สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กะเทาะ ... สิงอยู่ที่
ต้นไม้มีกลิ่นที่ใบ ... สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ดอก ... สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่ผล ... สิงอยู่ที่ต้นไม้
มีกลิ่นที่รส ... สิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่น พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วย
วาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า ... พวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่น มีอายุยืน มีวรรณะ
งาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึง
ความเป็นสหายของพวกเทวดา ซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่น. เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน
มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีปและอุปกรณ์แห่งประทีป เมื่อตายไป เขา
ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้นไม้มีกลิ่นที่กลิ่น ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็น
เหตุ เป็นปัจจัย ใ้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวก

เทวดาซึ่งสิงอยู่ที่ต้น ไม้มีกลิ่นที่กลิ่น.

จบ สูตรที่ ๒๓-๑๓๒.

จบ กัณฐัพพกาสังยุต.

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตนี้ คือ

๑. สุทธกสูตร ๔-๑๒. สารกัณฐาภิทาสูตร ๕ สูตร

๒. สุจริตสูตร ๑๓-๒๒. มุลกัณฐาทานุการสูตร ๑๐ สูตร

๓. มุลกัณฐาทาสูตร ๒๓-๑๓๒. สารกัณฐาภิทานุการสูตร ๕๐ สูตร

(รวม ๑๑๒ สูตร)

๑๑. วลาหกสังยุต

๑. เทสนาสูตร

ว่าด้วยเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก

[๕๔๒] พระนครสาวัตถี. พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงพวก เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหกแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวก เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหกเป็นไฉน? พวกเทวดาที่เป็นสี่ตวลาหกก็มี ที่เป็นอุณหวลาหกก็มี ที่เป็นอฬวลาหกก็มี ที่เป็นวตวลาหกก็มี ที่เป็นวิสสวลาหกก็มี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกนี้ เราเรียกว่า พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. สุจริตสูตร

ว่าด้วยเหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาพวกวลาหก

[๕๔๓] พระนครสาวัตถี. ครั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระ ภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อ ตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก มีอายุยืน มีวรรณะ งาม มีความสุขมาก เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึง ความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก. เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีปและอุปกรณ์แห่งประทีป. เมื่อตายไป เขาย่อม เข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่วลาหก. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็น ปัจจัย ให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาซึ่งนับ เนื่องในหมู่วลาหก.

จบ สูตรที่ ๒.

๓-๑๒ สัตวลาหทานุปการสูตร ที่ ๑-๑๐

ว่าด้วยเหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาพวกสัตวลาห

[๕๔๔] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุหนึ่งนั้ ฃ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ใ้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นสัตวลาห พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกเทวดาที่เป็นสัตวลาห มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นสัตวลาห. เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีปและอุปกรณ์แห่งประทีป. เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นสัตวลาห. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ใ้บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นสัตวลาห.

จบ สูตรที่ ๓-๑๒.

๑๓-๕๒ อุณหวลาหทานุปการาติสูตร ที่ ๑-๕๐

ว่าด้วยเหตุให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาพวกอุณหวลาหเป็นต้น

[๕๔๕] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุหนึ่งนั้ ฃ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ใ้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นอุณหวลาห ...?

[๕๔๖] ... เข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นอัพลวลาห ...

[๕๔๗] ... เข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นวตวลาห ...

[๕๔๘] ... เข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นวิสสวลาห ...

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริตด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เขาได้สดับมาว่า พวกเทวดาที่เป็นวิสสวลาห มีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขมาก. เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นวิสสวลาห. เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีปและอุปกรณ์แห่งประทีป. เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นวิสสวลาห. ดูกรภิกษุ ข้อนี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ใ้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทวดาที่เป็นวิสสวลาห

จบ สูตรที่ ๑๓-๕๒.

๕๓. สัตวลาหสูตร

ว่าด้วยเหตุใ้มีความหนาว

[๕๔๙] พระนครสาวัตถิ. ภิกษุหนึ่งนั้ ฃ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ใ้ความหนาวมีในบางคราว พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ พวกเทวดาชื่อว่าสิตฺวลาหฺมียูอยู่เมื่อใด เทวดาพวกนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า โฉนหนอ พวกเราพึงยินดีด้วยความยินดีของตน เมื่อนั้น ความหนาวย่อมมี เพราะอาศัยความตั้งใจของเทวดาพวกนั้น. ดูกรภิกษุ ข้อนั้นแลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ความหนาวมีในบางคราว.

จบ สูตรที่ ๕๓.

๕๔. อุณหฺวลาหฺกสูตร

ว่าด้วยเหตุให้มีความร้อน

[๕๕๐] พระนครสาวตฺถิ. ภิกษุหนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ความร้อนมีในบางคราว พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ พวกเทวดาชื่อว่าอุณหฺวลาหฺมียูอยู่เมื่อใด เทวดาพวกนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า โฉนหนอ พวกเราพึงยินดีด้วยความยินดีของตน เมื่อนั้น ความร้อนย่อมมี เพราะอาศัยความตั้งใจของเทวดาพวกนั้น. ดูกรภิกษุ ข้อนั้นแลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ความร้อนมีในบางคราว.

จบ สูตรที่ ๕๔.

๕๕. อัปฺพวลาหฺกสูตร

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้มีเมฆหมอกในบางคราว

[๕๕๑] พระนครสาวตฺถิ. ภิกษุหนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้เมฆหมอกมีในบางคราว พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ พวกเทวดาชื่อว่าอัปฺพวลาหฺมียูอยู่เมื่อใด เทวดาพวกนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า โฉนหนอ พวกเราพึงยินดีด้วยความยินดีของตน เมื่อนั้น เมฆหมอกย่อมมี เพราะอาศัยความตั้งใจของเทวดาพวกนั้น. ดูกรภิกษุ ข้อนั้นแลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้เมฆหมอกมีในบางคราว.

จบ สูตรที่ ๕๕.

๕๖. วาตฺวลาหฺกสูตร

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้มีลมในบางคราว

[๕๕๒] พระนครสาวตฺถิ. ภิกษุหนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มีลมในบางคราว พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ พวกเทวดาชื่อว่าวาตฺวลาหฺมียูอยู่เมื่อใด เทวดาพวกนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า โฉนหนอ พวกเราพึงยินดีด้วยความยินดีของตน เมื่อนั้น ลมย่อมมี เพราะอาศัยความตั้งใจของเทวดาพวกนั้น. ดูกรภิกษุ ข้อนั้นแลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มีลมในบางคราว.

จบ สูตรที่ ๕๖.

๕๗. วัสสวลาหสูตร

ว่าด้วยเหตุปัจจัยให้มีฝนในบางคราว

[๕๕๓] พระนครสาวัตถี. ภิกษุหนึ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มีฝนในบางคราว พระเจ้าข้า?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ พวกเทวดาชื่อว่าวัสสวลาหมีอยู่เมื่อใด เทวดาพวกนั้นมีความคิดอย่างนี้ว่า โฉนหนอ พวกเราพึงยินดีด้วยความยินดีของตน เมื่อนั้น ฝนย่อมมี เพราะอาศัยความตั้งใจของเทวดาพวกนั้น. ดูกรภิกษุ ข้อนั้นแต่เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มีฝนในบางคราว.

จบ สูตรที่ ๕๗.

จบ วลาหสังยุต.

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตนี้ คือ

๑. เทสนาสสูตร	๕๓. สัตวลาหสูตร
๒. สุจริตสูตร	๕๔. อุณหวลาหสูตร
๓-๑๒ สัตวลาหทานุปการสูตรที่ ๑-๑๐	๕๕. อัปภวลาหสูตร
๑๓-๕๒ อุณหวลาหทานุปการาติสูตรที่ ๑-๕๐	๕๖. วาตวลาหสูตร
๕๗. วัสสวลาหสูตร.	

๑๒. วัจณโคตตสังยุต

๑. รูปอัญญาณสูตร

ความไม่รู้ในรูปเป็นเหตุให้เกิดกิฏฐิหลายอย่าง

[๕๕๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี. ครั้นนั้น ปริพาชกชื่อว่าวัจณโคตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้กิฏฐิหลายอย่างเหล่านี้เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง โลกไม่เที่ยงบ้าง โลกมีที่สุดบ้าง โลกไม่มีที่สุดบ้าง ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้นบ้าง ชีพเป็นอย่างอื่น สรีระก็เป็นอย่างอื่นบ้าง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกบ้าง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่เกิดอีกบ้าง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็มี ย่อมไม่เกิดอีกก็มีบ้าง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้บ้าง?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวัจณะ เพราะความไม่รู้ในรูป ในเหตุเกิดแห่งรูป ในความดับแห่งรูป ในปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งรูป จึงเกิดกิฏฐิหลายอย่างเหล่านี้ขึ้นในโลกอย่างนี้

ว่า โลกเที่ยงบ้าง ... สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้บ้าง.
ดูกรวัจจะ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทกฺขิณหลายอย่างเหล่านี้เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง
ฯลฯ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้บ้าง.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. เวทนาอัญญาณสูตร

ความรู้ในเวทนาเป็นเหตุให้เกิดทกฺขิณหลายอย่าง

[๕๕๕] พระนครสวัตถิ. วัจจโคตรปริพาชกนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้
ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัย ให้ทกฺขิณหลายอย่าง
เหล่านี้เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้
ย่อมไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้บ้าง?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวัจจะ เพราะความรู้ในเวทนา ในเหตุเกิดแห่งเวทนา
ในความดับแห่งเวทนา ในปฏิบัติที่จะทำให้ถึงความดับแห่งเวทนา จึงเกิดทกฺขิณหลายอย่างเหล่านี้
ขึ้นในโลกอย่างนี้ว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่
เกิดอีกก็หาไม่ได้บ้าง. ดูกรวัจจะ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทกฺขิณหลายอย่างเหล่านี้เกิดขึ้น
ในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เกิดอีก
ก็หาไม่ได้บ้าง.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. สัญญาอัญญาณสูตร

ความรู้ในสัญญาเป็นเหตุให้เกิดทกฺขิณหลายอย่าง

[๕๕๖] พระนครสวัตถิ. วัจจโคตรปริพาชกนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้
ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทกฺขิณหลาย
อย่างเหล่านี้เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้
ย่อมไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้บ้าง?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวัจจะ เพราะความรู้ในสัญญา ในเหตุเกิดแห่งสัญญา
ในความดับแห่งสัญญา ในปฏิบัติที่จะทำให้ถึงความดับแห่งสัญญา จึงเกิดทกฺขิณหลายอย่างเหล่านี้
ขึ้นในโลกอย่างนี้ว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อม
ไม่เกิดอีกก็หาไม่ได้บ้าง. ดูกรวัจจะ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทกฺขิณหลายอย่างเกิดขึ้นใน
โลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื่องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หาไม่ได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หา
มิได้บ้าง.

จบ สูตรที่ ๓.

๔. สังขารอัญญาณสูตร

ความรู้ในสังขารเป็นเหตุให้เกิดทกฺขิณหลายอย่าง

[๕๕๗] พระนครสวัตถิ. วัจจโคตรปริพาชกนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูล
ถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทกฺขิณหลายอย่าง

เหล่านี้เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้
ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้บ้าง?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวัจจะ เพราะความไม่รู้ในสังขารทั้งหลาย ในเหตุเกิดแห่ง
สังขาร ในความดับแห่งสังขาร ในปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งสังขาร จึงเกิดทฤษฎีหลายอย่าง
เหล่านี้ขึ้นในโลกอย่างนี้ว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้
ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้บ้าง. ดูกรวัจจะ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทฤษฎีหลายอย่างเหล่านี้
เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่
เกิดอีกก็หามิได้บ้าง.

จบ สูตรที่ ๔.

๕. วิญญานอัญญาณสูตร

ความไม่รู้ในวิญญานเป็นเหตุให้เกิดทฤษฎีหลายอย่าง

[๕๕๘] พระนครสาวัตถี. วัจจโคตรปริพาชกนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทฤษฎีหลายอย่างเหล่านี้
เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่
เกิดอีกก็หามิได้บ้าง?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวัจจะ เพราะความไม่รู้ในวิญญาน ในเหตุเกิดแห่งวิญญาน
ในความดับแห่งวิญญาน ในปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งวิญญาน จึงเกิดทฤษฎีหลายอย่างเหล่านี้
ขึ้นในโลกอย่างนี้ว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื้องหน้าตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่
เกิดอีกก็หามิได้บ้าง. ดูกรวัจจะ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทฤษฎีหลายอย่างเหล่านี้เกิดขึ้น
ในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีก
ก็หามิได้บ้าง.

จบ สูตรที่ ๕.

๖-๑๐ รูปอภิสสนาทีสูตรที่ ๑-๕

การไม่เห็นขั้น ๕ เป็นเหตุให้เกิดทฤษฎีหลายอย่าง

[๕๕๙] พระนครสาวัตถี. วัจจโคตรปริพาชกนัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูล
ถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทฤษฎีหลายอย่าง
เหล่านี้เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้
ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้บ้าง?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวัจจะ เพราะไม่เห็นในรูป ฯลฯ ในปฏิบัติที่จะให้ถึง
ความดับแห่งรูป ทฤษฎีหลายอย่างเหล่านี้จึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื้องหน้า
แต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้บ้าง.

[๕๖๐] พระนครสาวัตถี. ดูกรวัจจะ เพราะไม่เห็นในเวทนา ...

[๕๖๑] พระนครสาวัตถี. ดูกรวัจจะ เพราะไม่เห็นในสัญญา ...

[๕๖๒] พระนครสาวัตถี. ดูกรวัจจะ เพราะไม่เห็นในสังขารทั้งหลาย ...

[๕๖๓] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่เห็นในวิญญาน ...

๑๑-๑๕ รูปอนกิสมยาทิสสูตรที่ ๑-๕

เพราะไม่ตรัสรู้ขั้น ๕ จึงเกิดทิฏฐิหลายอย่าง

[๕๖๔] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่ตรัสรู้ในรูป ...

[๕๖๕] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่ตรัสรู้ในเวทนา ...

[๕๖๖] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่ตรัสรู้ในสัญญา ...

[๕๖๗] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่ตรัสรู้ในสังขารทั้งหลาย ...

[๕๖๘] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่ตรัสรู้ในวิญญาน ...

๑๖-๒๐ รูปอนนุโพธาทิสสูตรที่ ๑-๕

เพราะไม่รู้ตามขั้น ๕ จึงเกิดทิฏฐิหลายอย่าง

[๕๖๙] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่รู้ตามในรูป ...

[๕๗๐] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่รู้ตามในเวทนา ...

[๕๗๑] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่รู้ตามในสัญญา ...

[๕๗๒] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่รู้ตามในสังขารทั้งหลาย ...

[๕๗๓] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่รู้ตามในวิญญาน ...

๒๑-๒๕ รูปอปปกิเฐธาทิสสูตรที่ ๑-๕

เพราะไม่กำหนดรู้ขั้น ๕ จึงเกิดทิฏฐิหลายอย่าง

[๕๗๔] พระนครสาวดี. ข้าแต่ท่านพระโคตม อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้
ทิฏฐิหลายอย่างเหล่านี้ เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยง ฯลฯ เพราะไม่แทงตลอดในรูป ฯลฯ ใน
วิญญาน ฯลฯ

๒๖-๓๐ รูปอัสถลักขณาทิสสูตรที่ ๑-๕

เพราะไม่กำหนดในขั้น ๕ จึงเกิดทิฏฐิหลายอย่าง

[๕๗๕] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่กำหนดในรูป ฯลฯ ในวิญญาน ฯลฯ

๓๑-๓๕ รูปอนุปลักขณาทิสสูตรที่ ๑-๕

เพราะไม่เข้าไปกำหนดขั้น ๕ จึงเกิดทิฏฐิหลายอย่าง

[๕๗๖] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่เข้าไปกำหนดในรูป ฯลฯ ใน
วิญญาน ฯลฯ

๓๖-๔๐ รูปอสมเปกขณาทิสสูตรที่ ๑-๕

เพราะไม่เพ่งในขั้น ๕ จึงเกิดทิฏฐิหลายอย่าง

[๕๗๗] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่เพ่งในรูป ฯลฯ ในวิญญาน ฯลฯ

๔๑-๔๕ รูปอปปิจจเวกขณาทิสสูตรที่ ๑-๕

เพราะไม่พิจารณาขั้น ๕ จึงเกิดทิฏฐิหลายอย่าง

[๕๗๘] พระนครสาวดี. ดูกรวัจนะ เพราะไม่พิจารณาในรูป ฯลฯ ในวิญญาน ฯลฯ

๔๖-๕๐ รูปอปปิจจุปลักขณาทิสสูตรที่ ๑-๕

เพราะไม่เข้าไปกำหนดเฉพาะในชั้น ๕ จึงเกิดทวิภูติหลายอย่าง

[๕๑๕] พระนครสาวดี. ดูกรวัจจะ เพราะไม่เข้าไปกำหนดเฉพาะในรูป ฯลฯ ใน
วิญญาณ ฯลฯ

๕๑-๕๔ รูปอัปปัจจกัมมมาสสูตรที่ ๑-๔

กรรมคือการไม่เห็นเฉพาะในชั้น ๕ เป็นเหตุเกิดทวิภูติหลายอย่าง

[๕๑๖] พระนครสาวดี. ครั้งนั้น วัจจะ โคตรปริพาชก ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึง
นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม อะไร
หนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ทวิภูติหลายอย่างเหล่านี้เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์
เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้บ้าง?

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรวัจจะ เพราะกรรมคือการไม่เห็นเฉพาะในรูป ในเหตุเกิด
แห่งรูป ในความดับแห่งรูป ในปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งรูป ฯลฯ

[๕๑๗] พระนครสาวดี. ดูกรวัจจะ เพราะกรรมคือการไม่เห็นเฉพาะในเวทนา ฯลฯ

[๕๑๘] พระนครสาวดี. ดูกรวัจจะ เพราะกรรมคือการไม่เห็นเฉพาะในสัญญา ฯลฯ

[๕๑๙] พระนครสาวดี. ดูกรวัจจะ เพราะกรรมคือการไม่เห็นเฉพาะในสังขาร
ทั้งหลาย ฯลฯ

๕๕. วิญญาณอัปปัจจกัมมสูตร

กรรมคือการไม่เห็นเฉพาะในวิญญาณเป็นเหตุเกิดทวิภูติหลายอย่าง

[๕๒๐] พระนครสาวดี. ดูกรวัจจะ เพราะกรรมคือการไม่เห็นเฉพาะในวิญญาณ ใน
เหตุเกิดแห่งวิญญาณ ในความดับแห่งวิญญาณ ในปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งวิญญาณ จึง
เกิดทวิภูติหลายอย่างเหล่านี้ขึ้นในโลกอย่างนี้ว่า โลกเที่ยงบ้าง ฯลฯ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้ว
ย่อมเกิดอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้บ้าง. ดูกรวัจจะ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้
ทวิภูติหลายอย่างเหล่านี้เกิดขึ้นในโลกว่า โลกเที่ยงบ้าง โลกไม่เที่ยงบ้าง โลกมีที่สุดบ้าง โลก
ไม่มีที่สุดบ้าง ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้นบ้าง ชีพเป็นอย่างอื่น สรีระก็เป็นอย่างอื่นบ้าง สัตว์
เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกบ้าง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมไม่เกิดอีกบ้าง สัตว์เบื้องหน้า
แต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็มี ย่อมไม่เกิดอีกก็มีบ้าง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเกิดอีกก็หามิได้
ย่อมไม่เกิดอีกก็หามิได้บ้าง.

จบ สูตรที่ ๕๕.

จบ วัจจะ โคตตตังยุต.

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตนี้ คือ

๑-๕ อัญญาณสูตร ๕ สูตร ๖-๑๐ อทิสสนสูตร ๕ สูตร

๑๑-๑๕ อนภิสสมยสูตร ๕ สูตร ๑๖-๒๐ อนนุโพธสูตร ๕ สูตร

๒๑-๒๕ อัปปภิเวธสูตร ๕ สูตร ๒๖-๓๐ อสัลลิกขณสูตร ๕ สูตร

๓๑-๓๕ อรูปลักขณสูตร ๕ สูตร ๓๖-๔๐ อสมเปกขณสูตร ๕ สูตร
๔๑-๔๕ อัปปิจเวกขณสูตร ๕ สูตร ๔๖-๕๐ อัปปิจจุปลักขณสูตร ๕ สูตร
๕๑-๕๔ อัปปิจจักขกัมมสูตร ๔ สูตร ๕๕. วิญญูณอัปปิจจักขกัมมสูตร

๑๓. สมาธิสังยุต

๑. สมาธิสมาปัตติสูตร

ผู้ใดฉลาดในการตั้งจิตมั่นและฉลาดในการเข้าสมาธิ นับเป็นผู้เลิศ

[๕๘๕] พระนครสาวัตถี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดฉลาด ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็นไฉน? คือ ผู้ใดฉลาดบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการเข้าสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการเข้าสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ ๑. บางคนไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และไม่ฉลาดในการเข้าสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการเข้าสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น ผู้ใดฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการเข้าสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธานสูงสุด และดีกว่า. ผู้ใดฉลาดทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมสั้มเกิดจากนมสด เนยข้นเกิดจากนมสั้ม เนยใสเกิดจากเนยข้น หัวเนยใสเกิดจากเนยใส ในจำนวนนั้น หัวเนยใสเขากล่าวว่าเป็นเลิศ ฉันทใด ผู้ใดฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการเข้าสมาธิ. ก็นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่า ผู้ใดฉลาดทั้ง ๔ จำพวกนั้น ฉันทนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๑.

๒. ฐิติสูตร

ผู้ใดฉลาดในการตั้งจิตมั่นและฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ นับเป็นผู้เลิศ

[๕๘๖] พระนครสาวัตถี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดฉลาด ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็นไฉน? คือ ผู้ใดฉลาดบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ ๑. บางคนไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และไม่ฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น ผู้ใดฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุดและดีกว่าผู้ใดฉลาดทั้ง ๔ จำพวกนั้น. เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมสั้มเกิดจากนมสด เนยข้นเกิดจากนมสั้ม เนยใสเกิดจากเนยข้น หัวเนยใสเกิดจากเนยใส ในจำนวนนั้น หัวเนยใสเขากล่าวว่าเป็นเลิศ ฉันทใด ผู้ใดฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ. ก็นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่า. ผู้ใดฉลาดทั้ง ๔ จำพวกนั้น ฉันทนั้นเหมือนกัน.

จบ สูตรที่ ๒.

๓. ฐานสูตร

ผู้ใดมานที่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นและฉลาดในการออกจากสมาธิ นับเป็นผู้เลิศ
[๕๘๗] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็น
ไฉน? คือ ผู้ใดมานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการ
ออกจากสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการออกจากสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ ๑.
บางคนไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และไม่ฉลาดในการออกจากสมาธิ ๑. บางคนฉลาดใน
การตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการออกจากสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น ผู้ใดมานที่ฉลาด
ในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการออกจากสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็น
ประธาน สูงสุด และดีกว่าผู้ใดมานทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นม
สื้มเกิดจากนมสด ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๓.

๔. กัลลิตสูตร

ผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นและฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ นับเป็นผู้เลิศ
[๕๘๘] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็น
ไฉน? คือ ผู้ใดมานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในความเป็น
ผู้ฉลาดในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่น
ในสมาธิ ๑. บางคนไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และไม่ฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ ๑.
บางคนฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวก
นั้น ผู้ใดมานที่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ นับว่า
เป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่าผู้ใดมานทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบ
เหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมสื้มเกิดจากนมสด ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๔.

๕. อารัมมณสูตร

ผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นและฉลาดในอารมณ์ในสมาธิ นับเป็นผู้เลิศ
[๕๘๙] พระนครสาวัตถิ. คูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็น
ไฉน? คือ ผู้ใดมานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดใน
อารมณ์ในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในอารมณ์ในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ ๑.
บางคนไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และไม่ฉลาดในอารมณ์ในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการ
ตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในอารมณ์ในสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น ผู้ใดมานที่ฉลาดในการ
ตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในอารมณ์ในสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประ
ธาน สูงสุด และดีกว่าผู้ใดมานทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมสื้ม
เกิดจากนมสด ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๕.

๖. โคจรสูตร

ผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นและฉลาดในโคจรในสมาธิ นับเป็นผู้เลิศ

[๕๕๐] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็นไฉน?
คือ ผู้ใดมานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในโคจรในสมาธิ
๑. บางคนฉลาดในโคจรในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ ๑. บางคนไม่ฉลาดใน
การตั้งจิตมั่นในสมาธิ และไม่ฉลาดในโคจรในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ
และฉลาดในโคจรในสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น ผู้ที่ใดมานฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ
และฉลาดในโคจรในสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่าผู้ใด
มานทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมส้มเกิดจากนมสด ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๖.

๗. อภินิหารสูตร

ผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นและฉลาดในการน้อมจิตไปในสมาธิ นับเป็นผู้เลิศ

[๕๕๑] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็น
ไฉน? คือ ผู้ใดมานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการ
น้อมจิตไปในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการน้อมจิตไปในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นใน
สมาธิ ๑. บางคนไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และไม่ฉลาดในการน้อมจิตไปในสมาธิ ๑.
บางคนฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการน้อมจิตไปในสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น
ผู้ที่ใดมานที่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และฉลาดในการน้อมจิตไปในสมาธิ นับว่าเป็นผู้เลิศ
ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่าผู้ใดมาน ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือนนมสด
เกิดจากแม่โค นมส้มเกิดจากนมสด ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๗.

๘. สักกัจจการีสูตร

ผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นและกระทำความเคารพในสมาธิ นับเป็นผู้เลิศ

[๕๕๒] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็นไฉน?
คือ ผู้ใดมานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ แต่ไม่กระทำความเคารพใน
สมาธิ ๑. บางคนกระทำความเคารพในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ ๑. บางคน
ไม่ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ และไม่กระทำความเคารพในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการตั้งจิต
มั่นในสมาธิ และกระทำความเคารพในสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น ผู้ที่ใดมานที่ฉลาดในการ
ตั้งจิตมั่นในสมาธิ และกระทำความเคารพในสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศประเสริฐที่สุด เป็นประธาน
สูงสุด และดีกว่าผู้ใดมานทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมส้มเกิดจาก
นมสด ฯลฯ

จบ สูตรที่ ๘.

๙. สาดัจจการีสูตร

ผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นและทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันในสมาธิ นับเป็นผู้เลิศ

[๕๕๓] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็น
ไฉน? คือ ผู้ใดมานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งจิตมั่นในสมาธิ แต่ไม่กระทำความ

ไหน? คือ ผู้ใดบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการเข้าสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในความเป็น

[๖๐๒] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ได้มาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็น
ไหน? คือ ผู้ได้มานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการเข้าสมาธิ แต่ไม่กระทำความเพียรเป็น
ไปติดต่อกันสมาธิ ๑. บางคนกระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการเข้า
สมาธิ ๑ บางคนไม่ฉลาดในการเข้าสมาธิ และไม่กระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันสมาธิ ๑.
บางคนฉลาดในการเข้าสมาธิ และกระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น
ผู้ได้มานที่ฉลาดในการเข้าสมาธิ และกระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศ
ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และคิดว่าผู้ได้มานทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือนนมสด
เกิดจากแม่โค นมส้มเกิดจากนมสด ฯลฯ

[๖๐๓] พระนครสาวดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ได้มาน ๔ จำพวกรนี้. ๔ จำพวกเป็น
 ใด? คือ ผู้ได้มานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการเข้าสมาธิ แต่ไม่กระทำความสบายใน
 สมาธิ ๑. บางคนกระทำความสบายในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการเข้าสมาธิ ๑. บางคนไม่ฉลาด
 ในการเข้าสมาธิ และไม่กระทำความสบายในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการเข้าสมาธิ และ
 กระทำความสบายในสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกรนั้น ผู้ได้มานที่ฉลาดในการเข้าสมาธิ และกระทำ
 ความสบายในสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่าผู้ได้
 มานทั้ง ๔ จำพวกรนั้น เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมส้มเกิดจากนมสด ฯลฯ

[๖๐๔] พระนครสาวดีดี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ได้มาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็น
 ใด? คือ ผู้ได้มานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการออก
 จากสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการออกจากสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ ๑. บางคนไม่ฉลาดใน
 การตั้งอยู่ในสมาธิ และไม่ฉลาดในการออกจากสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ และ
 ไม่ฉลาดในการออกจากสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น ผู้ได้มานที่ฉลาดในการตั้งอยู่ในสมาธิ และ
 ฉลาดในการออกจากสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่า
 ได้มานทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมส้มเกิดจากนมสด ฯลฯ

[๖๐๕] พระนครสาวตติฯ คุรุภิกษุทั้งหลาย ผู้ได้มานี้ ๔ จำพวกนี้ ๔ จำพวกเป็น
 ไฉน? ก็ ผู้ได้มานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในการออกจากสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในความ
 เป็นผู้ฉลาดในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในการออกจาก
 สมาธิ ๑. บางคนไม่ฉลาดในการออกจากสมาธิ และไม่ฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ ๑.
 บางคนฉลาดในการออกจากสมาธิ และฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น
 ผู้ได้มานที่ฉลาดในการออกจากสมาธิ และฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศ
 ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่าผู้ได้มานทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือน
 นมสดเกิดจากแม่โค นมส้มเกิดจากนมสด ฯลฯ

[๖๐๖] พระนครสาวดีตี. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ได้มาน ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็น
 'ไหน? คือ ผู้ได้มานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฉลาดในความเป็นฉลาดในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดใน
 อารมณ์ในสมาธิ ๑. บางคนฉลาดในอารมณ์ในสมาธิ แต่ไม่ฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ ๑.
 บางคนไม่ฉลาดในความเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ และไม่ฉลาดในอารมณ์ในสมาธิ ๑. บางคนฉลาด

นั้น เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมสั้มเกิดจากนมสด ฯลฯ

[๖๑๑] พระนครสาวัตถิ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ได้มานี้ ๔ จำพวกนี้. ๔ จำพวกเป็นไฉน? คือ ผู้ได้มานบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันในสมาธิ แต่ไม่กระทำความสบายในสมาธิ ๑. บางคนกระทำความสบายในสมาธิ แต่ไม่กระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันในสมาธิ ๑. บางคนไม่กระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันในสมาธิ และไม่กระทำความสบายในสมาธิ ๑. บางคนกระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันในสมาธิ และกระทำความสบายในสมาธิ ๑. ใน ๔ จำพวกนั้น ผู้ได้มานที่กระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันในสมาธิ และกระทำความสบายในสมาธิ. นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่าผู้ได้มานทั้ง ๔ จำพวกนั้น เปรียบเหมือนนมสดเกิดจากแม่โค นมสั้มเกิดจากนมสด เนยข้นเกิดจากนมสั้ม เนยใสเกิดจากเนยข้น หัวเนยใสเกิดจากเนยใส หัวเนยใสเขากล่าวว่าเป็นเลิศ ฉะนั้น ผู้ได้มานที่กระทำความเพียรเป็นไปติดต่อกันในสมาธิ และกระทำความสบายในสมาธิ. ก็นับว่าเป็นผู้เลิศ ประเสริฐที่สุด เป็นประธาน สูงสุด และดีกว่าผู้ได้มานทั้ง ๔ จำพวกนั้น ฉะนั้นเหมือนกัน.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว ภิกษุเหล่านั้นดีใจชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค ฉะนั้นแล.

(สูตรอีก ๕๐ สูตร พึงให้พิสดารโดยนัยนี้)

จบ สูตรที่ ๑๐.

จบ สมาธิสังยุต.

รวมพระสูตรที่มีในสังยุตนี้ คือ

๑. สมาธิสมาปัตติสูตร	๖. โคจรสูตร
๒. จิตติสูตร	๗. อภินิหารสูตร
๓. ภูฐานสูตร	๘. สักกัจจการีสูตร
๔. กัลลิตสูตร	๙. สาดัจจการีสูตร
๕. อารัมมณสูตร	๑๐. สัมปายการีสูตร.

จบ ขันธวารวรรคสังยุต.

รวมวรรคที่มีในขันธวารวรรคสังยุต นี้ คือ

๑. นกุลปิตวรรค	๒. อนิจจวรรค
๓. ภารวรรค	๔. นคุมหากวรรค
๕. อัคคทีปวรรค	

รวม ๕ วรรคนี้ ท่านเรียกว่า ปฐมปิณฑาสก.

๖. อุปายวรรค	๗. อรหันตวรรค
๘. ขัชนียวรรค	๙. เถรวรรค
๑๐. ปุฬวรรค	

รวม ๕ วรรคนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ฉลาดทรงประกาศว่า เป็นมัชฌิมปณาสก์.

๑๑. อันตวรรค	๑๒. ชัมมกถิกวรรค
๑๓. อวิชชาวรรค	๑๔. กุกกุพวรรค
๑๕. ทิฏฐิวรรค	

รวม ๕ วรรคนี้ ท่านเรียกว่า ปัจฉิมปณาสก์ และเรียกว่าเป็นนิบาต.

ในชั้นธวาวรรคมี ๑๓ สังกยุต คือ

๑. ขันธสังยุต	๘. นาคสังยุต
๒. รามสังยุต	๙. สุป্পณสังยุต
๓. ทิฏฐิสังยุต	๑๐. คันธัพพกายสังยุต
๔. โอกกันตสังยุต	๑๑. วลาหกสังยุต
๕. อุปปาทสังยุต	๑๒. วัจจโคตตสังยุต
๖. กิเลสสังยุต	๑๓. สมาริสังยุต ฉะนี้แล ฯลฯ
๗. สาริปุตตสังยุต	

